

131.148

# TEORIJSKI PROBLEMI VOJNOG VASPITANJA

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

VOJNA BIBLIOTEKA

NAŠTITICI

KNJIGA PEDESET SEDMA

# TEORIJSKI PROBLEMI VOJNOG VASPITANJA

prof. dr. RASKO POPOVIĆ

Urednik i redaktor  
DRAG STANIĆ



VOJNOG VASPITANJA

VOJNOIZDAVAČKI ZVAD

VOJNA BIBLIOTEKA  
NAŠI PISCI

KNJIGA PEDESET SEDMA

Odgovorni urednik  
pukovnik RAŠKO POPOVIĆ

\*

Urednik — redaktor  
major STEVAN GRUJIN

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA

INV. BR.

131.148

# TEORIJSKI PROBLEMI VOJNOG VASPITANJA

CENTRALNA  
VOJNA  
BIBLIOTEKA

BEOGRAD  
1968.

Ova zbirka članaka objavljenih zadnjih nekoliko godina u časopisima JNA, pojavila se na inicijativu i u organizaciji Uprave za MPV. Prethodnu selekciju članaka izvršili su drugovi iz VI uprave Generalštaba, Više vojne akademije JNA, Političke škole JNA i Uprave za MPV. Konačan izbor i stručnu redakciju članaka obavili su: pukovnik Vuko MIHAILOVIĆ i pukovnik u penziji Stevo JOVANOVIĆ.

## PREDGOVOR

Teorija vojnog vaspitanja i obrazovanja nikada tako nija bila u središtu pažnje vojnih faktora kao danas. Vojna pedagogija i andragogija već se uvršćuju u grane vojne nauke. Armijska vaspitno-obrazovna stvarnost sve više je predmet naučnih, pedagoških i andragoških istraživanja, teorijskog i empirijskog karaktera. Već je prevaziđena faza isključivog apliciranja opštih pedagoško-andragoških zakonitosti i teorije na armijsku vaspitno-obrazovnu praksu, a nastaje period intenzivnog razvoja vojno-pedagoške i andragoške teorije, teorijskog i empirijskog istraživanja opštih zakonitosti, principa, metoda, sredstava i drugo, specifičnih za vaspitno-obrazovni rad u armiji. Sve se više ulazi u ono posebno, konkretno i karakteristično za vojsku u ovoj oblasti, polazeći od cilja vojnog vaspitanja, armijskog društvenog bića, uslova formiranja svestrane ličnosti vojnika i starešine, suštine i karakteristika savremenog rata i potrebnih kvaliteta ličnosti i borbenih kolektiva koje on traži.

Proces razvoja pedagoške i andragoške teorije u našoj armiji i rad na usavršavanju armijskih kadrova u ovom pogledu veoma su dinamični i u pravom zamahu. Krug starešina koji se sistematski naučno, a ne samo stručno, bavi ovom aktivnošću stalno i brzo se širi. Sve brojniji i kvalitetniji pedagoško-andragoški naučni i stručni radovi teorijskog i aplikacionog karaktera štampani u zadnje vreme kod nas to ubedljivo potvrđuju. Slična pojava se zapaža i kod drugih razvijenijih armija. Ovakva aktivnost nije od interesa i značaja samo za uski krug stručnjaka peda-

goga i andragoga, već i za čitav starešinski sastav armije, a pre svega, za neposredne realizatore vaspitno-obrazovnih programa. Upravo, svi rezultati pedagoško-andragoških istraživanja i teorijsko uopštavanje napredne vaspitno-obrazovne prakse u armiji treba da posluže kao sredstvo za neprekidno podizanje kvaliteta nastave i vaspitanja na sve viši nivo. U tom pogledu postavljaju se veoma složeni i raznovrsni problemi i zadaci čije uspešno rešavanje nije moguće bez stručno-pedagoške i andragoške kvalifikovanosti starešina. U stvari, nijedna armija, nijedna jedinica i nijedan vaspitač i nastavnik ne mogu pledirati za uspešan vaspitno-obrazovni rad, visok kvalitet nastave i držanje koraka u stručnosti i borbenoj osposobljenosti ljudi i jedinica sa tempom razvoja vojne nauke, tehnike i ratne veštine, ako pedagoška kultura starešina nije na potrebnom nivou. Takva uslovljenost i zavisnost borbene obučenosti i osposobljenosti jedinica i pojedinaca za rat od pedagoško-andragoške stvarnosti u armiji danas je više nego uočljiva. Tu leži suštinski razlog što se unapređenju nauke o vaspitanju i osposobljavanju starešina za funkcije vaspitača i nastavnika pridaje izvanredan značaj. Tamo gde se ne bi, bilo od strane komandi ili pojedinaca, na ovo pitanje gledalo realno i u duhu savremenih vaspitno-obrazovnih problema, negativne posledice toga na rezultate u obuci i vaspitanju bile bi neminovne.

No, neprekidno podizanje pedagoško-andragoške kulture starešina postulira permanentni, sistematski i organizovani rad u ovom pravcu. Prezentiranje stručne literature, pogotovo one koja polazi od naših pozitivnih vaspitno-obrazovnih iskustava, od uopštavanja našeg pedagoškog i andragoškog rada, od naših vaspitnih zadataka i problema, predstavlja značajnu pomoć u ovom radu. U tom pogledu, naročito zadnjih nekoliko godina, kod nas je mnogo urađeno i ulažu se, sa puno razloga, sve veći naponi. U ovoj aktivnosti naročito je pozitivno to što se ona orijentisala na izdavanje radova naših autora koji odražavaju naše prilike i probleme na vaspitno-obrazovnom polju.

Ova zbirka radova naših autora predstavlja vredan doprinos u tom smislu. Ona sadrži radove objavljene u

našoj vojnoj periodici zadnjih nekoliko godina. Izbor je vršen ne samo prema kvalitetu radova koji su stajali na raspolaganju već i prema konciziranom cilju, nameni i strukturi knjige. Zbog toga nisu mogli ući u izbor svi kvalitetni članci objavljeni u navedeno vreme. U stvari, cilj je bio da u zbirku uđu oni radovi koji tretiraju najopštija pitanja vojno-pedagoške teorije, kao što su: vrste, faktori i opšti kvaliteti vaspitanja (idejnost, naučnost, itd.), kao i neka druga pitanja opštijeg značaja. S obzirom na značaj i aktuelnost iskustava u vaspitno-obrazovnom radu iz našeg rata i revolucije, u ovoj knjizi našli su mesta i radovi sa ratnom tematikom.

U savremenim uslovima problemi intelektualnog, moralnog, fizičkog i opštetehtičkog vaspitanja veoma su složeni. Stoga je razumljivo što su radovi koji tretiraju ove strane vaspitanja uključeni u ovu zbirku.

U svim radovima se na određen način raspravlja i ukazuje na probleme intelektualnog vojnog vaspitanja koje imperativno i veoma oštro nameće savremeni rat. Intelektualni kvaliteti, odnosno kvantitet i kvalitet stručnih znanja, veština i navika i intelektualne sposobnosti oduvek su, a naročito danas, predstavljali značajnu kvalifikovanost funkcionalne osposobljenosti i borbene efikasnosti svake armije. No, zahtevi su u tom pogledu istorijski bitno menjani promenama u društveno-ekonomskim odnosima, razvojem proizvodnih snaga, tehničkim progresom i promenama u naoružanju, „ljudskom materijalu“ i borbenoj tehnici. U stvari, svaki revolucionarni skok u naoružanju i borbenoj tehnici donosio je nove povećane probleme u intelektualnom vaspitanju armije. Tako, uvođenje vatrenog oružja u naoružanje armije i promene koje su zbog toga nastale u načinu ratovanja, nužno su od učesnika borbe tražile povećanu vojnu stručnost i razvijenije veštine, navike i umne sposobnosti, nego prethodni način ratovanja hladnim oružjem. Daljim kvalitativnim promenama ovog oružja, a naročito njegovom automatizacijom, intelektualne potrebe učesnika rata postaju sve raznovrsnije i veće: Ne samo da je naglo porasla potreba za neophodnim kvantumom odgovarajućih znanja, veština i navika već se za uspešno ratovanje od starešina i vojnika



zahtevaju veće sposobnosti rezonovanja, snalaženja, samostalnog delovanja, inicijativnosti i druge intelektualne osobine i svojstva. Pronalazak motora sa unutrašnjim sagoravanjem, zatim motorizacija i mehanizacija armije, intelektualne potrebe učesnika rata podižu na nov i još viši stepen. Svim takvim promenama morao se adaptirati i vaspitno-obrazovni rad u armiji, kako u materijalnom tako i u formalnom pogledu.

Međutim, revolucionarni skok u načinu ratovanja, do koga je došlo, pre svega, zbog pronalaska nuklearnog oružja i raketne tehnike, postavlja bitno nove intelektualne probleme pred učesnike rata, a samim tim i pred savremeno vaspitanje i obuku. Rat u savremenim uslovima traži, dakle, kvalitativno nova vojna, tehnička, opšta i društveno-politička znanja. Zahtevi za širinom i obimnošću znanja proističu iz činjenice da uspešno ratovanje danas pretpostavlja široku vojnu i tehničku kulturu, vladanje opštim znanjima neophodnim za usvajanje tekovina savremene vojne nauke, tehnike i ratne veštine; poznavanje zakonitosti i principa u oblasti ratne stvarnosti i bitnih faktora koji determinišu rezultate i odlučno utiču na tok i ishod savremene borbe. Potreba za širokim i raznovrsnim obrazovanjem proističe, u stvari, iz složenosti i povezanosti stručnih i tehničkih vojnih znanja sa mnogim drugim naučnim disciplinama i granama. Savremena ratna tehnika i način ratovanja doveli su do uvođenja elektronike, kibernetike i automatizacije u oblast ratovanja. Sve to pretpostavlja poznavanje matematike, fizike, hemije, biologije i drugih nauka da bi se moglo rukovati modernom ratnom tehnikom i na savremen, naučni način upravljati bojem i operacijom. Uporedo s tim povećane su potrebe i za društveno-političkim obrazovanjem armijskog sastava. Programi ovog obrazovanja nalaze sve više mesta u vojnom vaspitanju. Sve to očigledno pokazuje da su sadržaji vojnog obrazovanja danas veoma obimni i da neprekidno rastu objektivnom nužnošću. Dinamični i revolucionarni naučno-tehnički progres, brz razvoj borbene tehnike i ratne veštine nužno nalažu neprekidno usavršavanje i menjanje vojnih vaspitno-obrazovnih sadržaja i znanja. To takođe uslovljava da u veoma kratkom roku

zastareva ne samo borbena tehnika i naoružanje već i način ratovanja koji se na njima zasniva. Samim tim paralelno zastarevaju vojna znanja, veštine i navike, kao i programi, planovi, organizacija i pripreme armije za rat. Vršiti se, u stvari, neprekidno dijalektičko negiranje i prevazilaženje starih programa obuke i u skladu s tim znanja, veštine i navike učesnika obuke, odnosno starešina i vojnika. Iz svega toga u domenu intelektualnog vojnog vaspitanja proizlaze veoma složeni problemi. Međutim, ovi problemi se ne sastoje samo u nužnosti permanentnog proširivanja znanja, u njihovom kvalitetu, nego i u podizanju kvaliteta. I u tom pogledu postavljaju se u savremenim uslovima daleko složeniji i teži zahtevi nego ikada ranije. Istina, oduvek su traženi kvaliteti vojnih znanja, kao što su: dubina, elastičnost, čvrstina i efikasnost. No, savremeni rat u tom pogledu postavlja daleko veće zahteve i norme. Primena veoma složene savremene borbene tehnike i naoružanja, poznavanje principa i zakonitosti na kojima počiva i složenost borbenih dejstava, traže veoma visok stepen stručnosti i dubinu vojnih znanja. U savremenim uslovima, na primer, nije dovoljno da vojnik uspešno manipuliše oružjem i borbenom tehnikom, da poznaje njihovu aplikativnu stranu, već se od njega traži daleko više: potrebno je da ulazi u zakonitosti i procese na kojima se zasniva njihovo funkcionisanje, sagledavanje i otkrivanje uzročno-posledičnih veza i odnosa među pojavama, zakonitosti koje ih uslovljavaju i objektivnih i subjektivnih faktora koji utiču na efikasnost oružja, borbene tehnike i način borbe. Ukoliko rat pod uticajem revolucionarnih tehničkih i taktičkih procesa postaje sve složeniji i komplikovaniji utoliko se od armijskog sastava traže sve dublja vojnostručna, tehnička i opšta znanja.

No, nije dovoljno da savremena vojna znanja budu samo duboka, već se istovremeno traži da budu i elastična. Moderni rat traži od učesnika borbi sposobnost primene znanja u najrazličitijim prilikama i uslovima. Istina, takav kvalitet vojnih znanja oduvek je bio važan, iako ne u istoj meri. Stoga je vojska obučavana i osposobljavana da može svoja znanja stečena na obuci uspešno primeniti u kvalitetno novim uslovima. Traženo je da se znanja

stečena na obuci vešto koriste i uspešno prilagode svim promenama na bojištu i varijantama borbenih dejstava i u najkomplicovanijim situacijama. Međutim, borbene situacije po složenosti, tempu odvijanja i sadržini, naročito u daljoj prošlosti, bile su dosta jednostavne zbog nerazvijenosti borbene tehnike, pa je i zahtev za elastičnošću znanja u procesu pripreme vojske za rat mogao biti lakše ostvaren. Danas, međutim, situacija u tom pogledu je neuporedivo komplikovanija ne samo zato što je realističnost u obuci teže ostvarljiva zbog specifičnih svojstava nuklearnog i drugog oružja, već i zato što su savremene borbene situacije i borbena dejstva neuporedivo složenija, raznovrsnija, promenljivija, i po tempu odvijanja brža nego u prošlim ratovima. Zbog svega toga i potreba za elastičnošću vojnih znanja danas najviše dolazi do izražaja. Svaka krutost, šablon i stereotipnost u vojnim znanjima, veštinama i navikama nespojivi su sa duhom, karakterom i zahtevima savremenog rata.

Duboka i elastična znanja ne bi mogla izdržati ratnu probu ako istovremeno ne bi bila čvrsta, postojana i trajna. Ove osobine su, istina, važne za svaku oblast znanja, ali su osobito značajne za vojna znanja zbog specifičnosti ratnih uslova u kojima dolazi do njihove primene. Poznato je da intenzivni psihički doživljaji, a naročito emotivna napregnutost do koje dolazi u uslovima borbe, negativno utiču na postojanost znanja, na sigurnost i uspešnost njihove primene. Zbog toga se insistira da vojna znanja budu što čvršća i otpornija, jer bez takvih kvaliteta ne bi mogla doći do negativnih uticajima u procesu borbe. U nuklearnom ratu zahtev za čvrstinom znanja postavlja se maksimalnom oštrinom. Razlog tome je svakako razumljiv. Nuklearna borbena sredstva zbog kvalitativnih razlika u intenzitetu, moći razaranja, vrsti dejstva itd., vršiče daleko veći negativni psihički uticaj na ljude u procesu borbe nego klasično oružje.

Isto tako, savremena vojna znanja moraju biti maksimalno efikasna, odnosno primenljiva u svim uslovima borbe. Ona znanja koja ne bi služila kao instrument za rešavanje borbenih zadataka predstavljala bi opterećenje za učesnike borbe i mrtav kapital. U stvari, vrednost

celokupnih vojnih znanja i procenjuje se po tome koliko uspešno doprinose borbenoj efikasnosti ljudi. Ova osobina znanja determinisana je kako adekvatnošću nastavnih sadržaja ratnim potrebama, tako i načinom njihovog sticanja u procesu obuke. Ukoliko je obuka bliža ratnoj stvarnosti, borbenim uslovima i situacijama, utoliko je njena mogućnost za verifikovanje efikasnosti znanja veća. Međutim, u savremenim uslovima verifikacija efikasnosti znanja stečenih na obuci veoma je složen vaspitno-obrazovni problem. Poteškoće nastaju zbog toga što se savremena ratna praksa u mnogo većem stepenu nego u prošlosti razlikuje od prakse obuke. To rezultira iz kvalitativnih razlika u borbenoj tehnici i naoružanju. Pored toga, približavanje prakse obuke stvarnoj borbi nailazi na velike prepreke i zato što se za obuku ne mogu praktično koristiti nuklearno i drugo oružje za masovno uništavanje. U tome leži uzrok poteškoća u realnoj proceni u kojoj će meri efikasnost znanja u obuci biti takva i u procesu same borbe. Ali, realno je pretpostavljati da će u tom pogledu postojati pozitivni transver između obuke i stvarne borbe, odnosno da će stepen efikasnosti znanja pokazanog na obuci biti srazmeran efikasnosti u samoj borbi. U tome i jeste duboki smisao nastojanja da se vojna znanja stiču i učvršćuju u što većoj meri, pre svega, praktičnom realizacijom u uslovima maksimalno bliskim savremenoj ratnoj stvarnosti.

Uloga i značaj svih navedenih osobina i kvaliteta znanja neprekidno potencira i aktuelizira brz tempo razvoja, kako ratne tehnike, tako i ratne veštine. Uporedo s tim povećava se potreba za usavršavanjem intelektualnog vaspitanja u armiji i pedagoško-andragoškog osposobljavanja svih faktora od čije aktivnosti to zavisi.

Međutim, problemi savremenog intelektualnog vaspitanja u armiji ne sastoje se samo u domenu znanja. Oni se isto tako manifestuju i na području izgrađivanja navika i veština. Kvantitativne i kvalitativne promene u borbenoj tehnici, naoružanju i ratnoj veštini imperativno nalažu maksimalnu automatizaciju i uvežbanost u rukovanju i primeni ratne tehnike, automatizaciju ne samo motornih nego i umnih radnji. To je jedna od bitnih pretpostavki

celishodne i uspešne primene znanja i izvršavanja složenih tehničkih i taktičkih radnji i zadataka. Iz toga proizilazi nužnost za čvrstinom, trajnošću i postojanošću navika. Takvi kvaliteti su bitan preduslov da bi one mogle doleteti negativnim psihičkim uticajima, raspadanju i dezintegraciji u procesu borbe. Pored toga, nužno je da navike istovremeno budu elastične i složene, odnosno da budu primenjive u najrazličitijim uslovima i da mogu obezbediti automatizovano izvođenje složenih tehničkih i taktičkih radnji. Od takvih kvaliteta navika, takođe, u velikoj meri zavisi racionalna i efikasna primena vojnih znanja. U tome leži smisao nastojanja da se u procesu obuke i vaspitanja u što većem stepenu izgradi sistem adekvatnih motornih, intelektualnih i drugih navika. To je značajan preduslov kvalifikovanja vojnika i starešina za uspešno izvršavanje funkcionalnih zadataka i u najkritičnijim i najtežim uslovima borbe.

Problemi intelektualnog vaspitanja nalaze se u domenu izgrađivanja intelektualnih sposobnosti koje traži savremeni rat i rešavanje tehničkih i taktičko-operativnih problema u borbi. Istina, intelektualne sposobnosti, odnosno umešnost u snalaženju u svim borbenim okolnostima, rešavanje problema koje nameće ratna stvarnost i drugo, oduvek su bile značajne za uspeh u borbi. Sudaru materijalnih snaga neminovno prethodi borba na intelektualnom polju, borba umova protivnika. Odnos snaga u ovoj oblasti uvek je imao uticaja na rezultate i ishod borbe. Intelektualne superiornosti odnosno veća sposobnost logičko-dijalektičkog rezonovanja, analitičko-sintetičkog sagledavanja situacije i objektivnih i subjektivnih faktora koji utiču na tok ratnih zbivanja, uočavanje i razumevanje operativno-taktičkih problema i donošenja borbene odluke u skladu sa delovanjem opštih zakonitosti i principa borbe i umešnosti u njenoj realizaciji, često su u odlučujućoj meri uticali na tok i ishod borbe, pobedu ili poraz na bojištu. Ukoliko rat postaje sve složeniji, utoliko vrednost intelektualnih sposobnosti učesnika rata sve više dolazi do izražaja. To se odnosi kako na starešine tako i na vojnike. Komandanti, na primer, u prošlom ratu često nisu bili u mogućnosti da samostalnim misaonim naporom rešavaju komple-

kovane borbene probleme i donose odluke bez pomoći bliskih saradnika. Odluke su, često u suštini bile rezultat kolektivnih znanja i intelektualnih napora, iako su ih komandanti konačno donosili. Vojnici su, istorijski gledano, takođe neprekidno stavljeni u sve složenije borbene situacije i funkcije. Uporedo s tim nužno su poslužila i veća stručna kvalifikovanost i viši stepen intelektualnih sposobnosti. Savremena tehničko-tehnološka revolucija koja neprekidno traje i teče nesmanjenim tempom, postavlja sve složenije intelektualne probleme pred učesnike rata. Ona istovremeno implicira revoluciju i u načinu mišljenja ljudi i traži nove kvalitete intelektualnih procesa i sposobnosti. Već je potpuno očevidno da se tehnički i operativno-taktički problemi u nuklearnom ratu ne mogu rešavati na isti način kao u konvencionalnom. To diktira ne samo povećana složenost savremene borbe, komplikovanije uloge, funkcije i zadaci starešina i vojnika, pojedina i jedinica u njoj, već i neviđeni dinamizam, promenljivost i brzina razvoja događaja na bojištu.

Starešine i vojnici moraju biti osposobljeni da stvaralački misle, odnosno da brzo uočavaju sve komponente i dimenzije borbene situacije, da događaje i pojave gledaju kompleksno, u uzajamnoj povezanosti i uslovljenosti, da duboko razumevaju iskrslе probleme, donose celishodne odluke i iznalaze racionalne puteve i sredstva za njihovo praktično rešavanje. U tom smislu traži se i produktivnost mišljenja, odnosno sposobnost dolaženja do novih saznanja, činjenica i zaključaka sopstvenim misaonim naporom o protivniku, njegovim namerama, stanju i mogućnostima, i na osnovu nepotpunih i nedovoljnih podataka. Takva osobina mišljenja dobija utoliko veći značaj u savremenoj borbi zbog toga što će, i pored razvijenosti sredstava veze i informativnih kanala, podaci za procenu, zaključivanje i odlučivanje u procesu borbe biti najčešće oskudni i zbog brzine promena na bojištu zastareli. U savremenim uslovima borbe nužna je takođe i veća dubina mišljenja nego ikada ranije. Učesnici borbe moraju biti osposobljeni da sopstvenim misaonim naporom pronađu u bit stvari, događaja i pojava, da otkrivaju unutrašnje odnose i veze među njima u toku borbe. Ovaj kvalitet

mišljenja utoliko je značajniji i neophodniji ukoliko je borba komplikovanija i složenija. Bez sposobnosti dubokog mišljenja nemoguće je usmeravanje praktične aktivnosti u skladu sa opštim zakonitostima i principima savremene borbe, uspešnog predviđanja toka i razvoja događaja, pravilno uočavanje i procenjivanje svih objektivnih i subjektivnih faktora koji deluju u konkretnoj situaciji, kao i efikasno korišćenje svih objektivnih mogućnosti za pozitivno rešavanje borbenih problema i zadataka. Razvijanje ovakvih atributa mišljenja jedan je od osnovnih zadataka savremenog intelektualnog vaspitanja u armiji.

Složenost savremenog rata i borbe isto tako postulira elastičnost mišljenja, odnosno sposobnost za iznalaženje što više puteva, načina i varijanti rešavanja iskrsljivih problema. Elastičnost, takođe, znači oslobađanje mišljenja od svake ukalupljenosti, stereotipnosti i dogmatizma, i istovremeno sposobnost traženja i iznalaženja novih i originalnih rešenja. U neposrednoj povezanosti sa elastičnošću mišljenja nalazi se sposobnost kritičkog mišljenja, mogućnost da se uočavaju dobre i loše strane rešenja i mera u borbi, da se proveravaju sopstveni i tuđi stavovi od kojih se pošlo u procenama konkretne situacije, događaja. To je preduslov da se ne upada u greške i jednostranost u rešavanju borbenih problema. Isto tako, u savremenom ratu od izvanrednog značaja je samostalnost mišljenja, odnosno sposobnost da se sopstvenim intelektualnim naporima dođe do pravilnih rešenja i iznađe izlaz iz najkomplikovanijih situacija. Nije potrebno posebno naglašavati u kolikoj meri savremeni rat implicira samostalnost u radu ne samo starešina već i vojnika. Dinamizam i razvoj događaja na bojištu veoma često će stavljati starešine u situaciju da samostalno donose značajne odluke. To proizilazi iz mogućnosti vrlo česte borbe u okruženju, izolovanosti, bez veze sa pretpostavljenim starešinama, itd.

Jedna od odlika mišljenja mora biti konkretnost, odnosno sposobnost da se problemi rešavaju ne samo na osnovu apstraktnog mišljenja polazeći od opštih zakonitosti i principa borbe, analogija i sličnosti situacija, već i od

onoga što je posebno i karakteristično za konkretne prilike i probleme. To je jedan od preduslova za iznalaženje rešenja koja najviše odgovaraju konkretnim prilikama i uslovima borbe.

Pored svih iznetih atributa mišljenja značajan je kvalitet i brzina rezonovanja, sposobnost brzog sagledavanja kako celovite situacije tako i njenih komponenti da bi se u savremenoj borbi mogle doneti brze odluke i prići njihovom pravovremenom realizovanju. Bez sposobnosti brzog mišljenja ne bi se mogla obezbediti operativnost u samoj borbi, pravovremeno i celishodno reagovanje adekvatno tempu razvoja događaja na bojištu.

Izgrađivanje intelektualnih sposobnosti učesnika rata predstavlja dakle jedan od najznačajnijih i najkompleksnijih zadataka intelektualnog vaspitanja. No, sve njegove komponente: znanja, veštine, navike i sposobnosti, predstavljaju integralno jedinstvo, uzajamno se prepliću i uslovljavaju. Kvalitetna znanja predstavljaju bazu za formiranje navika, veština i intelektualnih sposobnosti, i obrnuto. Pravilno sagledavanje ove činjenice i uspešno rešavanje istaknutih problema intelektualnog vaspitanja predstavlja jednu od osnovnih pretpostavki pripreme armije za efikasno izvršavanje borbenih zadataka. Radovi u ovoj knjizi korisno će poslužiti u tu svrhu svim vaspitnim faktorima, a osobito onima koji su neposredno angažovani u vaspitno-obrazovnom radu.

Savremeni rat, podvlači se u zadacima o moralnom vaspitanju, nameće ne manje složene probleme i u oblasti moralnog vaspitanja i moralno-psihološke pripreme armije za rat. Poznato je da svako novo i efikasnije oružje postavlja srazmerno sve veće moralne zahteve čoveku u borbi. U eventualnom ratu takvi će zahtevi, s obzirom na savremenu ratnu tehniku, biti još teži i veći. Zato je razumljivo što je danas veoma aktuelno pitanje za sve armije: kako će se ljudi ponašati u budućem ratu, koliko će biti u stanju da podnesu ne samo teške fizičke nego i psihičke napore, i kakve mere i sredstva mogu doći u obzir za efikasne moralne pripreme armije za takve događaje. Ovim se i može objasniti činjenica što je problem



morala u borbi danas vrlo česta tema vojne publicistike gotovo svih armija. Pa i ne samo vojne. Za obradu tog problema angažuju se i mnogo širi naučni krugovi. Isto tako u svim armijama se, negde manje negde više, preduzimaju i raznovrsne praktične mere i radnje u obuci s namerom da se što realnije dočaraju uslovi budućeg rata i ratne atmosfere na frontu i u pozadini, kako bi se izbegla iznenađenja u pogledu uticaja novih ratnih sredstava na moral trupa i predupredila pojava preteranog straha, pa i panike na bojištu.

Istina, danas se s pravom pretpostavlja da će nuklearno oružje vršiti veoma intenzivan negativni uticaj na moral i psihu ljudi u borbi. S tim mora računati svaka armija u pripremi ljudstva za nuklearni rat. S druge strane, pogrešno bi bilo izvući zaključak da moralnu snagu ljudi u borbi uslovljavaju ili determinišu pre svega kvaliteta i količina borbene tehnike i oruđa, da kvalitetnije naoružanje i opremljenost vojnika spontano uslovljavaju njegovu moralnu prednost nad protivnikom. Istorijska, a i aktuelna ratna iskustva, pokazuju da oružane snage koje se bore za pravednu, progresivnu stvar, u oslobodilačkim i revolucionarnim ratovima, ispoljavaju veći stepen borbenog morala nego vojska koja se bori za nepravednu stvar, iako tehnički i brojno nadmoćnija. To znači da moral čoveka u borbi nije samo funkcija naoružanja ili isključivo zavisen od kvaliteta i količine naoružanja i stepena opremljenosti zaraćenih strana. Ratno iskustvo, kao što se u materijalima o moralu u ovoj knjizi ističe, potvrđuje da ne postoji spontani paralelizam između kvaliteta naoružanja i moralne snage zaraćenih strana. To znači da moralni potencijal, moralna snaga, spremnost, odlučnost, hrabrost i istrajnost ljudi u borbi ne zavise prvenstveno od kvaliteta, količine i efikasnosti oruđa, već u najvećem stepenu od društvenog sistema, karaktera društva i države, cilja i karaktera rata i ideološko-političke svesti ljudi, svesne discipline, stručne obučenosti, sposobnosti starešinskog kadra i drugih faktora. Ali, u okviru niza faktora koji utiču na moral i držanje čoveka u borbi, ne može se osporiti ni uloga kvaliteta i količine naoružanja i opreme. To je razumljivo, jer materijalni efekti, rezultati i uspesi bor-

be zavise ne samo od sposobnosti ljudi da istraju na bojištu, rešenosti da odnesu pobjedu nad protivnikom, već i od oružja koje čini materijalnu osnovu pobjede, od borbениh sredstava pomoću kojih se moralna snaga i volja za pobjedom materijalizuju u borbi. Međutim, moralno-psihološke pripreme ljudi za savremeni rat moraju svakako polaziti od fizičkih i psihičkih efekata nuklearnog oružja. U prezentiranim materijalima s puno razloga se podvlači da samo ideološko-politički izgrađen i pozitivno motivisan vojnik može sa uspehom pobeđivati strah, ispoljavati hrabrost, izdržljivost i druge moralno-borbene kvalitete u savremenom ratu. Moralno-psihološka snaga naših vojnika zasniva se, pre svega, na marksističkom pogledu na svet, ideološkom ubedenju, visokoj socijalističkoj svesti, dubokom razumevanju pravednosti rata koji bi vodila naša zemlja, značaju zadataka koje oni izvršavaju, na njihovoj bezgraničnoj odanosti socijalizmu i veri u pobjedu snaga progresa i socijalizma nad snagama imperijalizma ako bi povele nov svetski rat, ljubavi prema socijalističkoj domovini, poverenju u rukovodstvo, veri u snagu armije i zemlje, u dubokoj uverenosti u pobjedu nad agresorom. To su, kako stoji u ovim materijalima, istovremeno osnovne smerice u radu na moralnom vaspitanju i pripremanju naše armije za rat.

U ovoj knjizi je dato dosta prostora i radovima koji tretiraju pitanja vojne discipline i međuličnih odnosa u armiji. Ovo pitanje je uvek bilo, a i danas je, u središtu pažnje svih vaspitnih faktora u armiji. To je svakako razumljivo, jer stepen i kvalitet discipline odražavaju unutrašnju koheziju, monolitnost i borbenu efikasnost svake vojske. Nuklearni rat traži u mnogo čemu nove kvalitete discipline. Bezuslovna poslušnost, tačnost, preciznost i brzina u izvršavanju zadataka imperativi su nuklearne borbe. Ali, pod disciplinom se danas podrazumeva i nešto više od toga; stvaralačka inicijativa, samostalnost u delovanju prema uslovima, stvaralački odnos prema dužnostima i zadacima, smelo preuzimanje odgovornosti u pronalaženju novih puteva i rešenja u toku izvršavanja postavljenih zadataka. Takva disciplina je na kvalitativno višem stepenu od one koja se svodi na безусловnu poslušnost, iako

je bezuslovna poslušnost integralna i nerazdvojna komponenta visoke i svesne vojne discipline.

Metode i sredstva izgrađivanja vojne discipline, s pravom naglašavaju autori radova o disciplini, određeni su karakterom našeg društva, socijalističkim odnosima među ljudima, položajem i ulogom ličnosti u društvu i armiji, karakterom, društvenom ulogom i zadacima armije, stepenom socijalističke društvene svesti naših građana i karakterom i ciljem rata koji bi mogla voditi naša zemlja. One metode i ona sredstva vaspitnog delovanja koji ne bi polazili od tih činilaca nespojivi su sa duhom naše armije i načinom izgrađivanja discipline u njenim redovima. Vaspitač koji ne bi polazio od toga u svojoj praksi — ne bi se mogao ni nadati uspehu u pronalaženju efikasnijih puteva u negovanju svesne discipline u svojoj sredini.

Našem društvu i armiji, koncepciji odbrane zemlje i savremenom ratovanju potreban je svestan disciplinovan vojnik, koji shvata smisao i neophodnost discipline, usvaja norme vojničkog života, ponašanja, rada i borbene angažovanosti i pridržava ih se u praksi, koji razume cilj, karakter i uslove u kojima bi se vodio eventualni rat, samodisciplinovan borac spreman da i bez kontrole starešine, „bez svedoka“ i straha od kazne, savesno i hrabro izvršava svaki zadatak u miru i ratu. Tako disciplinovan vojnik, s takvim osobinama, ne može se formirati drilom, muštranjem i prinudom, koji su karakteristični za one koji stvaraju mehaničku, formalističku i slepu disciplinu. Pored ovakvih vaspitnih stavova, u radovima o vaspitanju discipline u ovoj knjizi, mogu se naći i odgovori na ostala osnovna pitanja iz ove problematike koja će korisno poslužiti u vaspitno-obrazovnom radu našim starešinama.

Dosta prostora u knjizi dato je i radovima o faktorima vojnog vaspitanja (starešini, kolektivu, organizaciji SKJ). Ovi radovi ulaze u sva suštinska pitanja uloge, mesta, zadataka i načina delovanja vaspitnih faktora u miru i u ratu. Težište je postavljeno na ono suštinski novo što savremeni rat i oružana borba donose u ovom području. Naročito su studiozni radovi o starešini i organizaciji SKJ kao faktorima vaspitanja.

Materijali o problemu prilagođavanja mladih ljudi na život u armiji razjašnjavaju psihološku, sociološku i pedagošku stranu ovog značajnog pitanja. Uneti su takođe podaci i analize izvršenog empirijskog istraživanja procesa prilagođavanja nekih kategorija armijskog sastava. Time je data naučna podloga nekih teorijskih radova o problemu prilagođavanja.

Na kraju treba podvući da nisu zanemareni ni oni radovi koji obrađuju vaspitno-obrazovnu problematiku NOR-a. Vrednost je njihova pre svega u tome što naša ratna iskustva u vaspitanju ljudi sagledavaju ne samo istorijski već i sa aspekta njihove aktuelnosti i primenljivosti u savremenim kvalitativno drukčijim ratnim uslovima.

Iako ova knjiga sadrži radove koji tretiraju veoma različitu problematiku iz oblasti teorije i prakse vojnog vaspitanja, ipak svi oni imaju i mnogo zajedničkog. To je: prvo, polaznje sa pozicija savremene pedagoške i andragoške teorije; drugo, ulaženje u ono što je posebno i specifično u armijskoj vaspitno-obrazovnoj praksi; i, treće, u svom okviru svaki od njih uopštava iskustva iz naše prakse vaspitanja i obuke.

Zbog svega toga ovi materijali nemaju samo aktuelnu, trenutnu, već i trajniju, perspektivnu vrednost. Njihovo proučavanje doprineće, neosporno, usavršavanju pedagoško-andragoških znanja starešina, a time i unapređivanju vaspitno-obrazovnog rada u našoj armiji.

STEVO JOVANOVIĆ



## FAKTORI KOJI UTIČU NA POLOŽAJ VOJNIKA U NAŠOJ ARMIJI

### I

Misao druga Tita, izražena još u vreme rata, da su borci najveća naša dragocenost i da je osnovna dužnost starešina da se brinu o njihovim životnim uslovima u svim prilikama — stalno je bila moto u radu komandi, starešina i partijskih organizacija na razvijanju i jačanju Armije. Zahtev druga Tita nije bio samo potreba koju je nametao rat i, kasnije, posleratni zadaci u izgradnji Armije; on je proizlazio iz suštinskih odlika naše armije, odgovarao je njenom novom duhu i pogledima na ulogu čoveka u socijalističkom društvu.

Može se reći da u malo slučajeva drug Tito, govoreći o zadacima naše armije, nije ukazivao i na to kako treba gledati na vojnika sa stanovišta stručne i političke nastave, brige o materijalnom položaju vojnika, o režimu života u kasarni, uvek naglašavajući značaj našeg ratnog iskustva u tom pogledu i polazeći od nove uloge koju čovek ima u našem, socijalističkom društvu, pa prema tome i u Armiji.

Kao ilustracija nastojanja da se u našoj armiji odredi i ostvari adekvatan položaj vojnika, položaj koji će biti u skladu s našim društvenim razvitkom i potrebama Armije, mogu da posluže mnoga mesta u radovima druga Tita. Mnoge citate i izvode bilo bi lako, u istu svrhu, uzeti iz referata, članaka i intervjuua i drugih starešina naše armije. Svi bi oni potvrdili u osnovi istu misao o tome da

je „razvoj socijalističkih društvenih odnosa u našoj zemlji postavio i odnose u Armiji na nove temelje“<sup>1)</sup> i, u vezi s tim, da treba podsticati „angažovanje vojnika u njihovom životu i radu, jer to predstavlja zaista kvalitativan skok u unutararmijskom životu“, budući da se tako „učvršćuje jedinstvo Armije i podiže njena bojna gotovost na viši stepen.“<sup>2)</sup>

Baš takvo insistiranje na brizi o problemima koji su u vezi sa životom i položajem vojnika obavezuje na stalno njihovo izučavanje, na napore u iznalaženju rešenja koja će dati najbolje rezultate, ali i na kritičku analizu mera koje se primenjuju.

Odatle treba poći i kad se traži odgovor na pitanje u čemu je aktuelnost tematike o položaju vojnika u nas. Kako god mi sa uspehom izvršavali postavljene zadatke u regulisanju položaja vojnika, život će nametati stalno nove probleme, pa će to zahtevati ponovno izučavanje. Uzmimo primer s odnosima između vojnih lica, koji su, u određenom smislu, suštinski izraz toga kakav je položaj vojnika i o kojima se, nesumnjivo, među nama mnogo raspravlja. Međutim, verovatno će malo ko iz toga izvući zaključak kako u vezi s odnosima nema šta više da se diskutuje — pošto je sve dobro rešeno i pošto nema problema. Jer u odnosima među ljudima, kao što je i u životu uopšte, rađaju se uvek nove pojave koje nije bilo moguće predvideti propisom, stavom na partijskom sastanku i sl., pa će iskakati „sporovi“ na osnovu kojih će biti potrebno izvlačiti nove zaključke.

Poslužiću se, u vezi sa ovim, još jednim mestom iz referata druga Gošnjaka na prošlogodišnjoj akademiji povodom dvadesetogodišnjice Jugoslovenske narodne armije:

„Razvitak socijalističkih odnosa u našem društvu i zahtevi koje nameću uslovi savremene borbe ističu još više ulogu vojnika i njegovo aktiviranje na raznim područjima života i rada jedinica.

<sup>1)</sup> General Gošnjak: „JNA postoji isključivo radi zaštite i izgradnje socijalizma“, Narodna armija od 27. XII 1956.

<sup>2)</sup> Iz intervjuja generala Gošnjaka, Narodna armija od 30. septembra 1960.

Istaknuta uloga vojnika traži da se još više razvija uloga kolektiva. I u tom pogledu postoji bogata praksa i rezultati u mnogim jedinicama: vojnički kolektiv je postao važan faktor sa znatnim uticajem na sve vojnike, pa i starešine.

Rešavanjem ovih i sličnih pitanja, koja u krajnjoj liniji jačaju spremnost Armije, *predstavlja neprekidan proces*, koji je u Armiji bio uvek prisutan, njegovo usmeravanje danas traži još više zalaganja svih faktora, u prvom redu komandi i organizacija SKJ<sup>3)</sup>. (Podvukao V. M.)<sup>3)</sup>

Nema potrebe ovom dodati bilo šta sem nadovezati se na poslednju misao — o još većem zalaganju u sadašnje vreme. Mislim da bi poziv na još veće zalaganje trebalo shvatiti, pre svega, u tom smislu da se uhodana praksa rada starešina i komandi (i partijskih organizacija) u izvesnom prevaziđe i poboljša metod sagledavanja i izučavanja problema.

U nas se, istina, o odnosima dosta diskutuje. Piše se, takođe, mnogo. No uprkos tome, mislim da se može prihvatiti tvrdnja da nam nedostaje analiza koje bi dublje ulazile u probleme — pronalazile uzroke koji rađaju izvesne deformacije u odnosima ili, pak, koji pogoduju pozitivnim rezultatima u tom pogledu. Angažovanje komandi, partijskih organizacija, vojnih kolektiva na otklanjanju pojava koje su štetile dobrim odnosima u jedinicama bilo je katkad suviše jednostrano; ponekad im se prilazilo na stereotipan način, to jest da takve pojave „treba sprečiti“, ne tražeći i ne nastojeći da se, prema mogućnostima, istražuju pravi uzroci koji dovode do njih i koje treba otklanjati. Naravno da je takvo pozivanje na aktivnost bilo neophodno, kao što će i ubuduće to biti. Ali samo na takav način neće se moći postići zadovoljavajuće stanje u pogledu odnosa. Biće potrebno težiti kompleksnijem istraživanju, koje mora uzeti u obzir mišljenja starešina i vojnika, izučiti sa tog gledišta pravila i propise, utvrditi do koje su mere normalna zastranjivanja što se u pogledu odnosa između vojnika i starešina javljaju zbog objektivno različnih funkcija koje obavljaju jedni i drugi i sl. Za takva istraživanja biće potrebno utvrditi metode rada, načine dobivanja podataka, izvršiti njihove

---

<sup>3)</sup> General Gošnjak: 20 godina JNA — brošura u izdanju Narodne armije.



analize i drugo, što nije sasvim jednostavan i brz proces. Istina, ima pokušaja da se napori pojedinih komandi, uprava i ustanova objedine — a mora se reći da ti napori nisu mali — međutim, sve to još nije dovoljno.

## II

Sasvim je razumljivo da položaj vojnika zavisi od toga kakva prava on ima — uživa li sva politička, lična i druga prava kao i ostali građani ili ne. Ali ma koliko da prava koja su mu zagarantovana zakonom i drugim internim propisima određuju pravni status vojnika, njegov stvarni položaj se ne može njima iscrpiti. S jedne strane, zakoni, pravila i propisi ne mogu nikada sve obuhvatiti i predvideti. S druge, u njihovom sprovođenju može, a ponekad neizbežno i mora, doći do odstupanja. Konkretni materijalni uslovi, sposobnost starešina, kvalitet vojnika, to jest njihov način mišljenja i navike stvoreni u određenoj društvenoj sredini i razni drugi uticaji, jesu faktori koji na određen način daju svoj pečat stvarnosti. Ona je, ta stvarnost, nesumnjivo, izvor pravne fiksacije, projicirana je u zakone, propise, pravila i sl., ali je i stalni njihov korektiv. To znači da se u izučavanju položaja vojnika moraju imati u vidu prava koja oni imaju, ali i mnoge druge stvari da bi se njihov položaj ne samo sagledao već i doveo u sklad s potrebama i zahtevima savremenog društvenog kretanja i zadacima koji proizlaze iz potrebe jačanja monolitnosti Armije.

Za izučavanje i utvrđivanje položaja vojnika u miru stoje nam na raspolaganju egzaktni kriteriji — naravno oslonjeni i na opštu teoriju. Tako egzaktna merila nemamo kada je u pitanju utvrđivanje uloge vojnika u budućem ratu. Ako, na primer, želimo utvrditi kada su rezultati u nastavi bolji: da li onda kada vojnik i sam aktivno učestvuje u nastavnom procesu, ili onda kada je vojnik samo objekat obučavanja — stoji nam na raspolaganju više načina da te rezultate merimo (a ne samo da se služimo pedagoškom teorijom) i onda upoređujemo merenja, njihovom analizom izvlačimo zaključke. Međutim, za utvr-

divanje vrednosti inicijative vojnika u eventualnom budućem ratu nemamo tako egzaktnih načina, već tu vrednost utvrđujemo analogijama, a pre svega se služimo iskustvima i predviđanjem uslova koji će, verovatno, biti karakteristični za taj rat. A da li će naše predviđanje biti dobro, tek će ratna stvarnost pokazati.

Kada je u pitanju tematika o položaju vojnika, moramo imati u vidu propise i pravila kojima se taj položaj određuje, ali i stvarno stanje, to jest kako se ti propisi sprovode u život, kako vojnici osećaju svoj položaj, šta o njemu misle i koliko adekvatno nađena rešenja doprinose da vojnik, služeći svoj rok, otkriva i stiče uverenje o povezanosti svojih ličnih interesa sa interesima društva.

Da bi se pravilno sagledao kompleks pitanja o položaju vojnika, vojnikov položaj u nastavi i vaspitanju, u režimu vannastavnog života, njegov materijalni položaj i sl., da bi bila pravilno ocenjena pozitivna nastojanja u jedinicama i stvari koje treba menjati ili bar podvrći ispitivanju — preko je potrebno sagledati osnovne faktore koji određuju položaj vojnika. Uzeo sam u razmatranje ove faktore:

- društvene uslove i položaj čoveka u društvu;
- materijalne mogućnosti društva s obzirom na materijalni standard i razvoj ratne tehnike;
- vojne uslove, to jest kako pripreme za rat i vojna doktrina utiču na položaj vojnika, i
- ulogu subjektivnog faktora.

Iz ove podele proizlazi da se pod prva dva podrazumevaju objektivni, a pod poslednja dva subjektivni faktori. Međutim, čini mi se da je opravdano težiti većem broju pojedinačnih faktora, jer će to omogućiti prilaznje temi sa više raznih strana, naravno, nikad ne ispuštajući iz vida njihovu povezanost i međuzavisnost i ulogu koju u svakom razvoju imaju materijalni činioци.

### III

*Društveni uslovi, položaj čoveka u našem društvu i položaj vojnika u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.* Ne samo naša, nego i svaka druga armija ne može da se od-

voji od društvenih procesa i promena u društvu, a to znači da i u našem slučaju mora na položaj vojnika u Armiji delovati položaj ličnosti i proizvođača u društvu. U tom pogledu s pravom se ističe da je „razvoj socijalističkih društvenih odnosa u našoj armiji postavio odnose u Armiji na nove temelje“.<sup>4)</sup> To je jedna od čvornih misli na kojoj se zasniva izlaganje o moralno-političkom jedinstvu kao značajnom faktoru snage naše armije.

Za poslednjih deset godina od usvajanja osnovnog zakona o upravljanju privrednim preduzećima od strane radnih kolektiva naš društveni i privredni razvoj stalno su u znaku traženja i iznalaženja novih rešenja u odnosima među ljudima, o položaju ličnosti i proizvođača, položaju preduzeća i drugih kolektiva. Sve je to uticalo na definisanje uloge, prava i položaja čoveka u socijalističkom kretanju.

U Programu SKJ tome je posvećeno mnogo pažnje. Proizvođač, kako stoji u Programu, „neizbežno postaje glavno uporište socijalizma“ (str. 303), a najviši cilj socijalizma je „lična sreća čoveka“ (315). Postavke o čoveku i proizvođaču u našem, socijalističkom društvu jesu jedan od osnova Programa SKJ.

Naravno, ovi stavovi moraju se shvatiti i kao rezultat stanja koje se već razvija u našoj zemlji, ali i kao programski poziv kome treba težiti u budućem razvoju. Drugim rečima, uz misao o položaju proizvođača i oslobađanju ličnosti i čovekova rada treba dodati da se svaka sloboda uopšte i sloboda čovekove ličnosti moraju posmatrati društveno-istorijski, to jest da je svaka sloboda društveno-istorijski uslovljena, a ne apstraktna.

To, takođe, znači da će i svaki onaj koji se bavi položajem vojnika u našoj armiji i ko razmatra kako na njega deluju društveni uticaji i položaj čoveka u našem društvu morati da ima u vidu i pozitivne procese, koji su očiti, i želje koje preda se društvo postavlja, kao akcione parole, ali i drugu stranu, to jest da svi ti procesi nisu dovedeni do kraja.

---

<sup>4)</sup> General Gošnjak: „JNA postoji isključivo radi zaštite izgradnje socijalizma“, „Narodna armija od 26. XII 1956.

Još određenije rečeno, mi moramo imati u vidu da je, na primer, u radničkim savetima preduzeća sa 30 i više radnika 1954. godine bilo izabrano 7,7% mladih ljudi od ukupnog broja njihovih članova, da je taj procenat u 1957. godini u radničkim savetima preduzeća sa 7 do 29 radnika 22,8% članova do 25 godina života.<sup>5)</sup> Iz ovih podataka je očividno da procenat mladih ljudi koji su uključeni u radničko upravljanje stalno raste. U referatu na VI kongresu NOJ navodi se podatak da u raznovrsnim organima radničkog i društvenog upravljanja i organima vlasti deluje preko 100 hiljada omladinaca i omladinki, to jest da svaki 12 član omladinske organizacije neposredno učestvuje u upravljanju društvenim poslovima. Deo tih mladih ljudi dolazi u Armiju i sigurno je da baš oni koji su neposredno bili uključeni u procese upravljanja društvenim poslovima nose nova shvatanja o ulozi čoveka i proizvođača; međutim, ne samo oni već i velik broj drugih mladića — a ukoliko dalje idemo, utoliko više —, pa čak bez obzira na to da li su bili neposredno uključeni u proces proizvodnje, ili dolaze iz škole, sa sela itd. Za poslednjih deset godina, pod uticajem društvenih i ekonomskih promena u zemlji, a naročito sve razgranatijeg samoupravljanja na svim područjima društvenog i privrednog života, mnoga shvatanja, navike, psihologija ljudi izmenili su se u našoj zemlji, a to znači i u mladih ljudi koji dolaze u Armiju.

No ne sme se zanemariti i to da među mladim ljudima koji dolaze na odsluženje roka nisu svi takvi, iako se njihov broj iz godine u godinu povećava. Ima mladih ljudi koji su pod raznim uticajima primili i mnoge predrasude, što je plodno tlo za političku nestabilnost, šovinizam i sl. Pored toga, ne smemo zaboraviti na to koliko nas pritiska zaostalost i primitivizam, iz kojih se u nekim krajevima ili u određenim sredinama ljudi još nisu iščupali. Nije malo ni onih koji u negativnim propratnim i privremenim pojavama našeg društvenog razvoja nalaze uzore za svoja shvatanja, navike i postupke (anarhistička shvatanja, šićardžijska psihologija i sl.). U Armiju dolaze i mladići koji zbog nagle urbanizacije ne samo što nisu dobili mnogo

<sup>5)</sup> Materijal VI kongresa NOJ, 1958, i Jugoslovenskog pregleda, 1961.

od lika mladog socijalističkog građanina nego su postali prestupnici, siledžije, koji su po nekoliko puta odgovarali za krivična dela ili se nalazili pred sudijama za prekršaje. Zatim, nije malo ni onih mladih koji pod uticajem sredine (porodične, na primer), ili iz ekonomskih razloga, naročito u krajevima u kojima je ekonomska emigracija dugi niz godina bila prirodan odliv radne snage, pokušavaju da beže ili beže iz zemlje (povratnici). Naravno da će se i negativni uticaji koje ljudi donose iz civilnog života na određen način osećati u jedinicima.

Sagledati sve te pozitivne promene i objektivne teškoće potrebno je i sa gledišta neposrednog rukovođenja ljudima u vođu, četi, ali i u određivanju opštih propisa kojima se reguliše režim života vojnika, u određivanju nastavnog sadržaja i metodskih postupaka u nastavi itd.

Nema potrebe isticati koliko je Armija zainteresovana da razvija pozitivne osobine ljudi, njihove želje da i u vojsci nastave svoju angažovanost na izvršavanju svih zadataka koji proističu iz novog odnosa ljudi prema samima sebi i poslovima društvenog značaja. Ta zainteresovanost, s jedne strane, proističe iz naših, vojnih interesa, a, s druge, ona se nameće pred Armiju kao socijalističku društvenu instituciju čija uloga u vaspitanju mladih ljudi nije mala.

Sa tog gledišta posmatrana, uloga aktivnosti starešina u radu društveno-političkih organizacija u sredinama u kojima žive izvanredno je velika. To je neobično povoljna škola i nezamenljiv elemenat pripreme starešina za funkcije vaspitača mladih ljudi. Nikakve knjige i studije ne mogu zameniti neposredne dodire s društvenim životom, čije tokove treba dobro da poznaje svaki onaj ko je u položaju starešine i vaspitača.

*O uticaju materijalnog faktora na položaj vojnika u našoj Armiji.* Logično je da se razvoj naoružanja i ratne tehnike ne može posmatrati izolovano od razvoja materijalnih snaga društva. To je dobro poznata tvrdnja, o kojoj su pisali još klasici marksizma. Engels ju je formulisao na primeru pronalaska baruta i upotrebe vatrenog oružja, za koje kaže da „nipošto nije bilo proizvod sile, nego pro-

izvod industrijskog, tj. privrednog napretka“.<sup>6)</sup> Zato mi-  
slim da treba uzeti u obzir koliko na položaj vojnika ima  
uticaj celovito shvaćen materijalni faktor, to jest materi-  
jalne mogućnosti društva. To je, izgleda, opravdano uto-  
liko pre što za položaj vojnika u Armiji moraju biti od  
isto tolikog uticaja opšti materijalni standard kao i teh-  
nika i naoružanje. Prirodno je da će materijalno bogatstvo  
društva biti presudan faktor za određivanje materijalnog  
položaja vojnika. Armija neke nerazvijene zemlje može  
biti naoružana savremenim naoružanjem iz tuđih skladi-  
šta, ali se materijalni položaj vojnika te zemlje sigurno  
neće izjednačiti s položajem vojnika zemlje koja je dala  
naoružanje. Ali da će kvalitet i vrsta naoružanja i teh-  
nike uticati na materijalni položaj i snabdevenost vojnika,  
i to izgleda normalno. Uproščeno rečeno, opanak i tenk,  
izgleda, ne mogu zajedno, kao što ni konjanik nije mogao  
bez čizama ili slične obuće, a sa šiljkanima na nogama mo-  
gao se boriti vojnik kome je puška ili rogulje u ruci. (Na-  
ravno, to ne znači da zemlja koja je u materijalnom po-  
gledu zaostala i nerazvijena ne može uspešno voditi od-  
brambeni rat). Očito je da je tu posredi uzajamna veza,  
pa to zahteva da se obe strane imaju u vidu.

Sem toga, treba pomenuti da se u svim rešenjima koja  
se tiču vojnika (njegove hrane, smeštaja, odeće i obuće,  
nastave, naoružanja, uslova da zadovolji svoje kulturne  
potrebe ili koji mu omogućavaju bavljenje sportom) mora  
imati u vidu kakva materijalna sredstva stoje na raspolo-  
ganju u armiji, kolika je sredstva moglo društvo da odvoji  
za potrebe armije. Mnoge želje o eventualnom poboljša-  
nju uslova života vojnika mogu sasvim lepo da izgledaju,  
ali ako nisu zasnovane na stvarnim materijalnim moguć-  
nostima, one će i dalje ostati samo — želje. Ko se god  
upušta u razmatranje bilo koje strane materijalne obez-  
beđenosti vojnika, mora imati u vidu da li će izdaci koje  
to rešenje zahteva dovesti do nestašice i poremetiti ravno-  
težu na nekom drugom području.

U poslednje vreme, na primer, bilo je u nas dosta  
predloga komandi da bi se poboljšao kvalitet hleba za

---

<sup>6)</sup> F. Engels: Anti-Diring — Teorija sile.

vojnike, da se jedinice snabdevaju hlebom iz civilnih pekara. Ali naši materijalni organi su izračunali, apstrahujući problem koji bi tada nastao oko obuke pekara za ratnu armiju, da bi prelazak na snabdevanje od privrednih preduzeća hlebom povećao sadašnje izdatke za preko jednu milijardu dinara,<sup>7)</sup> a to je veoma veliko povećanje. Postavlja se pitanje na kojoj strani te uštede treba stvoriti. Neće li one otvoriti nove probleme u pogledu stanovanja vojnika, vojničke odeće ili obuće itd. Samo ako se ima u vidu celina problema, moguće je sa sigurnošću diskutovati i predlagati neka nova rešenja.

Zatim treba imati u vidu još jedan momenat. Bez obzira na to kakvim materijalnim sredstvima Armija raspolagala, sva rešenja o materijalnom zbrinjavanju vojnika ne smeju mnogo odstupati od opšteg društvenog proseka, ni u smislu da su iznad njega, niti da znatno zaostaju. I u jednom i u drugom slučaju pojavile bi se štetne posledice, pre svega moralne prirode u narodu, a i među vojском.

*Zahtevi koje u određivanju položaja vojnika postavlja naša doktrina.* Naša shvatanja, kada su u pitanju zadaci koji se postavljaju pred ljudski faktor uopšte (kao jedan od faktora koji deluje u svakoj oružanoj borbi), veoma su jasna. Ako se pođe od toga da naša zemlja može voditi samo pravedan, odbrambeni rat, rat kojim će se braniti vitalni interesi svih naših naroda, neminovno se nameće zaključak da će svaki građanin na određeni način učestvovati u oružanom otporu protiv agresora. Iz toga proizlazi potreba visokog morala i moralno-političkog jedinstva pripadnika oružanih snaga i celog naroda, što je pretpostavka uspešne borbe protiv nadmoćnijeg agresora, a isto tako potreba masovne obučenosti koja mora uticati na poboljšanje kvaliteta žive sile u celosti, a naročito starešinskog kadra.

U savremenom ratu vojnik neće imati sigurnu pozadinu. Vrlo često će biti podvrgnut iznenađenju, naglim promenama situacije, odsecanju, okruženju. Dejstva će se razvijati manje-više neprekidno, bez operativnih pauza, i

---

<sup>7)</sup> Koliko je ovaj proračun tačan, nisam u mogućnosti da kažem. Izgleda neverovatan.

danonoćno. I tako dalje. Sve te i druge vojne karakteristike savremenog rata postavljaju pred vojnika nove zadatke. On će biti izvrnut dosad nepoznatim fizičkim i psihičkim naporima. Da bi ih izdržao, mora biti svestrano obučan i pripremljen.

Najveća samostalnost i inicijativa, a to je sve očitiji zahtev koji nameću karakteristike eventualnog rata, mogu se zasnivati samo na visokoj sposobnosti i spremi starešina i oficira (naravno, i na njihovim visokim moralnim i političkim kvalitetima). Na bojnopolju i vojnik postaje sve samostalnija i odgovornija ličnost. On će često morati sam da donosi odluke. Još rastresitiji borbeni poredak, kakav zahtevaju savremeni uslovi borbe, povećanje vatrene i udarne moći vojnika, povećanje brzine itd. — sve to zahteva drugačiji materijalni i pravni status, stabilno moralno-političko i psihološko stanje, koji će rezultirati odgovarajućim efektima u ponašanju vojnika na bojnopolju.

Može se konstatovati da položaj vojnika u savremenom ratu postaje nesravnjivo teži nego u prošlim ratovima i, u isto vreme, mnogo odgovorniji.

Naš opštenarodni rat, rat za odbranu nezavisnosti zemlje, nije izuzetak u tome pogledu. Položaj vojnika u takvom ratu neće biti lakši. Naprotiv, u mnogo čemu on će biti teži. Mi ćemo, verovatno, u svakom slučaju biti primorani da rešenja tražimo u pojačanoj ulozi brojnije žive sile, naoružane konvencionalnom tehnikom, ali u takvom obliku rata i preko takvih formi dejstva koji će našu živu silu dovesti u objektivnu mogućnost da uspešno parališe značajnu prednost agresora u tehnici i dr. Ne ulazeći šire u te probleme treba ukazati samo na to da ćemo morati tražiti specifična rešenja u kojima će ljudski faktor moći ispoljiti sve svoje vrednosti.

Vojnik u ratu koji bismo mi vodili moraće svojim naprežanjem i veštinom da nadoknađuje naše tehničke nedostatke. Česti pokreti, veliki obim radova, maskiranje, stalna borbeno aktivnost, noćna dejstva, preodolevanje vatrenih udara, otpornost protiv tenkovskih napada itd. — zahtevaće vojnika visokog kvaliteta. U takvom ratu teško da bi bilo kompenzacije eventualnoj slabosti vojnika.



Pored toga, rat koji bismo vodili naročito će potencirati potrebu pojačane inicijative, odgovornosti i snalažljivosti vojnika. To zahteva i takav politički profil prosečnog vojnika koji će biti kadar da bude subjektivna snaga opštenarodnog rata.

Analiza bi se mogla nastaviti i u pogledu mnogih drugih elemenata. Mogao bi se posebno razmotriti položaj vojnika u frontalnim dejstvima, posebno u dejstvima u pozadini. Položaj vojnika može biti predmet analize i s gledišta vremena kao faktora rata itd.

Već iz ovo nekoliko zahteva nameću se mnogi zadaci koji se moraju imati u vidu pri mirnodopskom radu s vojnicima u Armiji. O tim zadacima, kao što se videlo i u ranije navedenim mestima, vrhovni komandant je često govorio. On ih je posebno naglasio i u prošlogodišnjem intervjuu povodom dvedesetogodišnjice Jugoslovenske narodne armije:

„Čovek je bio i ostaje osnovni faktor naše odbrane, pa zato i odnos prema njemu mora da bude pravilan i da ga podstiče na izvršavanje zadataka. Stariješine treba sve više da stavljaju vojnike u položaj u kome će dolaziti do izražaja njihova stvaralačka snaga, samostalnost i inicijativa — osobine koje su od naročite vrijednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije. Ovakvo izmenjen položaj vojnika povećava i ulogu vojnih kolektiva; oni sve više postaju oslonac vaspitne aktivnosti u našim jedinicama“.<sup>8)</sup>

Međutim, to ne znači da je u nas položaj vojnika, koji logično proizlazi iz zahteva kakve nameću naša shvatanja o karakteru eventualnog rata, koji je u skladu s našim društvenim uslovima, da te mere adekvatno formulisan da nema šta da se menja u praksi u jedinicama. Takva naša shvatanja i naš dinamički društveni razvoj, uostalom, postavili su na dnevni red mnoge ozbiljne probleme za koje nije moguće naći rešenja u tradicionalnim okvirima mišljenja; postavlja se dosta novih problema, pa to zahteva novo prilaženje dosadašnjoj praksi u jedinicama, u načinu obuke vojnika, u rukovođenju ljudima, u tretiranju mnogih strana života vojnika. (Da ostanem samo na problemima koji se tiču vojnika, što, međutim, pretpostavlja

<sup>8)</sup> Intervju druga Tita povodom dvadesetogodišnjice JNA, Narodna armija od 22. decembra 1961.

i druge izmene koje se odnose na shvatanje i obučenosť starešina, na materijalno obezbeđenje itd.).

Naravno, potrebno je vreme da se već uvrežena praksa i shvatanja izmene, da se savladaju otpori koji imaju i objektivnu i subjektivnu stranu. Možda je i na ovom mestu korisno napomenuti da je vojska po svom načinu života i unutrašnjem ustrojstvu specifična organizacija, naročito u pogledu odnosa i prevashodnog zahteva za striktnim izvršavanjem naređenja pretpostavljenih. Društveni odnosi u zemlji, mada se uvek ogledaju u armiji, nisu nikad istovetni sa odnosima u armiji. Novi odnosi u društvu nastaju u proizvodnji, a vojska ne učestvuje neposredno u njoj, i zato treba izvesno vreme da se oni, modifikovani prema potrebama unutrašnjeg života oružanih snaga, ispolje i u vojsci.<sup>9)</sup>

Na to utiču i neki drugi faktori. Na primer, naša armija, kao oslonac narodne odbrane zemlje, mora biti neprekidno spremna da stupi u dejstvo. (Time ne želim reći da je samo Armija dužna da bude uvek spremna, taj zadatak se postavlja i pred celu zemlju, ali razlika je, ipak, očita). Takav zahtev o neprekidnoj spremnosti pretpostavlja stanovitu stalnost, to jest stanje koje ne trpi suviše često izmene. A to onda zahteva da se i neophodne izmene moraju vršiti ne samo na svojevrsan način već i nešto sporije.

Međutim, ne bi trebalo da taj problem predstavlja za nas veliku teškoću. Naša armija je ponikla u revoluciji. Njeni kadrovi su se na vlastitoj praksi učili da smelo rešavaju probleme. Sem toga, naša društvena stvarnost daje izvanredan impuls smelom prilaženju problemima i pruža pouku o potrebi brzog oslobađanja od tradicionalnih shvatanja prevaziđenih savremenim kretanjem.

Na osnovu onoga što je rečeno o zadacima koje naša shvatanja o eventualnom ratu nameću u pogledu priprema

<sup>9)</sup> U revoluciji, međutim, proces može da teče drugačije. Armija tada može da bude ne samo oružana snaga kršenja starog poretka, već samim tim što ruši stare odnose — nosilac novog. U određenom smislu, to nam potvrđuje primer našeg narodnooslobodilačkog rata. Naši partizanski odredi, NOV i, na kraju, JA, bili su u izvesnom smislu i škola i kovačnica novih odnosa, koji će tek s izgradnjom socijalizma dobiti svoju potvrdu.

i kvaliteta žive sile, to jest u pogledu obučenosti, veštine, psihičke i fizičke spremnosti, moralne i političke svesti vojnika, proističe ovaj zahtev: vojnik treba da je individualno stručno i politički pripremljen i moralno čvrst i da je spreman na samostalnu aktivnost. To znači da je celokupnu vaspitnu praksu i način obučavanja u našim jedinicama, zatim vreme i uslove rada van nastave potrebno podesiti tako da oni osiguraju optimalne mogućnosti „u kojima će dolaziti do izražaja vojnike stvaralačke snage, samostalnost i inicijativa, osobine koje su od naročite vrednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije“ (Tito).

Nije dovoljno samo ukazivati na to da će vojnik u eventualnom budućem ratu morati samostalno da se snalazi u različnim borbenim situacijama, da će morati da bude samostalan u svojoj aktivnosti i da će od toga zavisi život ljudi, a u vreme obuke u celokupnom životu u jedinicama ne omogućavati mu da ispoljava samostalnost da bude aktivan i inicijativan.

„Može se postaviti pitanje da li je sve postignuto time što je naš vojnik postao svestan potrebe izvršenja svih naređenja, potrebe čvrste discipline itd., drugim rečima, da li mi možemo u potpunosti biti zadovoljni ili ne što smo postigli da je naš vojnik postao svestan svih svojih obaveza u Armiji. Vojnik će ipak biti samo pasivan izvršilac naređenja svojih pretpostavljenih ako za sve mora čekati da mu se naredi. Postavlja se pitanje da li mi u našoj armiji činimo sve u pogledu razvijanja inicijative naših vojnika i naših potčinjenih uopšte. To je jedno od vrlo važnih pitanja. Eventualni budući atomski rat zahtevaće u tom pogledu mnogo više nego dosadašnji ratovi. Rastresitiji raspored jedinica imaće posledicu slabljenje uticaja komandi, što će se moći nadoknaditi jedino inicijativom nižih starešina, pa i samih vojnika. Zato je već sada, u miru, vrlo važno da se starešine i vojnici tako vaspitaju kako bi bili sposobni, ako to ustreba, da se sami snađu bilo u kakvoj teškoj situaciji. Osnovno je da se pripadnici Armije već sada navikavaju i da se u Armiji kultivuje inicijativa kao jedna od navika i vrlina koja će doprineti većoj vojnoj sposobnosti naše armije, i u tom pogledu mi imamo mnogo da učimo iz vremena narodnooslobodilačkog rata, u kojem je samoinicijativa najnižih starešina i vojnika bila na najvišem nivou“.<sup>10)</sup>

<sup>10)</sup> Intervju generala Gošnjaka, Narodna armija od 30. septembra 1960.

Podvrgavati praksu kritičkom razmatranju sa ovog gledišta preko je potrebno, ali se pri tome valja držati principa da se pri traženju novih rešenja mora biti dovoljno smeo, no isto tako se ne sme zatrčavati, ne sme se ići ispred objektivnih mogućnosti.

U izvesnom smislu kao primer zaostajanja u tom pogledu, pa prema tome i zadatak na kome treba raditi, jeste režim vannastavnog života pitomaca i položaj pitomaca van nastave, pa i u nastavi uopšte. Mada se u poslednje dve godine dosta toga u školama izmenilo, izgleda da treba još dosta učiniti, prelomiti još mnoga stara shvaćanja o potrebi da se pitomcima sve isplanira i predvidi u radu zato što onda to, tobože, garantira da će postići najbolji uspeh (predviđeno vreme za učenje koje moraju poštovati svi pitomci; težnja da se odgovori pitomaca kreću samo u okvirima onog što je napisano u pravilima i udžbenicima). Takva praksa, verovatno, neće mnogo doprineti formiranju inicijativnih, samostalnih starešina, i mnogi naši zahtevi mogu ostati samo želja, ma kako mi lepo govorili o potrebi inicijative i samostalnosti. Ako se sva aktivnost pitomaca svodi samo na učenje i postupanje po tačno isplaniranom dnevnom redu, tada se, istina, može postići dosta na usvajanju određenih navika i njihovom mehaničkom ispunjavanju (što ne treba potcenjivati ni u buduće), ali ne i na razvijanju samostalnosti, samopouzdanja i samouverenosti, što je izgleda, ipak značajnije kao osobina mladih, budućih starešina.

Pitomac M. S., iznoseći utiske o nastavi, kaže sledeće: „Iako je neophodno da nastava bude jednoobrazna i sistematična, mislim da je prepuna formalizma i klišea: tema, cilj teme, pojam, definicija, pitanja 1, 2, 3 — znate na šta mislim. Tako je za svaki predmet, nema varijacija zbog prirode predmeta. Ta klišeiranost dovodi do toga da se gubi vreme na stvari koje su same po sebi jasne. Vojne knjige su prepune tautologija, suvišnih ponavljanja, često iz potrebe da se kaže sve što se može reći — prost predmet bude iskomplicovan. Više se drži do doslovnosti formulacija u odgovorima slušalaca, nego do samog smisla, što dovodi do učenja napamet, bez razmišljanja. MPV je koristan predmet ali bi bio još korisniji kada bi se nasto-

jalo da ljudi nauče da misle u okviru tog predmeta, a ne da znaju da određenim redom ponove nastavnikove formulacije“.<sup>11)</sup>

Sličnih primera ima još više kada je u pitanju rad s vojnicima. Ispitivanje 483 vojnika pokazuje da 30,6% vojnika izjavljuje, kada daje mišljenje o nastavi, da ima mnogo ponavljanja. Zanimljiva je struktura odgovora s obzirom na školsku spremu i zanimanje vojnika. Takav odgovor dalo je od vojnika do 4 razreda osnovne škole: (zemljoradnici 16,8%, radnici 22,8%) 19,1% ili jedna petina; od vojnika sa 5 do 8 razreda škole: (zemljoradnici 35,8%, radnici 32,8%) 33,9%; od vojnika sa 8 ili više razreda 50% odnosno polovina.<sup>12)</sup>

U određenoj vezi sa ovim problemima je pitanje kako da se starešine postave u razvijanju određenih osobina, veština i navika vojnika za vreme služenja roka. Praksa u jedinicama govori da to nije dovoljno izdiferencirano. Izgleda prirodno da se moraju praviti razlike koje osobine, navike i slično imaju naročiti značaj u osposobljavanju vojnika. I prema tome odabirati metode i sredstva kako da se to u radu postigne. Tako će se ređe dešavati pogreške u praktičnom radu: da se, na primer, sa jednako mnogo zalaganja i napora, i vremena koje je potrebno za to, radi na stvaranju navika iz lične higijene, oblačenja i slično — što takođe zaslužuje pažnju starešina — kao i na stvaranju navika u vršenju vojne službe (tačno i brzo izvršavanje naređenja, naročito na taktičkim vežbama, svesno vršenje službe dežurstva, stražarske službe itd.). Ponekad se, na primer, podjednako oštro vojnici kažnjavaju

---

<sup>11)</sup> Da je M. S. dobronameran (član je SKJ) i da dovoljno široko gleda na probleme sa kojima se sreo u školi, iako kaže da piše o stvarima koje se mogu videti samo iz „vojničke kože“, vidi se po priznanju da: „nikada za pet meseci nisam više naučio i sabrao iskustva. Organizacija života i rada je bila tako dobra da je izvukla iz nas maksimum. Imam poverenja u ono što sam naučio, u snagu naše armije“.

<sup>12)</sup> Ispitivanje je izvršeno od 12. do 14. aprila 1962. u četiri garnizona. Ispitivanje je sprovedla Uprava za MPV i interno nosi naziv SV-37.

za propuste neurednog odevanja i za kršenje naređenja, što nije logično. Izvesne navike i osobine koje inače treba da ima svaki građanin ne treba kod vojnika stvarati istim sredstvima kao kad su u pitanju neke druge osobine koje su od većeg značaja za vojnu službu.

Mada se na primerima koje sam pomenuo relativno lako i brzo može utvrditi u čemu su slabosti, pa i gde treba tražiti rešenje, u mnogim sličnim slučajevima nije moguće na prečac odgovoriti na pitanje koje stvari u praksi i propisima u vezi sa položajem vojnika treba menjati, a koje naša shvatanja postavljaju kao jasan zahtev. Jasno je da osnovno merilo svih rešenja o položaju vojnika mora biti koliko ona doprinose jačanju naše armije, ali samo pažljivo izučavanje (i proveravanje u praksi) može dati odgovor na pitanje kada će ona to stvarno i biti.

*Subjektivni faktori i položaj vojnika.* Ulogu subjektivnog faktora moguće je raščlaniti: prvo, na određivanje stavova i formulisanje pravila i propisa o položaju vojnika; drugo, na praktičku delatnost starešina u rukovođenju i nastavi; i treće, na to koliko kvalitet i osobine vojnika utiču na određivanje njihovog položaja.

Najpre nekoliko reči o neposrednom radu starešina s vojnicima. Interesantni su u vezi s tim neki navodi iz pomenutog pisma pitomca M. S.: „Uopšteno govoreći, oficiri su me oduševili svojom vojničkom kompletnošću, sigurnošću u poznavanju vojne nauke, radnim navikama, požrtvovanošću, velikim ambicijama. U radu sa nama postizali su različite uspehe. Ti uspesi često ne zavise od njihove stručne sposobnosti, nego i od ličnosti . . . Često se ne sprovodi duh naređenja, nego slovo . . . Najveće uspehe postižu oficiri koji su stabilne ličnosti, sigurni u svoju karijeru, znanje. Ponašaju se prirodno, ne stvaraju nepotrebnu paniku, uspostavljaju prirodan autoritet, pretnja im nije sredstvo za održavanje discipline. Prirodnim autoritetom postižu jednu vrlo važnu stvar — vojnici njihova naređenja izvršavaju sa zadovoljstvom; kod njih se ne „služi vojska““.

Navešću još jedan primer iz ispitivanja vojnika upitnikom SV-37. Vojnicima je postavljeno pitanje: „Jesi li se, možda, osećao uvređenim nekim postupkom i stavom starešine prema tebi?“ Odgovor se tražio posebno za ko-

mandira odeljenja, četnog starešinu, komandira voda i čete, a mogao je da glasi: često, ponekad, nikad. Ukupan procent odgovora u odnosu na komandira voda i čete su sledeći:

	Često	Ponekad	Nikad
Komandir voda	9,9 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	27,5	48,8
Komandiri čete	11,5 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	21,1	50,9

Bez obzira na to što je u ova tri primera ispitivana samo jedna strana i ne zna se šta o svakom od ovih slučajeva misle i starešine (tada bi, naravno, slika bila potpunija i objektivnija), bez obzira na rezerve koje treba imati kad su u pitanju oba ispitivanja, pa i mišljenje koje iznosi pitomac M. S. (u svima njima može biti dosta subjektivnog) — ipak bi bilo teško osporiti da ovi primeri ne pokazuju da starešine ne rade na isti način u približno istim prilikama i da odatle proizlaze različita mišljenja vojnika o njima. Naravno, nije u svakom slučaju u pitanju subjektivno shvatanje starešina. Često se, u vezi sa ovim, pojavljuju i drugi objektivni razlozi (kvalitet ljudstva, prilike u garnizonu, uticaj pretpostavljenog starešine, opšta aktivnost organizacije SKJ). Te razlike u postupcima starešina moraju, na određen način, uticati na položaj vojnika i na to kako vojnik svoj položaj u vojsci subjektivno doživljava.<sup>13)</sup>

To, s jedne strane, znači da pri utvrđivanju položaja vojnika nije dovoljno poznavati samo propise i pravila, već konkretnu praksu u jedinicama. Mislim da utisak koji lično nosim o primeni Pravila o vojnoj disciplini nije pogrešan. Pravilo o vojnoj disciplini nije se menjalo od 1950. do 1955. godine. Međutim, njegova primena u različnim jedinicama je u to vreme ponekad bila takva, zbog razlike u shvatanjima o vojnoj disciplini, kao da su bila u pitanju dva različna pravila.

S druge strane, to veoma ozbiljno ukazuje na potrebu primene takvih objektivnih metoda u sticanju pregleda nad

<sup>13)</sup> Ima jedna zanimljiva Frunzeova misao: „Vojnik je dobar kad u njemu, pored društvenog karaktera svesti, živi njegova sopstvena ličnost“. Vidi A. A. Kosjukov: Vojnopedagoška gledišta Frunzea — Moskva, 1960, str. 90.

praktičnom delatnošću, jer su izveštaji koji se pišu komandama i partijskim organizacijama, i pored svih nastojanja, obojeni subjektivnim shvatanjima, koja će samo uz ostale izvore biti sigurniji oslonac pri donošenju odluka u raznim pitanjima o položaju vojnika.

Na kraju, nameće se kao stalan zadatak — na koji se i dosada mislilo — da se starešine obezbede sa dovoljno materijala koji bi osigurali jedinstvene poglede na sva krupna pitanja, a među njima su i osnovni problemi o položaju vojnika Jugoslovenske narodne armije.

U razmatranju koliko postupci starešina, na osnovu opštih propisa kojima je regulisan položaj vojnika, utiču na njegovu konkretizaciju i šta sve takva praksa uslovljava, zatim u razmatranju zadataka koji se u vezi s tim nameću — moraju se imati u vidu i mnogi drugi momenti. Tu dolaze već pomenuti rad starešina u društvenim organizacijama, način školovanja (režim u školama, materija koja se izučava, pa i kvalitet nastavnika), naročito oficira koji su posle rata stupili u akademije, prosečna dob starešina koje neposredno rade s vojnicima, vreme koje im stoji na raspolaganju za lično usavršavanje, opterećenost službom itd. Sve su to značajne stvari, ali dovoljno poznate, pa nije potrebno više nego ih samo spomenuti.

Drugo, kada se, međutim, govori o ulozi subjektivnog faktora u ovom užem smislu, ne treba izgubiti iz vida da su i sami vojnici određen činilac koji nije bez uticaja na određivanje njihovog položaja.<sup>14)</sup> Ako je tačno da se može

---

<sup>14)</sup> F. Mering u Sedmogodišnjem ratu pominje lovački puk kojim je komandovao pukovnik Jork, jedini puk koji je posle poraza kod Jene nešto pokazao i uspešno se tukao sa Francuzima kod Altencauna i Varena. Taj lovački puk organizovao je još Fridrih Veliki u šleskim ratovima kao lako pokretnu jedinicu i bio je sastavljen ne od najamnika ili kmetova, već od „ljudi koje njihov lični interes vezuje za zastavu“. Sastojao se od šumara i šumarskih činovnika koji su i sami, služenjem u puku, očekivali zapošljenje kakvo su imali njihovi očevi.

Mering navodi da je Jorkov lovački puk za vreme mira služio za podsmevanje „svim Fridrihovim čizmama“, jer se takvim ljudima nije mogao batinama uterati paradni korak, i da se sam Jork („oficir stare škole“) teška srca primio komande. Zatim Mering kaže: „Ali pošto je (Jork) bio ambiciozan i sposoban ofi-



utvrditi sve veća uloga čoveka u društvu uopšte, prirodno je da će to morati da se ogleda i u sve većoj ulozi koja se namenjuje vojniku u Armiji. Drugim rečima, društveni položaj i svest vojnika, njihove navike i znanje moraju uticati na određivanje njihovog položaja. (Naravno da ulogu subjektivnog faktora, pa i u slučaju kada posmatramo koliko vojnici sami utiču na svoj položaj, ne smemo posmatrati odvojeno od ostalih činilaca, jer ni jedan od faktora koje sam spomenuo ne deluje sam za sebe. I u ovom slučaju vredi u osnovi isti odnos kao i kada posmatramo ulogu subjektivnog faktora u društvenom razvoju uopšte. Društveni razvoj u osnovi teče, kako i istorija pokazuje, nezavisno od volje, želje i svesti ljudi. Međutim, to ne isključuje ulogu svesnog faktora, niti govori da je ona mala. Odavno je usvojeno gledište da ona raste srazmerno povećanom saznanju i otkrivanju zakona društvenog razvoja, odnosno njihovom ovladivanju od strane ljudi. To znači kada se vratimo na našu temu, ukoliko se više otkrivaju zakonitosti koje uslovljavaju položaj vojnika — saznavanjem prave prirode rata, otkrivanjem zakonitosti u rukovođenju ljudima, sagledavanjem prirode odnosa i discipline, procesa vaspitanja i obuke itd. — utoliko će se naći povoljnija rešenja u određivanju položaja vojnika i ljudi će — starešine i vojnici — biti u povoljnijem položaju da ta rešenja sprovode u život).

Sa tog gledišta mogu biti zanimljivi uporedni podaci o zanimanju i naobrazbi naših vojnika iz 1952. i 1961. godine:

---

cir, praktično iskustvo svakodnevne službe naučilo ga je da će od te trupe moći da načini nešto samo pod uslovom da se prema njoj ophodi sa razumevanjem i da je obuču dejstvovati u rastresitom borbenom poretku. Društveno biće vojnika određivalo je vojničku svest oficira (F. Merin: Ogledi iz istorije ratne veštine, Vojno delo, str. 122).

Ovaj primer mogao bi se komentarisati sa različitih gledišta; međutim, za mene je značajan zaključak o tome od kavgog je značaja društveno biće vojnika u određivanju položaja vojnika. Vojnički sastav koji se razlikovao od najamnika i kmetova nametao je, i u vreme mira i u vreme rata, tretman koji je bio različit od uobičajenog — pa i kada je u pitanju oficir „stare škole“.

Godina stupanja u JNA	Zanimanje do stupanja u JNA				N A O B R A Z B A								
	Radnika	Polj. radnika		O s t a l i h	sa nepotpunom osn. školom	Potpuna osnovna škola		sa završenom gimnazijom i raznim školama	završena viša škola, student na fakultetu sa završ. fakultetom	P r o c e n a t			
		privatnici	društveni sektor			učenika	službenika				sa 4, 5, 6 razreda	sa 8 razreda	
1961.	35,80	53,70	1,75	2,90	4,95	0,90	1,96	5,37	57,74	7,18	2,84	3,40	%
1952. Vojnici na odsluženju roka	33,80	51,95	6,30	2,63	3,96	1,36	3,53	9,78	78,50	5,38	2,38	0,43	%

*Napomena:* U rubrici „naobrazba“ za 1961. god. nisu uneti podaci za sve kategorije.

Kao što tabela pokazuje, za devet godina sastav vojnika koji dolaze na služenje vojnog roka je u pogledu strukture zanimanja i školske naobrazbe pretrpeo izmene. Porast procenta radnika, učenika (tu su uračunati i studenti) i službenika uslovljen je padom procenta poljoprivrednih radnika (seljaka); kada se ukupno uzme procenat za obe kolone seljaka (privatnika i na društvenom sektoru), smanjenje iznosi 2,56%. Šteta je što podaci ne omogućuju pregled ne samo po zanimanju nego i po mestu stanovanja. To bi, možda, unelo svetlosti u stvarni odnos u broju radnika i seljaka, koji je, inače, malo zamagljen zahtevom da se pod opštim imenom poljoprivrednog radnika smatraju privatnici (seljaci) i oni koji su zaposleni na društvenom sektoru u poljoprivredi.

Mada cifre u pogledu nepismenih ne izgledaju baš pouzdane — mislim da je procenat nepismenih bio veći i 1952, a i 1961. godine — ipak ostali podaci veoma reljefno

ocrtavaju, s jedne strane, oštro smanjenje procenta vojnika koji imaju manje od 4, odnosno 8 razreda osnovne škole, uz povećanje onih koji su završili potpunu osnovnu školu, zatim gimnaziju, studiraju ili su završili fakultet.

Takva izmena strukture vojnika koji dolaze na služene roka u određenom smislu zahteva da se stalno preispitaju rešenja o načinu obuke, opštem tretmanu, režimu života u kasarni, kulturno-zabavnom životu itd., ali i oni sami, navikama i novim osobinama po kojim se iz godine u godinu razlikuju generacije vojnika, utiču na mnoge stvari od kojih zavisi njihov položaj u vojsci.

Mislim da se u vezi sa ovim može staviti napomena na jednu krilaticu koja se, ne baš retko, čuje u diskusijama među nama. Kaže se: kakav komandir, takva jedinica (vod, četa). U određenom smislu, to je tačno. Od komandira čete, na primer, zavisi kakva će mu biti nastava u jedinici, drugarstvo među vojnicima, međusobni odnosi, unutarjni red, služba dežurstva, disciplina, da li će se kod njega, kako je rekao pitomac M. S., „služiti vojska“ ili izvršavati naređenja svesno i sa voljom itd. Međutim, ako je samo to rečeno, onda to još nije cela istina. Jer sve to što je nabrojano zavisi i od drugih starešina (komandira odeljenja i vodova), ali umnogome i od vojnika, od njihovih pojedinačnih kvaliteta, od aktivnosti komunista itd. Dakle, bolje je reći — kakav starešina (starešine) i vojnici, takva i jedinica. I što više produbljujemo naša shvatanja o ulozi vojnika, ni najmanje ne umanjujući odgovornosti i presudnu ulogu starešine, i sprovodimo ih sve doslednije u život, sve više ćemo morati usvajati ovu proširenu formulaciju.

Treće. Ostavio sam za kraj da kažem nekoliko reči o određivanju opštih stavova o položaju vojnika i osnovnim propisima kojima je on regulisan, jer dosadašnje izlaganje o subjektivnoj ulozi dopušta izvesne zaključke. Mislim da je naročito značajno ponovo istaći od kolikog su značaja za donošenje opštih stavova i za eventualno dopunjavanje i izmenu osnovnih propisa od kojih zavisi položaj vojnika — studijski rad i naučna ispitivanja i analize.

Možda će mnoga ispitivanja u ovoj tematici pokazati da su postojeća rešenja dobra, ali i tada će se doći do novih argumenata u objašnjavanju određenih obaveza i dužnosti

vojnika ili mera koje preduzimaju komande. Takva objašnjenja su neophodna u radu s vojnicima (i starešinama). Međutim, u jedinicama se nailazi na pojave da starešine upotrebljavaju ovakav „argumenat“ u objašnjavanju: „u vojsci se tako mora“. Ovo se ne odnosi na naređenje. Takav i slični odgovori, razumljivo, ne doprinose razvijanju svesti o svesnom usvajanju zadataka i obaveza vojnika. A naša snaga je bila i treba sve više da bude baš u tome. Međutim, starešine se objektivno nađu ponekad u takvom položaju da im gotovo i ne preostaje ništa drugo do takav odgovor. Kada bi im bio stavljen u ruke dobro obrađen materijal, sigurno bi se njime koristili u radu s vojnicima.

Bilo je, na primer, nekoliko slučajeva da su vojnici pojedinih jedinica negodovali zbog slabe hrane ponekad na način koji nije uobičajen u vojsci. Da li je takvo negodovanje (ne ulazeći u to koliko ga je slab kvalitet hrane izazvao) rezultat negativnih uticaja koje su vojnici doneli iz gradskog života i da li se prema takvim reagovanjima vojnika u svakom slučaju pravilno postupilo — na to bi bilo moguće odgovoriti da su bila izvršena obimnija ispitivanja eventualnih propusta koji su bili učinjeni u spremanju hrane, mišljenja starešina, vojnika itd. Zaključci koji bi se na osnovu takvih ispitivanja mogli izvući bili bi od koristi i dobro bi došli i višim komandama i starešinama koje neposredno rade s vojnicima.

Nama je sve više potrebno, pa i kada je u pitanju položaj vojnika, ne samo da poznajemo propise već i da konkretnu praksu snimamo naučnim metodima i podvrgavamo je studioznom ispitivanju, da stalno proveravamo koliko su nađena rešenja prihvatljiva i povoljna sa gledišta potreba Armije, odnosno zadataka narodne odbrane uopšte i zahteva koje nameće naš društveni razvoj.

Verovatno se takav zadatak postavlja u Armiji u istoj onoj oštirini kao što se i pred naše društvo postavlja da osigura naučno izučavanje odnosa u preduzeću i drugim društvenim organima i organizacijama, razmatrajući te odnose sa njihovog sociološkog, pedagoškog, psihološkog, političkog i moralnog aspekta. Možda čak i oštrije. Jer na civilnom sektoru je sve šira mreža naučnih ustanova i instituta društvenih nauka koji zahvataju probleme društvenih od-

nosa. A u nas postoje uglavnom samo naučne ustanove i instituti koji su okrenuti vojnoj tehnici, vojnoj istoriji i ispitivanju osobina ljudi radi odabiranja za izvesne specijalne dužnosti u vojsci. Tome, istina, treba još dodati da je u poslednje vreme dosta učinjeno u pogledu naučnog izučavanja problema obuke i vaspitanja u vojnim školama, a naročito u Političkoj školi i na tečajevima moralno-političkog vaspitanja.

Zbog svega toga se opravdano postavlja pitanje nije li vreme da se izučavanju problema uslova života vojnika i njihovog položaja, pored većih i usklađenih napora postojećih organa DSNO i komandi, priđe studioznije, služeći se naučnim metodima u radu.

Ako napravimo malu rekapitulaciju iz onoga što je rečeno, mislim da je moguće navesti da se nalazimo u objektivno povoljnijem položaju od drugih zemalja i armija u pogledu pripreme narodnih masa i vojske za rat, a to važi i kad je u pitanju položaj vojnika u našoj armiji, pa čak i kad zanemarimo faktore moralne prirode. Savremeni rat će, u poređenju sa onim što se od čoveka tražilo u prošlim ratovima, zahtevati novog borca kako po stepenu obučenosti tako i u pogledu mnogih drugih osobina ličnosti vojnika. Bitna strana tih osobina jeste u zahtevu — više samostalnosti u odlučivanju i više inicijative starešina i vojnika. Nikada ranije nije se taj problem postavljao tako oštro, što je i razumljivo, pošto će to — može se pretpostaviti — zahtevati dinamika borbe u eventualnom budućem ratu. To je danas manje ili više jasno svima u svetu koji se bave problemima narodne odbrane, pripremom stanovništva i vojske za rat, bez obzira na to vršila te pripreme zemlja sa socijalističkim ili kapitalističkim društvenim uređenjem, sprema li se ona za odbrambeni rat ili za agresiju, nalazi li se u bloku ili van njega. Ali razvijati samostalnost ljudi i osigurati mogućnosti za negovanje inicijative — nije zadatak koji se ne može rešavati ne uzimajući u obzir položaj čoveka u društvu, zahteve koje društvo pred čoveka postavlja. Koliko god da su samostalnost i inicijativa uslovljene intelektualnom sferom i znanjem čoveka, one ne zavise samo od njih. I druge ih stvari takođe uslovljavaju. A presudno je baš to kakvo

mesto ima čovek u društvu, u procesu proizvodnje, u tome koliko je on aktivan činilac, koliko se od njega traži i ima za to objektivne mogućnosti da aktivno učestvuje u svim oblicima društvenog života. Naš socijalistički razvoj stvara objektivno najmanje zapreka na putu takvom razvoju ljudi, pa tu i treba tražiti uzroke našem objektivno povoljnijem položaju.

To, naravno, ne znači da smemo potcenjivati mogućnosti drugih. Jer treba biti svestan činjenice da koliko god u nas za takav razvoj ličnosti nema društvenih zapreka — ili je tih zapreka u našoj zemlji manje — ipak nas materijalna osnova društva sputava.

Zato, bez obzira na neke objektivne prednosti, koje i stihijski moraju pozitivno uticati na rezultate u pripremi stanovništva i vojske za eventualni rat, pa i na položaj vojnika u nas, zadovoljiti se samo time bilo bi štetno i opasno. Svesno nastojanje starešina i drugih subjektivnih faktora na razvijanju samostalnosti i inicijative vojnika mora biti izvanredno intenzivno da bismo postigli željene rezultate i iskoristili objektivne prednosti koje imamo u poređenju sa drugima, a preodoleli izvesne teškoće koje treba dobro zagledati da bi stvarno bile prebrođene.

Mislim da nema potrebe upuštati se u objašnjavanje uzajamne veze faktora o kojima je bilo govora. Pored onog što je već rečeno, cilj izlaganja o uslovima koji utiču na položaj vojnika u našoj armiji treba shvatiti u ovom slučaju:

— da osnovna i polazna tačka mora biti: koliko će tražena rešenja, u skladu s položajem kakav ima čovek u našem društvu, biti od koristi za Armiju i njeno dalje jačanje (ili koliko mogu štetiti);

— da konkretna rešenja o položaju vojnika zaslužuju pažnju i stalno proveravanje, i to kako ona značajna tako i ona manje značajna;

— da pri usvajanju rešenja treba imati u vidu sve elemente koji govore za i protiv (razlozi političke i moralne

prirode, materijalni razlozi, stvorene navike i tradicionalna shvatanja i sl.);

— da razmatranje konkretnih rešenja o položaju vojnika ne mora značiti da se teži i njihovoj izmeni. Ako se pokaže da je neko dosadašnje rešenje jedino moguće, analiza i preispitivanje daće nove argumente, kojima će se ono moći još bolje objašnjavati i realizovati u praksi.

General-major  
VELJKO MILADINOVIĆ

## DEMOKRATIZAM I DELATNOST KOMUNISTA U ARMIJI

Da li se i do koje granice može, više nego do sada, razviti demokratizam u radu organizacije SK u Armiji — jedno je od bitnih pitanja o kome se raspravlja sve više. Negde se traže i objašnjenja da li i u kom vidu može biti reči o demokratizmu u radu vojne organizacije. Sve ove razgovore odlikuje konstruktivno nastojanje da se radi bolje, da se više doprinese snazi i efikasnosti armije, njenom unutrašnjem jedinstvu i progresivnoj ulozi u društvu. Pri ovome se polazi od mesta, uloge i napora Saveza komunista, usmerenih na dalji razvoj revolucionarnih i demokratskih tekovina našeg socijalističkog sistema i realnih uslova u Armiji.

Odmah treba reći da u ovim našim razgovorima nije reč o demokratiji kao obliku upravljanja i rukovođenja koga bi trebalo primeniti u vojnoj organizaciji. Takvo upravljanje ne može se primeniti u operativnoj vojsci s obzirom na načela jednostarešinstva, subordinacije i komandovanja. Ovo samo po sebi isključuje, na primer, rad izbornih i predstavničkih organa u vojsci, izglasavanje odluka većinom, polaganje računa pred biračima, pravo ponovnog izbora, opoziv i slične institute demokratije. Čak i kad je biran komandir, što se primenjivalo u nekim krajevima u početku ustanka, tako izabrane starešine donosile su odluku bez konsultovanja boraca i za njih odgovarale u prvom redu svojim pretpostavljenim. Može se reći da bi u teoritorijalno-milicijskoj organizaciji vojske onako kako su o njoj govorili klasici marksizma ostali mnogi elementi



vojne hijerarhije, subordinacije i komandovanja i pored toga što će biti moguće da se takve jedinice mnogo demokratskije organizuju. Nešto drugačije stoji sa nekim vojno-privrednim i naučnim institucijama u Armiji gde se već primenjuju delimično ili u potpunosti samoupravna načela organizovanja.

Danas, kada na žalost, postoji i dalje opasnost od rata za svaku zemlju — i veliku i malu — postoji potreba da savremene armije budu efikasne u donošenju odluka u što kraćem vremenu, po strogoj nadležnosti i subordinaciji u vojnoj hijerarhiji, i u obaveznom i doslednom izvršavanju naređenja, uz primenu i najtežih sankcija prema onima koji to otkazu. Ovo jednako važi i za armiju u socijalističkim i kapitalističkim zemljama. Mnoge nijanse u tome — bilo da se ogledaju, kao kod Kineza u ukidanju činova za starešine, u rotaciji kadrova na najvažnijim funkcijama ili odgovornosti najstarijeg komandanta ili ministra odbrane pred skupštinom i vladom — bitno ne menjaju osnovne oblike vojnog rukovođenja operativnom vojskom.

Razgovor se, dakle, više svodi na pitanje razvijanja demokratskih odnosa i atmosfere, nego na forme upravljanja armijom.

Demokratski, narodni karakter armije ispoljava se u karakteru ciljeva koje ona ostvaruje kao oruđe jednog sistema, u njenoj ulozi u društvu, a najviše i najpotpunije u unutrašnjim odnosima među ljudima u njihovom vaspitanju i progresivnom političkom delovanju. Ako društvo nije socijalističko ni demokratsko, ni odnosi u njegovoj armiji ne mogu biti takvi. Međutim, socijalističko društvo i njegova armija mogu neprekidno negovati i razvijati demokratske odnose među ljudima u okviru svoje vojne organizacije iako ona nije zasnovana na sistemu samoupravljanja. Prema ovome u opštoj militarizaciji kineskog društva, na primer, ukidanje činova i obaveza starešina da određeno vreme vrše i vojničke dužnosti u armiji, po suštini donetu znači veoma malo za stvarnu demokratizaciju armije i društva. Nasuprot tome, za demokratizam više znače poštovanje ličnosti, njenih prava i slobode, zakonitost i drugarski odnosi u armiji jedne socijalističke zemlje kao

što je naša, i u uslovima kad je njena armija organizovana takoreći na klasičan način.

U okviru ovakvih saznanja i naše prakse, jedino je pravilno da i razgovori o usavršavanju vojnog rukovođenja polaze, pre svega, od naše koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata i od toga koliko je ono efikasno s obzirom na savremena borbena dejstva, na razvoj ratne tehnike i kvalitet ljudi, koliko odgovara našim uslovima i mogućnostima. Vojna organizacija i rukovođenje njome moraju se razvijati uz pun oslonac na naučna dostignuća i studijske analize vojne prakse. Po mom mišljenju, ponekad, bi se mogla unositi i nejasnoća kada bi se demokratskom procedurom nazivalo nešto što je normalno za svako studiozno, savesno i savremeno rukovođenje, kao što je prethodno istraživanje raznih alternativa za odluku, konsultovanje mišljenja potčinjenih, eksperata i saradnika. Samo tako se mogu izbeći teške posledice od proizvoljnosti i subjektivizma. Da li će biti duža ili kraća procedura u ovome, jedino će zavisiti od raspoloživog vremena i kritičnosti borbene situacije, ali kao metod savremenog rukovođenja ovo ostaje. Najnovija usavršavanja idu za tim da se automatizacijom i elektronikom obezbedi što veća masa podataka u što kraćem vremenu, kako bi proces odlučivanja u jednom štabu bio u punom smislu stvaralačko razmatranje raznih alternativnih rešenja da bi odluka komandanata bila što kompletnija. Svakako da se neće zanemarivati ni drugi naponi za usavršavanje vojne organizacije. Odnosi armijskih rukovodećih organa prema društvu i organima vlasti, razni oblici političke delatnosti i zajedničke saradnje u poslovima narodne odbrane danas su predmet razrađivanja i istraživanja većine zemalja. Imperativ je vremena da se armija usavršava i da kao oružana sila društva što dublje srasta sa svim njegovim institucijama.

Stoga je razumljivo što se i sadanje diskusije o demokratizmu u armiji najviše zadržavaju na pitanjima odnosa i položaja ljudi u vojnoj organizaciji, bolje rečeno u tretmanu ličnosti i njenih ljudskih vrednosti. Pun razvoj slobodne i konstruktivne ličnosti u socijalističkom društvu nužno zadržava isti karakter i u armiji. Vojno rukovođenje

mora neprestano da polazi od garantovanih prava, sloboda i obaveza koje socijalistički građanin ima u našem društvu. Poštovanje zakonitosti, socijalističko i patriotsko vaspitanje ljudi, razvijanje drugarstva, poštovanje ljudskog dostojanstva, ravnopravnosti ljudi pred zakonom i u korišćenju socijalističkih tekovina, bez obzira na nacionalnu pripadnost, položaj u službi, na razlike u jeziku i običajima — samo su atributi socijalističkih odnosa u armiji koji se moraju neprestano negovati i dalje usavršavati. Svaka zloupotreba položaja i kršenje zakonitosti, maltretiranje i unižavanje dostojanstva ljudi, svako narušavanje drugarstva i podvajanje vojnika i građanina, zavođenje atmosfere zastrašivanja, poltronstva i podozrenja bili bi teške povrede socijalističkog, narodnog karaktera naše armije, odnosno demokratičnosti i demokratske atmosfere koja u njoj vlada. Najteži oblici zastranjivanja ove vrste nisu se mogli ispoljiti u našoj armiji s obzirom i na temeljna načela na kojima je izgrađeno naše društvo i odnosi u armiji, kao i na dugogodišnja iskustva ratnih i poratnih vojnih kadrova, kao i na ono što mladi ljudi dolaskom u armiju donose sobom.

Jasno je da se ovakva demokratičnost u odnosima među ljudima u armiji ne ostvaruje bez napora ili sama od sebe. Odnosi subordinacije, pa prema tome odnosi i ovlašćenja starijih prema mlađima po činu i svih zajedno prema vojniku, mogu — kako se to kaže — da reprodukuju nepravilnosti i zastranjivanja i pored pozitivnih propisa i opštih uslova koji to ne dozvoljavaju.

Zato komande i organizacije SK u JNA su pred obavezom da neprekidno vode borbu protiv subjektivnih grešaka i nepravilnosti da iste ne bi dobile ozbiljnije razmere. Razumljivo je onda što se i borba za pravilne unutrašnje odnose, za demokratsku i drugarsku atmosferu mora voditi aktivnošću subjektivnih snaga, vojnih starešina i članova SK u jedinicama. U tome nikad nema mirovanja i zadovoljavanja postignutim, tu uvek ima gde i šta da se usavršava.

Dakle, vojna organizacija ne rađa sama po sebi neljudske odnose, niti onemogućuje razvoj demokratske atmosfere i humanosti u armiji, ali ona može da reprodukuje

okrnjena prava pojedinca za ispoljenu ličnost, a tim i nepravilnost u odnosima, ako u njoj stalno ne deluju subjektivne snage, a pre svega Savez komunista. Pri tome se ima u vidu — da za suštinu demokratskih odnosa u armiji nije prepreka što nema doslovno ostvarene jednakosti ljudi po položajima i ovlašćenjima, jer toga nema ni van nje. U armiji vojna lica deluju samo u okviru specifične podele rada, svako na svome mestu i po dobijenom zadatku. Ali — kao i u društvu, ova različitost zanimanja nije osnova za neravnopravne i nedemokratske odnose, ako se obezbeđuju prava i poštovanje ličnosti. Čovek se ne buni što, na primer, kao građanin mora postati vojnik, jer je to opšta obaveza i dužnost, niti zbog toga što je podoficir ili oficir, jer se na to dobrovoljno opredelio. Ljudi reaguju kad im se nezakonito i nepravilno krnje interesi i rezultati njihovog rada, kad se vređaju njihova ličnost i vrednost.

U jednoj anketi vojnici su pred odlazak kući istakli da mnogo cene odnose drugarstva i brigu starešina prema njima i ono što su naučili, ali da im smeta nejasnost zahteva i tolerantnost nekih starešina prema slabijim vojnicima. Ovo im — kažu oni — više smeta nego vojna disciplina za koju je dobar broj njih očekivao da će biti i stroža. Takva su shvatanja i ljudi van armije. Razvijen demokratski život i samoupravljanje u društvu nisu sami po sebi uticali da se mladi ljudi u armiji postavljaju anarhično. Naprotiv, anarhično su postupali oni pojedinci koji su do dolaska u armiju bili slabi radnici, vaspitno zapušteni i u sukobu sa zakonom, ali i to ne svi.

Dve i po decenije iskustva u izgradnji JNA bilo je sasvim dovoljno da se vidi da pun sadržaj „armijskom“ demokratizmu daje organizacija SK u jedinicama. Njen uticaj i uloga u tome odražavaju se ne samo na članove SK već i na čitav sastav. Za nas je, ovom prilikom, od naročitog interesa da se sagleda da li je u tome dovoljno učinjeno i šta se može novo i bolje učiniti. I mnoge kapitalističke zemlje traže za svoju armiju još neki društveno-politički oslonac koji bi, pored vojne organizacije, pozitivno uticao na moral i političko opredeljenje ljudi. Zbog klasnih i političkih suprotnosti i postojanja više partija koje se bore i za uticaj u armiji, one nisu u mogućnosti da to reše

prisustvom jedne političke partije, pa to nadoknađuju najčešće verskom organizacijom u vojsci, političkim, psihološkim i informativnim aparatom i slično, da bi vaspitni uticaj odgovorio zvaničnoj doktrini i politici.

Kod nas u vojsci su organizacije SK nosilac socijalističkog vaspitnog uticaja i drugarskih odnosa među ljudima. Vaspitnim radom, ličnim primerom i idejnim uticajem politički najsvesnijih članova, ona uzorno deluje na ljude u svojoj sredini, pojačava njihovu odgovornost i doprinosi vojnoj službi. Time je ona postala značajan faktor u jačanju čvrstine i efikasnosti naše armije. Ali organizacija SK u armiji mora stalno da usavršava sadržaj i metod svoga delovanja kao integralni deo Saveza komunista Jugoslavije. Stoga u ovim diskusijama oko reorganizacije SK postaje aktuelno da se kritički sagleda kako ona to može da poboljšava s obzirom na svoje mesto i ulogu u armiji.

Ako hoće da se istakne težište sadanjih nastojanja u usavršavanju mesta i uloge organizacije SK u armiji, to se može ukratko formulirati kao napor za dalje obogaćivanje idejno-političkog sadržaja i za produbljivanje demokratskih oblika i metoda delovanja komunista u armiji. Ovo prvo prati dosta nerazumevanja i poteškoća u primeni, jer se ne zna uvek šta su to idejno-politički sadržaji i kako ih u raspravama o armijskoj problematici iznalaziti. Kod ovoga je korisno podsetiti da je u svoje vreme značilo napredak to što je organizacija SK i u armiji mogla da tretira svako aktuelno pitanje, bez obzira na to iz kog je domena i bez bojazni od prigovora da se upliće u komandovanje. Posle dugogodišnje prakse u angažovanju komunista na mnogobrojnim zadacima, i mi u armiji konstatujemo da postoji opasnost da se organizacija SK isuviše iscrpljuje na sitnim pitanjima iz prakse, bilo da su to tekuća organizacijska pitanja u primeni Statuta SKJ, ili tekući zadaci iz života i rada jedinica (prijem regruta, ishrana, logorovanje, slabosti u stražarskoj službi, čuvanje imovine, disciplina i slično).

U takvom isuviše prakticističkom tretiranju ovih pitanja od kojih su mnoga, sasvim i potpuno, u nadležnosti vojnih instanca, dolazi do paralelizma u radu organizacije SK prema komandi, do prečestih sastanaka sa takvim sadr-

žajem, do prenaplašene kritike prema dole, tj. prema krajnjim izvršiocima i do izricanja paralelnih partijskih i vojničkih kazni za iste disciplinske greške. To sve utiče na slabljenje idejne i političke uloge organizacije SK i jačanje njene transmisiona uloge prema komandi, koja tako otupljuje svoje delovanje. Posledice toga nisu beznačajne ni kad se radi o odnosima među članovima jedne organizacije SK. Jer u ovakvim pitanjima, gde se tretira oblast usko vezana za tekuće zadatke, razumljivo je što najviše znaju i najviše se smatraju odgovornim članovi SK na dužnostima komandira i komandanta, načelnika, referenti, dok se krajnji izvršioci — podoficiri i vojnici — većinom osećaju manje pozvanim da pretresaju opšte stanje i mere.

Idejno-politički sadržaji su i za organizovanje SK u armiji težište rada, ona time može samo jačati svoju usmeravajuću vaspitnu i vodeću ulogu. Stoga su u tom smislu nužna svestrana nastojanja i pomoć, osobito osnovnim organizacijama. Problematika društveno-političkog razvoja u zemlji i problemi kojima se bavi čitav Savez komunista vrlo su važni za rad osnovne organizacije. Za komuniste u armiji od posebnog su značaja sve pojave političke prirode koje nastaju kroz odnose i stanje u jedinici, s obzirom i na nacionalnu pripadnost, saradnju i uticaj jedinice na terenu i krupne zadatke u obuci i političkom obrazovanju. Kako ljudi gledaju na odbrambene mogućnosti svoje zemlje, ima li tu defetizma i demoralisanja, kako cene svoju borbenu tehniku, koliko su prožeti ljubavlju prema zemlji, ima li tu negativnog uticaja i štetnih pojava; kakvi su odnosi među ljudima, između starijih i mlađih; da li i u vojnom rukovođenju nema birokratizma; gde su uzroci kriminaliteta i nekih pojava nediscipline — sve to i mnogo drugog, gledano po delovanju subjektivnih činilaca, po javnom mnjenju i raspoloženju ljudi — više odgovara sadržaju rada SK, nego sitna tekuća pitanja koja su više u delokrugu rada komandi. Neposrednije od toga dolaze pitanja marksističkog obrazovanja komunista i njihovo političko delovanje i informisanje, čime se sadržaj organizacija SK inače mora stalno ispunjavati. Na sastancima osnovnih organizacija i komiteta, može se očekivati da će ubuduće biti mnogo više ovakvih tema.

Načelno bi i o svakom drugom pitanju vojne izgradnje, kao i do sada, mogla da raspravlja organizacija SK, ali će to svakako biti ređe postavljeno, i to kada je dobilo izuzetnu važnost, bilo zbog razmera i širine zadatka oko koga treba nanovo mobilisati ljude, bilo zbog moralno-političkih konsenzuenci koje nastaju, ili zbog promena u odnosima među ljudima. Ako, na primer, neki organi nisu ispunili svoje zadatke u pogledu ishrane i jedan broj ljudi nije redovno obezbeđen toplom i dobrom hranom, zbog čega je nastalo ozbiljno reagovanje — organizacija SK mora da se pojavi, da bi rasvetlila uzroke i sugerirala mere, a i da bi svojim članovima razjasnila kako da se postave i deluju. Ako je pak sve u redu, zašto bismo za te ili druge tekuće poslove iscrpljivali snage političke organizacije kakav je Savez komunista.

Takvi i slični idejno-politički sadržaji će od sastanaka osnovnih organizacija napraviti mesto gde će se komunisti uzdizati, saznavati novo u razradi partijske politike i u usmeravanju svoje delatnosti. U oblasti šireg idejno-političkog i naučno zasnovanog razmatranja raznih pojava i pitanja, članovi SK neće se razlikovati po činovima, već po poznavanju predmeta o kome je reč i po snazi argumenata u diskusiji. Neće se onda kritika i pozivi na akciju upućivati pretežno „nadole“, već na svakog onoga koji zaostaje i ne shvata. Jedino tako je moguće izdvojiti članove SK od nečlanova, razlikovati ih po idejno-političkom prednačenju i masovnim aktivnostima.

Povezano s tim je neophodnost promena metoda političkog delovanja organizacije SK u armiji. Nije samo nedemokratski što se mnoge osnovne organizacije zatvaraju u sebe, što se „sastančenje“ smatra radom, već što takav metod odvajaja organizaciju SK i komuniste od sredine u kojoj žive i rade. U armiji nema drugih društveno-političkih organizacija kao što su to Socijalistički savez, sindikat, omladina i boračke organizacije, pa da komunistima posluže kao tribina za političko istupanje. Komunisti u jedinicama moraju direktno i neuporedivo više nego do sada da se za masovno delovanje koriste raznim vodnim i četnim sastancima, vojničkim univerzitetima, skupovima, aktivima, otvorenim sastancima, informisanjem i zajed-

ničkim dogovorima s komunistima van armije; da u manjim grupama i pojedinačno ispoljavaju svoj pokretački i vaspitni uticaj. Sastanci, seminari, predavanja po programu namenjena za članove SK samo su oblici ideološkog obrazovanja, tj. praktičnog pripremanja za političko delovanje posle toga. Ako ovo više razvijemo, i najstariji članovi po stažu će morati da istupaju u svojoj jedinici, kao i oni mlađi u svojoj. Ljudi pred kojima se politički istupa lako će razumeti onoga koji zna i primerno deluje od onoga koji nije takav. Velika veština sekretara organizacije biće u tome da, prema pitanju koje se pretresa, nađe najpogodnije načine kako da se stavovi SK prenesu na celu jedinicu, njima razvije diskusija i ostvari vaspitni uticaj.

Za demokratizaciju unutrašnjeg života organizacije SK u JNA poseban značaj ima i otklanjanje, nekih nepravilnih kriterija, nastalih u pisanoj i nepisanoj praksi — po kojima se u organizacijama SK u suštini nejednako tretiraju komunisti—vojnici podoficiri prema oficirima. Možda je to posledica toga što su kod nas dosta dugo postojale posebne organizacije za starešine, a posebne za vojnike i što se isuviše kruto polazi od tzv. mladosti i nezrelosti, kad se radi o podoficirima, ili pak od preuveličavanja činjenice što vojnici privremeno borave u vojsci. Bilo jedno ili drugo, gotovo da se nisu izvukli odgovarajući zaključci iz činjenice što u nekim osnovnim organizacijama broj članova SK — vojnika čini polovinu, što neki od njih imaju preko 25 godina starosti i staž 3—4 godine u SK. Kod podoficira kao da se prenebregava činjenica što veliki broj najsposobnijih komanduje vodovima ili rukuje odeljcima i magacinima milionskih vrednosti, što je gotovo polovina sa dugotrajnim armijskim i partijskim stažom. Uprkos svemu, tek po koji podoficir je bio izabran u komitet SK ili za sekretara osnovne organizacije. Ovde su nužne izmene ovakve prakse i u odnosu na prijem u SK i u pogledu izbora na rukovodeće funkcije SK. Mislim da ništa ne može da opravda to što u sekretarijatima nekih osnovnih organizacija pa i u komitetima nema i vojnika članova SK, kao i to što se podoficiri ne biraju u komitete SK po sličnom kriteriju kao i oficiri. Pored moralnog lika, naj-



važniji je kriterij sposobnost i društvena aktivnost koju pojedinac ispoljava u svojoj jedinici i van nje.

Promene u organizacijskoj strukturi SK u armiji imaju u ovom sklopu vrlo značajno mesto. One se sprovode da bi se, u prvom redu, što jače ispoljio demokratizam u organizaciji komunista, kao i njena idejna uloga. Već se u dosadašnjim diskusijama, povezano sa onima van armije, uočilo šta se mora otkloniti kao prevaziđeno i nedemokratsko. Već se sprovedlo odvajanje funkcije sekretara opunomoćstava od vojnih funkcija; nastoji se sprovesti načelo da se u sekretarijat ne biraju ljudi sa nekoliko najodgovornijih vojnih funkcija, preovladava stav da i u najviša rukovodstva treba da uđu ljudi iz osnovnih trupnih jedinica različitih činova i sa različitih nivoa; gotovo su opšti zahtevi da se izbornost rukovodstava proširi do najviših, i već je smanjen broj stepenica rukovodstava SK itd. Ovo su značajne promene za demokratizaciju organizacije SK u armiji.

Međutim, ove promene bile bi polovične ako se težište rešenja ne bi odnosilo na mesto i ulogu osnovnih organizacija i komiteta koji njima rukovode, jer je tu naša društvena baza, tu treba meriti efekte i domete našeg političkog i vaspitnog uticaja. Za dosadašnji odnos osnovne organizacije prema vojnoj strukturi karakteristična je bila njena vezanost za formacijske jedinice — vodove, čete i bataljone, izvesna usitnjenost, pa otuda i lakše zapadanje u praktikizam i u položaj transmisije komandi. Diskusije, predlozi i rešenja o tome saglasni su u zahtevima za krupnijim osnovnim organizacijama i u isticanju prednosti koje ono može da ima za njihovo osamostaljivanje i širi politički sadržaj.

Očigledno je da će tako manji broj osnovnih organizacija moći da sa više svojih članovi utiče na rad rukovodstva SK koji će lakše i neposrednije konsultovati članstvo, sekretare i sekretarijat o raznovrsnim pitanjima. Za račun osnovne organizacije ili po njenom zahtevu rukovodstvo će moći da organizuju razne seminare, skupove komunista, sastanke pojedinih grupa, aktiva i slično. Tako će se otkloniti ona nepoželjna praksa kod nekih komiteta koji su zaduživali svoje članove za pojedine organizacije ili su,

u nedostatku metoda široke konsultacije i kontakta sa članovima, često sazivali sekretare i pojedine kategorije članova na razne proširene sastanke i sl.

Posebno pitanje predstavlja kako organizovati rad ovakvih osnovnih organizacija, a da se izbegne pasivnost velikog broja članova. Za buduću praksu to ima gotovo veći značaj od nekih manjih organizacionih promena već se pokazala nepogodnom podela veće osnovne organizacije na partijska odeljenja ili stalne aktivne, pošto se ovi ubrzo pretvaraju gotovo u samostalne organizacije koje jedino nemaju puna statutarna ovlašćenja. Izgleda vrlo korisnim da se pokuša primena novog metoda u organizaciji delovanja komunista u velikim osnovnim organizacijama. Sekretar, odnosno sekretarijat bi, na osnovu konsultacije članstva i komiteta, izradio pregled — plan perspektivnih zadataka, na primer, u tromesečnom periodu. U njemu bi se nalazili neki idejni i politički problemi o kojima smo već govorili, zatim zadaci organizacione izgradnje; zadaci vezani za krupnija pitanja vojne izgradnje; oni iz društveno-političke saradnje i delovanja na terenu; zatim značajni za politički i kulturni život i odnose u jedinici i sa vojnicima, kao i oni koje sugeriraju i zahtevaju viša rukovodstva. Pojedini, tako izdvojeni zadaci, mogu poslužiti kao osnova oko koje bi sekretarijat angažovao grupe najodgovornijih članova — aktivista. Oni bi proučili pitanja o kojima treba da se da analiza i predloži i razvije aktivnost svih komunista. Oni bi, kao najbolji poznavaoци tog pitanja, kao ljudi koji su se u tome posebno istakli, vodili glavnu reč, inicirali i uticali na aktivnost drugih. Sa rukovodiocima tih inicijativnih grupa sekretar (ili sekretarijat) bi povremeno razgovarao, upućivao ih na delatnost između sastanaka, usvajao njihove predloge za dnevni red ili njihova pitanja i probleme postavljao višim rukovodstvima. Navedena podela aktivista gasila bi se čim se u određeno vreme ostvare najvažniji zadaci. Posle se stvara nova slična organizacija oko drugih zadataka. U takve grupe aktivista oko pojedinih problema jednako bi se uključivali vojnici, podoficiri i oficiri, već prema svojim sposobnostima i uticaju koji pokazuju. Bitno je izdvojiti za sadržaj delatnosti SK najaktuelnija idejno-politička i druga pitanja i oko

njih proširiti krug najboljih poznavalaca i najaktivnijih članova, a zatim pronalaziti pogodne oblike za masovan politički uticaj na celu jedinicu i čitav njen sastav. Po svemu sudeći, u ovome se može tražiti put da se ubuduće više obogati rad naših osnovnih organizacija.

Osobito značajno za demokratizaciju partijskog života je sprovođenje načela demokratskog centralizma, o kome se tako mnogo, često i protivrečno, raspravlja. Kroz njega se ogleda i odnos foruma i članstva, pa se već sada traže mogućnosti da forum bude manje komandni punkt, a više organizator i pokretač inicijativa i različitih predloga; da članstvo bude aktivniji činilac u politici Saveza komunista Jugoslavije. Po mome mišljenju, demokratski centralizam nema magičnu moć u tome, jer je on samo princip a ne suština odnosa. Ne bi se doprinelo demokratizmu kada bi se uloga rukovodstava smanjila i kada bi se njihove direktive shvatile manje obaveznim, niti kada bi se ostavile nedovoljno povezane mnogobrojne osnovne organizacije u zemlji i sl. Dokle god, po mome mišljenju, bude postojala organizacija SK, ona će morati da reguliše odnose članstva prema odlukama rukovodstava i obaveza ovih prema članstvu. Međutim, danas je razvitak došao dotle da postaje neophodno da se i u novom Statutu SK jače razrade kompetencije osnovnih organizacija, demokratski oblici njihovog uticaja na izgrađivanje partijske politike, način uticanja na rad komiteta, na obaveze i odgovornost članova foruma pred članstvom SK. Kraće rečeno, da se u sprovođenju ovog načela više razvija njegova demokratska strana. A da bi se ona razvila, biće potreban duži proces. No i dalje će biti i analiza i rasprava na forumima, uz sve veću konsultaciju komunista, kao i njihovih odluka koje će članstvo morati da sprovodi.

Možda je u svemu ovome, pored sadržaja rada, najbitnije ostvarivanje demokratskih odnosa i metoda u radu svake organizacije SK, ispoljenih kroz mogućnost postojanja različitih mišljenja i predloga do formiranja stavova i završnih odluka; u stepenu razvijenosti kritike i pozivanja na odgovornost svakoga, bez obzira na čin i položaj; u ravnopravnom položaju članova u odnosu na partijske zadatke i obaveze; u javnosti u političkom odlučivanju

i uticaju u sredini gde komunisti žive i rade. Organizacije SK moraju obezbeđivati takve odnose i kritiku da osuđuju prigušivanje mlađih od strane starijih, da sprečavaju da pojedinci uzurpiraju položaj u forumima SK, ili da oni iz vojne organizacije nameću iste odnose i u SK, pa unose podozrenje među komunistima, podvajanje na miljenike i nepoželjne ili na druge načine razbijaju solidarnost i jedinstvo komunista. Snažna organizacija će stvoriti atmosferu punu drugarstva i humanosti, u njoj će se i mlađi i stariji zbližavati i graditi svoje jedinstvene poglede i prema svojim sposobnostima pripremati se za političku delatnost u svojoj sredini.

Razume se da će uvek biti nužna posebna briga organizacije SK da se razvije ovakva demokratska atmosfera i sprečava izrođavanje pojedinaca ili pasivnosti mlađih i nepoverenje u njihove mogućnosti. U atmosferi sadašnjih pogodnijih organizacijskih promena o kojima se govori, biće neophodno što više gajiti i razvijati takvu atmosferu i u životu komunista u armiji.

Demokratizam u organizaciji SK u armiji nije prema svemu rečenom u oprečnosti sa ustrojstvom vojne organizacije. Kao što vidimo, on postoji i razvija se, kao i u mnogim organizacijama SK van armije. Istina potpunije, bogatije i svestranije sadržaje i raznovrsnije obaveze i uticaj imaju organizacije SK u samoupravnim institucijama društveno-ekonomskog sistema, nego što je to moguće imati u armiji. Ali, i komunisti u armiji dobrim delom će sve više kao građani pratiti i učestvovati u društvenom životu i kroz delatnosti svojih organizacija raspravljati o društvenim i političkim pitanjima sredine u kojoj žive. U tu svrhu biće korisni i povremeni dogovori aktiva komunista iz JNA i onih na terenu, razmena iskustava, razna savetovanja i seminari na terenu i sl. Kroz ovo, a i kroz određena organizaciona povezivanja komunista iz armije i na terenu samo može da se razgrana i jača društvena uloga armije i njen progresivni uticaj. Oblast političkih i idejnih pitanja šireg značaja ostaje jednaka u sadržaju organizacija u armiji i na terenu, kao i pitanja međuljudskih odnosa, kritike, borbe mišljenja i druga. U tome su specifičniji sadržaji vezani za vojnu izgradnju koje smo,

treba otvoreno reći, i prenaglašavali u poređenju sa pomenutim, a često i fetišizirali vojne specifičnosti i u razradama zadataka i obavezama komunista u armiji. Danas je moguće i nužno da komande i njihovi organi, kao i organi vlasti i samoupravljanja na terenu, što više ispolje svoju ulogu i ostvaruju svoje nadležnosti, pa će organizacijama SK ostajati da se aktiviraju najviše na krupnijim pitanjima iz te oblasti koja imaju širi vojni i politički značaj.

Moglo bi se reći da — u kojoj meri bude dolazilo do izmena u obimu i važnosti sadržaja u korist idejno-političkih, u toj meri će biti moguće da se i partijski život komunista u armiji sve više približava društveno-političkom životu i praksi komunista van armije. I pored dugotrajnijih i osobito značajnih zadataka u vojnoj izgradnji, delatnost komunista sve više mora izlaziti iz podređenosti sitnom praktikizmu i poprimati karakter idejno-političkog i vaspitnog delovanja, što jedino može da jača vodeću ulogu SK.

U celokupnosti sadanjih konkretnih i opštih razmatranja o ulozi Saveza komunista, kroz razvijenu političku aktivnost i stvaralačko istraživanje najboljih rešenja do novog kongresa — sve ovo podstiče i obavezuje organizaciju SK u Armiji da se ne zadrži na postojećem iskustvu, nego da smelije i odlučnije obogaćuje svoju vodeću ulogu i demokratizuje svoj unutrašnji život. To će bez sumnje i istovremeno učvršćivati moralno-političku snagu naše armije i produbljavati njenu životnu povezanost sa narodom i progresivnu političku ulogu u društvu.

General-potpukovnik  
BRANKO BOROJEVIĆ

## ARMIJA I NEPOSREDNA SOCIJALISTIČKA DEMOKRATIJA

„Vojno delo“ je u broju 1/67. objavilo interesantan prilog general-potpukovnika Branka Borojevića: „Demokratizam i delatnost komunista u Armiji“. Tema je, nesumnjivo, aktuelna. Uostalom, ona je stalno aktuelna, s obzirom na neophodnost da naša armija, neprekidno, blagovremeno i efikasno — na području međuljudskih odnosa, sistema i metoda armijskog rukovođenja — „hvata korak“ sa razvitkom samoupravno-socijalističkih odnosa u našem društvu i završetkom sistema društvenog rukovođenja. Jer, odnosi u armiji su deo i specifičan izraz društvenih odnosa, a sistem rukovođenja deo i specifičan izraz opšteg sistema društvenog rukovođenja u zemlji. Treba reći da je naša armija u dosadašnjem razvitku, u svakom slučaju u suštini, uspešno „hvatala korak“ sa razvitkom našeg samoupravno-demokratskog i socijalističkog društva. Time se i objašnjava činjenica da je ona bila i ostala učesnik i oslonac najprogresivnijim kretanjima u razvitku našeg društva. Brionskom sednicom CK SKJ, društvenom i privrednom reformom, ostvaruju se u biti šire i nove mogućnosti za dalju specifičnu demokratizaciju međuljudskih odnosa i sistema rukovođenja i metoda rada i u Armiji. Zbog svega toga, pojavu priloga druga Borojevića možemo pozdraviti kao dobrodošlu. U njemu ima niz originalnih, svežih i stvaralačkih misli sa kojima se suštinski ili u potpunosti slažem. Među takva pitanja spadaju i tako značajna i aktuelna kao što su: reformisanje organizacione strukture SK u JNA, odnos foruma i članstva SKJ, jedin-

stvo misli i akcije, mesto i uloga komunista-vojnika, podoficira i oficira u „funkcionisanju“ organizacije SK u Armiji itd. itd. Međutim, želeo bih da u ovom prilogu iznesem svoje mišljenje i predloge o tako značajnom pitanju kao što je demokratizam i sistem vojnog rukovođenja. Jer, tu postoje određene razlike u mišljenjima između mene i druga Borojevića.

Mišljenje druga Borojevića o ovom problemu, jasno i kompletno reprezentuju ove misli i stavovi. On kaže: „Odmah treba reći da u ovim našim razgovorima nije reč o *demokratskim oblicima upravljanja i rukovođenja u vojnoj organizaciji, pošto njih i ne može biti u armiji s obzirom na načela jednostarešinstva, subordinacije i komandovanja* (podvukao M. P.). Ovo samo po sebi isključuje, na primer, rad izbornih i predstavničkih tela u vojsci, izglasavanje odluka većinom, polaganje računa pred biračima, pravo ponovnog izbora, opoziv i druge demokratske institucije. Čak i kad je biran komandir, što se primenjivalo u nekim krajevima u početku ustanka, *tako izabrane starešine donosile su odluke bez konsultovanja boraca* (podvukao M. P.) i za njih odgovarale samo svojim pretpostavljenim starešinama. I u teritorijalno-milicijskoj organizaciji, onako kako su o njoj govorili klasici marksizma, ostaće mnogi elementi vojne hijerarhije, subordinacije i komandovanja i pored toga što će biti moguće da se takve jedinice mnogo demokratskije organizuju.

Danas kada, na žalost, postoji i dalja opasnost rata za svaku zemlju — veliku i malu — postoji potreba da savremene armije budu efikasne u donošenju odluka u što kraćem vremenu, po strogoj nadležnosti i subordinaciji u vojnoj hijerarhiji, i u obaveznom i doslednom izvravanju naređenja, uz primenu i najtežih sankcija prema onima koji to otkazu. Ovo jednako važi i za armiju u socijalističkim i kapitalističkim zemljama. *Mnoge nijanse u tome — bilo da se ogledaju, kao kod Kineza, u ukidanju činova za starešine, u rotaciji kadrova na najvažnijim funkcijama ili odgovornosti najstarijeg komandanta ili ministra odbrane pred skupštinom i vladom — bitno ne menjaju osnovne oblike vojnog rukovođenja* (podvukao M. P.).

Demokratski, narodni karakter armije ispoljava se u karakteru ciljeva koje ona ostvaruje kao oruđe jednog sistema, u njenoj ulozi u društvu, a najviše i najpotpunije u unutrašnjim odnosima među ljudima, u njihovom vaspitanju i progresivnom političkom delovanju. *Ako društvo nije socijalističko i demokratsko, ni odnosi u njegovoj armiji ne mogu biti takvi. Međutim, socijalističko društvo i njegova armija mogu neprekidno negovati i razvijati demokratske odnose među ljudima u okviru svoje vojne organizacije i ako ona nije zasnovana na sistemu samoupravljanja* (podvukao M. P.). U opštoj militarizaciji kineskog društva, ukidanje činova i obaveza starešina da određeno vreme vrše i vojničke dužnosti u armiji, po suštini i dometu znače veoma malo za stvarnu demokratizaciju armije i društva (podvukao M. P.). Nasuprot tome, za demokratizam više znače poštovanje ličnosti, njenih prava i slobode, zakonitosti i drugarski odnosi u armiji jedne socijalističke zemlje kao što je naša, i u uslovima kada je njena armija organizovana, tako reći, na klasičan način“ (podvukao M. P.).

I dalje, drug Borojević nastavlja: „U okviru ovakvih saznanja i naše prakse, jedino je pravilno da i razgovori o usavršavanju vojnog rukovođenja polaze, pre svega, od naše koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata i od toga koliko je ono efikasno s obzirom na savremena borbena dejstva, na razvoj ratne tehnike i kvalitet ljudi, koliko odgovara našim uslovima i mogućnostima. Vojna organizacija i rukovođenje njome moraju se razvijati uz pun oslonac na naučna dostignuća i studiozne analize vojne prakse. *Po mom mišljenju samo bi se unosila nejasnoća kada bi se demokratskom procedurom nazivalo nešto što je normalno za svako studiozno, savesno i savremeno rukovođenje, kao što su: prethodno istraživanje raznih alternativa za obuku, konsultovanje mišljenja potčinjenih, eksperata i saradnika* (podvukao M. P.). Samo tako se mogu izbeći teške posledice od proizvoljnosti i subjektivizma. Da li će biti duža ili kraća procedura u ovome, jedino će zavistiti od raspoloživog vremena i kritičnosti borbene situacije, ali kao metod savremenog rukovođenja ovo ostaje. Najnovija usavršavanja idu za tim da se automatizacijom



i elektronikom obezbedi što veća masa podataka u što kraćem vremenu, kako bi proces odlučivanja u jednom štabu bio u punom smislu stvaralačko razmatranje raznih alternativnih rešenja da bi odluka komandanta bila što kompletnija. Svakako da se neće zanemarivati i drugi naponi za usavršavanje vojne organizacije. Odnosi armijskih rukovodećih organa prema društvu i organima vlasti, razni oblici političke delatnosti i zajedničke saradnje u poslovima narodne odbrane danas su predmet razrađivanja i istraživanja većine zemalja. *Imperativ je vremena da se armija usavršava i da kao oružana sila društva što dublje srasta sa svim njegovim institucijama*“ (podvukao M. P. str. 6).

U daljem izlaganju autor daje svoj suštinski odgovor na pitanje demokratizma u „funkcionisanju“ vojne organizacije. On ističe: „Sasvim je razumljivo što se sadanje diskusije o demokratizmu najviše zadržavaju na pitanjima odnosa i položaja ljudi u vojnoj organizaciji, bolje rečeno u tretmanu ličnosti i njenih ljudskih vrednosti. *Pun razvoj slobodne i konstruktivne ličnosti u socijalističkom društvu nužno zadržava isti karakter i u armiji* (podvukao M. P.) Vojno rukovođenje mora neprestano da polazi od garantovanih prava, sloboda i obaveza koja socijalistički građanin ima u našem društvu. Poštovanje zakonitosti, socijalističko i patriotsko vaspitanje ljudi, razvijanje drugarstva, poštovanje ljudskog dostojanstva, ravnopravnosti ljudi pred zakonom i u korišćenju socijalističkih tekovina, bez obzira na nacionalnu pripadnost, položaj u službi, na razlike u jeziku i običajima — samo su atributi socijalističkih odnosa u armiji koji se moraju neprestano negovati i dalje usavršavati. Svaka zloupotreba položaja i kršenje zakonitosti, maltretiranje i unižavanje dostojanstva ljudi, svako narušavanje drugarstva i podvajanje vojnika i građanina, zavođenje atmosfere zastrašivanja, poltronstva i podozrenja bile bi teške povrede socijalističkog, narodnog karaktera naše armije, odnosno *demokratičnosti i demokratske atmosfere koja u njoj vlada* (podvukao M. P.). Najteži oblici zastrašivanja ove vrste nisu se mogli ispoljiti u našoj armiji s obzirom i na temeljna načela na kojima je izgrađeno naše društvo i odnosi u armiji, kao i na dugogodišnja isku-

stva ratnih i posleratnih vojnih kadrova, kao i na ono što mladi ljudi dolaskom u armiju donose sobom“ (str. 6 i 7).

Kada čovek pojedinačno i izolovano analizira navedene misli druga Borojevića, morao bi se u potpunosti složiti sa većinom od njih. Ali, istovremeno, teško je ne uočiti i protivurečnosti između pojedinih stavova autora. Tako, na primer, on u isto vreme tvrdi „da u ovim našim razgovorima nije reč o demokratskim oblicima upravljanja i rukovođenja u vojnoj organizaciji, pošto njih i ne može biti u armiji s obzirom na načela jednostarešinstva, subordinacije i komandovanja“ i da je „imperativ vremena da se armija usavršava i da kao oružana sila društva što dublje srasta sa svim njegovim institucijama“, i, najzad, da bi „svaka zloupotreba položaja i kršenje zakonitosti, maltretiranje i unižavanje dostojanstva ljudi, svako narušavanje drugarstva i podvajanje vojnika i građanina, zavođenje atmosfere zastrašivanja, poltronstva i podozrenja bili teške povrede socijalističkog, narodnog karaktera naše armije, odnosno *demokratičnosti i demokratske atmosfere koja u njoj vlada*“ (podvukao M. P.). Znači, u našoj armiji i po autoru ima „demokratičnosti i demokratske atmosfere...“ To je, po mom mišljenju, notorna činjenica. A pošto ta demokratičnost i demokratska atmosfera na postoje u armijskom razvitku u vidu neke apstraktne kategorije, onda se postavlja pitanje konkretnih oblika njihovog manifestovanja u procesima izgradnje, života i ratne upotrebe armije. Uostalom, sistem i metodi vojnog rukovođenja su i jedni od ključnih područja na kojima se formiraju i razvijaju ovakvi ili onakvi međuljudski odnosi u oružanim snagama. Zato je i praktično nemoguće govoriti o razvijanju međuljudskih socijalističkih odnosa u armiji, a ne govoriti i o negovanju i razvijanju takvog njihovog karaktera i na području sistema vojnog rukovođenja.

### *Sistem društvenog i vojnog rukovođenja*

Stvarni demokratizam u jednom društvu, a time i određeni specifični demokratizam u njegovim oružanim snagama, ima bogatu sadržinu i oblike ispoljavanja. Ali,

on se prvenstveno manifestuje na području raspodele dohotka, sistema rukovođenja i međuljudskih odnosa. U našoj armiji, kao što je poznato, ne primenjuje se princip nagrađivanja na bazi dohotka, kao u društvu u celini, već na bazi sistema fiksnih plata. To je uslovljeno specifičnostima armije kao društvene organizacije. Ipak, teži se sve široj praksi honorisanja i raznovrsnijim oblicima materijalnog nagrađivanja pripadnika stalnog sastava armije za rezultate ostvarene u vanslužbenom vremenu.

Ali, u sadržinu sistema i metoda vojnog rukovođenja sve se više utkivaju određeni elementi demokratičnosti. Uostalom, naša armija ima u tom pogledu i bogatu tradiciju i praksu iz NOR-a. Opšte je poznata redovita praksa primene predstojećih i analize proteklih borbi i bojeva na vodnim, četnim, baterijskim, bataljonskim, divizionim, brigadnim i pukovskim konferencijama. To je bila tako snažna praksa demokratizma, koja je vršila i te kako značajan uticaj na razvitak sistema i metoda vojnog rukovođenja. I ne samo to. Komandiri, komandanti i politički komesari NOVJ i POJ konsultovali su često mišljenja i predloge, ne samo potčinjenih starešina već i pojedinih i grupe boraca, i to u „sred vatre boja“. I zato se, mislim, ne može prihvatiti tvrdnja druga Borojevića da „čak i kad je biran komandir, što se primenjivalo u nekim krajevima u početku ustanka, tako izabrane starešine donosile su odluke bez konsultovanja boraca i za njih su odgovarale samo svojim pretpostavljenim starešinama“. Da, tačno je da se prvenstveno odgovaralo pretpostavljenim starešinama, ali se, iako na drugi način, odgovaralo za neuspeh u rukovođenju borbom, bojem ili operacijom i pred organizacijama i forumima KPJ i na konferencijama vojničkih kolektiva.

Sistem vojnog rukovođenja je deo i specifičan izraz sistema društvenog rukovođenja. U izgradnji socijalističkog društva i revolucionarne armije on ide „ruku pod ruku“ sa sistemom društvenog rukovođenja. Otuda svaka analiza može dokazati krupne razlike u međuljudskim odnosima i u sistemu i metodama vojnog rukovođenja u našoj armiji, u periodu administrativnog socijalizma i sada u eri razvitka samoupravno-socijalističkog društva.

I tako, socijalistički i pravilni vojnički međuljudski odnosi u našim oružanim snagama bili su i jesu specifičan deo i izraz opštih međuljudskih socijalističkih odnosa u našem društvu. Razvijaju se, naravno, u skladu i sa specifičnostima armije kao društvene organizacije, kao njihov integralni deo. Sve osnovne i brojne protivurečnosti složenog samoupravno-socijalističkog društva u međuljudskim odnosima, na svojevrsan način, prelamaju se i razrešavaju i u armijskom razvitku. *Starešina i vojnik postaje sve manje objekat, a sve više subjekat u svim osnovnim razvojnim procesima izgradnje armije: obuci i vaspitanju, materijalno-finansijskom poslovanju i drugom.* Privremeni vojnički sastav samo za vreme odsluženja vojnog roka (1—2 godine) „odsustvuje“ od učešća u životu i radu celokupnog samoupravno-demokratskog mehanizma društva, dok se stalni permanentno i sve više afirmiše i na tom planu. Doduše, drug Borojević kaže: „Po mom mišljenju, samo bi se unosila nejasnoća kada bi se demokratskom procedurom nazivalo sve ono što je normalno za svako studiozno i savesno rukovođenje, kao što je: prethodno istraživanje raznih alternativa za odluku, konsultovanje mišljenja potčinjenih, eksperata i saradnika. Samo tako se mogu izbeći teške posledice od proizvoljnosti i subjektivizma“. A ta praksa, kao što svi znamo, široko je rasprostranjena u sistemu vojnog rukovođenja u našoj armiji i to utoliko više ukoliko se radi o višem komandnom stepenu. Zašto to ne bismo mogli nazvati i elementima demokracije u sistemu rukovođenja? Zašto su oni — konsultovanje, borba mišljenja, razmatranje više alternativnih rešenja pre donošenja odluke — elementi demokratizma u „funkcionisanju“ našeg samoupravnog-demokratskog mehanizma, a nisu u praksi vojnog rukovođenja? Druga je stvar postupak u donošenju „konačne“ odluke i stava. U samoupravno-demokratskom mehanizmu društva, na svim nivoima društvene strukture, razume se, to se čini na demokratski način — na bazi mišljenja, stava i predloga većine. A u Armiji, baš radi nužnog poštovanja jedne od njenih bitnih specifičnosti kao društvene organizacije naređenje pretpostavljenog je zakon za potčinjenog — konačnu i obaveznu odluku i naređenje, donosi nadležni

vojni starešina u duhu utvrđene vojne subordinacije. Ali, to ne negira postojanje elemenata i oblika demokratičnosti u praksi pripremanja odluke. I zato, mislim, ne može izdržati kritiku tvrdnja po kojoj „odmah treba reći da u našim razgovorima nije reč o demokratskim oblicima upravljanja i rukovođenja u vojnoj organizaciji, pošto njih i ne može biti u armiji s obzirom na načela jednostarešinstva, subordinacije i komandovanja“. Drug Tito je u više mahova naglašavao ne samo socijalistički karakter međuljudskih odnosa u Armiji već i potrebu negovanja elemenata demokratičnosti u sistemu vojnog rukovođenja i komandovanja. Tako, na primer, u intervjuu „Narodnoj armiji“, povodom dvadesetogodišnjice JNA, drug Tito kaže:

„Starješine treba sve više da stavljaju vojnike u položaj u kome će dolaziti do izražaja njihove stvaralačke snage, samostalnost i inicijativa — osobine koje su od naročite vrijednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije. Ovako izmijenjen položaj vojnika povećava i ulogu vojnih kolektiva; oni sve više postaju oslonac vaspitne aktivnosti u našim jedinicama“. Ako vojnike treba stavljati u sistemu vojnog rukovođenja u takav položaj „u kome će dolaziti do izražaja njihove stvaralačke snage, samostalnost i inicijativa“, a to je svakako imperativ u razvitku jedne takve narodne, socijalističke i revolucionarne armije kao što je naša, onda to, pogotovu, važi za vojne starešine.

Doduše, tačno je i to, što ističe drug Borojević, da „svako studiozno, savesno i savremeno rukovođenje“, traži „prethodno istraživanje raznih alternativa za odluku, konsultovanje mišljenja potčinjenih, eksperata i saradnika“. To zakonito zahteva savremeno rukovođenje složenim i protivurečnim društvenim razvitkom, pa i razvitkom oružanih snaga. To proističe i iz savremenog karaktera i karakteristika oružane borbe. U tome se samo ogledaju poznati elementi univerzalnosti u razvitku svake zemlje i oružanih snaga u datoj etapi ljudskog društva, o čemu su toliko puta govorili i klasici marksizma. Ali, to ne negira činjenicu da u sistemu vojnog rukovođenja u svakoj armiji ima taman toliko elemenata specifičnog demokratizma koliko ima demokratizma uopšte u društvenoj struk-

turi, sistemu rukovođenja i odnosima date zemlje. I zato, mislim, drug Borojević sasvim ispravno konstatuje: „Imperativ je vremena da se armija usavršava i da kao oružana sila društva što dublje sraste sa svim njegovim institucijama“.

### *Oblici i elementi demokratizma u sistemu vojnog rukovođenja u našoj armiji*

Očevidno, drug Borojević ne priznaje demokratičnost u sistemu i metodama vojnog rukovođenja (komandovanje i upravljanje) u našim oružanim snagama. Demokratizam on vidi samo u narodnom i demokratskom karakteru armije koji se ispoljava „u karakteru ciljeva koje ona ostvaruje kao oruđe jednog sistema, u njenoj ulozi u društvu, a najviše i najpotpunije u unutrašnjim odnosima među ljudima, u njihovom vaspitanju i progresivnom političkom delovanju“. Ali, baš takav — narodni i demokratski karakter naše armije — zahteva i neprekidnu specifičnu demokratizaciju i sistema vojnog rukovođenja, ali takvu koja je usklađena sa vojnom subordinacijom i sistemom jednostarešinstva. Ako tako ne bi bilo onda bi odsustvo procesa specifične demokratizacije u sistemu vojnog rukovođenja postepeno torpedovalo narodni i demokratski karakter armije, koji se izražava i kroz one bazične elemente o kojima govori drug Borojević. Uostalom, iz čitavog izlaganja druga Borojevića proističe, a i drug Borojević sigurno tako misli, da u sistemu vojnog rukovođenja u našoj armiji postoji tradicionalno, a naročito trenutno, vrlo razvijena praksa korišćenja stvaralačke snage i inicijative kolektiva i pojedinaca. Redovite odeljenjske, vodne, četne, baterijske, bataljonske i divizione konferencije, preko kojih se tako masovno afirmišu vojnici kao subjekti u svim razvojnim procesima izgradnje armije, postali su nezamenljiv oslonac sistemu vojnog rukovođenja — naročito u trupi. Zar to nisu oblici specifične demokratičnosti u sistemu vojnog rukovođenja. Isto to predstavlja i široka i redovna primena konferencija i savetovanja vojnih starešina o svim pitanjima armijske izgradnje. Radi ilustra-

cije može se naći masa primera. Evo samo jednog od njih iz jedne ustanove.

Nedavno je održan sastanak starešina — načelnika katedri — pod rukovodstvom načelnika ustanove, čija analiza razotkriva neke elemente sadržine i forme ispoljavanja specifične vojne demokratičnosti u procesu vojnog rukovođenja.

Zakazan je sastanak sa tri tačke dnevnog reda: a) neki problemi školske formacije „plave“ strane; b) primena oglednih časova u nastavnom procesu i c) problemi kabineta u ustanovi. Karakter prvog problema i moguću varijantu njegovog razrešavanja izneo je pretpostavljeni starešina na jednom od prethodnih sastanaka, i zahtevao od prvopotčinjenih da pripreme svoja mišljenja sa odgovarajućom argumentacijom. Ona su se, u određenoj meri, razlikovala od prvobitne zamisli prvopretpostavljenog starešine. A bila su dosta dobro argumentovana. Zato ih je pretpostavljeni i usvojio. Uveren sam da je demokratičnost u datom slučaju pomogla da se problem celishodno reši, a istovremeno bila je na liniji jačanja autoriteta pretpostavljenog starešine.

Po drugom pitanju, demokratičnost se ispoljila u drugačijim oblicima. Naime, pre sastanka, izvršeno je konsultovanje svih zainteresovanih nastavničkih kolektiva: o rezultatima, slabostima i predlozima za unapređenje oglednih časova.

Jedan drug iz Nastavnog odeljenja je u ime odgovarajuće radne grupe koncizno reprezentirao učesnicima sastanka mišljenja i predloge nastavničkih kolektiva i svoje radne grupe. Razvila se plodonosna i konkretna diskusija. Posle toga, pretpostavljeni starešina je bio u pogodnijoj poziciji, da da što kvalifikovaniju ocenu problematike oglednih časova u nastavnom procesu i naredi i formuliše dalje mere njenog razrešavanja. Dakle, očevidno demokratičnost se ispoljila u mobilisanju i veoma širokom korišćenju ne samo snage učesnika sastanka već i niza nastavničkih kolektiva, koji su prethodno konsultovani. Posle takve obrade problema — kroz „filtar“ niza „kolektivnih mozgova“ — moralo se doći do najkompleksnijeg osvetljavanja problema i najcelishodnijeg rešenja.

Demokratičnost u rešavanju problema kabineta takođe se manifestovala na svojevrstan način. Predstavnik radne grupe iz Nastavnog odeljenja izneo je, plastično, mišljenje i predloge anketiranih slušalaca i radne grupe. Učesnici sastanka su to primili znanju, sa zahtevom pretpostavljenog starešine da na osnovu toga što kvalifikovanije pripreme svoja mišljenja i predloge i iznesu ih na narednom sastanku.

U našim školama i akademijama, tako reći, „vri“ od borbe mišljenja u procesu rešavanja taktičkih, operativnih i strategijsko-operativnih zadataka i u raspravama o raznim teorijskim problemima. Zar i to ne predstavlja određene elemente demokratičnosti u sistemu vojnog rukovođenja.

Konačno, mi smo već do sada razvili veoma bogatu i korisnu praksu u kojoj Vrhovni komandant, državni sekretar Narodne odbrane, DSNO, Generalštab, armijske i druge niže komande, pre donošenja odluke — naročito po ključnim pitanjima — primenjuju kroz najraznovrsnije oblike konsultovanje mišljenja i predloga širokog kruga potčinjenih vojnih starešina. Zar i to nisu oblici demokratičnosti u sistemu vojnog rukovođenja.

U armiji su već i zakonski — pravno formulisani, egzistiraju i „funkcionišu“ određeni institucionalni okviri kroz koje se ispoljavaju elementi demokratičnosti u sistemu vojnog rukovođenja: saveti narodne odbrane, vojni savet u DSNO, saveti u višim vojnim akademijama, nastavnička veća u školama i akademijama, itd. Poznato je da su stavovi većine na sastancima tih institucija, najčešće osnov odluke nadležnih pretpostavljenih starešina.

Borojević ističe: „Demokratski, narodni karakter armije ispoljava se u karakteru ciljeva koje ona ostvaruje kao oruđe jednog sistema . . .“ (podvukao M. P.). Da, tačno je da je svaka armija oruđe određenog sistema, pa i naša armija — oruđe našeg sistema zasnovanog na društvenom samoupravljanju. To je ono što je bilo i ostaje zajedničko i univerzalno za sve armije sveta. Ali, i tu postoji i „druga strana medalje“. Ukoliko su demokratskiji odnosi u jednom društvu, utoliko su i oružane snage sve manje



samo oruđe toga društva i „instrumenat politike“, već i aktivan kreator njegovog razvitka i politike. Kada je reč o našoj armiji onda to, sem ostalog, potvrđuje sve aktivnija kreatorska uloga oficira, podoficira i vojnog službenika-građanina u svim samoupravno-demokratskim razvojnim procesima našeg društva.

### *Različiti sistemi vojnog rukovođenja*

Drug Borojević kaže: „Danas, kada, na žalost, postoji i dalje opasnost od rata za svaku zemlju — veliku i malu — postoji potreba da savremene armije budu efikasne u donošenju odluka u što kraćem roku, po strogoj nadležnosti i subordinaciji u vojnoj hijerarhiji, i u obaveznom i doslednom izvršenju naređenja, uz primenu i najtežih sankcija prema onima koji to otkazu. Ovo jednako važi i za armiju u socijalističkim i kapitalističkim zemljama. Mnoge nijanse u tome — bilo da se ogledaju, kao kod Kineza, u ukidanju činova za starešine, u rotaciji kadrova na najvažnijim funkcijama ili odgovornosti najstarijeg komandanta ili ministra odbrane pred skupštinom i vladom — bitno ne menjaju osnovne oblike vojnog rukovođenja (podvukao M. P.).“ Znači, radi se samo o „nijansama“. Da li je to tako? Po mom mišljenju, *ne radi se o „nijansama“, već o kvalitetno različitim sistemima vojnog rukovođenja između socijalističkih i kapitalističkih armija, između pojedinih socijalističkih armija, pa čak i u sistemu vojnog rukovođenja u jednoj istoj socijalističkoj armiji, u različitim etapama socijalističke izgradnje.* Jer, tu se radi o tome da su izvesni klasični i danas univerzalni i zajednički okviri u sistemu vojnog rukovođenja — vojna hijerarhija, nadležnost i subordinacija — ispunjeni kvalitetno različitom sadržinom sistema, metoda rukovođenja i međuljudskih odnosa. I zato se, katkada, zbog zajedničke spoljne fasade ne vidi različita sadržina.

Kada je reč o armijama kapitalističkih i socijalističkih zemalja, onda već sama činjenica postojanja organizacija komunističke partije u ovim drugim, povlači bitne razlike u sistemu vojnog rukovođenja u međuljudskim

odnosima između armija jednog i drugog tipa. I ne samo to. Postoje kvalitetne razlike u sistemu vojnog rukovođenja između armija Kine i Albanije i drugih socijalističkih zemalja. Dalje, između sistema vojnog rukovođenja u našoj armiji, gde se SK sve više afirmiše kao vodeća idejno-politička snaga, i onih socijalističkih armija u kojima organizacije komunističke partije imaju rukovodeću — operativnu ulogu. Kineska armija je, iz poznatih razloga, i na planu sistema vojnog rukovođenja u specifičnoj poziciji. Ali to bi bio predmet posebnog razmatranja. Ovde privlači pažnju konstatacija druga Borojevića prema kojoj „u opštoj militarizaciji kineskog društva, ukidanje činova i obaveza starešina da određeno vreme vrše i vojničke dužnosti u armiji, po suštini i dometu znače veoma malo za stvarnu demokratizaciju armije i društva“. Ja, upravo, mislim da ne znači ni „malo“, s obzirom na konkretne uslove i društveno-istorijske potrebe kineskog društva, stanje međunarodnih odnosa i karakteristike savremene oružane borbe. Oni znače, upravo korak natrag u pravcu primitivizma, avanturizma i ultralevog i pseudorevolucionarnog radikalizma.

### *Sistem vojnog rukovođenja u miru i ratu*

Sadržina i organizaciona struktura sistema vojnog rukovođenja u miru i ratu mora biti usklađena. Ali, ona pored mnogo čega zajedničkog, iz razumljivih razloga, mora imati mnogo čega i specifičnog. Iako je prirodno da se u sistemu vojnog rukovođenja teži konsultovanju mišljenja i predloga što šireg kruga potčinjenih — naročito o ključnim pitanjima — u ratnoj praksi će se događati da baš u pojedinim prelomnim momentima borbe, boja, operacije (upotreba vlastitih nuklearno-raketnih udara ili zaštita i preodolevanje posledica od istih, odluka o protivnapadu ili protivudaru, uvođenje u borbu II ešelona i rezervi, angažovanje snaga u borbi protiv neprijateljskog desanta itd.), komandir, komandant, starešina — neće moći konsultovati bilo koga ili će se konsultovanje svesti na najnužniji broj ljudi. U pitanju je, dakle, potreba racionalnog

korišćenja raspoloživog vremena, za koje će se u savremenoj oružanoj borbi voditi dramatična „trka“. Često će biti presudni ne časovi već minuti. Zato jedno zvanično načelo i glasi:

„Priprema i donošenje odluke mogu biti različiti i zavise od situacije i stanja u kojima se jedinica nalazi; osnovno je da komandant mora doneti odluku na vreme. S obzirom na raspoloživo vreme i druge okolnosti, on može:

— sam doneti odluku bez konsultovanja organa komande (ovaj način obično primenjuju komandanti taktičkih jedinica u toku borbe pri naglim promenama situacije i slično);

— prethodno razmeniti mišljenje sa svojim najbližim saradnicima i, po potrebi, od njih tražiti i predloge za odluku, pa zatim doneti odluku, i

— posle kratke procene situacije, zajedno sa najbližim saradnicima, saopštiti ostalim organima komande osnovnu zamisao na osnovu koje će mu pripremiti potrebne podatke i podneti predloge za odluku.

U izvesnim slučajevima sa zadatkom se mogu upoznati i u rad uključiti i starešine potčinjenih jedinica.

Kadgod uslovi dozvoljavaju, komandant u toku pripreme odluke treba da angažuje sve organe komande, a sa načelnicima tih organa da primeni zajednički metod procene situacije.“

*Prema tome, u sistemu mirnodopskog, a pogotovu u sistemu ratnog vojnog rukovođenja, konsultovanje i korišćenje predloga, znanja i inicijative potčinjenih i vojnih kolektiva treba uvek praktikovati, kada to sa stanovišta raspoloživog vremena i drugih okolnosti vodi najoptimalnijim rezultatima i rešenjima.*

*Demokratizam i „komandno-upravnom linijom“*

Na kraju, postavlja se pitanje — kako je moguće složiti se sa pretežnom većinom izolovano uzetih misli druga Borojevića o demokratskom karakteru i demokratizmu

u armiji, a imati ozbiljne kritičke primedbe na određene stavove u kontekstu celine? I ne samo to. Iz izlaganja druga Borojevića jasno proističu zaključci o postojanju već dosta bogate i po oblicima raznovrsne demokratičnosti u sistemu vojnog rukovođenja, a i sam drug Borojević se, očevidno, i te kako zalaže za dalje bogaćenje toga demokratizma i za usklađivanje sistema vojnog sa sistemom društvenog rukovođenja. Uzroci su, po mom mišljenju, u sledećem:

a) U činjenici da smo mi daleko više otišli napred u razvijanju specifičnih elemenata demokratičnosti u sistemu vojnog rukovođenja u praksi, nego što to teorijski priznajemo, i uopštavamo. I zato se, izgleda, i drugu Borojeviću čini da bi se priznavanjem oblika i elemenata demokratizma u sistemu vojnog rukovođenja izvršio atak na specifičnosti armije kao društvene organizacije. Dogodilo mu se ono na čemu i sam s pravom subjektivno insistira. Naime, da smo „često i fetišizirali vojne specifičnosti i u razradama zadataka i obavezama komunista u armiji“. Međutim, mislim da je od fundamentalnog principijelnog značaja da u punoj meri i teorijski insistiramo na negovanju i otkrivanju raznovrsnih oblika demokratičnosti u sistemu vojnog rukovođenja — usklađenih, naravno, na specifičnostima armije kao društvene organizacije uopšte i posebno sa principom: naređenje pretpostavljenog zakon je za potčinjenog. Jer, pri tome moramo imati u vidu da je naša armija ne samo specifična društvena organizacija već i jedna od društvenih organizacija u okviru celovitog sistema društvenog samoupravljanja.

b) Karakter i karakteristike društvene strukture i odnosa, savremene oružane borbe uopšte i posebno one koju ćemo voditi u eventualnom, nametnutom nam opštenarodnom odbrambenom ratu, nesumnjivo, spadaju među one faktore koji najpresudnije opredeljuju karakter i razvitak naših oružanih snaga, njihove ratne doktrine, pa prema tome i razvitak međuljudskih odnosa i sistema vojnog rukovođenja. Njihovi uticaji se međusobno isprepliću. Svi mi dobro znamo da su se karakteristike naše samoupravno-demokratske socijalističke strukture i odnosa i te kako „utkale“ i „utkivaju“ u sva fundamentalna rešenja

naše ratne doktrine: organizacija i formacija oružanih snaga, način izvođenja operacije, boja i borbe itd. I, zato, čini mi se da je drug Borojević u razmatranju sadržine i metoda sistema vojnog rukovođenja zanemario u izvesnoj meri uticaj koji na njegov razvitak vrši neprekidna evolucija društvene strukture, odnosa i sistema društvenog rukovođenja uopšte.

c) „Armijski“ demokratizam drug Borojević vidi samo unutar organizacije SK u Armiji. Zato on i kaže: „Dve i po decenije iskustva u izgradnji JNA bilo je sasvim dovoljno da se vidi da pun sadržaj „armijskom“ demokratizmu daje organizacija SK u jedinicama. Njen uticaj i uloga u tome odražavaju se ne samo na članove SK već i na čitav sastav“. Tačno je to da je SK pripadala i pripada vodeća idejno-politička uloga i u razvijanju demokratske atmosfere u JNA. Ali je bitno uočiti to da se taj demokratizam i demokratska atmosfera ne razvijaju samo unutar organizacije SK, već i u okviru sistema i metoda rukovođenja i međuljudskih odnosa u Armiji uopšte. Jer, ma koliko SK bio samostalna politička organizacija unutar Armije, on je istovremeno i integralni deo celokupne vojne organizacije. Otuda bi bilo i praktično nemoguće demokratizirati međuljudske odnose u toj organizaciji, a ne demokratizirati ih u odgovarajućim oblicima u celokupnoj vojnoj organizaciji. Prema tome, zaključili bismo: demokratizacija međuljudskih odnosa i sistema i metoda rukovođenja odvija se, istovremeno, u odgovarajućim oblicima, usklađenim sa specifičnostima armije kao društvene organizacije, unutar sistema i metoda partijskog i vojnog rukovođenja. Brionskom sednicom CK SKJ i programima društvene i privredne reforme otvorena je nova etapa i u daljoj specifičnoj demokratizaciji i sistema vojnog rukovođenja, a ne samo u daljem demokratizovanju međuljudskih odnosa i metoda rada u organizaciji SK. Ako prihvatimo takvu ocenu, onda smo dužni da se u borbi za dalje usavršavanje sistema vojnog rukovođenja zalažemo, na odgovarajući način, kako preko organizacije SK, tako i preko „komandno-upravne linije“, za dalju demokratizaciju sistema vojnog rukovođenja, za

dalje razvijanje i korišćenje stvaralačke snage, znanja i inicijative svakog starešine, vojnika i vojnog kolektiva u procesima izgradnje Armije.

### *Organizacija SK i demokratizam u sistemu vojnog rukovođenja*

Uloga organizacija i foruma SK u JNA, u negovanju i razvijanju demokratizma u međuljudskim odnosima, sistemu i metodama vojnog rukovođenja je od prvorazrednog značaja. Oni bde, analiziraju, ocenjuju, zauzimaju nužne idejno-političke stavove i usmeravaju komuniste:

— u borbi mišljenja, koja se odvija na sastancima vojničkih i starešinskih kolektiva i nastavnih grupa. Suprotstavljaju se slučajevima netolerancije, formalističkog odnosa prema predlozima i inicijativama koje ispoljavaju pojedine starešine u ulozi rukovodilaca borbe mišljenja, pojavama zloupotrebe borbe mišljenja i kritike, kritiziranja, nepoštovanja „poslednje reči“ nadležnog pretpostavljenog starešine i u borbi mišljenja;

— u borbi za iznalaženje najraznovrsnijih oblika, preko kojih će u procesu rukovođenja (komandovanja i upravljanja) dolaziti što potpunije do izražaja specifična znanja i iskustva pojedinca, stvaralačke sposobnosti, inicijativa, znanje i snaga „kolektivnih mozgova“ komandi, konferencija i savetovanja starešina, konferencija vojničkih kolektiva;

— u borbi za puno „funkcionisanje“, dalje usavršavanje postojećih institucionalnih okvira — preko kojih se koristi snaga i znanje kolektiva: sastanci vojničkih i starešinskih kolektiva, saveti, nastavničkih veća i dr. Idejno-politički „pulsiraju“ inicijative za iznalaženje i korišćenje i novih institucionalnih okvira u tom pravcu;

— u borbi za dosledno sprovođenje zauzetih jedinstvenih idejno-političkih stavova na planu usavršavanja socijalističkih i pravilnih vojničkih međuljudskih odnosa i na planu usavršavanja sistema i metoda vojnog rukovođenja;

— u borbi protiv dveju ekstremnih tendencija koje su stalno prisutne u razvitku međuljudskih odnosa i sistema i metoda vojnog rukovođenja u Armiji. S jedne strane, protiv *birokratskih tendencija* koje se izražavaju u fetišiziranju i precenjivanju specifičnosti armije kao društvene organizacije i ignorisanju i nedovoljnom sagledavanju promena u opštim društvenim odnosima, koje imperativno zahtevaju i određene promene u međuljudskim odnosima i sistemu vojnog rukovođenja u Armiji. S druge strane, protiv *malograđansko-liberalističkih tendencija*, koje pod plaštom „hvatanja koraka sa opštim društvenim razvitkom“, ignorišu ili nedovoljno uvažavaju zakonite i nužne specifičnosti armije kao društvene organizacije, u razvitku međuljudskih odnosa, sistema i metoda vojnog rukovođenja u oružanim snagama.

General-major

MILOJICA PANTELIĆ

## PROBLEM SUBORDINACIJE I INICIJATIVE U PRAKSI

Usklađivanje stroge vojne subordinacije i stvaralačke inicijative u praksi mirnodopske izgradnje naših oružanih snaga je aktuelno i značajno pitanje. Značaj istovremene afirmacije ova dva principa proizilazi iz činjenice da svaka savremena armija mora počivati na subordinaciji, uz istovremeno postojanje stvaralačke inicijative.

Dovoljan je i letimičan pogled na istoriju razvitka pojedinih armija, pa da se zaključi da je subordinaciji, kao formi struktuiranja (pa i metodu rukovođenja) oružanih snaga, oduvijek pridavan prvorazredni značaj. Istorija ratova jasno pokazuje da su armije u kojima se o ovom načelu nije vodilo računa, makar se radilo i o narodnoj vojsci, najčešće doživljavale poraze u ratu. Tako, na primjer, analizirajući uzroke poraza proletarijata u Pariskoj komuni, Marks i Engels su, pored ostalog, ukazali na slabosti vojne organizacije i istakli da je organizaciona struktura nacionalne garde onemogućila vođenje ofanzivnih dejstava radi razbijanja blokade Pariza i širenja proleterske revolucije po ostalim mjestima Francuske.

Promjene u kvalitetu i kvantitetu naoružanja i ljudskog faktora uticale su na formu vojne organizacije, kao i na oblike vojne subordinacije. Međutim, ova zakonitost u razvitku vojne sile, kao i promjene oblika vojne subordinacije, nisu niukoliko uticale na slabljenje njegovog značaja. Naprotiv, revoluiconarne promjene u razvitku ratne tehnike i ljudskog faktora potenciraju potrebu stvaranja takve vojne organizacije, koja će biti u stanju da svakog momenta funkcioniše precizno i jedinstveno na sprovo-



đenju zamisli vrhovne komande od strane svakog pripadnika armije.

Posebno treba istaći da su velike promjene u živom „ljudskom materijalu“ tokom ovoga vijeka uslovile kvalitativno nov položaj ljudskog faktora i njegovu znatno veću ulogu u savremenim uslovima vođenja rata, nego u ranijim istorijskim epohama. Vojnici i starješine, kao subjekti u savremenom ratu, moraju posjedovati sposobnost stvaralačkog djelovanja na oživotvorenju zamisli vojnog i političkog rukovodstva, uključujući i djelovanje na bazi samostalno donetih odluka, ako to situacija nalaže. Karakteristike savremene borbe uopšte, i posebno naša koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata, uslovljavaju revolucionarne promjene u karakteru inicijative i njene primjene u praksi. Shvatanje suštine tih promjena i formi ispoljavanja inicijative u vojnoj djelatnosti predstavlja važnu pretpostavku za njeno njegovanje i razvijanje u mirnodopskom razvoju armije. Međutim, ne samo da ima slučajeva različitog shvatanja suštine vojne inicijative (što prouzrokuje i različitu praktičnu aktivnost) već se susreću i ekstremna gledanja na potrebu njenog postojanja i razvoja u mirnodopskoj izgradnji armije. Mada su u pitanju pojedinačni slučajevi, izraženi, naročito kada se radi o razvijanju inicijative kod vojnika, oni zaslužuju pažnju, jer svako i najmanje suprotstavljanje inicijative subordinaciji može uzrokovati neželjene posljedice.

Radi podsticanja starješina na razmišljanje o ovom delikatnom i do sada nedovoljno obrađenom problemu, ističem nekoliko najvažnijih pitanja.

### *Pojam, značaj i suština vojne subordinacije*

Najopštije rečeno, subordinacija označava odnos potčinjavanja, zavisnost i poslušnost. Subordinacija kao odnos podređivanja jednog društvenog subjekta drugom nepohodna je u svim oblastima života gdje postoje elementi hijerarhijskog povezivanja ljudi radi ostvarivanja određenih ciljeva. Vojna subordinacija predstavlja sistem institucionalnog ustrojstva armijske organizacije, koja treba

da obezbjedi dosljedno sprovođenje poznatog stava — „naređenje pretpostavljenog — zakon za potčinjenog“. Mada je subordinacija kao sistem odnosa prisutna i u drugim oblastima društvenog života, ona u vojnoj djelatnosti ima poseban značaj. Da bi armija mogla efikasno izvršavati svoju ulogu (tu ulogu izvršava oružanom borbom), mora biti izgrađena na principu subordinacije. Bez komandovanja i usmjeravanja iz jednog centra, nije moguće obezbijediti usklađeno djelovanje velikog broja ljudi i ogromne ratne tehnike u toku oružane borbe. Upravo u tome treba vidjeti neophodnost vojne subordinacije u svakoj, pa i našoj armiji.

Međutim, nužno je odmah uočiti postojanje bitnih razlika u karakteru vojne subordinacije u našoj i armijama kapitalističkih zemalja. Suština karaktera vojne subordinacije uslovljena je karakterom armije, odnosno karakterom društvenog sistema zemlje kome ta armija služi. Tako, na primjer, pored zahtjeva za opštim potčinjavanjem kao nužnim, u mnogim armijama se i do današnjeg dana zadržao odnos krajnjeg obespravljenja i ponižavanja, odnos duhovnog i fizičkog maltretiranja potčinjenih. Subordinacija u našoj armiji znači odnos strogog, ali svjesnog potčinjavanja radi obezbjeđenja zajedničkih interesa i potčinjenog i pretpostavljenog — odnos u kome potčinjeni nije negiran kao ličnost. Otuda vojna subordinacija u našoj armiji ne znači ličnu vlast nad čovjekom, već, zakona socijalističke zajednice, utvrđen odnos međusobne odgovornosti starijeg i mlađeg za svoje postupke koji iz takvog odnosa proizilaze. Tako shvaćena vojna subordinacija u našoj armiji obezbjeđuje na jednoj strani sprovođenje zahtjeva za strogim potčinjavanjem, a na drugoj njegovanje zajedničke odgovornosti, međusobnog povjerenja i uvažavanja, drugarstva i ljudske bliskosti.

Suština vojne subordinacije najreljefnije se izražava kroz svoje tri osnovne funkcije:

— strogi centralizam i, u osnovi, linijski sistem rukovođenja u okviru zakonom određenih normi odnosa.

— komandovanje kao način odlučivanja i usmjeravanja,

— odnos posebne odgovornosti vojnih lica za svoj rad i postupke.

Kada kažemo da je centralizam jedno od bitnih obilježja vojne subordinacije, misli se, pre svega, na potrebu takvog ustrojstva armije i sistema rukovođenja koji će obezbjeđivati najveću moguću efikasnost upotrebe armije u cjelini ili njenih dijelova. Međutim, pošto centralizam u našoj armiji ne znači ličnu vlast starijeg nad mlađim, već zakonom određeni odnos međusobne odgovornosti na svim nivoima rukovođenja, to njenom drugom stranom treba smatrati potrebu postojanja stvaralačke inicijative svakog pripadnika armije. Upravo, ta osnovna odlika vojne subordinacije u našoj armiji predstavlja nov kvalitet u odnosu na karakter subordinacija u klasnim armijama — to je ono što se bitno razlikuje od armija kapitalističkih zemalja. Inače, samo isticanje strogog centralizma i subordinacije, bez objektivnih mogućnosti da pojedinci dođu do izražaja u praktičnim djelatnostima ne obezbjeđuje izgrađivanje humanističkog odnosa među ljudima, kao važne odlike socijalističkog sistema, i na toj osnovi bitne komponente izgradnje JNA.

Posebno isticanje komandovanja, kao jedne od bitnih karakteristika vojne subordinacije, uslovljeno je njegovim značajem kao elementa u sistemu rukovođenja. Mada, načelno, u svakom sistemu rukovođenja postoji faza odlučivanja, u sistemu vojne subordinacije ova faza dobija neka posebna značenja, koja nisu karakteristična za odlučivanje u svim oblastima djelatnosti, a to su:

— jedinstarješinstvo — sažimanje prava odlučivanja — komandovanja — u jednom licu na datom nivou rukovođenja;

— specifičan način odnosa pretpostavljenog i potčinjenog, izražen u formi izdavanja naređenja, zapovjesti i komandi;

— odnos bezuslovne poslušnosti između onoga koji komanduje i lica ili jedinice kojima se komanduje.

Odmah valja istaći da je suština bezuslovne poslušnosti u našoj armiji, zbog njenog socijalističkog karaktera, postavljena na jednu novu osnovu. Bezuslovna poslušnost, kao odnos u našoj armiji, ne znači i slijepo potčinjavanje

i obezličenje čovjeka. Naprotiv, ono na jednoj strani znači pravo vršenja komandantske dužnosti, a na drugoj mogućnosti ispoljavanja stvaralačke inicijative u izvršavanju naređenja i zadataka.

Prema tome, komandovanje u našoj armiji se zasniva na zakonskim odredbama, pravu odlučivanja jednog lica na svim nivoima rukovođenja, naređivanja kao formi komunikacije između pretpostavljenog i potčinjenog i zahtjevu bezuslovnog izvršavanja naređenja. Međutim, to je samo jedna njegova strana. Ono što upravo karakteriše komandovanje u našoj armiji, jeste načelo međusobne odgovornosti pretpostavljenih i potčinjenih, međusobnog poštovanja ljudskog dostojanstva u tom odnosu, potrebe jedinstvenog shvatanja naše ratne doktrine i na toj osnovi razvijanja vlastite inicijative i, konačno, veće odgovornosti pretpostavljenih za svoj rad i postupak.

Pravilno shvatanje i razumijevanje ovakvog odnosa veoma je bitna pretpostavka uspješne borbe u izgradnji naše armije i njene pripreme za rat. Zato je, pored punog poštovanja zakonskih odredaba, neophodno sistematsko razvijanje ideološko-političke svijesti svakog pripadnika armije, jer se na taj način najbolje vrši njihovo osposobljavanje da shvate nužnost čvrste vojne organizacije i odnosa stroge vojne odgovornosti. Ovo je tim važnije što se u praksi mogu sresti jednostrana, pa i ekstremna gledanja na ovaj problem. U tom pravcu se zapažaju dve krajnosti.

Prva krajnost se ogleda u pokušajima mehaničkog prenošenja demokratskih samoupravnih principa odlučivanja iz pojedinih oblasti društvenog života na armiju. Ona se izražava u težnji pojedinaca da pod plaštom demokratije izbjegavaju odgovornost za svoje postupke. Traženje paralelizma pri donošenju odluka u vojsci, težnja za kolektivnim odlučivanjem, bez obzira na karakter motiva i namjera, neminovno će narušiti princip subordinacije i stroge vojničke odgovornosti, bez čega vojna organizacija ne može uspješno egzistirati.

Druga krajnost, suprotna prethodnoj, izražena je u shvatanjima da armija mora biti potpuno imuna od svih procesa demokratizacije u društvu, i, da u vojsci nema de-

mokratije niti je može biti. Nosioци ovakvih shvatanja najčešće nisu u mogućnosti da prate i spoznaju suštinu točkova kretanja našeg društva u pravcu sve veće demokratizacije i afirmacije radnog čovjeka kao upravljača društvenim poslovima i da u sklopu njih sagledaju mjesto i ulogu armije. Uprkos realnih specifičnosti vojne službe i, posebno, principa subordinacije koji se moraju poštivati, takvo shvatanje je neprihvatljivo. Uzroke ovakvih shvatanja treba dijelom tražiti u krutom i dogmatskom gledanju na pravila i propise, što je također štetno, jer predstavlja svojevrsnu negaciju socijalističkih međuljudskih odnosa u našem društvu i našoj armiji. Objektivno, nemoguće je život u armiji odvajati od naše društvene stvarnosti, bar po njenim bitnim obilježjima, kao što su međuljudski odnosi, tretiranje čovjeka kao društveno organizovane ličnosti, poštovanje njegovih prava zagarantovanih ustavom itd.

### *Pojam, suština i potreba razvijanja inicijative*

Pod pojmom inicijative u vojnoj djelatnosti najčešće podrazumijevamo ličnu pobudu i preduzimljivost, spremnost i sposobnost vojnika i starješina da u skladu sa direktivama i narednjima pretpostavljenih samostalno, po sopstvenom nađenju, preduzimaju mjere i postupke koji najbolje odgovaraju datim uslovima rada ili borbe.

Inicijativi je kroz istoriju pridavan različit značaj, da bi u savremenim uslovima postala jedna od osnovnih vrлина pripadnika modernih armija.

U našoj armiji inicijativa je potrebna svakom njenom pripadniku, pa je zbog toga treba razvijati svim pogodnim sredstvima. Inicijativa naročito dolazi do izražaja u ratu, a posebno će biti potrebna u eventualnom ratnom sukobu, jer će se situacija tako brzo mijenjati, da pretpostavljeni neće biti u stanju da uvijek u novonastalim uslovima izda odgovarajuće naredenje. Da bi se brzo reagovalo prema trenutnoj situaciji, biće potrebno da potčinjeni, na bazi poznavanja situacije i opšte ideje pretpostavljenog, sam preduzima odgovarajuće mjere i postupke.

„Ne raditi samo zato što se nije dobilo naređenje, iako se zna šta treba preduzeti, za vreme mira je za osudu, a u ratu kriminal“.<sup>1)</sup>

Međutim, da bi stvorili tako spremnog i sposobnog čovejeka koji će biti u stanju da samostalno donosi odluke i da za njih smjelo preuzima odgovornost na sebe, potrebno je još u mirnodopskoj izgradnji armije pripremiti starješine i vojnike za takvu ulogu. U vezi sa tim, drug Gošnjak na jednom mjestu kaže: „Osnovno je da se pripadnici armije već sada navikavaju i da se u armiji kultiviše inicijativa kao jedna od navika i vrlina koja će doprineti većoj bojevoj spremnosti naše armije“.

Kada govorimo o potrebama i mogućnostima razvijanja inicijative u mirnodopskom razvitku naše armije, onda gledano u cjelini nema dileme. Međutim, mada se na potrebu i mogućnosti razvijanja inicijative, izuzimajući pojedina ekstremna shvatanja, gleda pravilno, u njenoj praktičnoj realizaciji ima izvjesnih slabosti.

Radi isticanja sopstvenih zapažanja o nekim pojavama i problemima iz ovog domena, smatram da bi trebalo nešto posebno reći o razvijanju inicijative kod vojnika i starješina.

Razvijanje inicijative kod vojnika u mirnodopskoj izgradnji armije i njihove pripreme za adekvatno postupanje u eventualnom ratu je koliko važno, toliko i složeno pitanje. U našu armiju svake godine dolazi sve više mladića koji su aktivno učestvovali u samoupravljanju i radu u društveno-političkim organizacijama na terenu. U toj aktivnosti ovi mladi ljudi su stekli ne samo određene radne navike već i sposobnost da uočavaju probleme i pojave, da na njih ukazuju i da predlažu bolja rješenja. Gubljenje iz vida ove činjenice obično ima za posljedicu neusmjeravanje vojnika da se snađu u novoj armijskoj sredini, i da ti njihovi kvaliteti ne dođu do izražaja na zadacima izgradnje i borbenog osposobljavanja jedinice. Ako, pored toga, ima pojedinih starješina koji smatraju da inicijativa vojnika u mirnodopskoj izgradnji armije nije potrebna, onda su tu neminovni konflikti, koji se najčešće razrješavaju primjenom zakonskih sankcija. Sa-

---

<sup>1)</sup> S. Orlović: „Moralno vaspitanje“, str. 248 — 249.

svim je jasno da u takvoj situaciji ne može biti govora o njegovanju i razvijanju inicijative. Mogućnost razvijanja inicijative kod vojnika mnogo je manja nego kod starješina, jer treba voditi računa o mogućoj zloupotrebi postojećih propisa, uslijed objektivno manjeg poznavanja zadatka i situacije u jedinici od strane vojnika, bez čega se razumna inicijativa ne može ni zamisliti. No, i pored svih poteškoća, postoje široke mogućnosti razvijanja inicijative kod vojnika, samo ih pogodnim metodom rukovođenja treba iskoristiti. Tako, na primjer, da bi se one iskoristile, nužno je poznavanje sklonosti vojnika, obezbjediti da vojnici u neophodnom obimu poznaju zadatke i probleme jedinice, razvijati kod njih ljubav za posao, preduzimljivost i odgovornost za svoje postupke, isticati i podržavati pozitivne inicijative a slabe obazrivo kritikovati, poštovati ličnost vojnika, njegovati drugarstvo i povjerenje, stavljati vojnike u takve situacije da razmišljaju o izvršenju dobijenog zadatka, savlađivanju obuke kroz rješavanje određenih problema itd.

Ne potcjenjujući potrebu značaja razvijanja inicijative kod vojnika, većina naših vojnih teoretičara, sasvim opravdano, posebno ističu važnost razvijanja i vježbanja inicijative kod starješina. Veoma je teško, skoro nemoguće, odvajati jedno od drugog, makar da pod razvijanjem inicijative kod starješina podrazumijevamo inicijativu u rukovođenju, što je u krajnjem isto, jer je rukovođenje osnovni zadatak starješina. Zato, sve ono što je unaprijed rečeno o inicijativi znači istovremeno i problem razvijanja inicijative kod starješina. Ipak treba istaći nekoliko momenata.

Među mnogim, najveća dva neprijatelja stvaralačke inicijative kod starješina su birokratski način rukovođenja i bojazan od odgovornosti za samostalno preduzete mjere.

Birokratski način rukovođenja, izražen u fetišiziranju snage formalnih propisa, snažno guši inicijativu u svim njenim vidovima. Da bi starješine u ratu mogle brzo i samostalno da reaguju u skladu sa opštom idejom i konkretnom situacijom, nužno je da se u toku mira navikavaju na takav rad. To znači, da se ni u toku mira ne može tolerisati praksa pojedinih starješina koje rješavanje naj-

većeg broja problema vide u detaljnom propisivanju svega i svačega putem uputstva, naredbi i drugih akata, jer se na taj način sputava samostalnost potčinjenih i stiče loša navika, koja bi u dinamici savremenog rata, sasvim sigurno, nanosila ogromne štete. Na ovom planu je u dosadašnjoj izgradnji učinjeno veoma mnogo, a posebno u osamostaljivanju jedinica i pojedinaca. Međutim, mirnodopski uslovi i kasarnski način života pogoduju javljanju birokratskih tendencija. Zato je ovo pitanje stalno aktuelno, kako sa stanovišta nastavljanja procesa osamostaljivanja, tako i zbog spriječavanja pojave birokratskog rukovođenja.

Inicijativa starješina pretpostavlja spremnost da se na sebe primi odgovornost za preduzetu mjeru ili postupak. Odgovornost starješina, naročito u ratu, za samostalno preduzete akcije je velika i može biti ozbiljna prepreka razvijanja inicijative. Zato je, pored ostalih osobina, potrebno razvijati i odvažnost, hrabrost i dosljednost, smjelo preduzimanje odgovornosti. Sasvim je izvjesno da razvijanju ove osobine ne doprinosi stav koji je u praksi svakodnevnog rada ponekad prisutan, a koji glasi: Ako ispadne dobro bićeš pohvaljen, ali ako ne uspješ ili pogrešiš bićeš kažnjen“. Ne umanjujući potrebu pune odgovornosti svakog pojedinca za njegove postupke, ovako shvatanje, a još više postupanje koje iz takvog shvatanja normalno proizilazi, svakako će kočiti inicijativu. Zato je u praksi uvijek potrebno dublje ulaziti i sagledavati osnovanost i motive pojedinaca za preduzimanje samostalnih akcija.

Iskustvo pokazuje da svaka sankcija preduzeta zbog neuspjeha, protiv onih pojedinaca čija je preduzimljivost bila u granicama propisa i dobronamjerna, ima veoma negativno dejstvo na njegovanje i dalje razvijanje inicijative. Dovoljan je samo jedan takav primjer u jedinici pa da se za duže vrijeme stvori psihoza izbjegavanja samostalnih mjera svih ostalih starješina. Ozbiljna prepreka razvijanju inicijative u praksi mirnodopskog života armije je bojazan da se ne naruši odnos subordinacije, jer za to realno postoje uslovi u objektivnoj stvarnosti, tim više ukoliko bi se razvijanje inicijative forsiralo nevjesto.



S druge strane, mora se stalno imati u vidu činjenica da je za uspješan rad na vaspitavanju inicijative neophodno puno povjerenje u svoje saradnike, odnosno svoje potčinjene.

### *Mogućnosti usklađivanja stroge vojne subordinacije i stvaralačke inicijative*

Izložene karakteristike subordinacije i inicijative ističu postojanje protivrječnosti između sadržaja ova dva pojma. Takav zaključak nameće objektivna stvarnost, jer na jednoj strani govorimo o potrebi postojanja izvanredno stroge subordinacije — potčinjavanja, a na drugoj o stvaralačkoj inicijativi samostalne ličnosti.

Poricanje postojanja protivrječnosti između ova dva principa znači neshvatanje njihove suštine i predstavlja ozbiljnu prepreku svrsishodnoj praktičnoj djelatnosti na njihovom usklađivanju. Sasvim je drugo pitanje kakav je karakter tih protivrječnosti, u čemu se manifestuju i kojim putevima u praksi treba rješavati problem njihovog usklađivanja. Naime, u praksi ima veoma različitih mišljenja o stepenu izraženosti ove protivrječnosti, ne samo kod ekstremnih pojedinaca koji isključuju potrebu i mogućnost istovremenog postojanja jednog i drugog principa već i kod onih koji na rječima priznaju njihovu neophodnost, ali u praktičnoj djelatnosti jedan od njih svjesno favorizuju, a drugi zapostavljaju. Ovdje je nužno posebno podvući da ogromna većina starješina u punom smislu shvata neophodnost istovremenog postojanja subordinacije i inicijative, pa to saznanje i u praksi sprovode. Međutim, postojanje i pojedinačnih primjera neshvatanja suštine problema negativno se odražava na sistem rukovođenja i prouzrokuje mnoge slabosti. Zavisno od toga koji princip favorizuju, u jedinicama često srećemo neformalne podjele starješina na „stroge“ i „blage“, što rađa poznate slabosti u rukovođenju. Otuda, kada govorimo o karakteru protivrječnosti ova dva principa, moramo polaziti od konkretnog odnosa snaga. Naime, protivrječnost je više izražena tamo gdje ne postoji puno saznanje o njihovoj važnosti

i nužnosti postojanja kao neodvojivih elemenata jedinstvenog sistema rukovođenja, pa, zbog toga, i više pojava pojedinačnog favorizovanja, odnosno potcjenjivanja u praksi. Prema tome, treba utvrditi da protivrječnost kao takva postoji, a stepen njene izraženosti zavisi od konkretnog odnosa snaga u datoj sredini. Isto tako, treba utvrditi da se ne radi o oštro izraženoj i nepomirljivoj protivrječnosti ova dva principa, već o dijalektičkoj suprotnosti kao nosiocu progresivnih kretanja. Za potvrdu ovakvog gledanja, nužno je istaći bar nekoliko osnovnih razloga.

Nemoguće je, uprkos realnih specifičnosti vojne organizacije, odnose u armiji suprotstavljati odnosima u društvu, jer je armija njegov sastavni dio, a sve promjene u socijalističkom društvu se na određen način moraju reflektovati i na armiju. Upravo zbog toga što se sučeljavanje subordinacije i inicijative u našoj armiji vrši pod neposrednim uticajem socijalističkih društvenih odnosa, koji predstavljaju novi i viši kvalitet, moguće je govoriti samo o protivrječnostima koje se mogu i moraju prevazilaziti svjesnom akcijom svih vaspitnih faktora.

Subordinacija u našoj armiji ne znači vlast pretpostavljenog nad potčinjenim, već zakonima socijalističkog društva određen odnos međusobne odgovornosti pred društvenom zajednicom, za obaveze koje iz takvog međusobnog odnosa proizilaze. To je, po svojoj suštini socijalistički međusobni odnos, jer se radi o odnosu samostalnih, inicijativnih i ka istom cilju usmjerenih subjekata. Činjenica da drugu stranu ovih odnosa predstavlja zahtjev za bezuslovnom poslušnošću niukoliko ne umanjuje njihovu socijalističku suštinu, jer po marksističkoj teoriji sloboda znači spoznatu nužnost. Puno saznanje takvih odnosa u društvu i armiji bitan je preduslov za uklanjanje mogućih nesporazuma na liniji punog poštovanja vojne subordinacije i istovremenog razvijanja inicijative. S druge strane, takvo saznanje, uz odgovarajuću praksu, predstavlja snažnu barijeru pojavama birokratizma u rukovođenju, koje mogu ozbiljno da naruše, pa i deformišu socijalističke odnose.

Naša armijska pravila i propisi veoma jasno sankcionišu neophodnost postojanja ova dva principa, kao i njihov

odnos koji se mora sagledavati u dijalektičkom jedinstvu, a shodno tome i praktično djelovati na njihovom izgrađivanju. Međutim, time što su sva bitna pitanja života i rada regulisana postojećim propisima i pravilima, nigdje nije rečeno da su to jednom za svagda napisane norme koje se ne mogu mijenjati i na čije mijenjanje nije moguće uticati. Praksa svakodnevno nameće nove probleme i traži nova rješenja, počevši od naizgled sitnih tekućih poslova, pa do promjena pojedinih propisa koji su razvitkom i praksom prevaziđeni. Starješine ne samo da mogu već su i obavezne da te probleme uočavaju, naučno spoznaju i predlažu odgovarajuće mjere za njihovo rješavanje. Njegovanjem stvaralačkog kritičkog odnosa prema sopstvenom radu i radu uopšte, u našoj armiji je omogućeno svakom pojedincu, pogotovo starješini, da na velikom broju pitanja afirmiše svoje individualnosti i ispolji svoje sklonosti i sposobnosti.

Pored ovih ima i drugih momenata koji ne opovrgavaju postojanje protivrečnosti, već ukazuju na njen karakter i mogućnost njenog prevazilaženja. Ubijeđen sam da je najbolji put za prevazilaženje postojećih suprotnosti u svakodnevnom, smišljenom i studioznom radu na unapređivanju sistema rukovođenja. Najopštije rečeno, to u praksi znači:

— Stalnu i sasvim konkretnu aktivnost svih starješina na planu potpunog shvatanja pojma subordinacije na današnjem stepenu razvitka kroz podizanje opšteg stručno-teoretskog nivoa i praktičnog ukazivanja na štetnost jednostranog gledanja, svih oblika isključivosti, potcjenjivanja i precjenjivanja.

— Efikasnije djelovanje, a ne samo insistiranje da se komandovanje shvata na jednoj strani kao pravo i dužnost, a na drugoj kao međuljudski odnos, sa ciljem da se u tom procesu prvenstveno vidi čovjek sa svim svojim osobinama i sklonostima, a ne samo propisi i pravila bez veze sa životom i djelatnošću ljudi. To znači da komandovanje treba istovremeno da predstavlja i akt saradnje između pretpostavljenog i potčinjenog.

— Veća samostalnost potčinjenih u sprovođenju svakodnevnih obaveza, na bazi i u okviru opšte politike jačanja jedinica i izgradnje armije.

— Nužnost da se sve više u praksi poštuju i uvažavaju mišljenja i prijedlozi potčinjenih, jer takav metod rukovođenja razvija stvaralačku inicijativu, podstiče na pregalaštvo i obzježuje postizanje većih rezultata. Da bi se to obezbijedilo, neophodno je određenim sistemom rukovođenja sistematski stvarati uslove koji će omogućiti inicijativu potčinjenih, ne samo u davanju mišljenja i prijedloga već i u odgovarajućim praktičnim postupcima.

— Stalna briga za probleme i potrebe jedinica i podjedinaca ne smije protivrječiti nastojanjima za izgradnju besprijekorne discipline, poštovanju postojećih propisa i njima utvrđenih odnosa.

— Brže i smjelije se oslobađati raznih oblika šematizma u organizaciji i sprovođenju svih vrsta armijske obuke. U savlađivanju programa obuke i vaspitanja, gde god je to moguće, napuštati stereotipne načine prenošenja znanja u vidu davanja gotovih činjenica, jer to vodi pasivnosti, a sve više stavljati vojnike i starješine u situaciju da moraju razmišljati o problemima (problemsko učenje) i samostalno ih rješavati. Jedino na takav način je moguće izgrađivati sposobne, inicijativne i samostalne ličnosti koje će biti u stanju da dosljedno realizuju našu koncepciju opštenarodnog odbrambenog rata.

— Konačno, unapređenje sistema rukovođenja se najreljefnije ogleda u svakodnevnoj djelatnosti starješina na stvaranju povoljnih uslova za život i rad jedinica, u skladu sa materijalnim i drugim mogućnostima, tako da se kroz efikasno izvršavanje namjenskih zadataka vrši samopotvrđivanje jedinica i podjedinaca.

### *Zaključak*

Svjesno shvatanje vojne subordinacije kao određenog društvenog odnosa, kao odnosa pretpostavljenog i potčinjenog i neophodnosti potčinjavanja u okviru zakonom predviđenih normi odnosa, uz istovremeno postojanje, raz-

vijanje i usavršavanje stvaralačke inicijative kod svakog pripadnika armije, predstavlja nužan preduslov izgrađivanja jedinica i armije u cjelini za uspješno i efikasno izvršenje svoje uloge u miru i ratu.

Suština problema usklađivanja stroge vojne subordinacije i stvaralačke inicijative u praksi mirnodopskog života armije leži u saznanju njihovog pravog mjesta i međusobnog odnosa i na toj osnovi smišljenog pronalaženja odgovarajućih oblika, na svim nivoima rukovođenja, da se u duhu tih saznanja i postojećih normi praktično djela na njihovom usklađenom razvijanju i njegovanju.

Uspjeh u radu na usklađivanju principa subordinacije i inicijative u najvećoj mjeri će zavisi od odnosa snaga u svakom konkretnom slučaju. Postojanje većeg broja onih koji iz bilo kojih razloga ne shvataju suštinu njihovog odnosa, neminovno će rađati birokratske snage koje će otežavati uspješnu akciju na njihovom usklađivanju. Otuda konkretna borba protiv birokratskih pojava u rukovođenju predstavlja jedan od osnovnih puteva usklađivanja principa stroge vojne subordinacije i stvaralačke inicijative u praksi mirnodopskog vojničkog života.

Potpukovnik  
UROŠ DRAŠKOVIĆ

## INICIJATIVA I DISCIPLINA

Inicijativa i disciplina sastavni su deo i izraz snage armije. One su, kao i armija u celini, istorijski i društveno uslovljene. Na jednoj strani, uslovljene su potrebama i karakterom oružane borbe, a na drugoj strani, stepenom svesti ljudi u pogledima (stavovima) o ulozi čoveka u ratu.

Inicijativa u armiji je snaga koju čini spremnost i sposobnost vojnika i starešina da samostalno i aktivno dejstvuju u duhu direktiva i naređenja pretpostavljenih — i van tih okvira kad situacija to zahteva i nalaže — — preduzimajući mere i postupke koji najbolje odgovaraju konkretnim uslovima rada i borbe. Ona se ispoljava u procesu komandovanja i jedan je od njegovih sastavnih elemenata. Upravo zato, kadgod proučavamo inicijativu, neizbežno se susrećemo sa pitanjem njene veze i odnosa sa disciplinom, koja je osnova efikasnosti komandovanja u armiji.

Kad se odnos inicijative prema disciplini posmatra i izučava u istoriji novijeg perioda (prvi i drugi svetski rat i posleratni period) mogu se, uglavnom, izvući tri zaključka: prvo, sa promenom karaktera i načina vođenja oružane borbe sve je više rasla uloga inicijative, a samim tim i aktuelnost pitanja njenog odnosa prema disciplini; drugo, uporedo sa opštim i posebnim društvenim i materijalno-tehničkim promenama uslova vođenja borbe menjala su se gledišta i zvanični stavovi o odnosu između discipline i inicijative; treće, u oružanim formacijama koje su u tom periodu vodile borbe protiv osvajača partizanskim načinom

ratovanja pitanje odnosa između discipline i inicijative drukčije je postavljeno i rešavano nego li u regularnim armijama.

### *Iskustva dva svetska rata*

Mada su armije u prvom svetskom ratu bile masovne, i mada su se borbena dejstva izvodila na većim prostranstvima, sam karakter i način vođenja borbe nije iziskivalo potrebu za većom inicijativom. Nasuprot, pozicijski karakter rata i statičnost borbenih dejstava doveli su velikim delom do šematiziranja borbenih radnji i taktičkih postupaka, što je svakako umanjivalo značaj i potrebu razvijanja inicijative potčinjenih. Pored toga, u to vreme kod nekih armija još uvek je bilo ukorenjeno gledište da je inicijativa u armiji nepoželjna. U suštini, takva rezonovanja bila su deo opšteg stava o karakteru i ulozi discipline, koja je tada kod većine armija bila mehanička i formalna. Sredstva i metodi izgrađivanja i održavanja discipline većinom su počivali skoro isključivo na drilu.

Promene koje su nastupile na društveno-ekonomskom i vojno-tehničkom polju u periodu drugog svetskog rata dovela su do evoluiranja gledišta o disciplini i inicijativi. Opšti porast društvene svesti, i sve masovnije učešće ljudi u borbi, uticali su da se faktoru svesti i ubeđenja daje sve značajnije mesto u izgradnji unutrašnjih odnosa u armiji, a posebno za učvršćivanje discipline. Pri tome, razume se izvori svesti iz objektivnih razloga bili su drukčiji kod svake pojedinačne armije, ali su za većinu njih bila zajednička nastojanja da disciplinu što više temelje na svesnoj aktivnosti pojedinaca i jedinica. Jer, tadašnjim uslovima borbe nije odgovarala mehanička i formalna poslušnost koja se pretežno temelji na strahu od prinudnih mera. Umesto nje sve više se tražila bezuslovna poslušnost na bazi svesti i shvatanja svog vojničkog duga prema domovini i njenim ratnim ciljevima. Sve je to moralo da ima pozitivnog uticaja na razvijanje aktivnosti i samostalnosti ljudi u borbi. Na drugoj strani manevarski karakter rata sve više je naglašavao potrebnu inicijativu potčinjenih.

Međutim, i u ovom ratu se u najvažnijim periodima pripreme i izvođenja operacija zahtevala brojna koncentracija snaga i sredstava na relativno malom prostoru. To je neminovno dovelo do visokog stepena centralizacije u rukovođenju borbenim dejstvima. Logično je da je ovakav način rukovođenja i komandovanja, koji je ponikao iz objektivnih uslova, morao u znatnoj meri da ograniči ispoljavanje inicijative. To je i glavni razlog što se inicijativa u tzv. frontalnom načinu ratovanja češće javljala kod viših komandi, a kod nižih starešina najvećim delom samo u specifičnim uslovima i borbenim radnjama (borba na planinskom zemljištu; gonjenje; borba noću i sl.). No i pored takvog ograničenja, koje su nametali uslovi vođenja borbe, komandovanje na svim stepenima ulagalo je velike napore da osposobi potčinjene starešine i vojnike da inicijativno dejstvuju u okviru konkretnih mogućnosti.

Drukčiji društveno-politički i vojni uslovi kod naroda i armija koji su vodili svenarodni partizanski rat zahtevali su i omogućavali da se ovo pitanje rešava na drugi način. Pre svega, progresivnost i radikalnost ciljeva oslobodilačkih i revolucionarnih ratova razvijala je kod masa visoku političku i patriotsku svest, koja je bila neiscrpni izvor svesne discipline i maksimalne aktivnosti u borbi. Isto tako, unutrašnji odnosi u tim armijama — koji nose snažan pečat demokratizma društva (klase) koje vodi takav rat — pozitivno su uticali na razvijanje inicijative i svesne discipline. Jer, u njima se rađa i učvršćuje nov pogled i odnos prema slobodi, aktivnosti i pravima ličnosti. Sve je to doprinosilo izgradnji zdrave i snažne borbene sredine i atmosfere u kojoj vlada duh uzajamnog poverenja, poštovanja i drugarstva, što je sve skupa najpogodnija osnova za razvijanje visokih borbenih kvaliteta starešina i vojnika. Pored toga, komandovanje u ovim armijama maksimalno je nastojalo da se primenjuju takvi metodi i forme borbenih dejstava koji će prvenstveno podsticati i obezbeđivati inicijativu sopstvenih snaga. Tome cilju je bio prilagođen sistem i način komandovanja: vrhovno vojno rukovodstvo čvrsto je držalo u rukama opšta pitanja rata i rukovođenje najglavnijim operacijama, prepuštajući komandama taktičkih jedinica najviše moguću



slobodu u pripremama i izvođenju borbenih dejstava. Takav način rukovođenja stvarao je veoma povoljne uslove da se pri doslednom izvršenju zadataka razvije široka inicijativa na svim stepenima. Ceo naš NOR je karakterističan i poučan u tom pogledu. Visoka svest i inicijativa ispoljavala se u svim vidovima i vrstama borbenih dejstava. Ona je bila dominantna i u najtežim okršajima borbe u okruženju (na primer, na Sutjesci). To je bila nezamenljiva snaga koja je u najvećem broju slučajeva našim jedinicama davala prednost nad neprijateljem.

Posmatrano u celini može se utvrditi da se inicijativa u drugom svetskom ratu afirmisala kao veoma snažan elemenat borbene moći armije, i kao sve neophodnije svojstvo starešina i vojnika za uspešno vođenje borbe. Istovremeno, na bazi iskustava ovog rata, opovrgnuto je ranije usvojeno gledište da su inicijativa i disciplina dve kategorije koje jedna drugu isključuju. Sve je više prihvatano stanovište i zauzimani zvanični stavovi, da disciplina i inicijativa čine jedinstvenu celinu koja crpi svoju snagu iz svesti ljudi, koja najefikasnije realizuje borbenu snagu armije.

### *Inicijativa i disciplina u savremenim uslovima*

Posleratne revolucionarne promene u ekonomsko-političkoj bazi društva, buran porast materijalne proizvodnje i kvalitetno nova oružja i oprema neminovno su doveli do preispitivanja starih i pojave novih gledišta o pripremi i načinu vođenja rata. Prirodno je i logično da su tako krupne promene morale zahvatiti i tako značajno pitanje kao što je uloga čoveka u ratu.

Jedna od najbitnijih karakteristika savremene epohe u vojnom pogledu su kvalitetne izmene u samom „ljudskom materijalu“. Krupne promene materijalnih i društvenih uslova života koje su usledile na bazi snažnog napretka proizvodnih snaga dovele su do veoma značajnog porasta svesti ljudi. Iz dana u dan sve brže i više raste svest čoveka o sopstvenoj ulozi, moći i perspektivi i neprekidnoj borbi za stvaranje materijalno povoljnih i društveno pravičnijih

uslova života. Posebno, kod dosada ugnjetavanih naroda sve brže raste nacionalna svest, koja se sve eksplozivnije i efikasnije manifestuje u oslobodilačkom i revolucionarnim ratovima koji u najnovijoj epohi razvoja ljudskog društva daju glavni pečat ratu kao društvenoj pojavi. U celini uzev, na današnjem stupnju razvitka društva ceo narod učestvuje u ratu i postaje aktivan subjekat borbe. Povezano sa tim neobično je porasla uloga svesti ljudi u vođenju oružane borbe. Sve objektivne analize i praktična iskustva pokazuju da nikada ranije ishod borbe i rata u celini, nije toliko zavisio od svesti ljudi, od njihove moralne snage i volje da se bore i pobeđe kao što je to slučaj danas. Zbog toga se sve češće i na širem planu odbacuju one ranije koncepcije, i u suštini reakcionarne teorije, koje su čoveka tretirale kao najobičnije sredstvo borbe. Kod velikog broja armija usvaja se danas gledište da je svaki čovek u borbi aktivan i značajan činilac od čije, svesti, volje i umešnosti zavisi njen ishod. Razume se, takva su gledišta morala u prvom redu da imaju reperkusije na tretiranje pitanja discipline i inicijative u savremenim armijama.

Glavni cilj izgradnje vojne discipline bio je i ostao: napraviti od jedinice homogenu i čvrstu celinu koja će biti spremna da u borbi bezuslovno izvršava postavljene joj zadatke. Celokupna politika izgradnje discipline (sadržaj, sredstva, metodi) polazila je u prvom redu od potreba postojeće vojne doktrine, tj. od karaktera i načina izvođenja predstojećih borbenih sredstava. Disciplina se i danas, kad su nastupile bitne promene u načinu ratovanja, mora prilagođavati tim potrebama. Očigledno je da karakter discipline savremenih armija neodložno mora da udovolji potrebama vođenja atomskog rata.

Mada je danas iz objektivnih razloga veoma teško u celini sagledati fizionomiju eventualnog budućeg rata, ipak se sa dosta sigurnosti može pretpostaviti da će se izvođenje borbenih dejstava u mnogo čemu bitno razlikovati od onih u prošlosti. Pre svega, sasvim je izvesno da će uništavajući efekat vatre u borbi biti daleko veći; da će porasti snaga udara, brzina dejstava i efekat iznenađenja; da će se u mnogome pojačati psihička, moralna i fizička naprezanja

ljudi u borbi itd. Sve to govori da će uslovi vođenja borbe biti veoma složeni. Za takve uslove nužna je veoma čvrsta disciplina jedinica i pojedinaca, koja će doprineti da se mnogostruke teškoće uspešno savladaju. U odnosu na disciplinu u minulim ratovima ona sada mora da bude čvršća i snažnija. Zato se danas i nameće oštar zahtev pred sve armije da disciplinu u svojim redovima učvršćuje, kako bi ona bila čvrsta i odgovorila potrebama vođenja borbe u atomskim uslovima.

Polazeći od svega što je napred rečeno o porastu savremenog čoveka, a imajući u vidu osnovne karakteristike i potrebe eventualnog budućeg rata, nije teško utvrditi da disciplina koja bi počivala na poslušnosti iz straha i na mehaničkim navikama ne bi uopšte mogla da zadovolji. Sve je teže, i skoro nemoguće, silom naterati čoveka da se uspešno bori u tako surovom ratu. Nesvestan i bezvoljan borac nije u stanju da savlada mnogobrojne teškoće i da u borbi izdrži, makar se na njega vršio i naj snažniji disciplinski pritisak. Zato i osnovno merilo discipline danas ne može da bude u tome do kog su stepena razvijeniji spoljni oblici, premda se oni ne smeju zanemariti. Njihovu potrebu i ulogu ni najmanje ne negiraju ni savremeni uslovi. Međutim, oni nedvosmisleno ukazuju da je u današnje vreme snaga discipline pre svega u njenoj unutrašnjoj, sadržajnoj strani. Drukčije rečeno, danas je svim armijama, a posebno socijalističkim (oslobodilačkim, revolucionarnim), neophodna svesna disciplina. Ona počiva na svesti i ličnoj ubeđenosti svakog pojedinca da se svaki zadatak mora dosledno izvršiti. Takva disciplina, koja počiva na svesti, ličnom uverenju i aktivnoj volji svakog pojedinca — uz sistematsko izgrađivanje potrebnih vojničkih navika — daje čoveku snagu i sigurnost, što je neophodno za savremene uslove borbe.

Karakteristike borbe u atomskim uslovima, a naročito one koje proističu iz veće rastresitosti jedinica, imaju bitnog uticaja na karakter discipline i inicijative. U borbi na većim prostranstvima, sa isprekidanim i obrnutim frontovima, čestim i dubljim manevrima, snažnijim dejstvima u neprijateljskoj pozadini itd., pred starešine i vojnike iskrsava niz svojevrskih teškoća: česta iznenađenja i veliki

gubici; brojna izbijanja „kriza“; prekinute veze sa starijom komandom; dotur i evakuacija za izvesno vreme onemogućeni i sl. Takvi uslovi borbe zahtevaju čoveka koji je spreman i sposoban da samostalno donosi odluke i da pravovremeno preduzima najpogodnije mere i postupke, u cilju savlađivanja teškoća i nametanja svoje volje protivniku. Iz tih razloga danas je široko rasprostranjeno i usvojeno gledište da se savremena borba ne može da vodi bez ljudi — naročito starešina — koji su naviknuti da samostalno dejstvuju. To se moralo direktno odraziti na ceo proces izgradnje discipline u armiji, kao i na sistem vaspitanja i obuke jedinica i štabova. Disciplina u novim uslovima ne bi mogla da odgovori svojoj nameni i svom cilju ako celokupnim svojim mehanizmom ne bi podsticala i razvijala sposobnost i navike potčinjenih da u okviru svojih dužnosti i prava dejstvuju samostalno i aktivno. Zato se danas u izgradnji discipline u armiji mora izrazito i jasno da postavi novi cilj: da disciplina širi i učvršćuje inicijativu kod potčinjenih.

### *Izvori i unutrašnja veza discipline i inicijative*

Da bi se inicijativa i disciplina što više uskladile sa zahtevima eventualnog budućeg rata, kod većine armija poduzimaju se mere da se u tom pravcu izvrše potrebne korekcije u sistemu i metodu komandovanja. U tom cilju niže jedinice se sve više osamostaljuju, a obaveze i prava njihovih starešina se proširuju i povećavaju. Više komande, u procesu vaspitanja i obuke, nastoje da niže komande i starešine osposobe za što samostalniji rad u pripremi i izvođenju borbenih dejstava. Postavlja se pitanje kako veću samostalnost nižih starešina i jedinica (decentralizaciju komandovanja) uskladiti sa izrazitom potrebom daljeg jačanja discipline?

Kad se izučava vojni poredak koji se zasniva na svesnoj disciplini, zapaža se da u procesu komandovanja kod tih armija postoji čvrsta moralna veza među starešinskim kadrom — kao i između starešina i vojnika — u izvršavanju svih mirnodopskih i borbenih zadataka. U tim armijama disciplina počiva na snažnom, duboko ukorenje-

nom moralnom kodeksu uzajamnih obaveza starijih i mlađih. Kod njih je visoko razvijena moralna svest da je dužnost i obaveza nižeg starešine da sopstvenim zalaganjem, merama i postupcima maksimalno doprinese ostvarenju cilja i zadataka koje je pred njega postavio njegov pretpostavljeni. Isto tako, moralna je obaveza i odgovornost višeg starešine da mlađima stvori osnovne uslove, i da im pruži potrebnu pomoć, kako bi oni što efikasnije izvršili dobijene zadatke. Time i jedni i drugi snažno doprinose jačanju borbene moći armije.

Potreba za daljim jačanjem discipline istovremeno zahteva da se moralna svest o uzajamnim obavezama starešinskog kadra još više produbljuje i u praksi rukovođenja pravilno realizuje. Za više komande i starešine to praktično znači da primenjuju takav način komandovanja koji će razvijati samostalnost i inicijativu potčinjenog. To se postiže kad se mlađima jasno izdaju realni zadaci, obezbeđuju potrebna materijalna sredstva i kad se čvrsto i dosledno traže maksimalni rezultati u radu i borbi, uz punu objektivnost i pravilnost postupaka prema mlađima. Time viši starešina čvrsto drži u rukama jedinicu kojom komanduje, mladima prepušta dovoljno slobode u izboru metoda i formi u izvršavanju zadataka i pravilno ih vaspitava. Na drugoj strani, inicijativa potčinjenih urodiće punim plodom samo u slučaju kad je inspirisana svešću i spremnošću izvršioca da celokupnu svoju ličnost angažuje u interesu ostvarenja cilja (zadatka) koji je starešina pred njega postavio. U tome je sadržana moralna vrednost i snaga postupka kroz koji se inicijativa manifestuje. Nasuprot tome, inicijativa mlađih koja potiče od njihove samovolje ili preteranog samoljublja — što se u ratnoj praksi takođe događa — ne sadrži moralno opravdanje (vrednost), jer po pravilu žrtvuje zajedničke interese sebičnim prohtevima. Zato je takva pojava inicijative negativna, štetna i nedopustiva.

Ovako jedinstveno shvaćena i realizovana obostrana moralna svest i obaveza starešinskog kadra pojačava snagu armije. Ona daje šire i čvršće osnove disciplini. U savremenim uslovima takva moralna snaga čini onu neophodnu sponu između pretpostavljenih i potčinjenih bez koje de-

centralizacija u komandovanju ne bi mogla dati efikasne rezultate.

Potreba za povećanim stepenom decentralizacije ističe u prvi plan i pitanje idejnog jedinstva starešinskog kadra po vojnim pitanjima. Visoki stepen idejne povezanosti u doktrinarnim pitanjima nužan je naročito danas kad se vrše kvalitetne izmene u načinu vođenja borbe. Bez takvog jedinstva ne može da se zamisli efikasno rukovođenje borbenim dejstvima. Ukoliko ga izgradi, armija raspolaže snagom iz koje će izvirati spremnost i sposobnost starešina i jedinica da inicijativno i disciplinovano izvršavaju borbene zadatke.

Karakter i način vođenja opštenarodnog odbrambenog rata postavljaju u tom pogledu pred starešinski kadar specifične zahteve. Politički ciljevi takvog rata omogućuju i zahtevaju da se u njega uključi ceo narod, primenjujući nove i najraznovrsnije oblike ratovanja. Očigledno je da bi se takav način ratovanja posebno odlikovao velikom samostalnošću, inicijativom i elastičnošću upotrebe jedinica, kako na frontu tako i u pozadini neprijatelja. Pri dejstvima u pozadini neprijatelja starešine bi se često nalazile u situaciji da samostalno donose odluke i rešenja, ne samo po „čisto“ vojnim već i po političkim pitanjima. Iz svih tih razloga za takve uslove ratovanja raste značaj jedinstva celokupnog starešinskog kadra u doktrinarnim pitanjima. Ulogu tog jedinstva najreljefnije je pokazao i potvrdio naš NOR. U uslovima tadašnje velike „razdobljenosti“ našeg ratišta idejno jedinstvo je bilo ona snaga koja je podsticala i omogućavala efikasnost komandovanja. Takvi uslovi po mnogo čemu liče onima koji se danas podrazumevaju pod pojmom „atomizirano“ ratište. Zato je danas još veći značaj i aktuelnost tih naših iskustava.

Jedinstvo pogleda po doktrinarnim pitanjima izgrađuje se u prvom redu i u najvećoj meri kroz celokupan život i rad u armiji, a posebno kroz sistem mirnodopske obuke. U doba mira najuspešnije se mogu kroz obuku, teorijsku i praktičnu, uspešno usvojiti i razraditi osnovne postavke sopstvene doktrine. Obuka pruža i izvanredne mogućnosti da se provere mnogobrojne pravilske odredbe i raznovrsna borbena sredstva. Pri svemu tome od odluču-

jućeg je značaja da se celokupno izvođenje obuke strogo podredi ratnim potrebama. Danas to konkretno znači da se obuka usmeri u pravcu rešavanja problema koje nameće atomski rat. Među njima je i problem komandovanja u uslovima velike rastresitosti jedinica i poremećaja sistema fizičkih veza. Ako se on u obuci postavlja i rešava na način koji bi odgovarao atomskim uslovima, nudi se mogućnost da se više komande osposobljavaju za pravilno usmeravanje i rukovođenje nižim jedinicama, a na drugoj strani tako organizovana i izvedena obuka vaspitava niže starešine i jedinice u duhu samostalnosti i inicijative. Često ponavljanje takvih vežbi, sa strogo preciziranim i ograničenim ciljevima, omogućava da se još u doba mira izgradi starešinski kadar koji će biti idejno čvrsto povezan i sposoban da uporno i dosledno izvršava direktive i naređenja pretpostavljenih.

I, najzad, analiza odnosa inicijative i discipline bila bi nepotpuna kada se u njihovoj međusobnoj vezi ne bi uočilo postojanje jedne važne zakonitosti: čvrstina discipline i snaga inicijative direktno su srazmerne snazi borbenog morala pojedinca i jedinica.

Visok borbeni moral mobilize i aktivira svest, volju i energiju pojedinaca i kolektiva. On im omogućava da se u borbi odlučno založe i da u njoj istraju. Takav je moral neiscrpna i nesalomljiva snaga kojom se u borbi mogu uspešno da savladaju mnogobrojne i raznovrsne teškoće i opasnosti. On je sigurna osnova i zaloga čvrste borbene discipline. Bez njega u ratnim uslovima ne može da postoji čvrsta vojnička disciplina, jer pojedinac i jedinica koji ga ne poseduju nisu u stanju da efikasno, istrajno i bezuslovno izvršavaju borbene zadatke.

Starešina, vojnik i jedinica čvrstog borbenog morala u stanju su da neprekidno ispoljavaju visok stepen aktivnosti u borbi. Oni su spremni da donose smele odluke, da istrgnu inicijativu iz ruku neprijatelja i da mu nametnu svoju volju. Oslanjajući se na visok borbeni moral, oni su u mogućnosti da u borbi razviju maksimum samostalnosti i preduzimljivosti — da dejstvuju inicijativno.

Sigurno je da će uticaj borbenog morala na inicijativu i disciplinu u eventualnom budućem (atomskom) ratu biti

još značajniji, iz prostoga razloga što će se znatno komplikovati uslovi vođenja borbe i što će opasnosti po život biti daleko veće. Izvođenje borbenih dejstava u atomskim uslovima neminovno će zahtevati visok stepen samostalnosti, aktivnosti i odlučnosti nižih jedinica i starešina, da bi se što više izbegla uništavajuća moć vatre i da bi se protivniku naneli efikasni udarci. Takvu vojničku čvrstinu, samostalnost i aktivnost ispoljiće u tim uslovima samo starešine i vojnici koji poseduju nesalomljivu snagu i volju za pobedom.

Socijalističke armije, i uopšte armije koje se bore za ostvarenje progresivnih ciljeva, imaju objektivne mogućnosti da razviju i održe jači borbeni moral od agresora. To im pored progresivnosti opštih ciljeva rata omogućava jedinstvo interesa starešina i vojnika, kao i odnosi u armiji koji omogućavaju svakom pojedincu da u punoj meri ispolji svoju vrednost. Zato se kod njih ceo sistem vojne subordinacije čvrsto oslanja na moralno-političko jedinstvo pripadnika oružanih snaga. Iz njega one crpu glavnu snagu za jačanje discipline i razvijanje inicijative i stvaralaštva.

Tako se, posmatrano u celini i u najosnovnijim linijama, posredstvom promena kod „ljudskog materijala“ i izmena u karakteru i načinu vođenja rata i borbenih dejstava menjao karakter i cilj discipline i njen odnos prema inicijativi. Mehaničku (formalnu) disciplinu, koja je pretežno izrastala na „sili zakona“ i na lomljenju volje potčinjenih, sve je više potiskivala i zamenjivala — naročito i prvenstveno u narodnim armijama — svesna disciplina, koja se zasniva na svesti ljudi i na njihovom ubeđenju o nužnosti potčinjavanja i bezuslovnog izvršavanja zadataka i naređenja. Uporedo sa tim procesom kod najvećeg broja savremenih armija odbačeno je gledište da su inicijativa i disciplina međusobno nepomirljive (protivpoložene) kategorije. Umesto toga, naročito pri analizi uslova vođenja atomskog rata — dolazi se do stava i čvrstog zaključka da se u savremenim uslovima disciplina i inicijativa moraju da izgrađuju kao jedinstvena celina.

General-potpukovnik u penziji  
MILIJA STANIŠIĆ



## O ODNOSIMA U ARMII

Odnosi među ljudima u armiji uopšte, a posebno između pretpostavljenog i potčinjenog, predstavljaju jedan od bitnih elemenata njenog moralno-političkog stanja. Oni mogu biti takvi da ili stimulatивно ili destimulatивно deluju na jačanje udarne moći oružanih snaga.

### *Odnosi u armiji — deo društvenih odnosa*

Odnosi presudno zavise od društveno-ekonomskih odnosa koji vladaju u određenoj zemlji i ciljeva radi kojih postoje njene oružane snage. Tako, na primer, u armiji Fridriha Velikog glavni regulator odnosa između pretpostavljenog i potčinjenog bila je batina. To je razumljivo kad se ima u vidu da je ta armija bila profesionalno-plaćenička, sastavljena od ljudi „s konca i konopca“ koji su joj služili isključivo radi novca, a nisu se oduševljavali nikakvom idejom. Takva armija bila je potpuno adekvatan izraz čitavog konglomerata reakcionarnih feudalističkih odnosa koji su vladali u tadanjoj Pruskoj. Slično je bilo i u armiji carske Rusije, u kojoj su neljudski odnosi bili odraz reakcionarno-feudalističkih-kapitalističkih odnosa. U staroj jugoslovenskoj vojsci dril je u značajnoj meri bio regulator odnosa, naročito između podoficira i vojnika i oficira i podoficira. Takvi odnosi, razume se, bili su posledica i adekvatan izraz reakcionarnih, kapitalističkih društvenih odnosa u staroj Jugoslaviji.

U savremenim uslovima kvalitativno nov, progresivan i u najvećoj mogućoj meri human odnos među ljudima,

između pretpostavljenog i potčinjenog, može biti obezbeđen samo u armiji socijalističkog tipa i, naravno, u prošlosti i sadašnjosti, u odgovarajućem stepenu u onim armijama u čijim zemljama vladajuće društveno-političke snage odražavaju interese naroda u datom istorijskom periodu. To nikako ne znači da se samim osvajanjem političke vlasti od strane radničke klase automatski rešava problem uspostavljanja socijalističkih, humanih odnosa između pretpostavljenog i potčinjenog, starijeg i mlađeg i u armiji. Teškoće objektivne prirode u tom pogledu tako su velike da je potrebna ogromna aktivnost i velika umešnost subjektivnih faktora (ljudi) da bi se one postepeno uspešno savlađivale. Nabrojaćemo samo neke od njih.

Ostaci starog u svesti i shvatanju ljudi ne iščezavaju odjednom samim aktom preuzimanja političke vlasti od strane radničke klase. Naprotiv, oni se zadržavaju još dugo i pothranjuju u materijalnom pogledu iz ostataka starih, kapitalističkih ekonomskih odnosa koji se takođe, ne mogu odjednom likvidirati.

U prelaznom periodu od kapitalizma ka socijalizmu birokratizam se zakonomerno javlja kao glavna opasnost na putu izgradnje socijalističkog društva. On izvire iz gospodarećeg privrednog položaja države koji se do sada pokazao neizbežnim u početnoj etapi izgradnje socijalističkih zemalja, pogotovu onih koje su počele da izgrađuju socijalizam kao ekonomski nerazvijene zemlje. Sve to, razume se, ne može a da ne ostavi traga i na odnose među ljudima u društvu, a, time neizbežno i u okviru oružanih snaga.

### *Univerzalna specifičnost vojne organizacije*

Određeni element univerzalnosti koji se ispoljava u životu svih armija, bez obzira na njihov karakter i ciljeve, ovde se, na području razvijanja odnosa među ljudima u armiji, ispoljava u neophodnosti primene opšte-armijskog principa „naređenje pretpostavljenog — zakon za potčinjenog“. U takvoj situaciji pozitivan razvitak odnosa među ljudima i u armiji socijalističke zemlje odlučujuće zavisi od toga da li je rukovodeća politička snaga — partija

radničke klase — izabrala pravilan, dosledan socijalistički i antibirokratski put društvenog razvitka. Ovu potrebu, razume se, ne može u osnovi nadomestiti ma kakvo delovanje subjektivnih faktora — ljudi — ali je činjenica da je u armiji, u čijoj je zemlji pozitivno rešen pomenuti problem, ostvaren glavni uslov za uspešno delovanje komandi, starešina i partijske organizacije na planu borbe za razvijanje pravilnih odnosa među ljudima.

Iskustvo naše, oktobarske, kineske i drugih revolucija pokazalo je da se u procesu oružanog dela tih revolucija u oružanim snagama razvijaju odnosi između ljudi i pretpostavljenih i potčinjenih na specifičnoj osnovi. U našem oslobodilačkom ratu široko je, pored ostalih formi, primenjivana kritika i pretpostavljenog starešine za ispoljene slabosti i greške, ne samo na osnovnim organizacijama i partijskim komitetima KPJ, već i u jedinicama. Tako je na široko praktikovanim četnim i bataljonskim konferencijama primenjivana kritika ne samo između vojnika i vojnika, već između vojnika i starešina i uopšte potčinjenog i pretpostavljenog. Takva praksa nesumnjivo je mnogo doprinosila vaspitanju boraca i moralno-političkom jedinstvu oružanih snaga. Razume se, završetkom rata nastaju novi uslovi koji zahtevaju unošenje i izvesnih novih formi u odnose između pretpostavljenih i potčinjenih. U toj situaciji bitno je sačuvati i dalje razvijati duh i suštinu odnosa među pripadnicima oružane sile koji su formirani u oružanom periodu revolucije. Međutim, pritom se mora, kako je iskustvo pokazalo, voditi računa o različitim tendencijama.

### *Tendencije u razvitku međuljudskih odnosa u armiji*

Pod firmom borbe protiv „partizanštine“ i potrebe „vojnizacije“ dolazi do izvesnih krutosti u odnosima među ljudima. Ovde bi bilo interesantno raščistiti i sam pojam „partizanština“. U stvari, njegova prava sadržina treba da obeleži osudu pokušaja vraćanja na stare forme odnosa među ljudima u armiji — tj. kopiranje tih formi u novim uslovima, a nikako osudu formi odnosa među ljudima koji

su vladali u jednom određenom ratu i kao takvi bili opravdani i progresivni u određenim istorijskim okolnostima. S druge strane, pod plaštom „očuvanja starih drugarskih odnosa“ daje se otpor izvesnim merama koje su neophodne radi obezbeđenja potrebne vojničke discipline u novim uslovima. Ti novi uslovi ogledaju se, sem ostalog u izvršavanju novih zadataka mirnodopske izgradnje oružanih sila, umesto ratnih, i u novim uslovima ličnoga života pripadnika oružanih snaga. Oni sa svoje strane deluju na to da se i kod ljudi sa visokom društveno-političkom svesću pojavljuju određene, u ostalom razumljive, slabosti koje objektivno nemaju uslova za ispoljavanje u periodu rata.

Pitanje odnosa među ljudima, odnosa između pretpostavljenog i potčinjenog, u okviru moralno-političke pripreme naše oružane sile u posleratnom periodu nalazi se uvek u centru pažnje. Stečena iskustva u tom pogledu veoma su dragocena.

Naša zemlja se u periodu 1945—1950. godina nalazila u fazi razvitka poznatog pod imenom — period administrativnog socijalizma. Taj administrativni socijalizam, iako u suštini progresivan s obzirom na konkretne istorijske uslove koji se nisu mogli i smeli prenebregnuti, nosio je sa sobom i izvesne negativne pojave kao objektivno neizbežne pratioce, koji su predstavljali pogodno tle za pothranjivanje raznih subjektivnih slabosti kod ljudi. Sve to nije moglo a da se ne odrazi i na odnose između pretpostavljenog i potčinjenog u armiji. Uvođenjem radničkog samoupravljanja 1950. godine otpočinje nov period u razvitku našeg socijalističkog društva i socijalističke demokratije. Već do sada postignuti su krupni rezultati kako na planu materijalne izgradnje, tako i na planu razvijanja socijalističkih odnosa među ljudima u našem društvu i armiji.

Taj dinamični proces razvijanja odnosa u našem društvu zahvatio je, prirodno, na specifičan način i odnose među ljudima u armiji. Armija se u tom pogledu nalazi u veoma delikatnoj situaciji. S jedne strane, mora se poštovati jedna od objektivnih zakonitosti armijskog života „naređenje pretpostavljenog — zakon za potčinjenog“, a s druge, mora se u duhu i u skladu sa usavršavanjem socijalistič-

kih društvenih odnosa u zemlji naš vojnik potčinjeno i mlađe vojno lice uopšte i starešina posebno, razvijati kao inicijativan i aktivan faktor u procesu armijskog razvitka i izgradnje. Međutim, ovde se ne radi ni o kakvoj „nerazrešivoj protivrečnosti“, već o potrebi da se sve veće razvijanje inicijative kod potčinjenog i mlađeg vojnog lica, i razvijanje odnosa između pretpostavljenog i potčinjenog, usklađuje sa poštovanjem jednog od bitnih principa armijskog života.

### *Samoupravno-socijalistički društveni odnosi i odnosi u armiji*

Neprekidno produbljivanje socijalističkih odnosa među ljudima u našem društvu, na bazi usavršavanja neposredne socijalističke demokratije — sistem radničkog i društvenog samoupravljanja — impresivno zahteva stalno usavršavanje pravilnih vojničkih i socijalističkih odnosa među ljudima u armiji. Drukčije i ne može biti, pošto je socijalistička armija neodvojiv deo našeg društva, pa prema tome i njegovog kretanja napred. Jer, reč je upravo o tome da se na bazi razvitka neposredne socijalističke demokratije — sistema radničkog i društvenog samoupravljanja — neprekidno produbljuju socijalistički odnosi među ljudima i kuje lik građanina kojeg inicijativa u životu i radu krasi kao jedna od osnovnih osobina. On dolazi na odsluženje vojnog roka sa već razvijenom navikom i shvatanjem da se njegovi opravdani predlozi, mišljenja i sugestije na odgovarajućim tribinama organa radničkog i društvenog samoupravljanja podstiču i usvajaju. Drugim rečima, on se sve više oseća kao aktivan činilac u društvenom razvitku. Zato on očekuje i smatra prirodnim da se ispolji kao aktivan faktor i na svom novom radnom mestu — u armiji. Takva tendencija je sasvim konstruktivna i sa stanovišta potrebe izgradnje oružanih snaga. Stvar je samo u tome da se ona ispolji u takvim oblicima koji su u skladu sa specifičnostima armije. Konačno, pripadnici armije u toku svog boravka u njoj produbljuju odgovarajuće navike i iskustva (smisao za planski, pedantan rad

i sl.) koja i te kako pozitivno deluju na njegovo učešće u društvenom životu po odsluženju vojnog roka. Naime reč je o ovome: ne može se nedemokratskim metodama postići željeni rezultat u promenjenim društvenim uslovima, među ljudima koji su navikli i sve više navikavaju da učestvuju u društvenom radu. Za nas je pojam neposredne demokratije volja, svest i nasušna potreba savremenog jugoslovenskog čoveka da učestvuje u društvenom radu. Treba reći da se tome ne protive, već upravo vojnom organizmu takvi ljudi i takav metod rada odgovaraju. Razume se da tada i upravo stoga ne može biti ni govora o tome da se o naređenju pretpostavljenog diskutuje i o tome da li će se ili neće naređenje izvršiti. Prema tome, za našu demokratičnost je bitno puno, svesno i neposredno učestvovanje u svim zadacima, a to su upravo i najviše vrline vojnika i starešina. Sprovesti ono što zahteva pun vojnički život, znači ostvariti puno učešće svakog pripadnika armije u zadacima koje treba izvršiti.

Naša vojna doktrina, koja je usklađena sa političkom — Programom SKJ — našom i međunarodnom vojnom i društveno-ekonomskom stvarnošću, predstavlja kamen temeljac izgradnje oružanih snaga. Ona zahteva starešinu i vojnika sa visokim stepenom društveno-političke svesti, discipline, inicijative i tehničke obučenosti da bi se pokazao odlučujućim faktorom pobede u eventualnom budućem ratu, u uspešnom vođenju po formama najraznovrsnijih borbenih dejstava, veoma aktivnih, brzopokretnih, manevarskih i složenih, čije je izvođenje uslovljeno krajnjim fizičkim i umnim naprezanjima. Sve veće produbljanje pravilnih odnosa najbrže kuje lik borca i ratnika za takva borbeni dejstva.

I za armiju, iako se njeno moralno-političko jedinstvo ističe u okviru moralno-političkog jedinstva našeg socijalističkog društva, važe i ove ocene i orijentacije Programa SKJ: „Društveno ekonomsko uređenje u Jugoslaviji ne predstavlja ni harmoničan, „socijalnu simboiozu“, ni idiličan napredak, samozadovoljan svojim „krajnjim savršenstvom“... Ništa što je stvoreno ne sme za nas biti toliko sveto da ne bi moglo biti prevaziđeno i da ne bi ustupilo

mesto onome što je još naprednije, još slobodnije, još ljudskije“.<sup>1)</sup>

Ova tri faktora zahtevaju neprekidno usavršavanje odnosa među ljudima u armiji koji nikada ne mogu dostići „krajnji domet“ u svom razvitku. Usavršavati te odnose znači jačati osnov moralno-političkog jedinstva naših oružanih snaga kao osnovne garancije pobeđe u eventualnom ratu, jer „i u svakom budućem ratu osnovni činilac i odlučujući faktor ostaće čovjek — ljudi koji treba da se koriste ratnom tehnikom“.<sup>2)</sup>

Glavni faktor — faktor objektivne prirode — od kojeg presudno zavisi usavršavanje pravilnih odnosa među ljudima u armiji, društveno-ekonomski odnosi našeg društva sasvim su povoljni. Naime, ti se socijalistički društveno-ekonomski odnosi sve više demokratizuju i humanizuju. I ne samo to. Čitav naš društveni razvitak teži stvaranju novog čoveka, a to uslovljavaju i novi odnosi koji se u tom procesu sve više unapređuju, pored ostalog i zato što taj novi čovek, povratno deluje na odnose i dalje ih razvija. Tome nesumnjivo mnogo doprinosi i armija, jer je i ona jedan od značajnih faktora koji vaspitavaju našeg čoveka.

### *Subjektivni faktor i izgradnja odnosa u armiji*

Od delovanja subjektivnih činilaca u armiji — komandi, starešina i organizacija SKJ — odlučujuće zavisi da li će u punoj meri iskoristiti povoljnu objektivnu društvenu stvarnost za dalje razvijanje pravilnih vojničkih odnosa među ljudima. Može se reći da oni tu situaciju, u svakom slučaju, u suštini koriste u punoj meri. Međutim, pošto ti odnosi, kako je već rečeno, ne znaju za „krajnji domet“, pošto se uvek otvaraju novi problemi, mogućnosti i perspektive na području njihovog usavršavanja, potrebno je ukazati na neke od tih problema i mogućnosti čije intenzivno i umešno rešavanje i korišćenje u praktičnoj delat-

---

<sup>1)</sup> VII kongres Saveza komunista Jugoslavije, Kultura, Beograd, 1958, str. 325. i 424.

<sup>2)</sup> Govor generala armije Ivana Gošnjaka na III kongresu UROJ-a, „Narodna armija“, br. 1023 od 14. III 1959.

nosti komandi, starešina i organizacija SK ubrzava proces produbljivanja pravilnih odnosa u armiji.

Pre svega, metod komandovanja i rukovođenja od strane komandi i starešina sve se više afirmiše kao prvorazredan subjektivni faktor od kojeg zavise tempo i rezultati usavršavanja pravilnih vojničkih i socijalističkih odnosa među ljudima. Metod komandovanja i rukovođenja mora se, očividno, neprekidno usavršavati kako u skladu sa potrebama izgradnje oružanih snaga tako i uporedo sa neprekidnim procesom produbljivanja socijalističkih odnosa u našem društvu. Praksa pokazuje da taj metod pozitivno utiče na razvitak međusobnih odnosa, pre svega, u onoj meri u kojoj su u njegovoj sadržini razvijeni elementi: konsultovanja, podsticanja i usvajanja opravdanih predloga i sugestija potčinjenih; otpora tendencijama pojedinih za liberalizacijom odnosa među starešinama u negativnom smislu; od stepena neposrednog angažovanja svakog starešine u rešavanju zadataka izgradnje svoje jedinice; od poštovanja i podsticanja konstruktivne inicijative u radu vojnika i potčinjenih starešina.

U našoj armiji, od njenog formiranja, pretpostavljene starešine su u svom metodu rada široko primenjivale praksu konsultovanja i korišćenja mišljenja, predloga i sugestija potčinjenih i mladih vojnih lica u najraznovrsnijim formama, prilikom referisanja, sastanaka s prvopotčinjenim starešinama, partijskih sastanaka, vojničkih konferencija i dr.

U toku NOR-a bilo je, tako reći, pravilo da se koriste i pozitivna i negativna iskustva iz proteklog boja — akcije konstatovana na četnim i bataljonskim konferencijama, kao i predlozi, mišljenja i sugestije boraca i potčinjenih starešina. Takve konferencije ne samo što su pozitivno delovale na izvršavanje sledećih borbenih zadataka, već su se veoma povoljno odražavale na razvitak odnosa između pretpostavljenih i potčinjenih vojnih lica.

Komandiri, komandanti i politički komesari su i u najdramatičnijim borbenim situacijama — pre donošenja odluke — najčešće konsultovali ne samo potčinjene starešine već i borce. Svaki učesnik NOR-a seća se mnogih takvih primera. Navodim samo jedan iz bitke na Sutjesci.



Drugi bataljon (Čačanski) Druge proleterske brigade odstupao je 7. juna 1943. godine pravcem s. Vrbnica — Zelengora. Začelje je pritiskivala jaka ustaško-nemačka kolona, a čelo se našlo iznenada pod vatrom zasede delova nemačke 369 divizije. Pitanje je bilo: ka Lučkim kolibama u sastav brigade ili samostalan proboj kroz Zelengoru. Štab bataljona je posle konsultovanja sa komandirima četa i najbližim borcima u koloni i pod unakrsnom mitraljeskom vatrom odlučio da se ide u sasav brigade. Odluka se pokazala pravilnom. Takva praksa u metodu komandovanja i rukovođenja snažila je atmosferu međusobnog poverenja i poštovanja.

U rešavanju zadataka mirnodopske izgradnje naše armije neprekidno se putem najraznovrsnijih formi neguje i razvija konsultovanje potčinjenih u komandovanju i rukovođenju jedinicama. Razume se da su sada za to stvorene nove, veće mogućnosti i potrebe. Manje-više ta je praksa razvijena gotovo kod svih komandi i starešina. Međutim, nije problem u subjektivnoj, idejnoj orijentaciji već kod pojedinih starešina i komandi, u korišćenju određenih u iznalaženju novih, celishodnih formi i oblika za razvijanje pravilnih odnosa: konsultovanje, usvajanje i korišćenje predloga, sugestija i inicijativa potčinjenih u komandovanju i rukovođenju poverenom jedinicom, komandom, ustanovom. Govoreći o odnosima u armiji drug Gošnjak je jednom prilikom rekao: . . . „u narodnoj armiji, kao što je naša, je i obavezna, potrebna i nužna demokracija u odnosima kako između samih oficira tako i u odnosima između oficira i podoficira, kao i u odnosima jednih i drugih prema vojnicima. To treba da dolazi do izražaja i u službi, a ne samo van nje“<sup>3)</sup>.

U životu i radu jedinica snažno dolaze do izražaja već tradicionalne četne i baterijske vojničke konferencije, a u zadnje vreme u nekim jedinicama uporedo s tim sve se više afirmišu vodne, a naročito odeljenjske konferencije (sastanci). Posebnu pažnju zaslužuje afirmacija odeljenjskih sastanaka koji pružaju mogućnost najšire kritike i samokritike, davanja mišljenja i predloga i konačnog reša-

<sup>3)</sup> General armije Ivan Gošnjak „Narodna armija“, broj 911 od 27. decembra 1956. godine.

vanja takozvanih „sitnica“ od kojih se u stvari sastoje krupne stvari. Analiza kretanja moralno-političkog stanja u jedinicama jedne divizije u petomesečnom periodu pokazala je veoma pozitivnu ulogu četnih (baterijskih), vodnih, a naročito odeljenjskih konferencija u borbi za smanjenje disciplinskih grešaka i prestupa pojedinaca. Međutim, bitno je, po mom mišljenju, uočiti ovo: u ovim konferencijama, a naročito odeljenjskim, kriju se mogućnosti koje treba koristiti u procesu komandovanja i rukovođenja, ali je zato potrebno poklanjati sve veću pažnju kvalitetu pripreme i rukovođenja tim konferencijama od strane komandira, i što je najvažnije, daleko više koristiti opravdane predloge, sugestije i kritičke primedbe sa tih konferencija, jer to, nesumnjivo, veoma pozitivno utiče na razvitak odnosa među ljudima i omogućuje uspešnije komandovanje i rukovođenje jedinicom.

Jedna komanda je, na primer, u pripremi savetovanja sa prvopotčinjenim komandantima, u cilju pripreme referata o ključnim pitanjima borbene izgradnje dotične jedinice, tražila od njih mišljenje o svom metodu (stilu) rada, tj. da li im on olakšava ili otežava komandovanje i rukovođenje. U dobijenim informacijama, po mišljenju komande koja ih je tražila pretežna većina ocena i zapažanja bila je realna. Na osnovu toga ona je odlučila da sve što je pozitivno u njenom metodu rada dalje razvija, i da na manji broj neopravdanih ili nerealnih primedbi i predloga da argumentovano obrazloženje.

Naravno, bilo bi nekorisno apsolutizirati bilo koji oblik aktivnosti u produbljivanju atmosfere slušanja, podsticaja i korišćenja opravdanih predloga potčinjenih u komandovanju i rukovođenju pa i, razume se, napred pomenuti. Šta više, bilo koji pretpostavljeni starešina u osnovi može uočiti šta potčinjeni misle o njegovom metodu rada njegove komande kroz redovno, sukcesivno rešavanje određenih zadataka. U vezi s tim on usvaja i koristi predloge i mišljenja koji mu pomažu, odnosno doprinose daljem usavršavanju ne samo njegovog već i stila rada komande u celini.

Katkada ima pitanja za koja potčinjenima nije jasno zašto nisu ili zašto su baš na određen način rešena. Praksa

pokazuje da je potrebno na sastancima, ili na neki drugi način, to razjasniti, jer se tako izbegavaju razni nesporazumi u odnosima između potčinjenih i pretpostavljenih i u rešavanju zadataka borbene izgradnje. Neosporno je da se primena ovog metoda u komandovanju i rukovođenju takođe pozitivno odražava na odnose u jedinici.

Postoji još niz mogućnosti i formi za ispoljavanje određenog demokratizma u odnosima „i u službi“, ali smatramo da nema potrebe za njihovim nabrojanjem. Bitno je reći ovo:

— Nije dovoljno samo idejno prihvatiti potrebu pravih, drugarskih, ljudskih odnosa, već je osnovno iznalaziti i raznovrsne praktične akcije koje obezbeđuju njihovu neprekidnu primenu i razvijanje.

— Treba iznalaziti i praktikovati oblike aktivnosti koji će biti u skladu sa principom jednostarešinstva u armiji, tj. principom „naređenje pretpostavljenog — zakon za potčinjene“ i u skladu sa pravilnim odnosima među ljudima. Ako se u civilnom životu demokratizam u rukovođenju ogleda u donošenju odluka, usklađenih sa opštom, društvenom socijalističkom zakonitošću, voljom većine u odgovarajućem organu radničkog i društvenog samoupravljanja, određena demokratičnost u rukovođenju u armiji ogleda se u tome što će potčinjeni u odgovarajuće vreme i na odgovarajući način davati svoje predloge pretpostavljenom da oceni da li je predlog celishodan i koristan i da u vezi s tim odluči da li će ga usvojiti. Nemoguće je, nije i ne bi bilo celishodno zakonski fiksirati pretpostavljenom u armiji da mora ili treba po ovom ili onom konkretnom pitanju konsultovati potčinjene u procesu komandovanja i rukovođenja. Šta više, praktično je nemoguće uvek konsultovati potčinjene, a katkada to ne bi bilo ni korisno bilo zbog kratkoće vremena ili nekih drugih razloga. Međutim, suština stvari je u potrebi da svaki starešina, bez obzira na stepen njegove organizatorske i rukovodilačke sposobnosti, uzme kao metod, kao važnu karakteristiku i orijentaciju svoga rukovođenja: maksimalno moguće i celishodno konsultovanje i korišćenje opravdanih predloga i mišljenja potčinjenih u rešavanju zajedničkih zadataka izgradnje jedinice. To drugim rečima

znači: valja biti ne samo tolerantan prema konstruktivnim predlozima i mišljenjima potčinjenih — a konstruktivni su oni koji se kreću u okviru društvene i armijske zakonitosti i postojećih, objektivnih materijalnih mogućnosti — već je korisno i podsticati ih u tom pravcu.

— Produbljavati kod svakog vojnog starešine svest i shvatanje da je borba za pravilne vojničke odnose potrebna i nužna, jer je imperativno traži naš socijalistički društveni razvitak, rastuća društveno-politička svest pripadnika armije i sve složenija problematika izgradnje i upotrebe oružane sile.

Element pravilnog starešinskog nastupanja — to jest zakonitog izdavanja naređenja, postavljanja zahteva i zadataka, sprovođenja starešinske kontrole, upućivanja kritike (primedaba) i pozivanje na odgovornost potčinjenog — važan je element metoda komandovanja i rukovođenja koji snažno utiče i na razvitak međusobnih odnosa.

Ljudi su dobri, ali prirodno nisu svi jednaki ni po svojim umnim i fizičkim kvalitetima, a ni po karakternim osobinama. Obično se u svakoj osnovnoj jedinici nađe pojedinaca koji su opterećeni slabostima u svom radu i držanju. U svemu, starešine su katkad prinuđene i na primenu administrativnih sankcija, pored političko-vaspitnih, u borbi protiv slabosti i disciplinskih grešaka u jedinici. Među vojnicima ima i takvih koji su pre stupanja u armiju izvršili pojedina krivična dela ili prekršaje i doživeli odgovarajuće društvene sankcije. Pojedine, naročito mlađe starešine znaju ispoljiti određenu posustalost i nestrpljenje u vaspitanju i rukovođenju ovakvim ljudima. Takav stav se, nesumnjivo, negativno odražava na razvitak međusobnih odnosa i jačanje discipline, dovodi do gubljenja vere u ovakve pojedince i, konačno, do zahteva da se prema njima primenjuju samo administrativne sankcije, i to preoštre i nepostupne. Uzrok ovome je u odsustvu neprekidne, krajnje intenzivne, postupne i odmerene političko-vaspitne akcije, kao osnovne, i administrativne sankcije kao dopune, kada i ukoliko je nužna u procesu vaspitanja takvih pojedinaca.

Jedan od bitnih, sastavnih elemenata pravilnog starešinskog nastupanja je suzbijanje tendencija za liberaliza-

cijom odnosa među starešinama u negativnom smislu reči. Takve tendencije izražavaju se u praktičnim postupcima pojedinaca koji ispoljavaju želju za popuštanjem i „linijom ne zameriti se“ kada je u pitanju izvršavanje određenih, zakonom predviđenih obaveza, naređenja i zahteva pretpostavljenih. Pretpostavljeni starešina najefikasnije suzbija ovakve tendencije pojedinaca praktičnim merama u procesu komandovanja i rukovođenja: ubeđivanjem u odgovarajućoj formi na odgovarajućem mestu, starešinskom kontrolom i pomoći, pozivanjem na odgovornost, a u neophodnim slučajevima i primenom odgovarajuće administrativne sankcije. Valja imati u vidu da će sve veća primena konsultovanja i korišćenja opravdanih predloga potčinjenih u komandovanju i rukovođenju, u okviru svega opšteg toga i pozitivnih rezultata, nositi sa sobom kao sporadičan, negativan produkt jačanje tendencija pojedinaca za negativnom liberalizacijom vojničkih odnosa. Otuda se uvek mora voditi računa ne samo o produbljivanju pravih odnosa već istovremeno razvijati i borbu protiv negativnih tendencija pojedinaca.

### *Lični primer starešine*

Lični primer je oprobano sredstvo u procesu komandovanja i rukovođenja ljudima u armiji ne samo u ratu već i u miru. Iskustvo pokazuje da je u metodu komandovanja od strane pretpostavljenih starešina i komandi neobično važno da blagovremeno i dobro izvršavaju sve predviđene obaveze, i da budu neposredni izvođači određenih praktičnih akcija. Drugim rečima, iako je u funkciji svakog pretpostavljenog starešine i komande bitan element njihove organizatorske uloge, ipak je element neposrednog učešća u izvršavanju određenih zadataka i te kako značajan. Ovo je naročito aktuelno za starešine na funkciji komandanta jer su oni objektivno, s obzirom na formacijski položaj, u situaciji da mogu svoje zadatke prenositi na aparat ili pak potpisivati i odobravati sve što im ovaj podnese. Dobar je metod rada onih komandanata i starešina koji neposredno, u potrebnoj i korisnoj meri, izvršavaju

takve poslove kao što su: povremeno održavanje predavanja u obliku obuke i vaspitanja starešinskog i vojničkog sastava, katkada izrada informacije, izveštaja ili predloga pretpostavljenoj komandi, povremeno izrada nekog referata za savetovanje, konspekata ili teza za referat i naređenje, ponekad „montiranje“ taktičkog, odnosno taktičko-operativnog zadatka itd. Zašto? Zato što se time pruža praktična i efikasna pomoć potčinjenima u njihovom radu, što se to veoma pozitivno odražava na kvalitet izvršavanja zajedničkih zadataka borbene izgradnje i, konačno, što se time osetno produbljuje atmosfera međusobnog poverenja, radnog drugarstva i ljudske topline između pretpostavljenih i potčinjenih.

Čitav naš društveni i armijski razvitak, opšte karakteristike i zakonitosti eventualnog budućeg rata, kao i gledanja na njegovo izvođenje, upućuju nas na maksimalno razvijanje inicijative svakog pripadnika oružanih snaga i posebno inicijative kao jednog od ključnih elemenata u metodu komandovanja i rukovođenja svakog starešine i komande. Jer „osnovno je da se pripadnici Armije već sada navikavaju i da se u armiji kultiviše inicijativa kao jedna od navika i vrlina koje će doprineti većoj bojnoj sposobnosti naše Armije. I u tom pogledu mi imamo mnogo da učimo iz vremena narodnooslobodilačkog rata, u kojem je samoinicijativa najnižih starešina i vojnika bila na najvišem nivou.

U praksi ima slučajeva međusobnog suprotstavljanja inicijative, discipline i zakonitosti sa različitim motivacijama: ponekad se odsustvo dovoljne aktivnosti da se razvije sopstvena ili nerazumevanje za inicijativu potčinjenih starešina pravda težnjom za odbranom discipline, zakona, jedinstva misli i autoriteta „pretpostavljenog“, ponekad se „divlja inicijativa“, a to je ona koja je destruktivna jer se ne kreće u okvirima armijske i društvene zakonitosti, pokušava proglasiti pozitivnom itd. Međutim, nama su podjednako potrebni maksimalna disciplina, maksimalna konstruktivna inicijativa i maksimalno poštovanje zakonitosti i da su sve te kategorije u neprekidnoj, dijalektičkoj povezanosti. Pogrešno bi bilo ako bismo se na račun jedne od njih suprotstavljali ostalima. Ovo i radi toga što će

u procesu daljeg razvitka naše armije shvatanje sadržine i međusobnog odnosa discipline, inicijative i poštovanja zakonitosti bivati sve aktuelnije. Međutim, kao i do sada ispravnim će se pokazati samo ono shvatanje koje i u praksi predstavlja maksimalnu svesnu disciplinu, maksimalnu konstruktivnu inicijativu i maksimalno poštovanje zakonitosti — u njihovom punom jedinstvu. Svaka inicijativa komande, starešine i vojnika koja se kreće u duhu i u okvirima zakonitosti treba da dobije punu moralnu podršku starešina i organizacije SK i da bude iskorišćena kao podsticaj za razvijanje novih, konstruktivnih inicijativa na svim područjima izgradnje jedinica.

Pomenuti elementi u metodu (stil) komandovanja i rukovođenja spadaju, svakako, među ključne, od čije razvijenosti značajno zavise ne samo kvalitet izvršavanja zadataka borbene izgradnje već i razvitak pravilnih odnosa među ljudima u armiji. Otuda je prvenstveni zadatak pretpostavljenih komandi i starešina da svojom metodom rada, kontrolom i pomoći utiču na potčinjene komande i starešine da oni u svom metodu komandovanja i rukovođenja neguju i produbljuju pomenute karakteristike i time unapređuju odnose među ljudima. I organizacija SK igra u tome vidnu ulogu ako prati, analizira, ocenjuje, ukazuje i podstiče pojedine starešine (naročito komandire odeljenja, vodova, četa — baterija) na razvijanje pomenutih karakteristika u njihovom metodu (stil) rada.

Konačno, svi ti elementi predstavljaju jedinstvenu celinu i zato samo njihovo istovremeno i skladno razvijanje daje najkrupnije rezultate. U protivnom, zanemarivanje ma i jednog od nabrojanih faktora dovodi do teškoća kako u rešavanju raznih zadataka tako i u razvijanju pravilnih odnosa među ljudima.

### *Opšti zaključak*

Ako bismo najkraće odgovorili na pitanje zašto su pravilni vojnički i socijalistički odnosi i uopšte moralno-političko jedinstvo naših oružanih snaga danas na tako zavidnom nivou onda bi se odgovor sveo na sledeće:

— zato što je moralno-političko jedinstvo naših naroda na takvom nivou na kakvom nikada nije bilo u njegovoj istoriji i na takvom stepenu da je zaista teško naći sličan primer u savremenom svetu;

— zato što je socijalistička Jugoslavija od svog nastanka bila krajnje aktivna i dosledna u razvijanju socijalističkih društvenih odnosa, a ovi su služili kao presudan objektivni faktor u razvijanju pravilnih vojničkih i socijalističkih odnosa među ljudima u armiji;

— zato što je naše rukovodstvo, a naročito drug Tito, davalo pravilnu orijentaciju u borbi za neprekidno usavršavanje vojničkih i socijalističkih odnosa među ljudima, a komande, starešine i organizacije SK su tu orijentaciju u osnovi uspešno ostvarivale. Primerno visok stepen svesne i stvarne discipline pripadnika naših oružanih snaga bazira, pored ostalog, na pomenutim pravilnim odnosima među ljudima u našoj armiji. Drug Tito je u govoru oficirima skopskog garnizona 3. juna 1957. godine istakao: „Jeste, mi imamo savremenu armiju po duhu njenih pripadnika, a i u tehničkom pogledu u izvesnom smislu“. Istorija ratova, a posebno našeg NOR-a, je pokazala da je baš taj duh, to jest stepen moralno-političkog jedinstva određenih oružanih snaga, glavni element kriterijuma njihove savremenosti.

Bez obzira na postignute uspehe, naponi za neprekidnim jačanjem moralno-političkog jedinstva pripadnika oružanih snaga i posebno za jačanjem pravilnih odnosa među ljudima — koji će biti taman toliko dugi koliko i potreba za postojanjem naših oružanih snaga — ostaju trajan aktuelni i glavni zadatak komandi, starešina i organizacija SK. Ovakvo shvatanje se zasniva na Programu SKJ, jer ni naša armija ne predstavlja organizaciju oslobođenu raznih slabosti. I njen uspešan i dinamičan razvitak, kao i uspešan socijalistički društveni razvitak uopšte, prate negativne pojave koje proističu iz birokratizma i malograđanskog anarhizma — koji se kao ostaci starih shvatanja manifestuju na odnose među ljudima i na specifičan način na odnose među ljudima u armiji.

Očevidno, ranije pomenute tendencije „vojnizacije“ „starih drugarskih odnosa“ predstavljale su samo svojev-



sne manifestacije birokratizma, odnosno malograđanskog anarhizma, kao ostatka starih shvatanja i odnosa u određenom periodu razvitka naših oružanih snaga. Doduše, neki oblici njihovog ispoljavanja u osnovi su prevaziđeni, pregazio ih je uspješan razvitak odnosa među ljudima u našoj armiji. Međutim, treba računati s tim da će pomenute pojave koje prate naš socijalistički društveni i armijski razvitak uopšte pratiti i u odgovarajućim oblicima našu borbu za usavršavanje pravilnih odnosa među ljudima. To je zakonomerno i sa tim treba računati, ali je u svemu tome bitno da komande, starešine i organizacije SK budu neprekidno u stanju stvaralačke i konkretne aktivnosti u borbi za savlađivanje konkretnih oblika svih negativnih pojava, jer će na taj način izvršavati u punoj meri svoju ulogu subjektivnog faktora u snažnom kretanju procesa razvijanja pravilnih vojničkih i socijalističkih odnosa među ljudima.

Bitan elemenat opšte orijentacije u borbi za razvijanje odnosa među ljudima jeste i potreba da komande, starešine i organizacije SK, i to svaki na svoj način, analiziraju i ocenjuju stanje odnosa među ljudima iz aspekta rešavanja svih zadataka borbene izgradnje i elemenata brige o ljudima, brige u svoj njenoj sveukupnosti, koja se izvršava svim merama vaspitanja i zadovoljenjem zagwarantovanih materijalnih potreba. Ukoliko su celishodniji oblici aktivnosti koji se primenjuju u obuci i vaspitanju, materijalnom poslovanju, usavršavanju unutrašnjeg reda i discipline ili u rešavanju bilo kojeg zadatka borbene izgradnje, utoliko se to efikasnije odražava na uspješan razvitak pravilnih vojničkih odnosa među ljudima.

General-major  
MILOJICA PANTELIĆ

## ODNOSI KAO OSNOVA UNUTRAŠNJE ČVRSTINE JEDINICE

Društveno-ekonomske promene do kojih dolazi u procesu izgradnje socijalizma utiču sve snažnije na demokratizaciju odnosa ne samo u radnim kolektivima, već i na formiranje socijalističkih odnosa među pripadnicima Armije. Snaga tog uticaja zavisi od intenziteta borbe za socijalističke odnose u društvu, kao i od svesne akcije subjektivnih, rukovodećih, političkih i vojnih faktora u vojnim jedinicama. Osim toga, svaka nova generacija vojnika koja dolazi na odsluženje kadrovskog roka, u sve znatnijoj meri utiče na pravilne odnose u jedinicama. Otuda proizilazi potreba svestranog poznavanja i praktične primene normi socijalističke zakonitosti u postupcima sa ljudima, s ciljem zaštite njihove ličnosti u armiji, obezbeđenja njihovih prava, kao i navikavanje na besprekorno ispunjavanje mnogobrojnih normi vojničkog života.

### *Specifičnost vojne organizacije i njen uticaj na odnose u jedinicama*

Primena određenih normi i postojanje strogog režima vojničkog života, koji je svojstven manje-više svim vojskama, bez obzira na njihov karakter i klasnu suštinu, ogleda se u jako izraženom kolektivnom životu, bespogovornom izvršavanju naređenja starešina, strogim normama života, strogim zahtevima u odevanju kako u službi tako i van nje, u nužno ograničenoj ličnoj slobodi, itd. U vezi s primenom

navedenih normi u praktičnom životu, starešine imaju potpunu vlast, jer vojnik, na primer, ne može da bira kada će ustajati, kada ići na spavanje, odnosno kada će izaći u grad i slično. Iz same činjenice nužnog postojanja vlasti nad ljudima u određenom vremenu, postoji opasnost od zloupotrebe te vlasti (zvanja i položaja). U takvim slučajevima počinje deformacija međusobnog odnosa.

Život jedne organizacije postavljen je tako da isključuje direktno uticanje vojnika na rukovođenje i komandovanje svojih starešina. Međutim, mogućnost indirektnog uticaja vojnika na rad svojih starešina postoji i mora postojati u onim pitanjima koja se odnose na obezbeđenje vojnikovih prava kao ličnosti.

Pošto navedene specifičnosti vojne organizacije nisu svojstvene nijednoj drugoj društvenoj organizaciji u kojoj bi se vojnik pre stupanja u jedinicu nalazio i uzdizao, to se njegova psiha baš kroz te specifične oblike života teže i sporije adaptira na vojnički život. To pojačava borbu suprotnosti u samoj ličnosti, koja je sada postavljena između dve oprečnosti, onoga što „jeste“ (donete navike) i onoga što „treba da bude“ (nužnost što bržeg usvajanja normi vojničkog života). Privremena ali jaka nostalgija za porodicom još više pojačava i zaoštava borbu suprotnosti. U napred rečenom leži suština poteškoća na koje nailaze trupne starešine — neposredni vaspitači u procesu borbe za disciplinu i pravilne odnose u jedinici.

Ličnosti koje popunjavaju vojne kolektive, dolaze sa čitavim kompleksom već stečenih navika. Te navike mogu biti vrlo jake, te se kao takve, u početnom periodu vojničkog života, snažno opiru usvajanju novih navika (normi). One u stvari mogu predstavljati jaku prepreku bržoj izgradnji discipline i pravilnom formiranju međusobnih odnosa, te se moraju što pre uočiti. U protivnom, može se doći u situaciju da se poteškoće na koje se naiđe „lome preko kolena“, te su češća zaletanja i zastranjivanja u borbi za odnose neminovna.

Princip popune i kvalitet ljudstva imaju velik uticaj na formiranje međusobnih odnosa, na vojničku disciplinu i vaspitanje. Ako pogledamo u nedaleku prošlost, na prve godine našeg narodnooslobodilačkog rata, jasno se može

uočiti, da zbog dobrovoljnog stupanja hiljada boraca u redove NOB, nije nikada došlo do problema u pogledu odnosa i discipline među vojničkim i rukovodećim sastavom. Uzrok leži u činjenici da su se ličnosti svesno opredeljivale za borbu i njene ciljeve, spremne i rešene da se žrtvuju. Takvi motivi opredeljivanja za vojnu organizaciju imali su odlučujući uticaj na međusobne odnose (naravno uz postojanje i delovanje svesnog subjektivnog rukovodećeg faktora — patrijske organizacije) i na izvršavanje ratnih zadataka. Takve vojnike nije trebalo prisiljavati na borbu i napore, oni su, tako reći, sami tražili borbu i izlaganje naporima i opasnostima.

Međutim, mirnodopska vojna organizacija popunjava se na bazi principa opšte vojne obaveze. Kvalitet ljudi je drugačiji, kao i motivi opredeljivanja za vojnu službu. Otuda proizilaze daleko složeniji i teži zadaci koji stoje pred svim faktorima izgradnje svesne discipline i odnosa. Mirnodopska služba tako motivisanih ličnosti u jedinicama predstavlja u izvesnom smislu nužno lično opterećenje, jer ih odvaja od ličnog poziva i osposobljavanja za njega. Zato je potrebno da starešine svojim uticajem doprinesu da vojnici što pre shvate i usvoje mnogobrojne obaveze i norme vojničkog života. Vojnički život je vrlo naporan i svake godine postaje sve naporniji, jer ga takvim uslovljava vojnostručna obuka, koja iz godine u godinu postaje sve složenija zbog sve masovnije integracije borbenih i neborbenih tehničkih sredstava u jedinice. Ta činjenica sama po sebi zaoštrava princip univerzalnosti obuke svakog vojnika. Tako veliko opterećenje za koje znatan broj vojnika nije intelektualno dovoljno dorastao vrši jak pritisak na čovekovu psihu.

### *Principi na kojima se zasnivaju odnosi u jedinicama*

Vojnički odnosi zasnivaju se na načelima i postavkama niza pravila i propisa koja čine sadržinu sistema trupne zakonitosti. Ta zakonitost je deo socijalističke zakonitosti, te u pogledu osnovnih prava, dužnosti i obaveza,

nema bitne razlike između građana i vojnika, jer vojnik je u stvari građanin u uniformi. Poznavanje tako široke oblasti različitih postavki, pravila i propisa i njihovo primenjivanje na konkretne uslove života ljudi, predstavlja velik, složen i odgovoran zadatak za trupne starešine, a sa druge strane i garantiju ostvarenja pravilnih odnosa među ljudima, vojnicima i starešinama, potčinjenima i pretpostavljenima. Negativne posledice po odnose i disciplinu u jedinicama nastajale su baš zbog kršenja propisa, njihovog nepoznavanja, nepravilnog i nepotpunog tumačenja, krute primene pravilskih odredbi na pojedine specifične slučajeve itd. Kroz iznošenje nekoliko konkretnih primera iz svog iskustva, pokušaću da obradim neka načela na kojima se zasnivaju odnosi u jedinicama.

Briga o ljudima je jedna od formi kroz koju se ispoljavaju humani odnosi prema čoveku. Ona se može uspešno ostvariti samo ako se ne vodi kampanjski. Pitanje brige za ljude mora biti integralni deo skoro svake značajnije radnje i postupka starešine i komandi. Uzmimo za primer pitanje planiranja nastave. Pojedine taktičke radnje zahtevaju da se izvode pod različitim atmosferskim prilikama i što težim uslovima (danju, noću, leti, zimi, po snegu i niskim temperaturama, kiši itd.). Ako starešina pri planiranju ne postupa razumno, već jednostrano, da bi zadovoljio samo odredbe programa, a pri tome zapostavio zbrinjavanje ljudi za obuku pod složenim uslovima, negativne posledice po zdravlje ljudi biće neizbežne, posebno u zimskim uslovima. Starešine mogu zahtevati od vojnika da izvode obuku po kiši, pošto se i same izlažu istim neprijatnostima, samo u slučaju ako su u stanju da obezbede vojnicima posle povratka sa poligona sve što im je potrebno: presvlaku, toplu prostoriju, sušionicu i drugo, da bi sutra bili sposobni za izvođenje obuke.

Obuka se mora tako izvoditi da obučenost vojnika odgovara programu, ali da se istovremeno sačuva i zdravlje vojnika kao prvi i osnovni uslov njegove i bojeve gotovosti jedinice. Ne postoji vojnik radi programa i starešina, već obrnuto — i program i starešine radi vojnika. Težnja da obuku u miru približimo što više ratnim uslovima mora imati razumne granice. U ratu je zakon da dobar

deo ljudi mora da gine da bi se pobedilo. U mirnodopskoj obuci je suprotno, jer se moraju čuvati ljudi i od neznatnih povreda, a pogotovo od težih nesrećnih slučajeva. Pa i ocena uspeha neke vežbe i stanje jedinice znatno su zavisni od toga koliko je u njoj bilo povreda i nesrećnih slučajeva. Ne treba zaboraviti da će se vojnik, pa i nepotpuno obučen, znati boriti ako je zdrav, hranjen i svestan ciljeva borbe, dok neće biti u stanju da se bori ako nije zdrav pa ma kako bio obučen. Obuka se može i mora izvoditi pod što težim vremenskim uslovima i time vojnik izlagati svim teškoćama, samo pod uslovom potpuno zastupljenog materijalnog obezbeđenja čovekovih osnovnih životnih potreba. Suprotno postupanje je nespojivo sa našim gledanjem na čoveka i odnosa prema njemu. Vojnik je osećajno biće — ličnost koja misli i koja treba da svesno i voljno saraduje sa starešinama ako želimo da postignemo uspeh u obuci.

Ili, drugi primer. Planiranje rasporeda dnevnog radnog vremena za pojedine godišnje vremenske periode može nekom izgledati sitna stvar, čiju izradu treba jednostavno prepustiti pojedinom organu iz štaba, a najodgovornijem starešini u komandi dati „na potpis i odobrenje“. Takva shvatanja zaboravljaju na činjenicu da nikakav dokument ili postupak ne može biti sitan ako se njime rešavaju ljudska prava, potrebe i obaveze. Da bi takav dokument realno zadovoljio mnogobrojne životne potrebe vojnika (ishranu, dnevni i noćni odmor, rasonodu, higijenske potrebe, kulturne potrebe), iskustvo je pokazalo da o njegovom sadržaju treba da diskutuju i odlučuju ne samo najodgovorniji ljudi iz komande već i komandiri osnovnih jedinica koji najbolje znaju do kakvih posledica po ljude može dovesti ova ili ona odredba ili naredba komande, ako ona nije dobro prostudirana i odmerena sa gledišta konkretnih materijalnih uslova. Izrada takvog dokumenta, na kome se zasniva niz životnih potreba velikog broja ljudi u jednom kolektivu, a koji odražava standard vojnika, ne može se prepustiti samo pojedincima. Pokazalo se korisnim da se kroz razgovor sa komandirima odeljenja i vojnicima proverí šta oni misle o pojedinim vremenskim

stavkama dnevnog rasporeda. Ovom demokratskom formom omogućava se vojnicima da do izvesne mere sami, svojom diskusijom i mišljenjima, utiču na uslove života i zadovoljavanja svojih potreba. Tako je vojnicima na njihov zahtev omogućen organizovan doček Nove godine i gledanje televizijskog programa i posle večerja. Ova i slična pitanja nisu nimalo „sitna“ i „nevažna“ za vojnike.

Postoje tri vrlo kompleksne oblasti na kojima se zasniva standard svakodnevnog života vojnika: ishrana, stanovanje i higijenski uslovi. Potpuno i besprekorno funkcionisanje pomenutih elemenata na bazi primene niza opštih i stručnih propisa predstavlja složeno i odgovorno delo starešina, komandi i posebno referenata trupnih službi. Marks je na jednom mestu rekao: „Da bi se ljudi mogli baviti filozofijom, religijom, i politikom oni najpre moraju jesti, piti i stanovati“. Ako ovu Marksovu misao prevedemo na naš vojnički jezik, odnosno primenimo na uslove života i odnose u vojnim jedinicama, onda dobija ovaj praktični smisao: ako službe snabdevanja i opsluživanja u jedinicama potpuno, na vreme i uredno zadovoljavaju biološke i socijalne potrebe vojnika, on će ne samo moći da izvodi stručnu obuku, sluša predavanja i vodi razgovore, već će se sa više volje i svesti zalagati i za kvalitet obuke. Pored toga i poverenje u starešine i komandovanje biće na visini i predstavljaće za vojnike i starešine suštinu drugarstva i zdravih međusobnih odnosa. Naš NOR je to potvrdio. Odnosi u jedinicama ne zavise samo od pravilno usvojenih gledanja na njih kao što to često biva u praksi, već u najvećoj meri, i od niza materijalnih faktora i uslova i od brojnih svakodnevnih konkretnih akcija svesnih, preduzimljivih i upornih ljudi. Otuda potreba za stalnom svakodnevnom borbom svih trupnih faktora: komandi, štabova, materijalnih organa, službe dežurstva, osnovnih organizacija SK i svakog starešine u cilju osiguranja funkcionisanja svih pitanja vezanih za život vojnika. To je borba utoliko odgovornija i napornija, ukoliko je neuslovnija materijalna baza karnskog života, a takvih primera ima dosta.

## *Sistem rukovođenja i komandovanja i njihov uticaj na međusobne odnose*

Sistem komandovanja i rukovođenja u trupnim jedinicama obuhvata i pitanje odnosa između pretpostavljenog i potčinjenog, starijeg i mlađeg. U suštini tu se radi o odnosima u rukovodećem kolektivu, onom subjektivnom faktoru, čija se radna aktivnost, napori i postupci u trupnom životu sve više afirmišu kao prvorazredni činioci za uspešan rad i život jedinica. Pravilni odnosi u starešinskom kolektivu imaju odlučujući uticaj i na celokupne odnose u trupi.

U programu SKJ se kaže na jednom mestu: „Socijalistički odnosi među ljudima moraju po svom obliku sve više postajati odnosi drugarstva i međusobne saradnje i pomoći . . .“ Jedinice armije ne mogu biti izuzetak od ovog načela. Praksa je potvrdila potrebu redovnog održavanja mesečnih radnih sastanaka između pretpostavljenih i potčinjenih, odnosno između kolektiva komande puka u širem smislu i kolektiva potčinjenih joj starešina. Na ovim sastancima, pored ostalog, potčinjeni referišu o rezultatima u radu, obuci i vaspitanju za određeni protekli period vremena, utanačavaju se osnovni elementi planiranja rada za naredni period. Vaspitna strana ovakvih sastanaka je značajna. Kroz iznete uspehe i ispoljene slabosti, pretpostavljeni je u mogućnosti da stekne tačan uvid i sazna uzroke subjektivnog i objektivnog karaktera. Sagledavajući objektivne poteškoće, pretpostavljeni ponekad sagledava svoj rad i rad ljudi oko sebe, jer ono što je za potčinjenog objektivna poteškoća, za pretpostavljenog ponekad znači samo činjenicu koju on tako reći jednim potezom može da reši i tako pomogne potčinjenom da lakše, brže i bolje može postizati rezultate u radu. Za neke druge objektivne poteškoće, pretpostavljeni će moći da oceni u kojoj ih meri on može sam da reši ili ublaži svojim snagama, odnosno boljom organizacijom rada. Preko sastanaka, pored niza pojedinačnih veza i susreta pretpostavljenog sa potčinjenim, dolazi do izražaja što bolje međusobno upoznavanje i razumevanje, kao i pomoć koju pretpostavljeni pruža potčinjenom u rešavanju, ili ublažavanju niza pi-



tanja i problema. Na ovim sastancima pruža se mogućnost potčinjenima da otvoreno iznesu svoje primedbe i upute konstruktivnu kritiku na efikasnost rada pozadinskog aparata ili drugih organa komande, od čijeg rada zavisi redovno snabdevanje i opsluživanje ljudskih i nastavnih potreba. Otvoreno i jasno iznošenje svih pitanja na zajedničkim sastancima predstavlja demokratsku formu manifestacije socijalističkih odnosa među ljudima u armiji i tu formu ne bi trebalo da onemogućí bilo koja specifičnost vojne organizacije. Radni sastanci i saradnja koja se preko njih postiže, sigurno da neće imati nikakvog odraza na umanjivanje autoriteta bilo kojeg starešine. Uspeti rešiti blagovremeno i potpuno sva ona pitanja koja potčinjeni nije u stanju sam da reši predstavlja najbolju formu pomoći i pravilnog odnosa od strane pretpostavljenog. Usvajanje korisnih predloga potčinjenih i njihova primena u životu i radu jedinice. daje podstrek ljudima da se ističu, da doprinose napretku rada na jednom širem planu, van okvira svoje funkcionalne dužnosti.

Za što bolju organizaciju planskog rada i pravilnog rukovođenja, pa preko toga i za odnose među ljudima, velika odgovornost i uloga pripada komandi puka. Iako ona u izvesnom smislu predstavlja posebno organizovan kolektiv u odnosu na kolektiv puka kao celine, međusobni odnosi u tom kolektivu su od posebnog značaja za odnose u celini, što i iskustvo u više slučajeva potvrđuje. Ako u njoj nema pravilne organizacije rada, to će se brzo preneti i na celu jedinicu. Ljudi će trošiti radnu energiju, bez postizanja vidnih rezultata u radu.

Pored toga, pojedini organi komande puka rešavaju čitav niz pitanja administrativno-upravnog karaktera, koja se odnose na pojedince u kolektivu. Donošenje protivzakonitih rešenja, štetnih po pojedinca, izdavanje nerealnih naređenja koja povlače za sobom materijalne posledice, neblagovremeno odgovaranje na molbe, žalbe i pritužbe, neredovno upoznavanje ljudi sa novim propisima, izmenama i dopunama koja se tiču prava i dužnosti pojedinaca itd., sve su to pitanja koja mogu u manjoj ili većoj meri imati negativne posledice po interese pojedinaca. Nije, na primer, mala stvar za pojedinca ako mora vratiti

izvesnu sumu protivzakonito primljenog novca. To u svakom slučaju narušava njegovo materijalno, pa i psihičko stanje. Otuda proizilazi nužna potreba za redovnim analizama rada u kolektivu komande puka, odnosno u pojedinim njenim radnim grupama, grupisanim po srodnosti posla.

Za kolektiv komande puka je, tako reći, zakon da većina naređenja koja dolaze od više komande, ili ona koje komanda sama pokreće, iziskuju koordinaciju — kolektivnu akciju celog štaba ili manje grupe, da bi se naređenje sprovedo u život. A to je veliki broj pitanja. Na primer: priprema za prihvrat regruta, odnosno za otpuštanje isluženika; sastavljanje tromesečnih materijalno-finansijskih planova i mesečne analize kretanja utroška kredita; priprema logorovanja i združenih vežbi; organizacija prelaza moto-tehnike sa letnje na zimsku eksploataciju i obratno; priprema nastavnih zborova i analiza itd. Iskustvo je potvrdilo da se ovako organizovan rad može samo pozitivno odraziti na postignute rezultate. Ni u jednom kolektivu trupe službeni odnosi nisu tako povezani, niti su međusobna saradnja i koordinacija tako nužni kao što je to u kolektivu komande puka.

Potrebno je, takođe, pomenuti još jedno važno pitanje u pogledu rukovođenja. Prilikom davanja zadataka pojedincima, nije potrebno da se do detalja sve objašnjava, te da takav način postane metod rada pretpostavljenog za svako pitanje i za svaku situaciju. Takav metod umanjuje slobodu akcije i inicijativu potčinjenih. Pored toga, tu ne postoji ni pravna osnova za primanje odgovornosti za eventualne posledice, jer se sve svodi na izgovor „kako ste naredili, tako sam radio“. Ovaj metod može imati samo negativne posledice. Suština odnosa između pretpostavljenih i potčinjenih jeste u tome da potčinjeni što više samostalno misle, oformljuju mišljenja u predloge i da ih izlažu pretpostavljenima. Svaki drugi odnos vodi deformaciji i svodi položaj potčinjenog na ulogu instrumenta. U tom slučaju nema prave međusobne saradnje. Za pravilne odnose u ovom smislu velika odgovornost leži na pojedincima koji se nalaze na komandnim i komandno-upravnim dužnostima, jer od njihovog postupka

u raznim prilikama zavisi da li će odnosi sa potčinjenima primiti pravilan oblik ili ne. Ljudi na rukovodećim mestima su dužni da sprovode u delo načelo — da suština rukovođenja ljudima i preko njih nije u tome da u svakoj situaciji „dele mišljenja“ i daju recepte za postupke, već u tome da se ljudi raznim metodama podstiču na samostalno razmišljanje i davanje predloga za rešavanje što većeg broja pitanja. To je put za šire angažovanje umnih i fizičkih snaga postojećih kadrova. Zato planski i organizovan rad i na njemu zasnovano rukovođenje po bitnim pitanjima, ima velik značaj za disciplinu i dobre međusobne odnose.

### *Putevi izgradnje pravilnih odnosa u jedinicama*

Svakodnevni život i rad, kao i borba za usvajanje viših i kvalitetnijih radnih i moralnih normi, izbacuje na površinu niz nedostataka i pojava. Njih treba sagledati, oceniti i rešiti. Načini i preduzete mere koje su primenjene u njihovom rešavanju, potrebno je prenositi kao iskustvo na ostale starešine, vojne kolektive, partijske organizacije i rukovodstva, koji su po svojoj ulozi, mestu i zadacima osnovni faktori izgradnje socijalističkih odnosa u trupi.

Značaj i uloga starešine — neposrednog vaspitača u pogledu izgradnje pravilnih odnosa u jedinici i vaspitanja je velika i odgovorna. On je ličnost za koju nije karakteristično da prepušta i prenosi zadatke na druge, već da neposredno i sam izvrši raspodelu poslova i odgovornosti na kolektiv u kojem on zbog svojeg položaja i objektivno i subjektivno odgovara za svoj lični rad i rad drugih. On odgovara za sudbinu ljudi koji su mu dati pod komandu i vaspitanje. Ako pravilno ne shvati svoju ulogu i zadatke na širem planu, neminovno dolazi do pojave izvesnih grešaka i slabosti, a preko toga i do nepravilnih odnosa prema pojedincima u okviru svog kolektiva.

U rešavanju niza pitanja koja nameće svakodnevna praksa, veliku ulogu i značaj imaju osnovne organizacije

SK. Ponekad, pojedini sekretari partijskih organizacija i suviše dugo traže „sadržaj rada“ organizacije SK i pitanja koja treba pretresati. A za održavanje sastanka komunista uvek ima pitanja koja se mogu postaviti na dnevni red: nepravilni postupci i odnosi pojedinaca prema društvenoj imovini, nepravilna shvatanja o svojim dužnostima ili neispunjavanje svih zadataka i sl. Pojedini sekretari osnovnih organizacija SK se ponekad ustručavaju da podvrgnu konstruktivnoj, drugarskoj i partijskoj kritici na sastancima rad onih starešina koji su u svom radu napravili greške koje su svi videli, a pojedinci ih neposredno i osetili. Duže odsustvo neposredne partijske kritike uprkos greškama, nedostatak svesne svakodnevne samokontrole svojih postupaka, odnosno odsustvo češćeg uvida u rad i greške pojedinaca, može imati samo negativne posledice na odnos među ljudima. Drug Tito je često i otvoreno isticao nužnost primene demokratskih odnosa čak i na sastancima vojnih kolektiva, a pogotovo na partijskim sastancima. U vezi s tim on kaže: „Ali kada ljudi nisu u stroju, nego van njega, odnosno kad se razgovara na sastancima, oni su tu jednaki i razlikuju se samo u tome ko je bolje teoretski i politički vaspitan, ko je bolji u radu itd. Onda je svejedno ko je grešku napravio, oficir ili vojnik. Čak oficir treba više da odgovara ako je napravio grešku, nego običan vojnik...“<sup>1)</sup>

Usled postojanja prakse nezameranja ili nedovoljne smelosti i otvorenosti u tretiranju pojedinih pitanja na partijske, odnosno vojne sastanke, proizilazi potreba i značaj uporne borbe partijskih rukovodstava (komiteta), da se u što većoj meri i na jednim i na drugim sastancima stvore uslovi za afirmaciju demokratskih odnosa. Na dva vojnička sastanka koje su organi komande i komiteta odlučili da održe, pored toga što su pojedine starešine samokritički istupile, i vojnici su otvoreno govorili o greškama komandira i ostalih starešina sa gledišta međusobnih odnosa. Jedan četni kolektiv osudio je praksu komandira koji je oko sebe okupio grupu „svojih ljudi“ kojima je bio naklonjen i kojima je davao izvesne privilegije. Takva praksa

---

<sup>1)</sup> Tito: *Knjiga IV*, str. 211.

se loše odrazila na kolektiv kao celinu i dovela odnose, pa i službu, do osetnog problema. Tako se komandirova težnja za stvaranjem „pozitivnog jezgra“ u kolektivu, da bi se „lakše rukovalo četom pretvorila u negativno sredstvo, suprotno njegovoj nameri i ciljevima. Može neki rukovodilac imati određenu naklonost prema izvesnim pojedincima koji dobro rade, ali to ne sme javno da ispoljava i da ih drugačije tretira, nego što je određeno zakonima i propisima, ako hoće da izbegne negativne posledice po jedinstvo kolektiva. Kao što se vidi na starešinama — neposrednim vaspitačima — leži velika odgovornost za stvaranje, razvijanje i održavanje zdravih odnosa u jedinici. U vezi sa unutrašnjim odnosima u jedinici drug Tito kaže: „Odgovornost rukovodećih ljudi u tom pogledu je od ogromnog značaja, jer oni mogu svojim nepravilnim radom i stavom mnogo šta u tome pokvariti.“<sup>3)</sup>

Redovne sastanke treba dobro pripremiti, dati im dovoljno vremena, održavati ih u pogodno vreme (ne kada su ljudi zamoreni drugim radom i slično), jer to vodi polovičnom uspehu. Osim toga, u rukovođenju takvim sastankom treba težiti da se što većem broju vojnika, omogući da slobodno iznosi svoja mišljenja i predloge. Kritikujući slobodno razne negativne pojave u sredini u kojoj živi i radi, bez obzira u čemu se i o kome se radilo, a što je u vezi sa ljudskim odnosima i sa vojnikovim materijalnim i kulturnim potrebama, vojnik će na indirektan način, sve više moći da utiče na poboljšavanje uslova svog položaja. U tom smislu se pozitivno odrazilo na vojnike to što im je sugerirano i omogućeno da povremno oforme komisiju u svojoj jedinici i da zajedno sa dežurnim oficijom pregledaju i izmere da li se svi planirani prehrambeni artikli stavljaju u kazan za kuvanje, odnosno da provere da nema „zakidanja“ bilo sa čije strane.

Vojnički sastanci sve više postaju demokratska tribina na kojima oni iznose svoja zapažanja, mišljenja, predloge i kritiku raznih pojava i rada pojedinih starešina i vojnika. Pokazalo se, takođe, kao vrlo korisno, da se pred otpuštanje vojnika (odsluženika) održe sa njima sastanci

---

<sup>3)</sup> Tito: *Knjiga VIII*, str. 419—420.

na kojima oni iznose zapažanja o postupcima i odnosima starešina prema njima dok su bili u jedinicama. Tom prilikom mnogi su se osećali nekako slobodniji u iznošenju svojih utisaka, te se tako došlo do dragocenih podataka koji su korisno poslužili za ispravljanje izvesnih grešaka u radu sa narednim generacijama vojnika.

Načela na kojima se zasnivaju odnosi u jedinicama, kao i sami odnosi, ne mogu se posmatrati i rešavati kao neka posebna, povremena (kampanjska) tema ili pitanje, od sastanka do sastanka. Oni su integralni deo svake radnje i postupka sa ljudima kroz sistem rukovođenja, komandovanja i upravljanja sa celokupnim radom i životom trupnih jedinica. Pod tim uslovom odnosi nikad ne mogu postati ni predstavljati neki veći nedostatak, a pogotovo problem.

Pukovnik  
STEVO SUNAJKO

## STAREŠINA I VOJNA DISCIPLINA

Poznate vojskovođe i vojni teoretičari koji su obrađivali vojnu organizaciju i njen razvoj, naučnici koji su izučavali vojsku u sklopu istorijskog razvoja ljudske zajednice, pravnici koji su proučavali vojni pravni poredak itd., slažu se da je disciplina temelj na kome počiva svaka vojska. Za njeno učvršćenje u toku minulih vekova vodila se borba raznim sredstvima sve do savremenih armija u kojima je disciplina propisima regulisana i ozakonjena.

Armija je čvrsto povezana sa društvom kome pripada. Ona svojim sastavom, zadacima i načinom života, međusobnim odnosima itd., a naročito unutrašnjom disciplinom, to uvek i odražava. Mering s pravom kaže „svaka vojna organizacija uvek je vezana svim svojim nitima za onaj društveni poredak iz koga je izrasla“. Centralno pitanje pri ovome predstavljaju karakter armije u celini i zadaci i namena pojedinih vojnih formacija. Zato se u sklopu ovih pitanja i postavlja u svakoj armiji, pa i u našoj, i ocena karaktera i značaja vojne discipline i uloge vojnog starešine kao nosioca celokupnog života i rada svoje jedinice — po vojnoj liniji. U ovom smislu, sa stanovišta uloge vojnog starešine i značaja vojne discipline uopšte, moramo smatrati i u praksi shvatiti čl. 255. st. 2. Ustava SFRJ, koji glasi: „Jugoslovenska narodna armija štiti nezavisnost, ustavni poredak, nepovredivost i celokupnost teritorije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

## *Vojna disciplina kao faktor bojeve gotovosti*

Za ispunjenje svoga cilja vojna jedinica ponaosob, i Jugoslovenska narodna armija kao celina, mora uvek biti spremna i bojevo gotova za izvršenje borbenih zadataka, kao u slučaju potrebe odbrane državnog integriteta i nezavisnosti zemlje od svakog neprijateljskog nasrtaja, tako i da bi mogla da „pruži podršku međunarodnim obavezama Jugoslavije u odbrani mira i bezbednosti u svetu“ (čl. 1 st. 2 Zakona o Jugoslovenskoj narodnoj armiji). To znači da uspehe vojnog starešine u rukovođenju, odnosno komandovanju i upravljanju, treba posmatrati i ceniti s aspekta pune bojeve gotovosti jedinice (ustanove) u kojoj radi, odnosno kojom komanduje i rukovodi. To se odnosi i na njegove kvalitete, i osposobljenost za vršenje određenih funkcija, kao i disciplinu u izvršenju zadataka i međusobne odnose pretpostavljeni-potčinjeni i stariji-mlađi. Jer, upravo je u tome svrha postojanja vojne organizacije i smisao svih zadataka usmerenih na njeno jačanje i izgradnju.

Kada je reč o disciplini kao jednom od osnovnih faktora bojeve gotovosti jedinice onda se, po našem mišljenju, mora poći u prvom redu od pravilnog shvatanja značaja i uloge discipline i potrebe da ona bude na visini i da se zadaci tačno i na vreme izvršavaju. Kada se disciplina posmatra sa stanovišta poznavanja i pridržavanja propisa kojima je regulisan celokupan život i rad u armiji, onda treba polaziti od dva osnovna aspekta. Prvo, zakonske propise, uredbe, pravilnike itd. donose najviša narodna predstavništva ili u okviru njihovih ovlašćenja drugi nadležni organi — podrazumevajući tu i vojne komande i nadležne starešine — te je tako u njihovim postavkama, ovlašćenjima, obavezama i sl. izražena volja naroda i čitave zemlje. Usto su propisi i naređenja tako postavljeni da se radeći u duhu njihovih postavki, poštujući ih i dosledno izvršavajući, stvaraju svi uslovi za razvijanje pozitivne samoinicijative svakog pojedinca i kolektiva kao celine. Drugo, da se ne može uspešno raditi na sprovođenju propisa i naređenja ako se oni ne shvate kao potreba vojničkog života. Naime, da bi se



pravilno i dobro radilo nužno je da se iskustva kodifikuju i da se tako, u obliku određenih propisa, uokvire i postave kao obaveza za sve pripadnike armije. Prema tome, propise niko ne izmišlja već njihovo postojanje život postavlja i nameće. Na njih, dakle, treba gledati kao na nužnost regulisanja pravilnog funkcionisanja tako složenog organizma kao što je armija, pogotovu u izuzetnim uslovima kao što je rat.

S obzirom na važnost koju propisi imaju za zajednicu, njih donose, u ime zajednice i u njenom interesu, najviša narodna predstavništva ili od njih ovlašćeni organi. Stoga u tom svetlu treba gledati i na zadatke koji iz njih proističu. Bez pravilnog shvatanja namene i idejnosti propisa ne može biti ni njihovog konstruktivnog sprovođenja u svakidašnjem životu i radu. Ako se, na primer, u propisu kaže da se jedna radnja pri izvršavanju borbenog zadatka mora obaviti za određeno vreme ili na određeni način, onda treba biti uveren da je to sračunato i tako postavljeno da bi se osposobio pojedinac i kolektiv da konkretni zadatak ili radnju u slučaju rata što bolje i uspešnije izvrše i da bi se, u granicama najviših mogućnosti, sačuvao život onoga ko izvršava zadatak. Znači, striktno izvršenje ovog propisa zahteva i opšti i lični interes svakog pojedinca. U tom smislu treba shvatiti i sve propise koji se odnose na čuvanje i održavanje tehnike, njenu upotrebu, kao i izvršavanje svih ostalih zadataka — jer sve to u uslovima mirnodopskog života armije znači osposobljavanje pojedinaca i jedinice kao celine za uspešna dejstva u ratnim uslovima, odnosno doprinos stalnoj i upornoj borbi za punu bojevu gotovost jedinice. Značajno je da to pravilno shvate svi pripadnici armije, a prvenstveno vojne starešine kao rukovodioci i vaspitači i najodgovorniji faktori za osposobljenost i gotovost svoje jedinice za izvršenje borbenog zadatka u svakoj situaciji i u svim uslovima. Isto tako je činjenica da je sa doslednim i potpunim izvršavanjem zadataka obuke i vaspitanja u mirnodopskoj armiji nespojiva svaka samovolja i nedisciplinarnost, jer one vode labavljenju pune odgovornosti za potpuno i svestrano lično i kolektivno osposobljavanje

i umanjivanje pune gotovosti za uspešno izvršavanje svakog ratnog zadatka.

Iz izloženog proizilazi i zahtev da vojna disciplina mora biti na tako visokom nivou da svaki pripadnik jedinice izvršava zadatke nezavisno od svog trenutnog raspoloženja. Znači, potrebno je da se tako navikne na poslušnost i propisane odnose u JNA da izvršenje zadatka i naređenja bude za njega uvek snažan imperativ. No jasno je da je najviši stepen discipline dostignut onda kada je svaki izvršilac naređenja svestan suštine zadatka, a uz to je odlučan i oseća se odgovoran za njegovo ostvarenje. Visoka svest, dobrovoljnost i raspoloženje su preduslovi za najviši kvalitet izvršavanja zadataka, te se za to treba boriti i zalagati do krajnjih granica. Ali od dobrovoljnosti i raspoloženja ne sme zavisiti da li će zadatak biti izvršen ili ne. Dobra organizacija rada i života u jedinici i puna disciplina predstavljaju garanciju da će svaki zadatak biti tačno i uredno izvršen, bilo da se radi o pojedincu ili jedinici u celini.

### *Vojna disciplina i međusobni odnosi*

Još od stvaranja naših prvih ustaničkih jedinica 1941. godine pa kroz čitav narodnooslobodilački rat, čvrsta vojnička disciplina i zdravi međusobni odnosi su dva vrlo značajna faktora na kojima se gradila i izgrađivala naša vojna organizacija, izrastale naše oružane snage, stvarala naša nova narodna armija. Široka politička platforma narodnooslobodilačkog rata i revolucionarna politika organizatora i rukovodioca naše oružane borbe — Komunističke partije Jugoslavije, bile su dva osnovna faktora u mobilizaciji svih rodoljubivih i naprednih snaga na liniji NOP-a, odnosno oružane borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. No, pored navedenog, u specifičnim ratnim uslovima kakvi su bili u našem NOR-u, samo čvrsto organizovana narodna vojska čiji su unutrašnji život i izvršavanje naređenja i zadataka počivali na безусловnoj disciplini i novim ljudskim međusobnim odnosima boraca svesnih da vode borbe za slobodu svoga naroda,

mogla je izlaziti kao pobednik iz svih bitaka, iz velikih neprijateljskih ofanziva, snažno brojčano jačati i prerastati u nove organizacione kvalitete. I upravo je tu — u ratu — provereno i dokazano da čvrsta vojna disciplina, koja zahteva blagovremeno i potpuno izvršavanje svih naređenja i zadataka i pravilne starešinske odnose, ne-protivureći novim socijalističkim međusobnim odnosima, već stvara uslove za njihovo jačanje i obratno. Jer, baš to i takvo shvatanje i praktično postavljanje ovih pitanja stvara nužne preduslove da vojna jedinica i ustanova bude uvek spremna i osposobljena za izvršavanje svakog zadatka koji se u ma kako teškim ratnim uslovima pred nju postavi. A to i jeste osnovno u životu svake vojne organizacije.

Svakako da je pravilno shvatanje značenja i suština vaspitanja i obuke, koje je postavljeno i sprovodi se u skladu sa našom ratnom doktrinom — opštenarodnog odbrambenog rata, jedan od osnovnih faktora koji treba imati u vidu pri razmatranju vojne discipline i međusobnih odnosa u našoj armiji. Ovo, prvenstveno, ako se pođe od toga da je cilj vojnog vaspitanja i obuke da se izgrade smeli, aktivni, hrabri, politički visoko svesni borci i jedinice, disciplinovani i odani svojoj socijalističkoj otadžbini, vojno svestrano obučeni i sposobni da tuku neprijatelja u svim uslovima. To je osnovna vodilja celokupnog života u trupi od pojedinaca do kolektiva u vršenju funkcionalnih zadataka, u rukovođenju i komandovanju uopšte. To je i najbolji pokazatelj i merilo stanja u jedinici, vrednosti svakog pojedinca i celine, sposobnosti i izraslosti starešina. U principijelnoj i konkretnoj borbi za takvo stanje i stalno nastojanje za nove — bolje kvalitete, uz svestran ideološko-politički rad na objašnjavanju značaja svega ovoga i kroz to njegovog svesnog usvajanja, upravo se i stvaraju i razvijaju zdrava i čvrsta vojnička disciplina i socijalistički međusobni odnosi. Na toj liniji se razbija svaki liberalizam i pokušaj stvaranja familijarnosti u službi, lažno drugarstvo i slično, a stalno raste, jača i razvija se osećanje vojničke časti i odgovornosti za tačno i uredno izvršavanje zadataka, za što bolje i svestranije usvajanje jedinstvenih pogleda i sta-

vova u odnosu na našu vojnu doktrinu i što životvornije njeno primenjivanje u praksi svestranim i sveobuhvatnim svakidašnjim radom, vaspitanjem i obukom. U vezi s tim posebno se ističe značaj pravilnog shvatanja uloge čoveka u budućem ratu, razvijanje elemenata koji dovode do izražaja njegove potencijalne snage u pogledu ofanzivnog duha, borbene aktivnosti i samostalnosti, discipline, budnosti i lične odgovornosti. I, dalje, kroz sve to osposobljavanje pojedinaca i jedinice kao kolektiva za vođenje borbe u svim uslovima ratovanja, na frontu i u pozadini neprijatelja, protiv neprijatelja naoružanog od konvencionalnog do atomskog naoružanja itd.

Značajan faktor od kojeg treba polaziti pri razmatranju vojne discipline i međusobnih odnosa je pravilno shvatanje uloge tehnike u savremenim uslovima, obuke u rukovanju njom, njeno čuvanje i korišćenje na raznim vežbama, shvatanje i razvijanje pune odgovornosti za njenu ispravnost i kroz to punu bojevu gotovost. Potrebno je da svaki pripadnik armije u granicama svojih obaveza i zaduženja svestrano poznaje tehnička sredstva i uredno izvršava naređenja koja se odnose na njihovu pravilnu upotrebu i čuvanje, a da starešinski sastav posebno u tom pogledu stalno bdije nad potčinjenim ljudstvom. Pošto je bojeva gotovost tehničkih sredstava jedan od bitnih uslova bojeve gotovosti uopšte i spremnosti jedinice za izvršavanje borbenih zadataka, potpuno je razumljivo što njihovo čuvanje i održavanje traže apsolutnu koncentraciju pažnje i budnosti, do maksimuma razvijenu disciplinovanost i tačnost u radu i izvršavanju zadataka. Uzmimo, na primer, saobraćajne udese koji su i do 70% posledica samovolje i nediscipline vozača, ili slučajeve kojih još ima, da neovlašćena i za vožnju neosposobljena lica preuzimaju vozila i voze ih. Posledice su ljudske žrtve i materijalne štete većeg obima, vozila se izbacuju iz stroja, a smanjuje borbena gotovost jedinice kojoj pripadaju. To se obično događa tamo i tada gde budnost i disciplina popuste. Pri razmatranju ovog pitanja treba imati u vidu još i to da su posledice saobraćajnih i ostalih udesa, kao i raznih drugih oštećenja pri nepropisnom rukovanju i čuvanju tehničkih sred-

stava — materijalna, disciplinska, pa i krivična odgovornost pojedinaca. Sve ovo nedvosmisleno i jasno govori koliko je nedisciplina u odnosu na obaveze prema tehničkim sredstvima i njeno tolerisanje nerazdvojno povezana i sa nebrigom o ljudima, odnosno koliko je zdrava i čvrsta disciplina i na ovom sektoru života i rada u armiji nužan preduslov dobrih i zdravih međusobnih odnosa i pokazatelj, pored ostalog, svestrane brige za povereno ljudstvo.

Život u armiji, iako specifičan zbog karaktera vojne službe i postojanja principa subordinacije kao osnovnog principa rukovođenja odnosno komandovanja, nerazdvojno je vezan za našu društvenu stvarnost i nosi sva njena bitna obeležja sa stanovišta tretiranja čovekove ličnosti i poštovanja njegovih ustavom i zakonom garantovanih prava te su pripadnici armije, kao i svi drugi građani jednako dužni da poštuju sve obaveze koje proističu iz vanarmijskih propisa donetih od za to nadležnih organa. Propisi Ustava postavljaju pred sva vojna lica, a pre svega pred starešinski sastav, kao ustavna načela i obaveze: disciplinu u radu i izvršavanju zadataka, poštovanje vojničkog reda uopšte, kao i zdrave međusobne odnose u pogledu traženja da svi tačno i uredno izvršavaju zadatke i da se poštuju prava potčinjenih i omogućava njihovo ostvarivanje, a u međusobnim odnosima poštuje ljudsko dostojanstvo i čovekova ličnost u svim prilikama.

U Ustavu SFRJ, koji odražava našu društvenu stvarnost i ukazuje na dalje perspektive njenog razvoja, nisu se ni mogla drukčije tretirati ova pitanja s obzirom na postanak i karakter naše armije, njenu ulogu i zadatke, društveno-politički položaj njenih pripadnika kao ravnopravnih socijalističkih građana itd. A sve to nužno je imati u vidu pri tretiranju naših zadataka, pri čijem se izvršavanju svoji stavovi moraju uskladiti sa opštim, načelnim i za sve obaveznim. To dalje znači da je i ustavna obaveza svih pripadnika armije, a posebno starešinskog sastava, da pravilno i jedinstveno shvataju i u praktičnom delovanju sprovode i sve što spada u domen discipline i međusobnih odnosa, a što je jedinstveno propisano za čitavu armiju.

I na kraju, neophodno je posebno naglasiti da vojna disciplina mora bazirati na svesti pripadnika Armije, na njihovom razumevanju da su propisi, unutrašnji odnosi i život u armiji — takvi kakvi su — potrebni, na razumevanju da se u borbi za odbranu zemlje — radi koje armija i postoji, obučava se i priprema — može postići uspeh i sačuvati život samo ako svaki njen pripadnik i cela jedinica disciplinovano, najdoslednije i sa puno odgovornosti izvršavaju dobijene i propisane zadatke.

### *Primena vojnih propisa i uloga starešine*

Da bi se moglo konkretnije govoriti o vojnoj disciplini u mirnodopskom životu armije nužno je, makar letimično, istaći još dva pitanja.

Prvo, vršenje vojne službe i izvršavanje zadataka uopšte propisano je kako Zakonom o Jugoslovenskoj narodnoj armiji, tako i svim drugim propisima koje su doneli nadležni organi na osnovu ovlašćenja datih u ovom i drugim zakonskim propisima, kao što su: Pravilo službe, Uredba o materijalnom i finansijskom poslovanju, razni pravilnici i drugi propisi koji se odnose na lična primanja putne i selidbene troškove, razne dodatke itd. Ono što je bitno i što karakteriše sve to i ostale armijske propise jeste da oni tačno regulišu vršenje pojedinih službenih radnji i zadataka koji iz njih proističu, jednom rečju postavljaju konkretne i određene zadatke kako onima koji ih neposredno izvršavaju tako i onima koji rukovode odnosno komanduju. Ovo nedvosmisleno jasno govori da bez izvršavanja zadataka, stalne pomoći potčinjenima i kontrole njihovog rada u duhu postojećih propisa i naređenja, nema i ne može biti ni zdrave radne discipline, ni pravog vojničkog reda a kroz sve to ni pravilnih međusobnih odnosa. Poznavanje i pravilno shvatanje namene osnovnih propisa na kojima se temelji život vojne organizacije kao i konkretnih naređenja kojima se pojedine radnje i zadaci u vršenju vojne službe kao i međusobni odnosi regulišu je osnov bez kojeg nema i ne može biti ni zdrave ni čvrste vojne discipline, ni pravilnih socija-

lističkih međusobnih odnosa. Ovde treba posebno istaći značaj elemenata svesnosti u usvajanju i pravilnom shvaćanju discipline, što se, pored dejstva ostalih faktora kao ideološkog vaspitanja i slično, postiže i pravilnim objašnjavanjem značaja i namene pojedinih propisa sa staništa dobrog i urednog izvršavanja zadataka.

Drugo, armija je takva organizacija u kojoj se rad i izvršavanje funkcionalnih zadataka uopšte sprovode po jedinstvenim načelima i principima odnosno propisima koji to regulišu jedinstveno za sve. Prema tome, nema i ne može biti neke „svoje linije“, „svojih tumačenja“, i sl. koja su suprotna i odudaraju od date osnovne linije i jedinstvenih zadataka u odnosu na rad i rukovođenje. Vojna disciplina i zdravi međusobni odnosi upravo zahtevaju da svi jedinstveno shvataju i primenjuju propise i naređenja, vodeći jasno računa da se saobrazno datoj situaciji i konkretnim uslovima zadaci što bolje i životvornije sprovedu, razvijajući u tom pogledu punu ličnu odgovornost i pozitivnu samoinicijativu i snalažljivost. Jer, propisi i naređenja u vezi sa vršenjem službe u armiji i nisu ništa drugo do regulator za dobar i pravilan rad, za dobre i zdrave međusobne odnose, za jedinstvena shvaćanja svih ovih pitanja — bez čega, opet, nema i ne može biti ni jedinstvenih pogleda na disciplinu i na zadatke uopšte, kao i na međusobne odnose.

Vojna disciplina se ne može tumačiti samo kao „potpuno i tačno ispunjavanje svih vojničkih dužnosti od strane vojnih lica kao i strogo pridržavanje reda ustanovljenog zakonima i drugim propisima“. Ona se mora mnogo šire i sveobuhvatnije shvatiti upravo zbog toga što potpuno i svesno ispunjavanje svih vojničkih dužnosti pretpostavlja i polazi od obaveze svakog vojnog lica da kroz obuku i vaspitanje pravilno shvati i usvoji naše poglede i stavove u vezi sa opštenarodnim odbrambenim ratom, da poznaje osnovna pitanja naše vojne doktrine i shvata suštinu koncepcije odbrane zemlje za slučaj agresije, da u svemu tome sagleda sebe i svoje mogućnosti i obaveze za slučaj rata. Vojnički poziv i kroz to vojna disciplina uopšte, a posebno uloga vojnog starešine kao rukovodioca i vaspitača potčinjenih, zahtevaju i ovde pravilno i jedin-

stveno shvatanje svih pitanja i zadataka koji otuda proističu, čemu je upravo sve ostalo podređeno i usmeren celokupan život i rad. Kada su stvari tako postavljene po ovom za nas u Armiji osnovnom zadatku, onda one u praksi imaju i vrlo značajnih reperkusija ne samo na naša shvatanja i poglede već i na konkretan svakidašnji život i rad. To sve pretpostavlja ne samo vojnostručno osposobljavanje već i vrlo disciplinovanog i samoinicijativnog starešinu koji kao profesionalni vojnik shvaća sve obaveze koje odavde proističu u odnosu na pravilno i uredno izvršavanje funkcionalnih dužnosti, stalnog vojnog stručnog i političkog ličnog uzdizanja itd. itd. U tome, a pre svega u osposobljenosti i umešnosti u sprovođenju plana i programa vaspitanja i oblike svaka tema bude prožeta odgovarajućim postavkama naše ratne doktrine i pravilno politički objašnjena, u stalnoj brizi za pravilnu upotrebu i čuvanje tehničkih sredstava i njihovu punu bojevu gotovost, ogleđa se i proverava uzraslost i vrednost vojnog starešine kao rukovodioca i vaspitača. To je istovremeno najbolje merilo disciplinovanosti u shvatanju ličnih obaveza, odgovornosti za lično uzdizanje i osposobljenosti za vršenje poverene funkcije. Znači, kompleksnost starešine traži disciplinovanost u prednjem smislu, i obratno. To, takođe, ukazuje da su zdravi međusobni odnosi, pravo drugarstvo, i kroz sve to istinska i principijelna borba za čoveka, dosledno sprovode u onim jedinicama i ustanovama gde se život potčinjenih odvija pod datim i od strane pretpostavljenih regulisanim postupcima, razvijajući i stvarajući kod pojedinaca i čitavog kolektiva uslove za pozitivnu samoinicijativu i ličnu snalažljivost u što boljem izvršavanju postavljenih zadataka. Tako organizovanom životu i radu tuđi su svaka familijarnost i samovolja, kao i sve ono što slabi disciplinu i odgovornost pojedinaca i kolektiva, što pogoduje rađanju pojedinih negativnosti i sl., sve ono što bi pogodovalo stagniranju i vođenju jednog stalnog pozitivnog procesa jačanja vojničkog reda i discipline uopšte.

Da bi starešina bio dosledan borac za vojnu disciplinu i graditelj zdravih međusobnih odnosa svojih potčinjenih, mora i sam biti disciplinovan i principijelan u



izvršavanju svojih obaveza i zadataka, kao i u odnosima prema svojim pretpostavljenim, stručno i politički osposobljen za svoju funkciju i da kroz sve to stekne moralno pravo da od svojih potčinjenih traži ono zašto je ovlašćen i što mu je obaveza s obzirom na postojeće principe rukovođenja, odnosno komandovanja. Lični primer starešine je pri tome ne samo vrlo značajan kao vaspitni faktor u odnosu na borbu za disciplinovanost potčinjenih i mlađih već i snažni činilac u stvaranju zdravih i pravilnih međusobnih odnosa uopšte. To sve pozitivno utiče na stalno razvijanje i jačanje autoriteta starešine, mobilise potčinjeno ljudstvo u izvršavanju zadataka, jednom rečju čini rukovođenje lakšim i jednostavnijim, a izvršavanje zadataka boljim i sveobuhvatnijim. Ako se ima u vidu još i to da je u Armiji čitav život regulisan propisima koji tačno određuju prava, obaveze i zadatke svakog njenog pripadnika i da se tačno zna ko je potčinjeni, a ko pretpostavljeni, onda je jasno da je obaveza starešine da neposredno i posredno, preko organa svoje komande bdi je nad celokupnim životom jedinice, odnosno ustanove i da bude nosilac njenog celokupnog života i rada. Pravilno i svestrano sagledavanje lika starešine i njegovih kvaliteta uopšte je stalna i uporna borba za njegovo osposobljavanje, s obzirom na njegovu ulogu u životu svake vojne organizacije, neosporno je jedno od ključnih pitanja u borbi za svesnu vojničku disciplinu i zdrave međusobne odnose.

### *Odnosi starešina-vojnika*

Sa stanovišta borbe za vojničku disciplinu i pravilne međusobne odnose posebno je značajan način postavljanja i metod ophođenja u odnosima pretpostavljeni — potčinjeni, kao i sistem i metod rada starešine u preduzimanju disciplinskih i drugih mera prema onima koji greše da bi njegove odluke bile pravilne i vaspitne. Svakako da je u svemu tome centralno pitanje odnos starešina — vojnika, koji se ogleda prvenstveno u tome da starešina svestrano poznaje vojničkovu ličnost i stvara od-

nose međusobnog uzajamnog poverenja, otvorenosti i iskrenosti.

Desetine hiljada mladića iz raznih krajeva zemlje dolaze svake godine na odsluženje vojnog roka u naše jedinice i donose u kasarnu sve ono pozitivno što u sebi nosi naša mlada generacija, a pojedinci još i ono nedozrelo i nedoraslo što može biti svojstveno mladom čoveku. Omladinci — vojnici daju starešinama na raspolaganje sav svoj mladalački žar, zanos i snagu, ali isto tako pred njima se svaki pojedinac pojavljuje kao posebna ličnost koja već ima izgrađene navike, shvatanja i osećaje, koji ne moraju uvek biti jedinstveni ni sa zadacima vojnog kolektiva, ni sa ustaljenim i za armijski život propisanim ponašanjem, ophođenjima i sl. Vojnički red i disciplina u koje se od prvog dana dolaska u armiju uklapa svaki vojnik, traže brzo prilagođavanje, takoreći kidanje sa nizom nivika, shvatanja i sl., koji odudaraју od obaveza u vezi sa obukom i vojničkim životom uopšte. Pored poznavanja ljudi, osnovno je da starešina shvati da je ovde svaka jednostranost i krutost nepravilna, da je nužna uporna borba za uvežbavanje, prilagođavanje i stvaranje navika, ali i da se od samog početka mora zahtevati pravilnost u radu i ponašanju i da svestrana briga i pomoć ljudima u prilagođavanju na obuku i vojnički život uopšte ne sme ublažavati sve što se od vojnika traži da bi se osposobio za savremeni rat. Vojnički život i disciplina imperativno postavljaju jedinstveno pridržavanje svih propisanih mera u odnosu na vojnički red i vršenje službi u kasarni i inače, jer ukoliko bi postojali različiti stavovi pojedinih starešina — na primer, da jedan zahteva sprovođenje svega što je propisano i ustaljeno, a drugi ne traži ili traži u drugoj, nepropisnoj formi i sl. — to bi negativno i objektivno razbijački delovalo na jačanje discipline i bilo bi neprincipijelno sa stanovišta „brige“ o svojim ljudima i u stvaranju odnosa kakvi se izgrađuju u svakidašnjem životu i radu u našoj armiji. U ovom pogledu su vrlo karakteristična zapažanja koja iznose pojedini vojnici na četnim konferencijama i vojnici članovi SKJ na partijskim konferencijama. Pozitivna iskustva su najčešća, ali ima, iako retko, i zapažanja „da se može

steći utisak kao da se nije u istoj jedinici kad u kasarni jedan starešina zahteva propisano ponašanje od ustajanja do večerja, a drugi, toleriše da se ne moraju uvek izvršavati sve one radnje koje prethode odlasku u trpezariju, polasku na zanimanje, popodnevnom odmoru, koje se tiču reda u spavaonicama, ponašanja u slobodnom vremenu itd.“ I dalje, „nama posebno pomaže — ističu pojedini diskutanti vojnici — u celokupnom životu i radu, u stvaranju vojničkih navika i poprimanju pozitivnih vojničkih osobina, u izvršavanju zadataka na vežbama, poligonima i sl. što od nas starešina traži savršen red od naoko najsitnijih zadataka — urednog oblačenja i međusobnog ophođenja — do najodgovornijih i najtežih u sprovođenju obuke. To nas snažno vaspitava i u pozitivnom smislu kreće napred naš vojnički kolektiv...“

Disciplina je vrlo složeno i komplikovano pitanje u životu svakog vojnog kolektiva i sveobuhvatna je u odnosu na celokupno ponašanje, rad i život pojedinaca i jedinice kao celine. Popuštanje i nedoslednost po pojedinom, makar i na izgled sitnom pitanju, stvara loše navike i mora negativno delovati na život i rad pojedinca, a kroz to, logično, i na čitav kolektiv. Otuda je vrlo značajno pitanje jedinstvenih shvatanja i stavova kako se postavljati i u kom smislu razvijati pozitivnu inicijativu za što bolju i snažniju mobilizaciju ljudstva u pravilnom shvatanju i usvajanju potreba takvog ponašanja i izdržavanja takvih napora kakve danas traže vaspitanje i obuka u našoj armiji. Svestrana pomoć i posebna briga starešina za pojedince kojima je to, s obzirom na njihove osobine i kvalitete, nužno i mobilizacija vojničkog kolektiva u sprovođenju svih zadataka od prvorazrednog su značaja za učvršćenje discipline, za pravilno shvatanje opravdanosti svih mera i zadataka. Otuda su potpuno u pravu one starešine koje u borbi za što bolje, svestranije i sveobuhvatnije izvršavanje zadataka, za preodolevanje konkretnih slabosti pojedinaca i sl., mobilišu ceo kolektiv. Pored ličnog uticaja starešine, kolektiv predstavlja snagu koja ne samo mobiliše i pozitivno utiče na celokupan život i rad svakog pojedinca i jedinice u celini, već istovremeno i vaspitno deluje na otklanjanje svih onih navika i ličnih

postupaka koji odudaraju od opšteg stava ogromne većine i interesa kolektiva odnosno jedinice kao celine. Pomoć kolektiva treba koristiti ne samo kada su u pitanju svakidašnji zadaci i vršenje vojne službe uopšte, već i tada kada se radi o postupcima pojedinaca, kao, na primer: uredno izlaženje u grad i povratak u kasarnu, korišćenje redovnog, vanrednog i nagradnog odsustva i blagovremenog povratka u jedinicu itd. Dakle, pored svih nužnih i propisima predviđenih mera za koje je nadležan starešina i drugi vojni organi, stav i ocena odnosno osuda nepravilnih postupaka pojedinaca od strane vojničkog ili starešinskog kolektiva mogu odigrati veliku vaspitnu ulogu. Ovo, jasno i onda kad je isključena primena drugih mera. Upravo u opravdanim i nužnim slučajevima za merama vojnog starešine treba da slede i mere kolektiva, kako bi uspeh neophodnih mera koje starešina preduzima bio potpuniji. Svaki onaj čiji su postupci suprotni ustaljenom i propisanom redu i kroz to interesu zajednice i kolektiva, treba da naiđe i na oštru i jedinstvenu osudu kolektiva. Na taj način kolektiv postaje nosilac borbe u vaspitnom i preventivnom smislu u celokupnom životu i radu jedinice.

No, u svemu tome posebno se ističe značaj i uloga mladih starešina kao neposrednih rukovodećih kadrova u vaspitanju i obuci, kao neposrednih graditelja čvrste vojničke discipline, poznavalaca svoga ljudstva i doslednih boraca za zdrave međusobne odnose. Ako se s pravom kaže da je stanje kod vojničkog sastava odraz snalažljivosti, vojnostručne obučenosti i političke zrelosti ovih starešina, isto tako je tačno i da je sistem i metod rada i rukovođenja mladih starešina merilo zrelosti rukovođenja i komandovanja starijih, odnosno stalne i svestrane pomoći i kontrole njihovog rada od strane viših komandi i njihovih organa. Otuda i vrlo veliki značaj svih onih mera koje se preduzimaju za vojnostručno i političko osposobljavanje mladih starešina, a pre svega da se dublje poznaje suština koncepcije o opštenarodnom ratu, kako bi je vojnicima kroz vojnu obuku mogli temeljitije objašnjavati, da od koncepcije učine bazu za političko moralno vaspitanje vojnika i za izgradnju borbenog morala

jedinice. Pravilno prihvatanje mladih starešina po dolasku iz vojnih škola i njihovo upoznavanje sa životom i radom u trupi i kroz to uvođenje i izvršavanje konkretnih zadataka te stalna pomoć i briga, a nadalje lični primer starijih o tome kako se treba postavljati u borbi za disciplinu i kakve starešinske odnose stvarati sa vojnicima i slično daje najbolje rezultate u borbi za njihovo praktično osposobljavanje kao starešina i vaspitača potčinjenog ljudstva. Ovo se takođe odnosi i na rezervni starešinski sastav za vreme vežbi u jedinicama.

Znanje i umešnost u izvođenju nastave i dobro organizovanje vaspitnog rada postaju sve više uslov, odnosno osnov autoriteta starešine. To se u prvom redu odnosi na naše najmlađe kadrove, pogotovu danas kada na odsluženje vojnog roka dolazi sve više radničke i školske omladine i naprednih omladinaca sa sela, koji s pravom očekuju da nastava bude dobrog kvaliteta i na odgovarajućoj visini. Inače, u formiranju vojničkih vrlina nije u pitanju samo nastava i njeno što je moguće veće prilagođavanje ratnim uslovima već i tako organizovan rad i rukovođenje da se celokupnim životom jedinice vaspitava, u čemu je takođe posebno značajna uloga najmlađih starešina kao neposrednih organizatora rada i rukovodilaca. A to je posebno značajno i za podizanje elemenata svesnosti, za svesno usvajanje svih mera koje, pored ostalog, jačaju i učvršćuju disciplinu i međusobne odnose, čiji nosioci postaju vojnički kolektivi, koji od objekata postaju subjekt vaspitanja i kroz to svestan nosilac svega pozitivnog u životu i radu jedinice.

### *Narušavanje vojne discipline i partijska odgovornost*

Najzad, posebno značajno pitanje u odnosu na disciplinu je uloga vojnog starešine u uspostavljanju discipline kada je ona narušena — prava i obaveze vojnog starešine u raspravljanju disciplinske i materijalne odgovornosti svojih potčinjenih. Princip jednostarešinstva čini starešinu odgovornim za celokupno stanje u jedinici kojom

komanduje, odnosno ustanove kojom rukovodi. Otuda i stalna obaveza starešine da po propisanom postupku preduzima mere protiv onih pojedinaca koji narušavaju red i disciplinu, prave razne štete na vojno-državnoj imovini, izazivaju razne udese i oštećenja nepravilnom i nepropisnom upotrebom tehničkih sredstava itd. Jer, vojna organizacija je tako osetljiv mehanizam koji ne trpi navedene i slične postupke, gde se mora brzo intervenisati i sagledati uzroke negativnim pojavama, te preduzeti odgovarajuće vaspitne a po potrebi i represivne i druge mere u za to opravdanim i nužnim slučajevima. Svako zakašnjanje u tome je nedozvoljeno i štetno, kako po vojnu disciplinu i stalnu borbu za njeno jačanje, tako i za odnose prema potčinjenom licu o čijem se propustu radi, jer se labavi njegova odgovornost i stvaraju, odnosno učvršćuju pogrešni zaključci o ličnim pravima i obavezama, što se kasnije obično izrođava upadanjem u teže greške i normalno može da povlači teže posledice. Princip jednostarešinstva i vojnog komandovanja jasno ukazuje da je vojnoj organizaciji svojstveno da starešini u svim situacijama pripada pravo prvenstva da po komandno-upravnoj liniji razmatra slučajeve povrede vojne discipline ili propisa koji se tiču službe, i da je to njegova stalna obaveza. Bilo je slučajeva, a i danas ih ima iako ređe, da pojedine niže starešine u sličnim slučajevima probleme prenose na organizacije SKJ ili, čak, i na komitete SKJ, da ih oni prvo raščišćavaju po partijskoj liniji. To je posledica ili nesnažanjenja ili svesnog ustupanja da se starešina ne zamera pojedincima, što je već davno uočeno kao štetno i vrlo opasno za vojnu organizaciju i oštro kritikovano. Vojni starešina koji je po komandno-upravnoj liniji isključivo odgovoran za stanje u jedinici mora i da raspravlja razne negativne postupke pojedinaca u vezi s vojnom disciplinom i nepravilnim vršenjem službe isto tako kao i da nema partijske organizacije u njegovoj jedinici, jer je on za to i odgovoran. Ovim se, jasno, ne umanjuje značaj, uloga i odgovornost organizacija i rukovodstva SKJ u Armiji kao vodeće političke snage koja svojim specifičnim sistemom i metodom rada deluje po svim pitanjima života i rada jedinice i kao politički faktor vaspitava i mo-

biliše ljudstvo izvršavanju zadataka, podiže njihovu svest itd., itd. Isto tako se ne umanjuje ni odgovornost starešine člana SKJ pred njegovom osnovnom organizacijom i rukovodstvom SKJ za sve zadatke koje kao član SKJ dobiva na sastanku osnovne organizacije ili ga kao komunistu na njih obavezuje Statut SKJ.

### *Potreba brze intervencije vojnog starešine*

Armija je takva organizacija u kojoj su određene i propisane nadležnosti u vršenju funkcionalnih dužnosti u izvršavanju zadataka uopšte. U njoj vlada princip subordinacije koji reguliše odnose u službi između pretpostavljenih i potčinjenih. Armiji je tuđa svaka nedisciplina i samovolja u radu i izvršavanju zadataka, te se u ovakvim i sličnim slučajevima mora brzo i energično intervenisati od strane nadležnih starešina po za to predviđenom postupku.

U odnosu na disciplinske greške svaki starešina je dužan da po članu 5 Pravilnika o vojnoj disciplini „uzima u postupak svako kršenje discipline od strane potčinjenih i da prema njima preduzima odgovarajuće popravne i vaspitne mere a kada nalazi da je to neophodno radi interesa službe i učvršćenja discipline i da ih kažnjava“. Pošto razna pitanja iz domena raspravljanja disciplinskih grešaka ne spadaju u okvir ovog članka, zadržaćemo se isključivo na izricanju kazni sa stanovišta njihovog značaja u borbi za učvršćivanje discipline i međusobnih odnosa. Praksa pokazuje da je u nekim jedinicama još uvek dosta velik broj disciplinski kažnjenih, da između jedinica postoje u tome osetne razlike bilo u pozitivnom, bilo u negativnom smislu, da je postupnost u izricanju kazni po vrsti i težini još uvek različita. Dalje, da se greške najčešće prave u slobodnim popodnevnim časovima, da su neke manje jedinice u zabačenijim garnizonima uglavnom nosioci većeg broja kazni, a unutar ovih pojedinci uglavnom iz raznih uzroka neprilagođenosti na vojnički život i red itd. Veći broj disciplinski kažnjenih vojnika je u onim jedinicama gde živi starešinski sastav, nadležan za

rešavanje disciplinskih grešaka, nije pravilno ni potpuno shvatio namenu i smisao citiranog propisa čl. 5 Pravilnika o vojnoj disciplini. Naime, politički smisao ovog propisa je u tome da se svaka greška ima raspraviti — što znači izvesti njenog izvršioca na raport, pozvati na razgovor, tražiti izjašnjenje itd., ali što ne znači da treba redovno izricati neku disciplinsku kaznu, već kako se tamo i navodi, kad starešina „nalazi da je to neophodno radi interesa službe i učvršćenja discipline“, što bi po pravilu trebalo biti izuzetak, a ponegde je u praksi obratno. Praksa je nedvosmisleno potvrdila da se u ogromnoj većini naših jedinica disciplinske greške i razne druge nepravilnosti nesuzbijaju kaznama, već svestranim vaspitnim radom, dobrom organizacijom rada i stalnom kontrolom izvršavanja zadataka potčinjenih od strane pretpostavljenih, mobilizacijom kolektiva u borbi protiv raznih slabosti, analizom uzroka negativnih pojava koje pogoduju disciplinskim ili drugim greškama i preduzimanjem potrebnih mera za njihovo otklanjanje, upornim radom na stvaranju pozitivnih radnih navika i kroz sve to svesnim prihvatanjem vojničkog reda. Gde se tako radi, a što je jedino i pravilno, propisno, disciplinska kazna je izuzetak, a kad do nje i dođe u opravdanim i nužnim slučajevima, ona vaspitno deluje i na onoga protiv koga se primenjuje i na njegov kolektiv. Tamo gde je u sistemu i metodu rukovođenja uvedena stalna praksa da se prati kretanje disciplinskih grešaka i izrečenih kazni i da nadležne starešine povremeno sagledavaju sve ono što ih uslovljava, te redovno preduzimaju mere za pomoć i kontrolu u sprovođenju jedinstvenih stavova, tamo problema i slabosti nema. No, i blagovremeno prenošenje stečenih iskustava iz jednih na druge potčinjene jedinice pokazalo se kao vrlo snažan faktor u borbi za jačanje discipline i dobrih međusobnih odnosa.

Značaj brzih i energičnih mera u slučajevima disciplinskih prestupa vidi se iz člana 28 Pravilnika o vojno-disciplinskim sudovima, koji neposredno pretpostavljenog starešinu na položaju komandira čete, ravnom ili višem položaju obavezuje da čim sazna za disciplinski prestup svog potčinjenog preduzme potrebne mere radi osiguranja



dokaza i prikupljanja podataka važnih za raščišćavanje konkretnog slučaja i da odmah podnese izveštaj pretpostavljenom starešini koji ga prosleđuje dalje do starešine na položaju komandanta puka, ravnom ili višem položaju, koji pokreće uviđaj. Obavezno je da se izviđaj završi najdalje u roku od jednog meseca od dana kad je pokrenut. Taj rok se može produžiti samo po odobrenju pretpostavljenog starešine na položaju komandanta divizije, njemu ravnom ili višem položaju. Znači, pošto je disciplinska greška lakša povreda vojne discipline ili Pravila službe i za njeno rešavanje nadležan ovlašćen vojni starešina, a disciplinski prestup teža povreda vojne discipline ili Pravila službe i za njegovo rešenje je nadležan vojnodisciplinski sud, to interesi službe i discipline zahtevaju, i u jednom i u drugom slučaju, brzu intervenciju nadležnih organa i brzo rešavanje konkretnih slučajeva. U tome i jeste osnovni smisao ovih propisa u odnosu na jačanje discipline i učvršćenje vojne organizacije uopšte. Isti razlozi zahtevaju i brzu intervenciju protiv izvršilaca krivičnih dela u jedinicama, te otuda proizilaze i zakonske obaveze vojnog starešine za njihovo brzo prijavljivanje nadležnom vojnom tužiocu, neposredno ili preko višeg starešine (čl. 61 Zakona o vojnim sudovima).

Najzad, sa stanovišta borbe za jačanje discipline u materijalnom poslovanju i brige o čuvanju tehničkih sredstava i vojnodržavne imovine uopšte i izvlačenja nužnih iskustava u ovom pogledu važni su kako brzo pokretanje postupka za naplatu štete, tako i puna objektivnost u raspravljanju štete kao i pružanje svestrane mogućnosti vojnom ili građanskom licu da se brani, s tim da njegove navode obavezno proveravaju organi koji vode postupak. Time se, pored ostalog, pokazuje i briga o ljudima i doprinosi stvaranju zdravih međusobnih odnosa.

Pozitivna iskustva iz jedinica pokazuju da je disciplinovanost karakteristika pripadnika JNA i da se odražavanje discipline ne shvata samo kao reagovanje na način izvršavanja propisa na straži, obuci, vožnji, fiskulturi i sl. već kao borba za oformljenje i izgradnju čoveka koji će u svim situacijama biti na visini, koji će svesno i savesno izvršavati kako napred pomenute zadatke, tako

i sve ostale sa kojima se bude neprekidno susretao na radu i u vojnom životu uopšte. Disciplina se kompleksno shvata i unutar kolektiva jedinica, i to ne kao zbir pravila naučenih napamet, već kao njihova stvaralačka primena u radu i u međusobnim odnosima.

Disciplina visokog kvaliteta i trajne vrednosti, koja može odoleti svim eventualnim iskušenjima i teškoćama, može postojati samo u kolektivu koji se odlikuje zdravim međusobnim odnosima. Otuda i svi propisi mogu doći do punog izražaja, a razni programi imati pravu vrednost samo ako ih ostvaruju ljudi koji se međusobno poštuju, koji se vole, koji su spremni da se žrtvuju jedan za drugoga — stariji za mlađe i mlađi za starije — i koji su vezani zajedničkim težnjama za čuvanje izvojevanih tekovina. Tu su jednako važne pohvale i kritike, nagrade i ukori — ako im je cilj briga za ljude i stvaranje zdravih međusobnih odnosa. A to dalje znači obavezu starešina da nikad ne zaboravi da pred sobom ima istovremeno i zadatak i čoveka. On mora da shvati da se briga za čoveka ogleda kako u kritici slabosti, nedopustivih postupaka, komocije i aljkavosti, tako i u obavezi razumevanja ličnih nevolja, čuvanja ponosa, zdravlja i sl. svojih potčinjenih. Jednostranost starešine u međusobnim odnosima, u borbi za disciplinu i u brizi za ljude ne može doneti željene rezultate.

Život posebno ukazuje na potrebu da se u pogledu izvršavanja zadataka i načina prilaženja raznim problemima mora ostvarivati puno jedinstvo shvatanja i prakse. To je od ogromne važnosti, makar se radilo i o manje važnim zadacima i propustima, te ovo jedinstvo treba ostvarivati permanentno, shvatajući ga kao normu života i morala. Postignuti nivo jedinstva pogleda i prakse treba stalno održavati i sistematski uzdizati. Jasno i dobro postavljene propisi su dragoceni, ali je stav starešine kao vaspitača još dragoceniji, jer propisi malo koriste ako zrelost starešine koji ih primenjuje nije na visini.

Ma koliko starešina imao dobre namere i savesno radio neće imati punog uspeha ako se ne postara da ga sredina prihvati, da razume i usvoji njegove zahteve. Kada je starešina postao cenjen i voljen, to je odraz nje-

gove pune zrelosti i garancija da će, i kao rukovodilac i kao vaspitač uspeti da izgradi od svojih potčinjenih ljude koji će imati svestan i kompleksan lik pripadnika naše armije. On će uspeti da razvije kod svog ljudstva do maksimuma pozitivne osobine, kao: odgovornost, samopožrtvovanost i samoinicijativnost u izvršavanju zadataka, budnost, ponos, vojničku čast, težnju za ličnim osposobljavanjem i tačnim i urednim izvršavanjem svih vojničkih obaveza, druželjublje i zdrave međusobne odnose, brigu za čuvanjem i održavanjem tehnike i vojne opreme uopšte, itd.

Najzad, starešina nikad ne sme zaboraviti na obavezu za svestranom brigom o svom ljudstvu, vodeći računa da to nikad ne sme preći u krajnost i oportunistički, jer bi u tom slučaju briga za ljude kao sredstvo koje sa moralno-političkog stanovišta učvršćuje jedinicu, prerasla u svoju suprotnost — sredstvo kojim se razvodnjava i slabi disciplina.

General-potpukovnik u penziji  
**ILIJA KOSTIĆ**

## SAVREMENA BORBA I LIX STAREŠINE

### FAKTORI VASPITANJA

Dva su glavna faktora koji određuju uspeh ili neuspeh vojske u savremenoj borbi: to su materijalni i ljudski faktori. Materijalni faktor je važan, ali nije dovoljan. Ljudski faktor je važan i ne može se zanemariti. Zato se od ljudi za prvom rukom zahteva da poseduju visoku fizičku, duševnu i moralnu snagu koja će im omogućiti da što uspešno iskoriste svoje krupne zadatke.

Ako se procenava uspeh i obim ličnih kvaliteta starešina u raznim vrstama ratovanja, može se, pored ostalog, utvrditi da su oni ljudi, i da samo, direktno zavisi od karaktera i fizičarske sposobnosti borbe koja se neprekidno menja i usavršava paralelno sa razvojem materijalnih sredstava rata i sa razvojem ljudi kroz istoriju.

U periodu malih i nerazvijenih armija, kada se borba vodila na malom prostoru i na ograničenom vremenu, kada se pobeda dobijala kratkim sudarima glavnih snaga, kada je bila potrebna velika snaga i velika brzina, i kada je bila potrebna velika snaga i velika brzina da se pobedi, lični karakter ofitara bio je to vreme nije od staršina važan. Staršina je bio vođa, organizator i politički nadzornik za drugi period. U ovom periodu razvijaju se borbeni postupci, a staršine su imali veći deo teških u rukovodstvu borbenih dejstava, jer se njihova uloga u borbi povećala. Staršine su imali veći deo teških u rukovodstvu borbenih dejstava, jer se njihova uloga u borbi povećala. Staršine su imali veći deo teških u rukovodstvu borbenih dejstava, jer se njihova uloga u borbi povećala.

Pojava savremenih armija sa većom količinom materijala i oprema, sa razvijanjem borbenih postupaka i sa širim i dužim poljskim frontovima, u mnogome je uslo-

## SAVREMENA BORBA I LIK STAREŠINE

Društvena zajednica poverava starešinama živote svojih ljudi sa uverenjem da će ih oni mudro i hrabro voditi u sudbonosnim danima rata. Zato se od njih sa pravom zahteva da poseduju takva svojstva, znanja i sposobnosti koja će im omogućiti da što uspešnije izvrše tako krupne zadatke.

Ako se proučava sadržaj i obim ličnih kvaliteta starešina u raznim epohama ratovanja, može se, pored ostalog, utvrditi da su oni bili, i da jesu, direktno zavisni od karaktera i fizionomije oružane borbe, koja se neprekidno menjala i usavršavala paralelno sa napretkom materijalne proizvodnje društva i sa razvojem ljudi kroz istoriju.

U periodu malih i nerazvijenih armija, kada se borba vodila na malom prostoru i na otkrivenom zemljištu, kada se pobeda zadobijala kratkim sudarima glavnina protivničkih snaga, uloga i zadaci starešina bili su jednostavniji. Istina, i tada je bila potrebna moralna snaga, volja i veština da se pobeđi, ali sam karakter oružane borbe u to vreme nije od starešina zahtevao široka znanja niti velika intelektualna i psihička naprezanja za duži period. Pored toga, zbog neraščlanjenosti borbenih poredaka, niže starešine nisu imali većih teškoća u rukovođenju borbenim dejstvima, jer se njihova uloga u borbi najvećim delom iscrpljivala ličnim primerom hrabrog predvođenja jedinice u jurišu.

Pojava masovnih armija, sa većom količinom naoružanja i opreme, sa raščlanjenim borbenim porecima i sa širim i dubljim položajem frontova, u mnogome je uslo-

žila način svodenja oružane borbe i u celini podigla na veći stepen ulogu starešina, a naročito nižih. Oni postaju rukovodioci jedinica koji imaju samostaliju ulogu i zadatke. Od njih se sve više zahteva i traži da pripreme i osposobe svoje ljudstvo za vođenje dugih i iscrpljujućih borbi i da su sposobni da umešno upotrebe i primene bojna i raznovrsna sredstva ratne tehnike.

Burni razvitak ratne tehnike zadnjih decenija uticao je, i sve više utiče, na promene u načinu vođenja oružane borbe. Ali, danas stvar nije samo u tome da se menjaju izvesni taktički postupci, ili da je porasla uloga ovog ili onog dela oružane sile. Danas se prvenstveno radi o kvalitativnim izmenama u strategiji i taktici, što znači u vođenju rata u celini. Zato je sasvim razumljivo da se na današnjem stupnju razvitka vojne teorije i prakse, na nov način, i u izmenjenom vidu, postavlja i pitanje kvaliteta starešine.

### *Moralna snaga*

Prema svemu što se danas može sagledati i proceniti kad je reč o vođenju oružane borbe u eventualnom budućem ratu, logično je pretpostaviti da bi savremenu borbu u osnovi karakterisalo sledeće: mnogostruko povećana vatrena i udarna moć naoružanja na dubini cele teritorije čemu glavni pečat daje atomsko oružje, veća pokretljivost, brzina i odlučnost u izvođenju borbenih dejstava, širi zamah borbi u pozadini fronta; sukcesivno vođenje borbe danju i noću itd. Pored toga, na početku rata treba očekivati i pojavu do tada nepoznatih sredstava, što bi, nema sunje, vršilo na ljude snažan psihološki moralni pritisak. U celini, može se sa sigurnošću smatrati da će usled povećanog zamaha i žestine borbe gubici u ljudstvu i materijalu biti daleko veći u odnosu na ranije i da će čovek u savremenoj borbi biti podvrgnut daleko jačim fizičkim, psihičkim, intelektualnim i moralnim naprezanjima. Zato se danas sa pravom smatra da je prvi i najvažniji uslov za pobeđu u budućem ratu čvrsta moralna snaga ljudi koji u njemu učestvuju. U prvom

redu takva je snaga neophodna starešinskom kadru, koji predstavlja jedan od bitnih faktora za uspešnu pripremu i vođenje oružane borbe.

Veoma je karakteristično da na ovom stanovištu danas čvrsto stoje armije koje su naoružane i opremljene najsavremenijom ratnom tehnikom. Naime, objektivna analiza buduće ratne stvarnosti jasno im je pokazala da bi se najžešće i najkrvavije borbe vodile između glavnine njihovih oružanih snaga. Zato se u ovim zemljama sve više akcentira uloga moralnog faktora, ističući pri tom da je moralna snaga starešine od presudnog značaja za izgradnju borbenog morala jedinica.

Snaga moralnog faktora naročito je značajna za narode i armije koji bi u budućem sukobu vodili opštenarodni, odbrambeni rat. Prvo, zbog toga, što se ti ratovi najčešće vode u uslovima preimućstva agresora u broju i kvalitetu sredstava ratne tehnike, gde je branilac objektivno usmeren da u moralnoj snazi i jedinstvu naroda i armije traži i crpe glavnu snagu svoga otpora i svoje pobeđe. Drugo, zato, što u opštenarodnom obliku rata šira osnova i veća snaga morala naroda i armije obezbeđuje maksimalno brojno učešće ljudi u direktnoj borbi protiv neprijatelja na frontu i pozadini — kroz raznovrsne forme — što agresor, razume se, na tuđoj teritoriji ne može postići.

Na današnjem stepenu društveno-ekonomskog razvoja i opštedruštvene svesti, politički cilj rata je glavni i odlučujući izvor moralne snage naroda, armije i svakog pojedinca, a odanost ljudi ciljevima borbe, osnovna pokretačka snaga koja ih nadahnjuje, pokreće i mobilise za ostvarenje ratnih ciljeva. Ukoliko su ciljevi rata na liniji opšteg ljudskog progressa on samim tim pruža veoma povoljne objektivne uslove da se kod starešinskog i vojničkog sastava izgradi i razvije snažan borbeni moral koji potpomaže i omogućava da se prebrode mnogobrojne ratne teškoće. Međutim, sama pravednost ciljeva rata nije dovoljna. Potrebno je još nešto više: duboka lična ubeđenost svakog pojedinca u opravdanost i pravednost rata koji vodi nepokolebiva rešenost da se u borbi izdrži do po-

bede<sup>1)</sup>). Ukoliko je politička i ideološka osnova morala armije šira, dublja i čvršća i ukoliko svaki pojedini starešina intenzivno živi životom svoje zemlje i marljivo radi na svom ideološkom i političkom obrazovanju, tada postoje svi osnovni objektivni i subjektivni uslovi i faktori da se kod starešina izgradi takav borbeni moral koji će biti baza njihove hrabrosti, nepokolebive rešenosti i nesalomive volje da se u borbi izdrži i pobjedi.

Koliko lična ubeđenost u opravdanost rata može da igra veliku ulogu u izgradnji borbenog morala starešina — čak i onda kad su opšti ciljevi rata mračni i reakcionarni — potvrđuje primer nemačkih i japanskih starešina koji su u drugom svetskom ratu imali vrlo dobar borbeni moral.

Kad je reč o moralnoj snazi starešina u pogledu vođenja borbe u savremenim uslovima, tada je važno shvatiti i uočiti da se ona temelji i izgrađuje i na uverenosti svakog pojedinca u mogućnosti vođenja uspešne borbe sa protivnikom. Drukčije rečeno, sastavna i veoma važna komponenta borbenog morala starešine jeste njegova ubeđenost u snagu i efikasnost vlastite ratne doktrine. Takva ubeđenost je potrebna svakoj ratujućoj strani, ali ona dobija izvanredan značaj naročito kod onih zemalja i armija koje računaju na izrazitu nadmoćnost agresora u naoružanju i ostaloj ratnoj tehnici. Pošto ratne veštine tih zemalja treba da pronađu najpogodnija strategijska, taktička i organizacijska rešenja da bi se na što bolji način pariralo uništavajućoj moći agresorove tehnike, to je razumljivo da će se suština takve doktrine lakše shvatiti ako se dovoljno poznaju stvarne borbene mogućnosti savremene ratne tehnike.

Poznavanje ratne tehnike direktno utiče na moralnu snagu starešina i jedinica. Ukoliko starešinski sastav bude slabije poznao osnovne karakteristike i borbene mogućnosti atomskog i drugog modernog oružja, utoliko postoji daleko veća opasnost da početni efekti uništavajućeg dejstva oružja agresora ugroze borbeni moral jedinice bra-

---

<sup>1)</sup> Mnogobrojni primeri iz NOR-a to jasno potvrđuju.



nioca. I obratno: kad starešine bolje poznaju sredstva protivnika sa kojima će se susresti u borbi, sigurno je da će tada umešnije rukovoditi i komandovati svojim jedinicama — što će, bez sumnje, imati krupnog značaja za borbeni moral jedinica u prvim danima rata.

Posebno treba istaći činjenicu da moralna snaga starešina u opštenarodnom odbrambenom ratu predstavlja podlogu za njihovo borbeno majstorstvo, a sa kojim ratna veština takvog rata naročito računa. Jer, zaista, treba imati veliku moralnu snagu da bi se vodila uspešna borba i u uslovima izrazite tehničke nadmoćnosti agresora. Samo starešina visokog borbenog morala u stanju je da u nepovoljnim uslovima borbene situacije ispolji neprekidnu aktivnost, da brzo pronalazi slabe tačke kod protivnika, da mu nameće svoju volju iznenadnim i ofanzivnim dejstvima, i da ga efikasno tuče tamo i tada gde stvori povoljne uslove za sopstvena dejstva.

### *Samostalnost i inicijativa*

Svestrano poznavanje izvora i faktora moralne snage sopstvene armije omogućava da se još u doba mira, kao i u ratu, konkretno organizuje i efikasno sprovode planski rad na izgradnji moralne snage starešina, čime se postiže krupan doprinos na planu jačanja odbrambene moći zemlje.

Za razliku od drugog svetskog rata, koji se u celini karakterisao visokim stepenom centralizacije kod upotrebe snaga i u komandovanju sa njima, savremenu borbu će karakterisati veća decentralizacija snaga i sredstava i veća samostalnost taktičkih jedinica. Zato je danas kod najvećeg broja armija usvojeno gledište da se od starešina mora zahtevati daleko veća sposobnost da u borbi samostalno odlučuju i inicijativno dejstvuju.

Značaj samostalnosti i inicijative još više se potencira u opštenarodnom odbrambenom ratu, jer njegovu ratnu veštinu karakteriše veća relativna samostalnost taktike prema strategiji, pa analogno tome i veća samo-

stalnost nižih jedinica prema višim. U takvom ratu, koji bi po svojim oblicima bio bogatiji i raznovrsniji od tzv. frontalnog oblika ratovanja, starešine bi se često nalazile u situacijama kad treba samostalno donositi krupne odluke, i to ne samo „čisto“ vojne već i političke.

Sposobnost starešina da u takvim okolnostima samostalno odlučuju zavisice, u prvom redu i u najvećoj meri, od toga do kog je stepena kod starešinskog kadra armije ostvareno jedinstvo po doktrinarnim pitanjima. Niže starešine ne bi bile u mogućnosti da efikasno dejstvuju u duhu opštih direktiva i zadataka svojih pretpostavljenih kad ih sa njima ne bi povezivala čvrsta idejna veza. Sa njom su oni u stanju da i u slučaju nedostatka fizičke veze rešavaju konkretne borbene zadatke u okviru zamisli i zahteva starijih komandi. Od kolikog je praktičnog značaja takvo jedinstvo pogleda i shvatanja za uspešno vođenje borbe na ispresecanom i „razdrobljenom“ ratištu, najbolje nam potvrđuje NOR, u kome su niže starešine i štabovi ispoljavali maksimalnu samostalnost i inicijativu u realizaciji direktiva i naređenja viših i najviših štabova.

Samostalnost i inicijativa starešina u borbi direktno je zavisna i od njihove spremnosti da preuzmu punu odgovornost za sve ono što su oni i njihova jedinica učinili ili propustili da urade. Odluke se u borbi moraju često donositi, jer to zahteva i traži borbena situacija. Situacija se u borbi tako brzo i naglo menja da pasivno držanje starešina (i jedinica) i svaki propušteni povoljni momenat po pravilu vode porazu. Pozitivni rezultati mogu se postići samo aktivnošću koja rezultira iz spremnosti da se za svoj rad i postupke primi puna odgovornost. Zato se danas sa pravom ističe i smatra da je spremnost da se primi puna lična odgovornost jedna od najvećih vrlina starešina u savremenoj borbi. Za stvaranje i razvoj te značajne vrline potrebna je jaka moralna snaga svakog starešine i briga pretpostavljenih da se u procesu obuke i vaspitanja mladih što više razvija i gaji to dragoceno svojstvo.

Donošenje samostalnih odluka postaje veće, teže i složenije ukoliko borba postaje žešća i dinamičnija. To je naročito karakteristično za atomske uslove, gde sprost

u donošenju odluke, ili njena nepravilnost, može da ima katastrofalne posledice. Zato je u takvim okolnostima brzo donošenje pravilnih odluka za borbu najteža i najodgovornija funkcija starešine od koje u najvećoj meri zavisi i njen ishod. Starešina će donositi pravilnije odluke kad poznaje i shvata karakter i fizionomiju oružane borbe i kad poseduje takvo svojstvo i navike da hladnokrvno i objektivno ceni sve uticajne elemente i faktore borbene situacije, jer je poznato da su starešine koje su zasnivale svoje odluke isključivo, ili pretežno, na bazi svojih želja i ličnog entuzijazma, po pravilu doživljavale poraze. Razume se, da će kvalitet donetih odluka u savremenoj borbi biti i pod direktnim uticajem stepena poznavanja sopstvene i protivničke ratne tehnike. Jer, detaljno poznavanje taktičko-tehničkih karakteristika i mogućnosti naoružanja i opreme sa kojima se vodi borba, omogućava starešini da najefikasnije upotrebi jedinicu kojom komanduje, u svim terenskim i vremenskim uslovima.

U obrađivanju i rukovođenju borbenim sredstvima niže starešine ne mogu u savremenim uslovima da se oslanjaju na stručne organe pretpostavljene komande. Uslovi borbene situacije zahtevaju da oni sami donose brze odluke za upotrebu celokupnog naoružanja svoje jedinice. U tom cilju komandiri vodova i četa, na primer, treba da znaju rukovoditi poluautomatskim i automatskim oružjem i svim vrstama protivtenkovskih sredstava, da poznaju borbene mogućnosti i način dejstva prateće artiljerije i tenkova, da ovladaju korišćenjem radiosredstava i tehničkih sredstava za izviđanje, da umešno koriste infracrvenu tehniku na oružju — iznad svega da precizno poznaju efekte NHB oružja, i da stručno vladaju sredstvima i opremom za otklanjanje posledica od tih vrsta oružja. Tako složene zadatke može uspešno da izvršava samo starešina širokog tehničkog obrazovanja, koje bi se temeljilo na dubljem teorijskom poznavanju tehnike, a na drugoj strani koje bi bilo neraskidivo povezano sa sticanjem čvrsto ukorenjenih navika u praktičnom rukovanju oružjem i opremom. Sa takvim tehničkim znanjem i veštinom starešina će imati mnogo više mogućnosti da u borbi bude samostalan i inicijativan.

Opšti uslovi i karakteristike savremene borbe, o kojima je napred govoreno, ističu potrebu i zahtev da svaka jedinica mora predstavljati čvrstu i nerazdvojnu borbenu celinu, koju će, na jednoj strani, karakterisati snažno uzajamno poverenje među starešinama, a na drugoj, međusobno poverenje i povezanost starešina i boraca.

Najveći broj starešina u borbi ne komanduje direktno svojim borcima već preko starešina koje su im neposredno potčinjene. Njihovi uzajamni odnosi zasnivaju se u prvom redu na moralnoj vezi i obavezi u izvršavanju borbenih zadataka. U armijama koje su po svom karakteru istinski narodne, postoje veoma povoljni objektivni uslovi za stvaranje prisnog i neraskidivog poverenja među starešinama, jer ih duboko prožima i povezuje jedinstvo opštih interesa za koje se bore. Međutim, za izgradnju takvog poverenja potrebno je, pored postojanja objektivnih uslova, da u međusobnim odnosima starijih i mlađih egzistira takav način ophođenja koji bi stvarno i realizovao te povoljne uslove i mogućnosti. Mnogobrojna ratna iskustva su pokazala — naročito naša u NOR-u — da pri postojanju takvih odnosa među starešinama raste moralna i udarna snaga jedinice. Pretpostavljene starešine doprinose stvaranju uzajamnog poštovanja i poverenja kad u svom načinu komandovanja umešno kombinuju odlučan zahtev za potpuno izvršenje svakog borbenog zadatka sa brigom da se mlađima pruži što veća pomoć. A najveća pomoć mlađima u borbi pruža se pravilnim (realnim) postavljanjem zadataka, obezbeđenjem potrebnih materijalnih sredstava i blagovremenom kontrolom borbenih dejstava, čiji će sastavni deo uvek biti razumevanje za teškoće potčinjenih. Na drugoj strani, poverenje među starešinama učvršćuje se kad mlađi shvate da je njihova stalna dužnost i obaveza da svojim radom i postupcima maksimalno doprinesu ostvarenju cilja koji je pretpostavljeni pred njih postavio. Na taj način i tim putem stvaraju se među starešinskim kadrom čvrste veze uzajamne saradnje, poštovanja i poverenja. To je istovremeno jedan od bitnih preduslova da se takvo isto poverenje izgradi i u odnosima starešina i boraca.

Iskustvo je odavno pokazalo i potvrdilo da ljude kroz borbu može uspešno da vodi samo starešina koji je stekao i uživa njihovo poverenje, što danas još više dolazi do izražaja zbog usložavanja i veće žestine borbe. Poverenje ljudi kojima se u borbi komanduje ne stiče se autoritetom vlasti (prava) koji je društvo poverilo starešini, već konkretnim rezultatima koje on u njoj postiže. Zato je i osnovni sadržaj poverenja boraca u svoje starešine njihovo saznanje i ubedljivost da im starešine znaju da ratuju. Starešina koji postiže uspehe u borbi — a pri tom ne gubi neposredno svoje ljude i ne rasipa njihove snage — stiče snažno i trajno poverenje ljudi kojima komanduje.

Druga glavna komponenta poverenja boraca u svoje starešine jeste briga starešina za njihove životne uslove i pružanje pomoći da borci što lakše i brže savladaju mnogobrojne ratne teškoće i iskušenja. Toliko je u borbi mnogo raznovrsnih teškoća — zamor, neredovna ishrana, iscrpenost, potištenost, dotrajalost odeće, obuće itd. — da se one mogu uspešno savladati samo pod uslovom maksimalnog angažovanja starešina i štabova na tim pitanjima. Kad su borci uvereni da njihove starešine preduzimaju sve što je u njihovoj moći da olakšaju teškoće u kojima jedinica živi i bori se, oni ne samo da shvataju svoj položaj, već takva briga starešina podiže njihovu svest i spremnost da savladaju postojeće i naredne prepreke i teškoće. Ovo se naročito i pre svega odnosi na brigu prema ranjenicima, koja u atomskim uslovima sve više postaje izvanredno osetljivo pitanje. Očigledno je, da bi se u jednom novom ratnom sukobu odnos prema ranjenicima javljao u većoj oštrini i u novom vidu. Ma koliko sanitetska služba bila razvijena i dobro organizovana, ona u atomskom ratu ne bi bila u stanju da pruži stručnu medicinsku pomoć ranjenicima u onom obimu koliko je to uspevala u drugom svetskom ratu. Zato će u takvim uslovima biti još veća uloga starešina koji će dobrom organizacijom pružanja prve pomoći i svojim humanim odnosom, pokazati ranjenicima da nisu prepušteni sami sebi — što je za moral ranjenika i jedinice bilo i biće od velikog značaja.

U celini, savremena borba traži veću solidarnost ljudi i čvrstu moralnu vezu među njima. Osnova te veze leži u međusobnom poverenju starešina i boraca. Ono će biti dublje, ljudskije i snažnije kad se temelji na zajedničkom interesu ratovanja i jednih i drugih. Tada poverenje postaje takva snaga koja se ne da ničim zameniti.

Iz svega što je napred rečeno može se uočiti da se na današnjem stepenu razvitka društva vođenje oružane borbe mnogo komplikovalo i da se u vezi i paralelno s tim postavljaju i novi zahtevi pred starešinskim kadrom.

General-potpukovnik u penziji  
MILIJA STANIŠIĆ

## ZNAČAJNI MOMENTI U VASPITANJU PITOMACA

U sticanju i izgrađivanju starešinskih kvaliteta posebnu ulogu ima celokupna vojna organizovanost u jedinicama i školama (unutrašnji red i služba, disciplina i starešinski odnosi, i dr.). Nije mali broj starešina koji u procesu obuke i vaspitanja ne sagledavaju do kraja sveukupan značaj ovih pitanja i u svakodnevnoj praksi ne poklanjaju im odgovarajuću pažnju, iz čega ne tako retko mogu da proističu krupne negativne posledice.

Da bi se bar donekle sagledala vaspitna i obrazovna uloga vojne organizovanosti u vojnim školama u pripremi pitomaca za poziv starešine i vaspitača u našoj armiji, u sticanju određenih navika, u njihovoj ideološko-političkoj i stručnoj izgradnji, moralnom vaspitanju i uopšte osposobljavanju za uspešno rukovođenje odgovarajućim jedinicama u miru i ratu, pokušaću da ukratko obradim vaspitnu ulogu sledećih pitanja: organizacije unutrašnjeg reda i službe u školama; vojničkih odnosa i discipline; vojno-obrazovne uloge savlađivanja nastavnog plana i programa; ulogu nastavnika i starešina; pripreme pitomaca za dužnost u trupi.

*Vaspitna uloga unutrašnjeg reda i službe u formiranju pitomaca.* Zadaci armije zahtevaju najveći stepen organizovanosti; stoga je celokupan unutrašnji red i služba u vojsci pa, prema tome, i u vojnim školama i akademijama, striktno regulisan pravilima, propisima, naređenjima, uputstvima i dnevnim rasporedom rada, kojih se moraju svi dosledno pridržavati. Naravno, pri svemu tome vodi se računa da se pitomcima ostavi dovoljno slobodnog

vremena kojim mogu stamostalno da raspolazu, kako bi njihova aktivnost i inicijativa mogli više doći do izražaja.

Unutrašnji red i služba u vojnim školama regulišu se, pored raznih zakonskih odredbi, Pravilnikom o vojnim školama i drugim propisima i naređenjima koja su u skladu sa ciljevima školovanja. Međutim, prilikom izdavanja pojedinih naređenja i izrade propisa potrebno je voditi računa o objektivnim uslovima, da bi se pojedini propisi mogli u praksi do kraja realizovati.

Za uspešan rad vojnih škola i akademija od osobite je važnosti da celokupno raspoloživo vreme bude tako raspoređeno i isplanirano da se zna kada, kako i šta treba da rade pitomci, a kada i šta nastavnici i starešine, i da se vreme što racionalnije i svrsishodnije upotrebi. Neobično je značajno da se svi, a osobito nastavnici i starešine, dosledno pridržavaju utvrđenih planova i rasporeda rada, jer se jedino tako pitomci mogu pravilno učiti i vaspitavati, izgrađivati kod njih radne navike, tačnost i predanost u radu, odgovornost i druge osobine potrebne budućem starešini.

Naravno, neophodno je od samog početka objašnjavati pitomcima opravdanost i nužnost svakog postupka, svake radnje i zahteva, ističući značaj i potrebu svega toga za njihovu ličnu izgradnju, a i za njihovu buduću ulogu starešina i vaspitača. Potreba da svi pitomci budu ubeđeni u opravdanost ovoga što se od njih zahteva da nauče i usvoje, neophodna je, jer ih to podstiče na rad i mobilise na postizavanje većih rezultata.

Starešine i nastavnici u školama i akademijama, pored zahtevanja od pitomaca da se striktno pridržavaju utvrđenih normi — unutrašnjeg reda škole i da bezuslovno izvršavaju sve ono što im se naredi — moraju biti veoma strpljivi u objašnjavanju potreba i značaja svega onoga čemu žele da ih nauče i šta se od pitomaca traži.

I pored toga što pitomcima treba stvoriti, koliko je god moguće, povoljnije uslove za život i rad u školi, isto tako treba ih kroz razne vežbe, logorovanja, stažiranje u trupi i druge oblike obuke i vaspitanja što više pripremiti na velike napore i teškoće sa kojima se neminovno



moraju susresti u trupi. Ovo je naročito značajno, jer vojnički poziv i u miru, a pogotovu u ratu, zahteva ogromna lišavanja, napore, teškoće, samopregor do samopožrtvovanja, pa ih u tom pogledu još u miru treba obučavati.

Veoma značajna pitanja unutrašnjeg reda i službe u vojnim školama regulišu se dnevnim rasporedom rada, kroz koji treba da dođu do izražaja specifičnosti svake škole. Vreme ustajanja i dužinu radnog vremena, vreme kojim pitomci samostalno raspoložu, vreme izlaska u grad, uređenje prostorija i mnoga druga pitanja zahtevaju posebno regulisanje za podoficirske škole, vojne akademije i za škole rezervnih oficira.

Za pitomce podoficirskih škola, među kojima ima po jedinaca koji se ponekad u slobodnim časovima igraju kao deca, potreban je drugačiji dnevni raspored zanimanja nego za vojne akademije, u kojima se nalaze mladići sa završenom srednjom školom. Normalno je da postoji razlika između dnevnog rasporeda ovih i škola rezervnih oficira, čiji su pitomci obično stariji i od jednih i od drugih, nalaze se na odsluženju kadrovske roka i kroz šestomesečnu obuku se istovremeno osposobljavaju za uspešno komandovanje vodom. U podoficirskim školama imamo, tako reći, dečake, koji nisu osposobljeni za samostalno učenje i rad, pa je zbog toga potrebno rasporedom rada, kontrolom i pružanjem pomoći obezbediti organizovano i efikasno korišćenje popodnevnog vremena pitomaca. U vojnim akademijama imamo, uglavnom, već oformljene ljude sa širim opštim obrazovanjem, pa im stoga treba ostaviti više slobodnog vremena za samostalan rad. Škole rezervnih oficira po sastavu kadra se razlikuju i od jednih i od drugih, jer u njima imamo ljude različitog uzrasta i školske spreme. To sve treba uzimati u obzir prilikom izrade dnevnog rasporeda rada.

Za praktičnu obuku i vaspitanje veoma je važno da u toku školovanja pitomci obavljaju samostalno razne dužnosti (dežurnog, požarnog, u ulozi komandira odeljenja i sl.). Na taj način se obučavaju ne samo pravilnom vršenju određene dužnosti već se kod njih razvija i osećanje odgovornosti i ponosa zbog poverenja koje im se time

ukazuje. To je posebno važno za razvijanje inicijative, samostalnosti, smelosti i odlučnosti kod pitomaca kao budućih starešina, i za njihovo osposobljavanje za ulogu i zadatke koje će izvršavati u trupu.

Potrebno je da se pitomci aktiviraju u svojim kolektivima u rešavanju onih problema obuke i vaspitanja čijem uspešnijem i boljem rešenju oni mogu najviše da doprinesu. Naravno, pri svemu tome mora se strogo voditi računa da to ne dovede do narušavanja osnovnih principa na kojima se zasnivaju vojnički odnosi, do slabljenja discipline, već naprotiv da sve to doprinese njenom učvršćenju.

Vaspitna uloga organizacije unutrašnjeg reda i službe u školama je presudna u formiranju pitomaca za poziv budućih starešina, pa otuda ova pitanja treba da nađu svoje mesto i da dobiju svoj pravi značaj u procesu obuke i vaspitanja.

Armija ima posebnu organizaciju života i unutrašnjeg ustrojstva, koja je sračunata na to da stvori takve jedinice, starešine i vojnike, koji će uvek biti spremni da podrede svoje lične želje i interese interesima celine. To je uslovljeno potrebama armije, a zasniva se na karakteru njene organizacije i ciljevima koji se pred nju postavljaju. To je u osnovi sastavni deo vaspitanja i obuke i ne može se uzeti kao nešto posebno. Ako se tako shvati onda bi svi elementi vojne organizovanosti u školama imali karakter i obučavanja i vaspitavanja, tako da ukupno dejstvo svih tih komponenata obezbeđuje formiranje kompletnog starešine, koji će znati da i sam izvede i pokaže svaku vojničku radnju i borbeni postupak, i da objasni neophodnost njihove primene i uvežbavanja.

*Vojnički odnosi i disciplina.* Suštinsko pitanje organizacijskog ustrojstva svake armije, kamen temeljac svake vojne organizacije, predstavlja princip subordinacije. On se ogleda u strogoj potčinjenosti mlađeg starijem, bezuslovnom izvršavanju naređenja pretpostavljenih i besprekornoj disciplini. Ovaj princip je suštinsko pitanje svake vojne organizacije pa i naše. Stoga, disciplina i visoka odgovornost u našoj armiji zasnivaju se na svesti

ljudi i saznanju njene neophodnosti za borbenu sposobnost jedinica, na bezgraničnoj ljubavi prema svojoj socijalističkoj domovini i privrženosti ciljevima kojima služi naša armija.

Čvrsta disciplina i pravilni vojnički odnosi u našoj armiji čine nedeljivo jedinstvo. Disciplina i vojnički odnosi se međusobno uslovljavaju i zavise jedno od drugog.

S obzirom na ulogu vojnih škola i akademija u obuci i vaspitanju budućih starešina armije, organizatora i nosioca celokupne aktivnosti na osposobljavanju i pripremi jedinica za uspešnu odbranu zemlje, borba za čvrstu disciplinu i pravilne vojničke odnose ima izuzetno značajnu ulogu u vaspitno-obrazovnom procesu, i to: komandovanju, obuci i vaspitanju, odnosu prema tehnici i naoružanju, materijalnom poslovanju i uopšte izvršavanju svih zadataka, kako u miru tako i u ratu.

Bez potpunog usvajanja i doslednog sprovođenja u praksi principa subordinacije i безусловnog izvršavanja naređenja pretpostavljenih od strane potčinjenih, bez potpunog pridržavanja normi vojničkog života i ponašanja, bez odgovornog odnosa prema svim zadacima i punog zalaganja pripadnika vojnih škola i akademija, kako pitomaca tako i nastavnika i starešina, nemoguće je osposobiti pitomce za uspešno komandovanje i rukovođenje jedinicama.

Zahtevajući pravilan vojnički odnos prema starešinama i nastavnicima, visoku odgovornost u izvršavanju zadataka u radu uopšte, pitomcima se mora objasniti da je disciplina jedan od važnih elemenata borbene sposobnosti jedinica. Da bi, međutim, starešine i nastavnici u vojnim školama i akademijama efikasnije razvijali i podizali disciplinu i gajili pravilne starešinske odnose, neophodno je da u svemu služe ličnim primerom, jer pitomci dok su u školi obično nastoje da oponašaju svoje nastavnike, a kasnije to prenose i u svoje jedinice.

Svesna disciplina, kakva je svojstvena našoj armiji, ne zasniva se na prinudi i strahu od posledica represivne prirode. U njoj postoje svi uslovi za razvijanje drugarstva i takvih međusobnih odnosa koji ne protivureče principu

subordinacije, nego, naprotiv, predstavljaju uslov za postojanje svesne discipline. Poštovanje ličnosti i razvijanje pravilnih, vojničkih drugarskih odnosa između pretpostavljenih i potčinjenih jačaju svesnu disciplinu.

Kod pojedinih starešina se pojavljuju, u pogledu shvatanja discipline i načina njenog obezbeđivanja, dve suprotne negativne krajnosti.

Pojedinci ne postupaju ispravno starešinski, ne postavljaju se dovoljno pedagoški u skladu s vojnim propisima u nastalim konkretnim situacijama, već krutim metodama nastoje da učvrste red i disciplinu. Takve starešine se zavaravaju smatrajući da su red i disciplina u njihovim jedinicama na visini. U takvim slučajevima ne radi se o čvrstoj vojničkoj disciplini već o prividnom redu.

Ovakvim načinom rada narušava se drugarstvo i pravilni međusobni odnosi, a time slabi i moralno-političko stanje jedinica.

Druge starešine zbog nezameranja i trule familijarnosti unose liberalizam u redove armije, ne preduzimaju potrebne mere u svrhu učvršćivanja discipline, ni onda kada su neophodne, a sve pod izgovorom borbe za „socijalističke odnose“. Ovo predstavlja oportunistički, koji je štetan i nedopustiv jer dovodi do istih rezultata kao i kod prvih.

O disciplini i drugarstvu drug Tito je rekao: „U Armiji treba da vlada duh drugarstva, onakvog drugarstva kakvo je vladalo u velikom oslobodilačkom ratu. Razumije se da to ne smije ići na štetu discipline. Ali ja mislim da disciplina neće ništa izgubiti ako bude vladalo takvo drugarstvo. Naprotiv, disciplina će se time još podići, ona će time dobiti. U našoj armiji treba da bude čvrsta, gvozdена disciplina — s jedne strane, a s druge — najprisnije drugarstvo između oficira i samih boraca. To drugarstvo će se izraziti, u prvom redu, na taj način što će se oficiri čovečno odnositi prema našim mladim ljudima i s pažnjom gledati na mlade naraštaje naših naroda, koje treba da vaspitaju i da usavrše u rukovanju modernim tehničkim vojnim sredstvima. Bezdušnost i aljkavost prema ljudima je opasnost za čvrstinu jedne armije. Drugarski odnos, prisno drugarstvo prema ljudima, čovečniji

postupak prema onima koje vaspitavate — to je zaloga monolitnosti jedne armije, kao što je naša“.<sup>1)</sup>

Naše vojne škole moraju izgraditi mlade starešine koje će se boriti za čvrstu, svesnu disciplinu. Čvrsta disciplina nije subjektivna volja ili želja ovoga ili onoga starešine, već neophodna pretpostavka samog postojanja armije i njenog uspešnog funkcionisanja, jedan od bitnih elemenata borbene sposobnosti jedinice, ona predstavlja neophodan preduslov za uspešno izvršenje svakog zadatka.

Zdravi vojnički i starešinski odnosi, uz dobru organizaciju rada i života škole, predstavljaju jedan od osnovnih preduslova za kvalitetno izvršavanje zadataka kako u oblasti obuke i vaspitanja, tako i svih drugih. Dobro organizovan život i rad u armiji i insistiranje na zahtevima da se bezuslovno poštuju odredbe pravila i izvršavaju naređenja onemogućavaju negativne pojave koje slabe disciplinu i odgovornost u izvršavanju zadataka i obaveza.

Puno angažovanje na izvršavanju zadataka i naređenja u mirnodopskim, a posebno u ratnim uslovima moguće je očekivati samo ako u armiji vlada duh međusobnog poverenja i uzajamnog poštovanja, kakav je jedino moguće postići u uslovima zdravih vojničkih odnosa i besprekorne discipline.

Karakter naše armije, njeni ciljevi i zadaci, pored neprekidne borbe za čvrstu disciplinu, nameću i potrebu stalnog razvijanja drugarstva i zdravih vojničkih odnosa između starešina i potčinjenih i obratno, jer su zadaci koji se postavljaju pripadnicima armije veoma odgovorni i složeni, a to zahteva puno angažovanje, najsavejnije i najpotpunije izvršavanje svakog zadatka od svih pripadnika armije.

*Vaspitna uloga obuke.* Obuka u miru u armiji uopšte, a osobito u vojnim školama i akademijama, predstavlja glavni zadatak. Polazeći od pretpostavke da će u budućem ratu doći do upotrebe nuklearnih sredstava velike razorne

---

<sup>1)</sup> Tito: *Vojna dela*, II knjiga, str. 52; Vojnoizdavački zavod JNA, 1951. godine.

moći, da će rat biti verovatno dugotrajan, uništavajući i da će zahtevati velika prostranstva, da će imati izrazito manevarski karakter i tražiti ogromne napore i staviti na probu sve ljudske i materijalne vrednosti čitave zemlje, a osobito armije, pred obuku se postavlja zadatak da pitomce svestrano pripremi za teške zadatke koje će naše jedinice morati da rešavaju.

Kroz obuku pitomci se osposobljavaju za sve moguće oblike vođenja borbenih dejstava na frontu i u pozadini, samostalno i u okviru više jedinice, u sadejstvu sa jedinicama svoga ili drugih rodova, vidova i službi, danju, noću i pod svim atmosferskim uslovima. Obukom se svi osposobljavaju da do savršenstva vladaju naoružanjem i opremom i da mogu uspešno komandovati jedinicama u borbenim dejstvima u kojima se upotrebljava konvencionalno, raketno i nuklearno naoružanje i da znalčki i umešno primenjuju neophodne mere zaštite od svih tih sredstava, kao i da budu spremni da uspešno komanduju vodom i četom odgovarajućeg vida, roda ili službe u miru i u ratu. Osnove naše koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata oni moraju dobro da poznaju i da budu uvek spremni da brane slobodu i nezavisnost svoje socijalističke domovine.

Od posebnog je značaja podvući sve veću važnost podizanja tehničke kulture pitomaca u vojnim školama, imajući u vidu veliku ulogu savremenog naoružanja i ostale tehnike, od kojeg će u velikoj meri zavisiti uspešno vođenje eventualnog rata.

Pri razmatranju značaja tehničkog obrazovanja pitomaca moramo, pre svega, imati u vidu ulogu tehnike u budućem ratu, kao i uticaj starešina prilikom njene upotrebe na tok vođenja borbenih dejstava.

„Stalni napredak tehnike i menjanje tehničkih principa traže od svih starješina da se obuci, a naročito vežbama i ovladivanju savremenom vojnom tehnikom, posvijeti poseban značaj. Po mom mišljenju, biće potrebno da tu još radikalnije i smjelije budu prihvaćena nova rešenja, koja više odgovaraju našim uslovima i našim

gledištima o narodnoj odbrani. Pri tome uvek treba imati u vidu iskustva iz naše narodne revolucije“<sup>2)</sup>.

Ako se uzmu u obzir izuzetno veliki fizički i drugi naponi koje starešine u armiji moraju savladati, a osobito u ratu, kao i značaj fizičke kondicije za vaspitanje i negovanje zdravlja ljudi — možda bi fizičkoj obuci trebalo pokloniti još više pažnje.

Sve ove komponente obuke čine celinu usmerenu na pripremu budućih starešina. Kroz obuku i celokupnu organizaciju vojničkog života i rada u akademijama, izgrađuje se lik pitomca — starešine koji će u miru značajki obučavati i vaspitavati svoje vojnike, a u ratu ih vešto voditi u pobeđe.

### *Vaspitna uloga nastavnika i starešina*

Utvrđeni unutrašnji red i disciplina traže od pitomaca da menjaju mnoge navike i načine života u građanstvu. To kod pojedinaca dovodi i do privremenih psihičkih opterećenja, koja se različito manifestuju i po oblicima i po intenzitetu.

Neposredne starešine i nastavnici moraju biti najvažniji oslonac i podrška mladim pitomcima da ovakve situacije prebrode. Pitomci nemaju vlastitog iskustva u tome. Njihov kolektiv je tek u oformljivanju, te je starešina i nastavnik uzor kako treba raditi i savlađivati početne teškoće. Osnovni preduslov za uspeh jeste da starešina—nastavnik uoči ove pojave, da što pre i što bolje upozna osobine i svojstva pojedinih pitomaca, kako bi mogao pravilno da im priđe i uspostavi toplu, ljudsku atmosferu i odnose, ne odstupajući pri tome od propisa unutrašnjeg reda i discipline. Kroz sve oblasti rada oni moraju biti pitomcima uzor u poštovanju normi koje regulišu vojničke odnose. Pri tome se njihova aktivnost ne sme iscrpljivati samo na strogosti zahteva, već i upornosti u objašnjavanju vrednosti i svrsishodnosti tog zahteva, pridržavajući se načela da nije sve rešeno obezbeđenjem

<sup>2)</sup> Intervju druga Tita „Narodnoj armiji“ povodom 20-togodišnjice JNA.

poslušnosti, već da treba obezbediti i potpunu i čvrstu ubeđenost u neophodnost svega toga.

Pitomcima je, na primer, lako shvatljiv zahtev da treba da savladaju program nastave i da postanu majstori u rukovanju ratnom tehnikom. Međutim, pojedinci u početku teško shvataju kako tom osnovnom cilju doprinose, na primer, uredno nameštanje kreveta, i uporno insistiranje na određenom položaju tela u stavu „mirno“, česta postrojavanja i slično. Takvi pitomci nisu u stanju da shvate povezanost osnovnog cilja vaspitanja i obuke sa ovakvim i sličnim zahtevima unutrašnjeg reda i discipline, života i rada, jer im sve to ne izgleda opravdano sa stanovišta „bojeve gotovosti“, kako se najčešće uprošćeno objašnjavaju mnogi zahtevi.

Pedagoško iskustvo uči da je uspeh i vrednost obuke i normi unutrašnjeg reda i discipline u vojsci zavisan u velikoj meri od toga koliko je starešina sposoban da vojnika (pitomca) uveri u korisnost onoga u čemu se obučava i što se od njega traži. U taktičkoj obuci to se postiže težnjom da se uslovi obuke maksimalno približe ratnim uslovima. Uspeh u rukovanju naoružanjem, u strojevoj, telesnoj i drugim vrstama obuke, zavisan je od toga koliko je ta obuka prilagođena uslovima građenja borbenih dejstava i izvršavanju raznih zadataka u ratu. Međutim, kad se radi o zahtevima vojne organizovanosti u celini i takvih njenih sastavnih delova, kao što su: unutrašnji red, unutrašnja služba, disciplina, raspored rada i drugi uslovi delatnosti pitomaca, oni se ne mogu uvek približiti uslovima borbe. Ovo nalaže nastavnicima i starešinama strpljiv rad da pitomci shvate svrsishodnost potrebe vojne organizovanosti i da određeni zahtevi nisu sami sebi cilj, već sredstvo i uslov za formiranje onih ličnih kvaliteta koji su im potrebni za uspešno obavljanje starešinskih funkcija u miru i ratu.

Uspesi naše socijalističke izgradnje i novi odnosi stvaraju kod mladog čoveka osećanje sigurnosti, ponosa i vlastite društvene vrednosti. Takav omladinac zna svoja prava i traži ih. On je spreman da učestvuje u nastavnom i vaspitnom procesu kao subjekt, a ne da bude samo objekt obuke. Značaj ovog zahteva nije samo sa stanovi-



šta psihologije savremenog čoveka, koji se u socijalizmu formirao kao slobodna i samostalna ličnost, već i sa staništa fizionomije i zahteva koje postavljaju savremeni uslovi vođenja rata.

U savremenom ratu neće biti moguće jednim naređenjem precizirati zadatke za duži period. Izvršavanje borbenih zadataka biće uslovljeno sposobnošću potčinjenih da ispolje stvaralaštvo i samostalnost u radu. Te kvalitete pitomci ne mogu steći samo verbalnim izučavanjem fakata, normi i principa. Njih treba stavljati pred probleme koje nameće fizionomija savremenog boja, razvoj armije i naša koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata i tim putem razvijati sposobnosti za logična rasuđivanja, kultivirati samostalnost i inicijativu kao najvažnije komponente kompletne ličnosti budućeg starešine. U takvim uslovima pitomac se uči kako treba raditi sa ljudima u trupi, što je od posebnog značaja. On mora iz škole izaći sa shvatanjem da je čvrsta disciplina nezamenljiva komponenta borbene sposobnosti jedinice, ali i sa uverenjem da se ona izgrađuje ne na strahu od kazne, već na dubokom i čvrstom ubeđenju u potrebu discipline i svesti koji su jači od straha, na patriotizmu, humanim starešinskim odnosima, na borbi za afirmaciju vojnike ličnosti i čvrsto usvojenim navikama koje se stiču u procesu obuke.

Da bi se obezbedila puna vaspitna uloga vojne organizovanosti u formiranju pozitivnih vojničkih i starešinskih kvaliteta kod pitomaca, veoma je značajno da postoje jedinstveni stavovi nastavnika i starešina u svim pitanjima koja spadaju u domen unutrašnjeg reda i discipline.

Neke analize pokazuju da pojedini nastavnici ne ispoljavaju svestranu aktivnost u svrhu usvajanja i stalnog obezbeđenja vojničkog života i rada, poštujući ga lično i boreći se za njegovo poštovanje u domenu svojih prava i dužnosti — principijelno, pedagoški i vojnički. U nekim školama ima slučajeva, doduše retkih, da pojedini nastavnici ne poštuju unutrašnji red i disciplinu, ni u toku nastavnog procesa, a pogotovo ne u vannastavnom radu i životu. Izvestan broj nastavnika ne oseća se dovoljno odgovoran za red i disciplinu, ponašanje i urednost pito-

maca na času, niti insistira na kulturi u radu školskih i domaćih zadataka i tome slično.

Borbu za primeran unutrašnji red, vojničke odnose i disciplinu jedan deo nastavnika još uvek ne smatra svojom dužnošću. Prema narušavanju unutrašnjeg reda i discipline pojedini nastavnici se pasivno odnose. Međutim, nedovoljno uključivanje nastavnika u celokupni život, rad i unutrašnji red škole slabi vaspitno-obrazovnu ulogu starešina i otežava pravilno i uspešno vaspitavanje pitomaca.

Nastavnici su odgovorni za razvoj celovite ličnosti budućeg starešine, a ne samo da mu pomažu u sticanju stručnih znanja. To upravo čini veoma značajnu stranu i sadržinu pedagoške aktivnosti nastavnika. Od njihovog stava prema unutrašnjem redu i disciplini, od njihove stručne i pedagoške sposobnosti da objašnjavaju i osmišljavaju svaki zahtev, normu i meru, da insistiraju da se one bezuslovno sprovode u najvećoj meri zavisi kako će pitomci usvojiti norme vojničkog života, koliko će i sami postati aktivni nosioci pravilnih vojničkih odnosa i discipline.

*Priprema mladih starešina za dužnost u trupi.* Ma koliko bio solidan rad u vojnim školama i akademijama, mlade starešine će dolaziti u jedinice sa nedovoljno jasnom predstavom o poslovima, obavezama i zadacima koji ih tamo čekaju. Zato je neophodno da se postepeno i sistematski uvode u dužnosti trupnih starešina, pri čemu je za njih osobito dragocena pomoć starijih drugova i pravilan prihvata od strane starešina. Kao što je težak period adaptacije pitomaca sa civilnog na vojnički način života prvih meseci školovanja, teško je i njihovo prilagođavanje i uklapanje u novu sredinu prvih meseci posle dolaska u jedinice i prijema dužnosti. Zbog toga je neophodno da se još u toku školovanja, a posebno na kraju, što solidnije pripreme za dužnosti koje ih očekuju u trupi, a osobito da im se ukaže na probleme i teškoće sa kojima će se tamo susresti.

Iz razgovora sa nekim komandantima pukova i brigada, kao i nekim nastavnicima i starešinama iz uprava

akademija i škola, vidi se da postoje različita mišljenja do koje mere i kako pitomce u toku školovanja treba pripremiti za poziv starešine i vaspitača u trupi i snalaženje u životu.

Dok trupne starešine polaze od toga da iz akademija treba da dobiju kompletne komandire, koji će odmah primiti jedinice i besprekorno rukovoditi njima, starešine i nastavnici vojnih škola smatraju da je osnovno dati pitomcima što više vojnostručnih znanja i razviti kod njih radne navike, osećanje odgovornosti, skromnosti, sposobnosti za brzo i pravilno donošenje odluka, razviti samoinicijativu i druge pozitivne osobine, kao neophodnu osnovu za njihovu dalju izgradnju kao starešina.

Svakako, bilo bi nerealno zahtevati da akademija dá kompletne komandire, jer konačno formiranje pitomaca kao starešina moguće je jedino u trupi. Tamo se u praksi proveravaju stečena znanja, stiče bogato životno iskustvo i jedino tamo mogu doći do punog izražaja rukovodilačke i druge sposobnosti mladih starešina. Međutim, činjenica je da se u školama pitomci ne pripreme uvek dovoljno za poziv starešine u trupi, a posebno za teškoće sa kojima će se tamo susresti. Mlade starešine izjavljuju da u vojnim školama stiču solidna teoretska znanja, ali da je nedovoljno praktičnih vežbi. One bi želele da više praktično izvode radnje koje će po odlasku u trupu morati da pokažu i zahtevaju od svojih vojnika. Za oficire koji su kao podoficiri iz trupe došli u vojnu akademiju bilo je mnogo manje problema u pogledu snalaženja u jedinici. To ukazuje na potrebu da se rad vojnih škola više približi životu i potrebama trupe, da se pitomci upućuju na staž u trupu i to po mogućnosti što duže (do dva meseca), i da se veća pažnja obrati njihovom vojnom vaspitanju. Pored toga što podoficirske škole i akademije imaju zadatak da pitomcima daju što solidnija teoretska znanja, koja treba da im posluže kao osnova za njihovu dalju izgradnju, trebalo bi veći značaj dati praktičnim vežbama i radu u uslovima kakve će pitomci docnije najčešće imati u jedinicama. Pri tome je od posebnog značaja da za vreme školovanja pitomci prođu kroz sve dužnosti koje vrši vojnik, kao i one koje će oni obavljati kao starešine.

Za čitavo vreme školovanja pitomci žive i usvajaju norme vojničkog života, tako da sve to za njih predstavlja pripremu za odlazak u trupu. Ali, i pored toga, i raznih drugih mera, trebalo bi s njima vršiti i neposredne pripreme na kraju školovanja. U vidu seminarara ili na neki drugi način pitomcima treba ukazati na probleme i zadatke s kojima će se susresti u jedinicama, kao i na mnoge druge teškoće na koje će naići u ličnom životu. Ovim seminarima bi, pored nastavnika i starešina, mogli prisustvovati i mlade starešine iz trupe, koje bi na bazi ličnog iskustva govorile pitomcima o svim tim pitanjima. Ovakve pripreme još u toku školovanja pomogle bi pitomcima da se lakše snalaze na dužnostima i da se uspešnije uklope u novu sredinu i rešavaju lične probleme.

Pitomci u toku školovanja imaju veoma povoljne materijalne i druge uslove života. Sve im je obezbeđeno (smeštaj, ishrana, odeća i ostalo što im je potrebno), o svemu se brinu drugi, a njima ostaje jedino da marljivo uče. Pored toga, o trupi im se ponekad priča isuviše ružičasto, ne ukazuje im se dovoljno na probleme i teškoće. Mesec dana, koliko pitomci nekih škola provode na stažu, nedovoljno je da steknu realnu sliku o životu i radu u trupi. Ako se ove mlade starešine ne prihvate kako treba i ne pomogne im se da se snađu i uklope u novu sredinu, onda i nije čudo što pojedinci, neposredno po dolasku u jedinice, preživljavaju izvesnu psihičku krizu. Zato je nužno da se u trupi izvrši što solidnija priprema za njihov prihvatanje, da ih starešine prime i razgovaraju s njima pojedinačno, kao i da im se kolektivno organizuje svečani prijem. Pored toga, za svakog od njih treba, po mom mišljenju zadužiti nekog iskusnog starešinu koji bi ih detaljnije upoznao sa dužnošću, pomagao da nađu smeštaj (ako se radi o oficiru), upoznao sa sredinom u kojoj će živeti, uključujući ih u život doma, itd. Pored toga, bilo bi korisno bar mesec dana upoznavati mlade starešine sa njihovim dužnostima i ne davati im zaduženja. Tek posle tako svestranih priprema bilo bi moguće na svečan način zadužiti ih jedinicom. Tim povodom bi trebalo i u domu prirediti svečanost, drugarske večeri i slično, kojima bi

prisustvovali komandanti jedinica i gde bi se upoznali sa ostalim starešinama dotičnog garnizona.

Mada se u našim jedinicama vrše pripreme za prihvata mladih starešina, i obično je njihov prijem topao i ljudski, imamo i slučajeva da taj prihvata nije uvek onakav kakav mi želimo. Prema mišljenju nekih komandanata pukova i nekih mladih starešina, njihov prihvata je, po propisima i „vojnički“. Obično ih primi i porazgovara s njima komandant, zatim se upoznaju sa jedinicom i preda im se dužnost, a što se tiče njihovih ličnih pitanja, brige o njihovom smeštaju, ishrani i ostalim potrebama, nemaju stalne i potrebne pomoći od pretpostavljenih i starijih drugova. To se negativno odražava na izvestan broj mladih starešina, otežava i usporava proces njihovog prilagođavanja životu jedinica i dužnostima starešina.

Mislim da bi sve ove mere i pitanja o kojima je govoreno u vezi sa vaspitanjem pitomaca veoma mnogo doprineli boljoj i kvalitetnijoj pripremi mladih starešina za njihove dužnosti i zadatke u trupi.

General-major

VELIMIR RADIČEVIĆ

## O RADU SA MLADIM STAREŠINAMA I NJIHOVIM ZADACIMA

Svake godine redovi Armije se podmlađuju hiljadama vojnika, pitomaca, mladih podoficira i oficira. Oni dolaze, uglavnom, sa čvrstim ubeđenjem i rešenošću da daju vlastiti doprinos u izgradnji naše vojne organizacije i daljem osposobljavanju i podizanju Armije na viši stepen. Njima je poznato da će se mnogim znanjima stečenim u Armiji moći koristiti i sutra kao građani, kao nosioci našeg daljeg razvitka. Oni veoma dobro znaju i to da život u vojsci i savremena obuka iziskuju velike fizičke i duhovne napore i samoodricanja.

No, da li će taj mladi organizam biti dovoljno vitalan da razvije snagu, polet i oduševljenje, inicijativu i ambicije kod svakog pojedinca, da unese sve svoje snage i sposobnosti u život jedinice, to u najvećoj meri zavisi od mladih oficira i podoficira — neposrednih starešina, koji su vojniku svakodnevni učitelj i drug. Zato naš mladi starešina, da bi bio kompletan vaspitač vojnika (od kojih dobra većina poslednjih godina dolazi u Armiju sa solidnim obrazovanjem), ne samo što ne sme oskudevati u vojnostručnim, ideološko-političkim i tehničkim znanjima već mora posedovati i odgovarajuće humanističko, sociološko i pedagoško-psihološko obrazovanje. On mora biti ne samo dobar komunista, već i dosledan idejni borac sa visokim moralno-političkim kvalitetima. Svakako da je najteže obezbediti da je taj prilično opsežan kvantum znanja „prenese“ na mladog vojnika.

Osnovna odlika mladog starešine mora biti da je osposobljen da uspešno i kvalifikovano obavlja starešin-

ski poziv, da temeljito poznaje duh, smisao i karakteristike naše vojne organizacije, naoružanje, opremu i tehniku svoje jedinice, program obuke i zadatke koji iz njega rezultiraju za svakodnevni rad. Za mlade starešine je važno „da stečena znanja u vojnim školama i akademijama ne smatraju dovoljnim, konačnim, već samo dobrom i sigurnom osnovom koja im omogućava da u praktičnom radu sa jedinicom, putem neprekidne vojnostručne i ideološko-političke izgradnje, stalno usavršavaju i obogaćuju opšta znanja, stručne i rukovodilačke sposobnosti. No, prvenstveno valja imati na umu to da je sistematski individualni rad jedan od najvažnijih oblika svestrane izgradnje starešina“.<sup>1)</sup>

Stalno podizanje vlastitih znanja i sposobnosti skopčano je sa mnogim teškoćama, velikom odgovornošću, fizičkim i umnim naprezanjem. Neprekidno usavršavanje savremene ratne tehnike, novine u načinu borbenih dejstava i sve dinamičniji i bujniji razvitak socijalističkog društva, zahtevaju od starešina neprekidan rad.

Komande, rukovodstva SK i politički organi moraju bdeti nad izgradnjom i formiranjem mladih starešina. To, uprkos svim teškoćama, pojačava ljubav prema pozivu, spremnost na sistematski, požrtvovan i koristan rad, na svakodnevno druženje s knjigom. Poziv starešine zahteva elastičnost, staloženost i otvorenost prema svemu što je novo, bolje i naprednije. Time se izbegavaju sve opasnosti zaostajanja za razvitkom.

Promišljenim stavom, primernim držanjem, brigom starešina i ljudskim odnosom prema svakom čoveku, mladi starešina može vrlo neosetno da deo iskustva onih koji vaspitavaju i obučavaju druge učini vlastitom svojinom. To da naš starešina ima vojnički ispravan odnos prema svakom pripadniku Armije zahteva revolucionarni i duboko socijalistički karakter naše vojske. Mi čoveka poštujemo i cenimo kao ljudsko biće, kao ličnost za sebe, bez obzira na njegove stvarne mogućnosti, manje ili veće

---

<sup>1)</sup> General armije Ivan Gošnjak: *Intervju listu „Front“*, povodom dvadesetogodišnjice izlaženja Narodne armije, br. 1334, od 26. II 1965. godine.

kvalitete. Taj mladi čovek nije i ne sme biti bezimena jedinka, „jedan više“ jer on ima svoj ponos, čast i individualnost i kao ratnik i branilac socijalističke domovine. Jedino takvim prilaženjem ljudima možemo u njima razviti do kraja odanost, požrtvovanost, samopregor i inicijativu na zadacima izgradnje vojne organizacije. Tim putem se izgrađuju i svesna disciplina i čvrsta, samostalna i sposobna ličnost. Takvo prilaženje ljudima ima dubok smisao i značaj upravo sa aspekta izgradnje moralno-politički jedinstvene dobre vojske.

U gardijskoj diviziji, na primer, kada prime mlade oficire, „provedu“ ih kroz čitav niz sastanaka i dogovora, savetovanja i zborova pre nego prime dužnosti. Bez žurbe, temeljito, sa puno analize svoga posla, svaki organ, komanda, oficir predstavi im se sa obavezama na radnom mestu, predoči im stečena iskustva, teškoće i iznose svoja razmišljanja oko unapređivanja posla. Bez ustezanja i hvalisanja kaže se šta je dobro, ali i čime ljudi nisu zadovoljni, i šta usporava napredak jedinice. Ne izostaje ni upoznavanje sa pravima, nadležnostima i obavezama svakog organa. Međutim, ni tada mladi ne primaju svoje dužnosti. Oni i dalje nekoliko dana posmatraju i sagledavaju život i rad matične jedinice. Proučavaju nastavni program, razgovaraju sa ljudima, listaju pisane materijale o jedinici. Na sastancima iznose svoje utiske i zapažanja i nakon toga primaju dužnosti. Ovakav postupak ima veliki vaspitni značaj, jer se na taj način mlade starešine praktično uveravaju da vojska nije samo vojnik i puška, već da je to vrlo složen organizam.

Naš starešina, kao i komunist i borac za izgradnju socijalističkih društvenih odnosa, svojim držanjem, postupcima, diskusijom, razgovorima, predavanjima, praktičnom delatnošću i brigom o ljudima koje vaspitava i obučava, podstiče i pomaže kretanje društva u celini. Da bi mogao da uspešno deluje i van Armije, u društveno-političkim organizacijama i organima samoupravljanja, on mora stalno da prati proces razvitka društva, da uči, čita i razgovara sa ljudima različitih profesija, zanimanja, pa i shvatanja. On treba da bude spreman da se suoči i sa onima koji nisu njegovi istomišljenici, koji imaju



katkad i naopaka shvatanja o mogućnostima i pravcu razvitka društva.

Za takvu svakodnevnu ideološku borbu mladi čovek se može osposobiti i pripremiti ako poseduje dovoljno elana i ambicija, naročito tamo gde takvi napori znače očigledno prevazilaženje zaostalih shvatanja i borbu za razvijanje humanističkih i progresivnih pogleda, ideja i stavova. Verovatno će u takvom radu neretko nailaziti i na teškoće, otpore i nerazumevanje, ali će se i kroz to kaliti njegov lik, izoštravati vidici i činiti jasnijim njegova svakodnevna aktivnost. S tim u vezi je i potreba za aktivnim i studioznim idejno-političkim radom u svakoj jedinici sve veća, da bi mladi mogli dovoljno razborito i slobodoumno gledati na složene procese koji karakterišu našu društvenu stvarnost.

U takvoj atmosferi starešine mogu najbolje shvatati svu složenost i specifičnost vojnog dela, ali i raznovrsne probleme naše društvene stvarnosti. Iskustvo nam daje za pravo kada tvrdimo da neke probleme u razvitku zemlje ne izučimo valjano, i kompleksno, pa nas prosto zaprepašćuju praktični problemi i posledice nekih mera. A zna se — idejni problemi ne nastaju slučajno, već izviru iz zamršenosti i složenosti života i nesposobnosti da se neki procesi sagledaju u svoj protivrečnosti i do kraja. Istina, oni su, mada ređe, posledica teškoća, neznanja, nesnalaženja, brzopletih i olakih odluka, nepripremljenih i neobjašnjenih mera i sl.

Mnoge potrebe i obaveze temeljitog i savremenog idejnog delovanja među mladim starešinama proizilaze i usled okolnosti što su to mladi i često nepotpuno formirani komunisti. Zato mnogi partijski dokumenti: program SKJ, Statut, istorija i drugi materijali trajne vrednosti moraju postati njihova svojina, putokaz i orijentacija. U njima se valja snalaziti a ne samo u teoriji nego i u praksi. A to nije lako, jer područje partijsko-političkog rada u vojsci nije jednostavno. Potreba za odlično obučenom, opremljenom i solidno organizovanom armijom, svest o čvrstoj disciplini, tačnom ispunjavanju naređenja i zapovesti nameće komunistima teške obaveze. Mladim starešinama pogotovo.

Ono što je u ovakvom razmatranju svakako neosporno, jeste činjenica da komunista mora biti samodisciplinovan, požrtvovan, nesebičan, skroman i realan. On mora znati svakog čoveka, znati da mu pride, da mu pomogne i podrži ga u onom što je dobro i napredno. Ne smemo zaboraviti da i ljudi u Armiji nisu idealni, nepogrešivi i jednom za svagda formirani i izgrađeni. Svaki čovek se vaspitava, uči i osposobljava da bude dobar, da bude sebi i drugima koristan, da strpljivim, upornim i sistematskim radom i uz pomoć svoje sredine postane ono što treba. Zato komunista-starešina mora biti borben, požrtvovan i otvoren, u pravom smislu širokogrud i blizak čovek, onaj kome se drugi mogu i smeju poveriti u svemu i do tančina. To znači da je starešina, iako komanduje i naređuje, dužan svakoga brižljivo saslušati i posavetovati i staviti se u njegovu situaciju. To sigurno neće i ne može oslabiti njegovu sposobnost da samostalno preuzme obaveze i odgovornosti kada je to u interesu jedinice najcelishodnije. Sagledavanje smisla i svrhe jedne i druge relacije predstavlja svojevrstu mudrost i to su, bez sumnje, najvažnije komponente istinskog autoriteta starešine. Prema tome, danas je snaga autoriteta u autoritetu znanja, čistog moralnog lika, stvarnih starešinskih i ljudskih sposobnosti čoveka. Na to se valja oslanjati i orijentisati, a ne samo na moć vojne subordinacije i pravila. Osobito u našim uslovima, u armijskoj organizaciji, čovek mora biti sasvim načisto s tim da, ako hoće da traži od drugih najveću meru spremnosti, mora pre toga založiti celog sebe u borbi za iste ciljeve.

### *Izgrađivanje čvrstih vojničkih kolektiva*

Svaki starešina kao svakodnevni vaspitač ljudi, bez obzira na to da li lično izvodi nastavu, stara se o tehničkim sredstvima, vodi vojnički sastanak, konferenciju, iznosi zapažanja ili predloge na partijskom sastanku, zboru i tsl., uvek kompletno procenjuje uslove i mogućnosti ljudi, jedinice, kolektiva. Bilo da kritikuje ili nagrađuje, kažnjava ili pohvaljuje vojnika, ispraća ga na od-

sustvo ili predlaže za prijem u SKJ, on treba da posmatra svestrano čoveka sa svim njegovim vrlinama i slabostima. A u suštinu, u čoveka nije lako prodreti ni u vojničkom stroju ni van njega.

Svakako je od najvećeg značaja da oficiri u jedinicama kojima komanduju i rukovode vide ljude koji se iskreno bore za svoje društvo, kojima leže na srcu interesi Armije i domovine. Sa tih osnova oni treba da neguju drugarstvo, međusobnu pomoć, razumevanje, iskrenost i dostojno ponašanje svakog pojedinca. Na tim osnovama grade njihovu saradnju na svakom zadatku, zalaganje i poverenje. Kroz to saznaju „dimenzije“ i mogućnosti svakog čoveka, uviđaju koliko ko može i kakav je ko u kolektivu. A oslanjanje na vojnički kolektiv, na udruženi um i snagu jedinice mnogo znači. To omogućava mladom starešini da se u svojoj jedinici oseća kao dobar domaćin u složenoj radnoj porodici. Njegov autoritet biće neopoziv. Naći će tada i dovojno snage da olakša svoje napore u nastavi i na zdravoj vojničkoj osnovi učvrsti i razvije besprekornu disciplinu, drugarstvo, stvori međusobno razumevanje i podršku i unapredi organizaciju vannastavnih aktivnosti.

Uprkos velikim razlikama u nivou obrazovanja, navikama i tradicijama sa kojima su mladi vojnici stupili u redove Armije, oni se brzo zbliže, sprijatelje i postanu spremni da prihvate zajedničke norme i zadatke. Ipak, vojni kolektivi u svojoj suštini ostaju složene celine o čijem jedinstvu i akciji treba uvek razmišljati. Nema gotovo ni jedne jedinice u kojoj nemamo veći broj vojnika sa završenom srednjom ili visokom školom. Znatno je broj omladinskih i drugih rukovodilaca sa terena, predsednika ili članova radničkih saveta i upravnih odbora, članova upravnih i zadružnih saveta. Retke su jedinice gde među vojnicima nema bar 10% komunista, itd. To su novi kvaliteti i nove mogućnosti svake jedinice. To su kolektivi samoupravljača, drukčije organizovani i usmereni, koji se nalaze pred specifičnim zadacima. Ako su takve jedinice čvrsto organizovane i dobro vođene, usvajanje znanja, veština i navika koje iziskuje naš pro-

gram ne predstavlja teškoću, posebno ne u uslovima savremenog smeštaja, organizacije vaspitanja i obuke.

Ali, u takvim kolektivima veće su i obaveze starešina. Jer mladi ljudi sa takvim kvalitetima ne treba da budu pasivni učesnici nastavnog procesa, da ostaju samo u položaju onih koji „slušaju“, koje „učimo“, da budu samo objekt vaspitanja, već moraju biti i aktivan činilac u svim tim naporima. Takve generacije žele aktivno da žive i da se afirmišu. To znači da mogu mnogo i samostalno da ostvare, da uče, saznaju, shvataju i razumeju. Možemo ih, prema tome, uposliti i da rade sa drugima koji zaostaju ili ne stižu da idu ukorak sa jedinicama, da im pomažu u obavljanju gradiva, da izrađuju nastavna pomagala — šeme, grafikone, dijagrame itd. Oni tako doprinose nastavi, uvećavaju svoja i znanja drugih i olakšavaju dužnosti i obaveze starešina.

Na snagu, jedinstvo, raspoloženje i uspehe svake jedinice utiče vrlo efikasno i organizacija SKJ koja podstiče ljude da rade sa voljom, razumevanjem i samopregorom. Međutim, da li će to organizacija činiti na najsavremeniji način, dovoljno prilagođeno životu i potrebama jedinice, u najvećoj meri zavisi od aktivnosti mladih starešina. Oni bitno utiču na tok i metode rada time što iznošenjem podataka, zapažanja i činjenica dovode organizaciju u maticu života, drže je u središtu zbivanja, uvek licem okrenutu ka ljudima i njihovim problemima.

Na relaciji kolektiv — mladi starešina najglavnije je poverenje među ljudima koje vezuju isti zadaci i ciljevi odbrane socijalističke domovine i poštovanje ličnosti čoveka, bilo da je reč o vojniku ili starešini. Ako uvažimo predloge, inicijative i ideje ljudi kad god su opravdani, ljudi će uvideti da su aktivni činioци života. Tada ćemo sagledati i što je pozitivno u njima, što ih podstiče, jača i na šta se valja osloniti da bismo od njih stvorili još potpunije ličnosti. Za tako nešto ljude treba stavljati što češće i sistematski u takav položaj da mogu do kraja ispoljiti znanje i sposobnosti samostalnog čoveka. To je, bez sumnje, neizvodljivo bez potpunog poznavanja ljudi. Što se više uspe u tome, to ćemo imati bolje i dinamičnije jedinice.

Navodimo još jedno iskustvo. Naš čovek (pa prema tome i svaki vojni kolektiv) izvanredno je osetljiv na pravičnost. Zato starešina mora uvek svestrano promisliti šta će kome reći, kakvu će ocenu iskazati „pred licem čete“ ili drugde. Nije lako odmeriti kada ćemo i kako nekoga kritikovati, ukoriti, pohvaliti pa i kazati: u četiri oka, pred strojem čete, ili na partijskom sastanku. Iz iskustva znamo da kolektiv i njegova osposobljenost da uspešno izvršava zadatke predstavljaju najbolji barometar vrednosti samog starešine i njegove brige o čoveku. To je najpravičniji kriterij po kome treba u svim dimenzijama procenjivati vrednost onoga koji komanduje.

### *Oficiri — nosioci revolucionarnih tradicija*

Govoreći o osposobljavanju mladih ljudi za odgovorne poslove u društvu, drug Tito kaže: „Moramo se pobrinuti da ljudi koji će nas zameniti imaju revolucionarne poglede na naš društveni razvitak“ i „da mi nosioci naše revolucije i sadašnje socijalističke stvarnosti možemo to učiniti“. Ove misli Vrhovnog komandanta upućuju nas na veliki značaj takvog stručnog, političkog i idejnog rada sa mladim starešinama, putem kojeg se oni osposobljavaju da se kroz čitav rad i život savesno i odgovorno odnose prema interesima društvene zajednice, zahtevima i zadacima Armije.

U naporima za osposobljavanje mladih starešina kojima se poslednjih godina relativno brzo poveravaju sve odgovornije i teže dužnosti, veliki značaj ima stvaralačko izučavanje iskustva NOR sa stanovišta naših sadašnjih potreba u obuci i vaspitanju i uopšte revolucionarne tradicije naše vojske. Pri tome se mora izučavati i istorija: velike bitke i događaji, etape rata, ofanzive, stvaranje brigada, divizija itd. Težište i suština u svemu tome moraju biti pre svega u osvetljavanju idejnih osnova društvenih promena, pokretačkih snaga tog istorijskog poduhvata, pregalaca i nosilaca revolucije. Valja uočiti humane i revolucionarne vrednosti tog nezaboravnog perioda, ali i teškoće kroz koje su borci i jedinice prolazili da bi izborili pobedu.

Takvi događaji iz naše bliže prošlosti: smele odluke, iznenađenja, vešti manevri jedinice, lukavstva raznih oblika i ostali postupci zaslužuju veliku pažnju, jer sve to svedoči o snazi naše vojske, našeg borca, čoveka. Ali, isto tako, ne smemo smetnuti s uma idejne pokretače, revolucionarne i svesne snage, koje su nadahnjivale naše borce, svetle likove ratnika NOB — komandanata, komandira, komesara, bombaša i puškomitraljezaca. „Smisao razvijanja tradicije zahteva od nas jedan viši stepen odnosa prema tim osobinama. Reč je o praktičnom odnosu. Reč je o tom da u praksi svakodnevnog života i rada delujemo onako kako su oni delovali (misli se na borce NOR — podvukao Lj. Š.): sa visokom svešću o potrebama i interesima zajednice, sa dubokom povezanošću sa svojim narodom, sa neprekidnim razvijanjem smisla za kolektivni život, na odlučnošću i upornošću u ostvarivanju zadataka koje smo kao društvo pred sebe postavili. Znači, tradicija nije pričanje o prošlom već praktični postupak koji je prošli život afirmisao. Zato tradicija nije nešto spoljnje i neobično što se nameće ljudima, već napor da se izgrađuju njihove moralne i karakterne osobine u skladu sa ciljevima koji stoje pred našim društvom danas.“<sup>2)</sup>

U širokom i odgovornom delovanju starijih kadrova — ratnih veterana — važno mesto zauzimaju i mnogobrojne proslave u Armiji (proslave 4. jula — Dana ustanka, Dana Republike, Dana JNA, godišnjica pukova, brigada, divizija, raznih značajnih datuma i jubileja) koje pružaju obilje mogućnosti da se uspostavi čvrst most između prošlosti i sadašnjosti, između juče i danas. Mlade starešine su u takvim prilikama vrlo često i same nosioci aktivnosti i na određen način postaju svedoci zbivanja, a mnogi detalji, ostaju im u trajnom sećanju. Koliki uticaj ima takva praksa na razvijanje svesti i lika mladog starešine najbolje svedoči podatak iz Vojne akademije kada je u jednoj anonimnoj anketi na kraju školovanja (pre dve godine) oko 90% pitomaca jedne klase „za svoj ideal ličnosti“ odabralo naše ljude, među njima

---

<sup>2)</sup> General-pukovnik Jefto Šašić: „Negovanje tradicije i mlade generacije“, Narodna armija br. 1385 od 18. II 1966. godine.

oko 60% heroja, komandanata i pojedinih boraca NOR (bombaša, puškomitraljezaca i drugih).

Kada je reč o negovanju revolucionarnih tradicija i borbenih iskustava našeg NOR najvažnije je uspostaviti stvaralački odnos među generacijama. Pri tome ratna generacija ne sme tražiti od današnje da je slavi i da se dive njenom heroizmu — ma da to mladi stvarno ne potcenjuju — već da rešava konkretne probleme daljeg razvitka našeg društva. Često pojedinci (borci NOR) greše kad prekorevaju mlade da ne rešavaju složene i teške zadatke, da nisu spremni na velike podvige i da im je danas lakše. Takvi vide završetak revolucije u ratnoj pobedi nad neprijateljem, a ne shvataju da je time okončan samo njen oružani deo. Međutim, naša revolucija traje i razvija se u svoj žestini, širini i raznovrsnosti i sada kroz sprovođenje mera društvene reforme, revolucija je proces neprekidne borbe za lepši, bolji i dostojniji život. Jedino ako je tako prihvati, mladi starešina će biti u stanju da se sa njenih izvora naoružava snagom i poštrevanjem. Kao takav biće dovoljno otvoren prema životu i uporan u daljem svom osposobljavanju, kao i vaipitanju ljudi koji su mu povereni.

### *Starešina kao društveno-politički radnik*

Za komuniste u vojsci najpreči je zadatak da stvaralački razvijaju, stalno usavršavaju i osavremenjuju vojnu organizaciju. Izvršavajući taj osnovni zadatak, oni u najvećoj meri iscrpljuju svoje snage. S druge strane, kao članovi SKJ, oni su i društveno-politički radnici, pa su pozvani da znanjem, iskustvom i političkim ugledom u narodu doprinose realizaciji politike SK. Time oblikuju svoj revolucionarni lik i karakter neumornih boraca za socijalizam.

Vrednost takvog rada za mlade starešine utoliko je veća jer se i sami neprekidno razvijaju i najpotpunije formiraju kroz vlastitu političku praksu.

... „Bez toga naš oficir i podoficir ne može biti kompletan starješina naše armije“. — rekao je drug Tito.

I dalje: „Kako će mladi oficir odgovarati na mnoga pitanja vojnika o našem društvenom razvitku, kako će im objašnjavati taj razvitak, ako sam ne poznaje procese u našem društvu. A najbolji način da upozna te procese i kretanja jeste da se u njih neposredno uključi... Važno je da nijedan mladi starešina ne bude van društvenog rada, jer je taj rad jedan od trajnih i čvrstih veza armije i naroda“.<sup>3)</sup>

Skloni smo često da jednostavno izvlačimo zaključak kako je generacija ratnih oficira aktivnija i zainteresovanija za društveno-politički rad na terenu. Takva ocena često sadrži dozu kritike mladih starešina. Gubi se iz vida njihovo manje iskustvo i činjenica da i u takvom radu traže svoj ambijent, sredinu mladih ljudi, svoje vršnjake. Mladi se stvarno manje angažuju u Socijalističkom savezu, a više u Savezu omladine, manje ih privlači rad u stambenim zajednicama i školskim odborima, a više delatnosti u sportskim i tehničkim organizacijama itd. U tome, svakako ima i nerealnosti, i nesnalaženja i nesagledavanja stvarnih potreba i interesa, ali bi komande, rukovodstva SKJ u armiji i na terenu pri uključivanju mladih starešina u društveno-politički život morali voditi računa i o njihovim željama. Međutim, ipak ne smemo osloboditi mlade i obaveza da učestvuju u radu zborova birača SSRNJ, skupa stanara i stambene zajednice, jer se tamo rešavaju razni problemi koji ih kao komuniste i društveno-političke radnike moraju interesovati. Ima istina, dosta nepripremljenih i rasplnutih sastanaka, katkad ljudi koji rukovode njima „ne drže komandu u svojim rukama“ i ne odvajaju bitno od sporednog. To, međutim, kao i tvrdnja da se na njima najčešće ništa značajno ne rešava, ne oslobađa nas obaveza prisustvovanja.

Dajući intervju listu „Narodna armija“, general armije Ivan Gošnjak kaže: „Veliku pažnju zaslužuje razvijanje zajedničkih akcija omladinaca u vojsci sa omladinskim organizacijama van Armije. To treba da bude stalna briga starešina i komandi, naročito organizacija Saveza

---

<sup>3)</sup> Iz intervjuja maršala Tita u listu „Narodna armija“ povodom dvadesetogodišnjice lista, broj 1366 od 8. X 1956. godine.



komunista u vojsci“.<sup>4)</sup> Mlade starešine u mnogim garnizonima su se uklopile u rad omladinskih sportskih i tehničkih organizacija. Međutim, praksa svedoči da nema velikih rezultata gde se sve to prepusti njima samima i da se ne može mnogo uraditi bez pomoći komande, omladinskih rukovodstava na terenu i rukovodstava SK u Armiji i van nje. Jedino tamo gde zajednička akcija nije izostala oseća se sve bogatstvo i raznovrsnost zajedničkih aktivnosti.

Razmatrajući bitne komponente starešinskog poziva, njegov odgovorni teški i humani karakter, pun uspeh se može očekivati ako svi „odgovorni faktori“ ulože maksimum truda i volje da pomognu mladima u njihovom poslu. Možda zato ovo pitanje zaslužuje da o njemu kažu svoje mišljenje mnoge starešine — možda od komandira čete do komandanta armije.

Pukovnik

LJUBO ŠARANOVIĆ

---

4) „Narodna armija“ br. 1334 od 26. februara 1965. godine.

## MESTO I ULOGA ORGANIZACIJE SKJ U ARMII

Jugoslovenska narodna armija stvarana je u narodnooslobodilačkoj borbi, koja je imala karakter socijalističke revolucije, jer je rešavala njeno osnovno pitanje — pitanje vlasti. Glavni instrument te borbe bila je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije. Ta vojska je ovakvu svoju ulogu mogla ostvariti, jer je stvarana pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije i što su njeni borci i rukovodioci bili prožeti revolucionarnom svešću. U prvim partizanskim odredima i kasnije u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske, čiji je zadatak bio da svojim idejno-političkim uticajem i ugledom kao najdoslednijih boraca protiv fašizma obezbede rukovodeću ulogu Partije u našoj vojsci.

Biće korisno da se podsetimo na neke misli druga Tita o značaju rada Partije u NOV. Tako, na primer, u pismu Pokrajinskom komitetu za Makedoniju od januara 1943. kaže se da „članovi štaba koji su članovi Partije sačinjavaju partijsku jedinicu štaba (štapsku ćeliju) . . . Članovi štaba su za svoj rad po vojnoj liniji odgovorni višoj komandi. Ali, kao partijci, oni su za svoj cjelokupan rad istovremeno odgovorni i Partiji . . . Na taj način Partija ima uvid, pregled rada u vojsci i kontrolu, a preko članova Partije koji su na odgovornim mjestima, sprovodi svoj uticaj i rukovodstvo“. I dalje: „treba paziti da, vojna linija ne nadjaši partijsku, tj. da članovi Partije koji su na rukovodećim vojnim i političkim funkcijama ne ostanu samo to, a zanemare svoje partijske dužnosti i odnos prema partijskoj organizaciji i svedu sve

na vojničke dužnosti, te se na taj način isprazni politički sadržaj cilja oružane borbe i umanjuje se i gubi rukovođeća uloga Partije.“ Prema tome, da bi se obezbedila rukovođeća uloga Partije u NOV i njen revolucionarni karakter, nije bilo dovoljno da se u njenim jedinicama nalaze samo komunisti — pojedinci, već da postoje i partijske organizacije, kojima će oni odgovarati za svoj rad, pa i onaj po „vojnoj liniji“, da se „ne isprazni politički sadržaj cilja oružane borbe...“

Armija je integralni deo našeg socijalističkog društva. U današnjim uslovima nije moguće zamisliti uspešnu izgradnju socijalizma u našoj zemlji bez nje. Ona svoju ulogu može vršiti zato što je po svom karakteru, po društvenim interesima njenih pripadnika i po načinu njihovog vaspitanja — socijalistička. I Ustav SFRJ je definisao zadatak armije: „Jugoslovenska narodna armija štiti nezavisnost, ustavni poredak, nepovredivost i celokupnost teritorije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“. Nema sumnje da je ova njena društvena uloga čini veoma značajnom i odgovornom i da je time ona vrlo krupan faktor u našem društvu. Kako je postojanje Saveza komunista jedan od faktora bez koga ne bi bilo moguće ostvariti socijalizam u našoj zemlji, to ni izgradnja armije, koja garantuje njegovu bezbednost, nije moguća bez delovanja organizacije SK u njoj. Svakodnevna aktivnost partijskih organizacija i rukovodstava ne razlikuje se i ne izdvaja ni po čemu od delatnosti ostalih organizacija SK u zemlji, sem problematikom kojom se bave. Organizacije i rukovodstva SK u armiji bore se da ona bude sposobnija za svoju društvenu ulogu. A to, pre svega, znači da pripadnici armije budu do kraja odani svojoj socijalističkoj domovini, moralno i politički spremni da se bore protiv svakog ko bi pokušao da ugrozi njenu nezavisnost i društveno uređenje. Takva njihova spremnost podrazumeva svesno i razumno prihvatanje svih onih nužnih obaveza i obavljanje svakodnevnih zadataka u razvijanju i jačanju svega onoga što armiju čini sposobnijom da može izvršiti svaki zadatak u odbrani zemlje.

## *Specifičnosti vojne organizacije — subordinacija i jednostarešinstvo*

Naša Armija je po svom ustrojstvu i metodu rukovođenja u svim pitanjima kao što su planiranje nastave, snabdevanje i uopšte regulisanje čitavog unutrašnjeg rada i života, jako centralizovana organizacija, koja je u neposrednoj nadležnosti organa federacije. To je uslovljeno njenom namenom, odnosno jedino mogućim putevima kojima se njena uloga ostvaruje danas u miru, a pogotovo sutra u eventualnom ratu. Ovakav princip organizacije armije i rukovođenja njome moguće je realizovati uz postojanje stroge subordinacije i jednostarešinstva. Bez čvrste obaveze nižih da izvršavaju naređenja viših komandi i starešina, vojna organizacija ne bi mogla efikasno funkcionisati ni u miru, a pogotovu u ratu. O tome je drug Tito na partijskoj konferenciji gardijske divizije 1949. godine rekao: „Kad se radi o vojnoj disciplini, razume se, onda nema familijarnosti. Vojne discipline mora biti. Bez toga se ne može, jer vojska je vojska. Ona mora biti kao jedna, očeličena, i mora slušati jedinstvenu komandu. Pretpostavljeni se moraju slušati“.<sup>1)</sup>

Ovakva organizacija i rukovođenje u vojsci ima svakako velikog odraza i na mesto i ulogu organizacije SK. Opštu politiku izgradnje armije određuju najviša državna i vojna rukovodstva u skladu sa potrebama odbrane u datim uslovima i mogućnostima za njeno ostvarenje. Vojno rukovodstvo reguliše i sva konkretna pitanja koja se odnose na realizaciju postavljene politike. Prema tome, osnovni zadatak organizacije SK u armiji jeste da se zalaže za što bolju realizaciju datih mera, pravila i propisa, čime se ona, u stvari bori za ostvarivanje politike SKJ u vezi sa izgradnjom armije, odnosno odbranom zemlje. Pošto su sva pitanja rada i života u jedinicama, komandama i drugim armijskim organima obuhvaćena funkcionalnim dužnostima starešina, to od njihovog funkcionalnog rada i zavisi kako će se ostvariti opšti stavovi i konkretni zadaci na planu izgradnje armije. Baveći se radom

---

<sup>1)</sup> Tito, *knjiga IV*, str. 197.

članova SK osnovne organizacije i rukovodstva moraju u svojoj aktivnosti da ispoljavaju uticaj na sva pitanja u svom delokrugu, a to znači da zauzimaju svoje stavove, donose zaključke i određuju zadatke.

U praktičnom sprovođenju svega što je postavljeno na planu izgradnje armije, javljaju se u praksi mnoga konkretna pitanja i problemi koji se tiču komunista, organizacije i rukovodstava SK, a na što oni moraju stalno ispoljavati svoj uticaj. Negde se to ogleda u tome što rukovodstva i organizacije preuzimaju na sebe poslove i nadležnosti komande ili suprotno — odnose se manje-više pasivno prema problematici kojom se komande bave. Premda je to velikim delom posledica nesnalažljivosti nekih rukovodstava i sekretarijata osnovnih organizacija, na to utiče i objektivni položaj armijske partijske organizacije koji je uslovljen principom starešinstva i subordinacije.

Kada se razmatra neko pitanje iz oblasti rada i života jedinice ili komande, to znači da se na sastanku komunista, gde su prisutni svi — od vojnika do generala, tretira rad komunista odnosno starešina. U takvoj situaciji moguće je, ponegde se to i ispoljava, prisustvo subordinacije. Umesto da se govori o radu pojedinih članova SK na rešavanju pitanja koja se razmatraju i to prvenstveno onih članova koji su po funkcionalnoj dužnosti za to odgovorni i ako je potrebno da se insistira na njihovoj odgovornosti — osnovna organizacija ili rukovodstvo preuzimaju na sebe poslove ili zadatke koje treba da obavljaju baš te starešine. Suprotno ovome, ali iz istih razloga, u pojedinim organizacijama, pa i rukovodstvima, naročito u ustanovama i komandama, zaobilaze se ovakve „delikatne“ teme, te mnoga čak i relativno krupna pitanja, koja se tiču komunista i o kojima oni svakodnevno razmišljaju i razgovaraju, prolaze mimo uticaja partijske organizacije. Ove teškoće i slabosti uslovljavale su ponegde i različita shvatanja o ulozi SK u JNA. Ona se ispoljavaju bilo u vidu da SK treba da se bavi samo vaspitno-političkim radom ili da organizacija SK treba da operativno rešava pitanja iz nadležnosti komande. Stoga je Opunomoćstvo SK za JNA u više navrata, a na-

ročito posle Pisma IK, ukazalo na ove slabosti i na mesto i ulogu organizacije SK u armiji, ističući u prvi plan svojih stavova da organizacije SK treba da se bave svim pitanjima izgradnje armije, uz istovremeno poštovanje principa demokratskog centralizma u unutarpartijskom životu.

Iskustva u sprovođenju Pisma IK ukazuju na stalnu potrebu da sva rukovodstva, a osobito viša, neprekidno ispoljavaju svoj uticaj u podsticanju aktivnosti komunista i prevazilaženju svega što ih sputava da slobodno iznose svoja mišljenja, sve do donošenja odluke, bez obzira što se ona neće uvek slagati sa mišljenjem i praksom nekog starešine. Koliko god se u svakodnevnom životu, u vojničkim odnosima moramo boriti za besprekorno izvršavanje naređenja koja izdaju starešine, a to znači za princip stroge subordinacije u službenim odnosima, moramo se istovremeno i jednako boriti i za takav unutrašnji život i odnose u organizacijama i rukovodstvima SK koji će biti u potpunom skladu sa odlukama i duhom Osmog kongresa.

Pitanje široke diskusije članstva ima krupan značaj i za organizaciju SK u armiji. Efikasnost rada osnovnih organizacija i rukovodstava u velikoj meri zavisi od toga koliko su u njima razvijeni demokratski odnosi, sloboda iznošenja i zastupanja sopstvenog mišljenja, kritika i samokritika.

Od kolikog je značaja pravilno postavljanje pitanja subordinacije i unutarpartijskog života najbolje pokazuje naša praksa. Tamo gde su odgovorne starešine shvatile da dobar rad, a to znači normalan život partijske organizacije, doprinosi svesnom aktiviranju ogromnih snaga, njihovom najboljem i najcelishodnijem usmeravanju da se zadaci što bolje obavljaju, postizavali su se veliki rezultati. Ima, istina, i takvih starešina koji ne podnose mišljenje drugih komunista ako se ne slože sa njihovim i uzimaju sebi pravo da uvek u partijskoj organizaciji imaju poslednju reč, smatrajući da će tako najbolje mobilisati komuniste. U takvoj atmosferi mnogi se komunisti, po pravilu, povlače, postaju nezainteresovani i zadovoljavaju se formalnim svršavanjem poslova. Za to su

odgovorne starešine koji svojim stavom stvaraju takvo raspoloženje i na taj način lišavaju svoje ustanove ili jedinice velikih mogućnosti u postizavanju većih i kvalitetno boljih uspeha. U takvim sredinama javlja se kriti-zerstvo i sve drugo na osnovu čega ono nastaje i čemu vodi. Treba imati u vidu da se SKJ bori da komunista bude odgovorna i slobodna ličnost, da svuda, a pogotovo u delokrugu svoje organizacije, iznosi svoje mišljenje i da putem njegovog sučeljavanja sa mišljenjima drugih članova SK učestvuje u izgrađivanju svojih stavova i stavova svoje organizacije. Ako atmosfera u njegovoj sredini to otežava ili onemogućava, jasno je da će takva ličnost, za kakvu se zalaže i kakvu izgrađuje SK, iznositi svoje mišljenje tamo gde to neće biti od koristi, i gde će često objektivno nanositi štetu. Zato je nužno da se ovakve pojave svestrano analiziraju, jer zanemarivanje bilo kog elementa na osnovu kojih one nastaju, može samo navesti na jednostranu, a time i pogrešnu orijentaciju i, po pravilu, može dati vrlo negativne rezultate.

### *Neke originalnosti iz rada organizacije SK*

Organizacija SK u JNA imala je u svom razvoju određene specifičnosti u pogledu izbornosti i organizacione strukture, a delom i na planu organizacionih principa i formi rada. Izgradnja armije u čvrstu vojnu organizaciju na principima subordinacije, kao i organizacijsko-formacijska struktura jedinica, uslovljavala je organizacionu strukturu i partijske organizacije u armiji. Da bi se originalnost postojanja i delovanja organizacije SK u JNA što bolje istakla i sagledala, navode se neka pitanja u vezi sa javnosti rada i pravila kritike, s obzirom na izvesne specifičnosti armijske organizacije.

### *Javnost rada organizacija SK*

Sadašnji uslovi u kojima deluje Savez komunista traže da se izvesne stvari i odnosi unutar Saveza komunista bitno menjaju u odnosu na ranije. U uslovima sve

veće demokratije u društvu nespojivo je da u redovima Saveza komunista nema dovoljno demokratizma i da postoji čitav niz odluka i akcija koje ostaju zatvorene za najširu javnost. Prvi uslov za ostvarivanje vodeće uloge SK jeste dosledno, sistematsko sprovođenje demokratizacije života i rada u okviru Saveza komunista i otvaranje čitavog tog rada prema javnosti. Delovanje u novim uslovima moguće je jedino tako da se komunisti ne javljaju kao neka snaga izvan ili iznad društva, nego da deluju iz redova radnih ljudi, na licu mesta, tj. na radnom mestu u političkim organizacijama i političkom životu uopšte, a ne da iz svojih osnovnih organizacija idu linijom namećanja svojih stavova drugim društveno-političkim organizacijama ili organima samoupravljanja.

U našoj armijskoj praksi vrlo je razvijena javnost u radu kada su u pitanju razne krupnije slabosti. To je značajno sa stanovišta uloge i autoriteta organizacije SK i vaspitnog uticaja na sastav naših jedinica. Međutim, javnost rada SK u celini je još nedovoljno razvijena. Komunisti se nedovoljno ili nepotpuno informišu o odlukama rukovodstva SK; konsultovanje pre donošenja određenih odluka, zauzimanje stavova i donošenje ocena još su nerazvijeni (svode se često na rukovodeće kadrove), malo se radi na obradi i objavljivanju iskustava iz rada preko štampe i sl.

Nema nikakvog razloga da se o svim pitanjima koja razmatra SK, sem onih koja bi eventualno zadirala u vojnu tajnu, ne raspravlja javno i da se o njima ne informiše javnost. To se, pre svega, odnosi na sva organizaciona pitanja, unutrašnje odnose i unutarpartijski život, kao i na sadržaj i metod rada osnovnih organizacija i rukovodstava SK.

### *Delikatnost punog ostvarivanja prava kritike*

U našim armijskim uslovima, osobito zbog principa subordinacije, pitanje punog ostvarivanja prava na kritiku, posebno na relaciji mlađi — stariji, bilo je uvek delikatno. Ono je često narušavalo ili je pretilo da naruši



autoritet starešina, naročito u trupnim organizacijama, gde je idejni nivo komunista vrlo različit i gde su starešine i vojnici članovi SK u istim organizacijama. Iako su u našoj dosadašnjoj praksi uvek tražena odgovarajuća rešenja, sva su ona, u većoj ili manjoj meri, ograničavala pravo na kritiku.

Na određenom stepenu našeg posleratnog razvoja, starešine-komunisti na komandnim funkcijama nisu mogle biti kritikovane na osnovnoj organizaciji. Jedno vreme postojale su posebne osnovne organizacije za privremeni, a posebne za stalni sastav armije, sa ciljem da komunisti u okviru tih organizacija potpunije ispolje svoj uticaj na život i rad jedinica. Poslednjih godina učinjen je značajan korak u razvoju kritike unutar Saveza komunista, ali su starešine i dalje bile pretežno kritikovane na sastancima rukovodstava, praktikovalo se da se slabosti u funkcionalnom radu nisu mogle kritikovati.

Iako je kritika i samokritika u organizaciji SK u JNA snažno krenula napred i doprinela da se preodole razne slabosti, ona još nije postala stalan metod u radu osnovnih organizacija i rukovodstava SK. Ona mestimično jenjava, a ima pojava i njenog gušenja, iako je to vrlo retko, tako da se primeri mogu skoro na prste izbrojati. Ali dovoljan je samo jedan slučaj u nekoj jedinici i da ustanovi da je neko zbog kritike na partijskom sastanku bio, na primer, premešten u lošiji garnizon, otišao na drugu dužnost, predložen za penziju i sl., pa da se to mesecima i godinama pamti i iz toga izvlači pouka „da je pametnije ćutati“. To rađa pojavu da se pojedinci ustežu da slobodnije iznose mišljenja na partijskim i drugim sastancima gde je za to mesto, i da o tzv. „delikatnijim“ pitanjima radije diskutuju van sastanaka u užem krugu.

Za puno ostvarenje kritike i uslova da ona dobije ono mesto koje ima u unutarpartijskom životu, izgrađivanju lika komunista i borbi protiv raznih slabosti, neophodni su jasni stavovi i uporna borba za njihovu primenu. Kritika i samokritika ima nezamenljivu ulogu u borbi protiv raznih slabosti i deformacija, u jačanju drugarstva, razvijanju normi partijskog života i vaspitanju komunista. Pravo komunista koje mu daje Statut „da na

sastancima organizacije Saveza kritikuje rad i postupke svakog člana, funkcionera ili rukovodstvo Saveza“ je značajno oružje SK u borbi za jačanje njegovog uticaja na naš celokupan razvitak, a u vojsci na jačanju i izgradnji jedinica. Imajući u vidu značaj kritike i našu praksu, kao i uslove u kojima deluju komunisti u armiji, drug Gošnjak je na sednici Opunomoćstva, 8. decembra 1962. rekao:

„Mi moramo stalno insistirati na kritici i samokritici u partijskoj organizaciji, jer se naše osnovne organizacije sastoje od starešina i potčinjenih, te smo malo u delikatnoj situaciji. Međutim, Savez komunista i u Armiji ne može se od toga odreći, jer je gotovo sa pravom partijskom organizacijom, ukoliko isključimo mogućnost kritike. Jasno i samokritike previše nema, ali je reč o kritici. Mi tu moramo imati vrlo jasne stavove i biti jedinstveni — da je nama kritika nužna, inače ćemo umesto partijske organizacije imati neke vrste povojničene organizacije i tu je deformacija sigurna ukoliko bude odstupanja. U partijskoj organizaciji ne mogu stariji po činu i položaju imati veća prava od mlađih, to bi bila velika opasnost za izrođavanje organizacije, naročito u štapskim organizacijama. U pogledu kritike mi moramo biti do kraja konzekventni i podržavati je... Mi smo imali pojava da se mlađi boje opravdano kritikovati starije. To ne smemo dozvoliti, jer principijelnu kritiku moramo potpuno imati zastupljenu i u Armiji, iako moramo shvatiti da je to delikatnije nego u civilu. Ali odstupiti nikako ne smemo“.

I pored javnih stavova, prava i obaveza koje komunistima daje Statut, mi se još uvek srećemo sa mišljenjima da kritika starijeg može narušiti njegov autoritet, da starešine treba kritikovati na komitetima, a ne u osnovnim organizacijama, a ima osetljivosti i otpora opravdanoj kritici. Ubuduće se moramo intenzivnije zalagati — ako hoćemo da sprovedemo u život stavove Osmog kongresa — za konstruktivnu i konkretnu, a ne uopštenu kritiku, jer razvijanje kritike i borbe mišljenja, tj. razvijanje demokratičnosti u radu, ne smeta specifičnim obeležjima naše armijske organizacije. To možemo pouzdano tvrditi. I ne radi se ni o kakvom zavođenju sa-

moupravljanja u armiji. Jasno da toga kod nas nema i ne može biti. Ali naša Armija nije nešto što bi po svojoj prirodi bilo suprotno našem društvenom sistemu, niti je ona iznad ni izvan njega.

Naprotiv, armija kao integralni deo našeg sistema nosi i treba da nosi u sebi sve osnovne njegove karakteristike, a posebno naučno-marksistički način mišljenja, osećaj za novo, konstruktivnu i konkretnu kritiku svih slabosti i grešaka kad se one javljaju (a od njih nikad i niko nije imun), drugarske, demokratske, ljudske i humane odnose, prava, slobode i dostojanstva svih pripadnika armije kao aktivnih subjekata naše nacionalne odbrane.

### *Kako se ostvaruje vodeća uloga komunista u svakodnevnom uslovima vojničkog života*

Svakodnevni život i rad jedinica odvija se vrlo dinamično i sva se pitanja (obuka, disciplina i unutrašnji red, odnosi, moralno-političko jedinstvo i dr.) rešavaju gotovo isključivo preko funkcionalnih dužnosti starešina. Upravo zato pitanje dobrog, kvalitetnog, stručnog i odgovornog obavljanja funkcionalnih zadataka postaje osnovni uslov izgradnje jedinica i armije u celini. Pošto su kod nas gotovo sve starešine komunisti, to je i njihova osnovna partijska obaveza da upravo tako i obavljaju svoje funkcionalne dužnosti. Pri tome je veoma značajno što su ranija shvatanja, po kojima komunisti i organizacije SK nisu mogli kritikovati starešine za obavljanje funkcionalne dužnosti, prevaziđena i što organizacija SK sve više razmatra ovo pitanje kao jedno od osnovnih.

Na tom planu postignuti su značajni rezultati, osobito nakon stava Opunomoćstva po kome su sve starešine odgovorne za svoj rad na funkcionalnim dužnostima i pred partijskom organizacijom. Ovim stavom organizacija SK u armiji je dobila vrlo jasnu orijentaciju za svoju aktivnost, a posebno u pogledu realizacije svoje vodeće uloge. Bez takvog postavljanja organizacije SK, bez mogućnosti da ona utiče na rad komunista na funkcionalnim dužno-

stima — ona ne bi mogla da realizuje svoju vodeću ulogu. Suština vodeće uloge organizuje SK u JNA je upravo u tome da se ona bavi svim pitanjima života i rada jedinica, obuke i vaspitanja, discipline, funkcionalnog rada, odnosa, materijalnog poslovanja, moralno-političkog jedinstva i drugih, ali sa partijskog stanovišta. To znači da nema potrebe da organizacija SK, na primer, razmatra vojnu obuku sa stručne strane i sl., već da, koristeći se ocenama o stanju vojne obuke, sagledava odgovornost komunista, da uoči kako se pojedine starešine — komunisti odnose prema tom zadatku. Svako konkretno razmatranje, na primer, kako obavljaju svoju dužnost komunisti koji planiraju vojnu obuku, kako je njeno izvođenje materijalno obezbeđeno i koji su komunisti za to odgovorni, kako se vojna obuka izvodi u pogledu stručnosti, metoda i dr. i koji su komunisti odgovorni za to, koji za kontrolu vojne obuke itd., daće sigurno dobre rezultate za razliku od uopštenog razmatranja vojne obuke. To isto vredi i za sagledavanje discipline, unutrašnjeg rada i svih drugih unutararmijskih pitanja.

Ako se razmatra konkretna odgovornost svakog komunista u obavljanju funkcionalne dužnosti na partijskim sastancima, ako se jača partijska odgovornost i disciplina, razvijaju zdrav unutararmijski život, odnosi, kritika i samokritika, borba mišljenja, i uopšte ako se stalno radi na unutrašnjoj izgradnji svake osnovne organizacije ili rukovodstva — moguće je u punoj meri realizovati vodeću ulogu organizacije SK, a da se ničim ne naruše principi komandovanja i subordinacije. Valja naglasiti i to da je neophodno obezbediti sve ove uslove, jer ako ma koja komponenta zataji — ako, na primer, nije razvijena kritika ili ako su nezdravi odnosi među komunistima — efikasnost organizacije SK slabi i dovodi u pitanje njenu vodeću ulogu. U stvari samo one organizacije SK koje u punoj meri poštuju i primenjuju sve principe demokratskog centralizma i sve druge statutarne norme, sposobne su za ostvarivanje vodeće uloge, a time u najvećoj meri doprinose i jačanju armije u celini.

Pogrešna su shvatanja pojedinaca da unutarpartijska demokratija slabi disciplinu i unutrašnji red, da unosi

liberalizam u vojničke odnose i slično, kao što su pogrešna i štetna ona shvatanja koja se svode na to da organizacija SK treba da se bavi i onim poslovima za koje su nadležne komande i starešine — u smislu njihovog operativnog izvršavanja. Iskustva su dosad ne jedanput potvrdila da su komunisti u onim organizacijama u kojima su bile razvijene i poštovane norme partijskog života i principi demokratskog centralizma, bili nosioci discipline, predanog rada na jačanju jedinice i njihovog moralno-političkog jedinstva. Slabosti su se javljale svuda tamo gde su zanemarena ova pitanja, jer starešine — komunisti ne mogu biti neodgovorni na funkcionalnom radu, a odgovorni prema partijskim obavezama i obratno.

Osim toga uloga komunista u svakodnevnom radu na obuci, disciplini, odnosima i svim drugim pitanjima je veoma značajna i sa stanovišta karaktera naše armije. Svesnu disciplinu, disciplinu koja će istovremeno uključiti i drugarske međusobne odnose, mogu razvijati samo oni komunisti koji objedinjavaju svoju funkcionalnu dužnost sa odgovornošću pred Partijom, koji politički zrelo prilaze svojim obavezama i koji shvataju suštinu vojne organizacije i ulogu i zadatke komunista u njoj.

General-potpukovnik  
MILOŠ ZEKIĆ

## SNAGA VOJNOG KOLEKTIVA

Veoma značajnu vaspitnu ulogu ima vojni kolektiv. Čvrst i moralno snažan kolektiv predstavlja dinamičnu sredinu koja pozitivno utiče na pojedinca, pomaže mu da razvije sve vojničke vrline, i otkloni ono što je u pogledu moralnih, radnih, borbenih i drugih kvaliteta štetno i negativno. Ukoliko je u jedinici stepen kolektivnosti na višem nivou i u što većoj meri ostvaren princip svi za jednoga, jedan za sve — mogućnosti njenog vaspitnog uticaja na pojedince su utoliko veće. U tako snažnom i zdravom vojnom kolektivu vojnik nalazi svestranu podršku i izvor moralne snage. To mu pomaže da sa više uspeha izvrši svaki zadatak i savlada sve napore i iskušenja bilo da se oni pojave u radu, obuci ili u borbi.

Svoju vaspitnu funkciju može u potpunosti da ostvari samo izgrađen vojnički kolektiv, koji je od objekta vaspitnog uticaja izrastao u subjekat vaspitanja, tj. faktor koji vaspitavaju svoje članove. Takvi su bili i naši vojni kolektivi u NOR-u, koje je vaspitavala i izgrađivala KPJ. Svaka jedinica, naročito proslavljene proleterske i udarne brigade — izgrađivala je revolucionarne borce i starešine, spremne na najveće podvige i samopožrtvovanje u borbi, prožete visokom moralnom i političkom svešću, ljubavlju prema domovini, osećanjem odgovornosti i dužnosti prema jedinici i svakom drugu — borcu. Takvu, u suštini istu, ulogu ima kolektiv i danas u našoj armiji u izgrađivanju moralno-političkog jedinstva jedinica i pozitivnih kvaliteta vojnika i starešina, u njihovom spremanju i osposobljavanju da nepokolebljivo brane i čuvaju slobodu i nezavisnost socijalističke domovine.

Izgrađivanje kolektiva je trajan i dinamičan proces. Kolektiv se neprestano razvija, jača, izgrađuje, obnavlja i menja. Svaka jedinica nije kolektiv samim tim što su vojnici i starešine na okupu, što zajednički žive i rade. Novoformirana jedinica u kojoj se ljudstvo međusobno ne poznaje, već ujednačenih pogleda i navika na kolektivni život, ne može biti, bar u prvo vreme, čvrst i monolitan kolektiv, niti pak može intenzivno vaspitno uticati na pojedinca. Stepem kolektivnosti nije na istoj visini u svakoj jedinici, pa ni u istoj jedinici (ili drugom vojnom kolektivu), u toku njenog razvoja i života. Jedinica postaje u pravom smislu kolektiv onda, kada je njen sastav prožet jedinstvenim duhom, svesnom disciplinom i osećanjem odgovornosti svakog pojedinca, ne samo za svoj uspeh već i za uspeh jedinice kao celine. Uzajamna povezanost, solidarnost i jedinstvenost članova kolektiva, razvija se neprekidno. Ovo je uslovljeno mnogim faktorima: intenzivnošću vaspitnog rada, sastavom ljudstva, njihovim moralno-političkim kvalitetima i zrelošću, uslovima života, rada, obukom, zajedničkom borbom itd.

Vaspitanje kolektiva i vaspitanje pomoću kolektiva uzajamno je uslovljeno i čini jedinstven i simultan proces. Vojni kolektiv je u ovom smislu neprekidno i objekat i subjekat vaspitanja: formira se i izgrađuje pod uticajem spoljnih faktora i istovremeno on istupa kao samostalan subjektivni vaspitni činilac u odnosu na svoje članove. Njegova izgrađenost se i ceni po tome koliko je od objekta vaspitanja prerastao u njegov subjekat, pošto je i cilj vaspitno-obrazovne aktivnosti u armiji da svaka jedinica u što većem stepenu i što pre izraste u subjekat vaspitanja da bi potpunije delovala kao celina na jačanje svojih redova i izgrađivanje svestrane ličnosti vojnika i starešine.

Zajedničkim životom i radom članovi kolektiva se međusobno upoznaju, zbližavaju, ostvaruju se određene socijalne veze, navikavaju se na kolektivni život, što je neophodno za uzajamno saživljavanje i razvijanje drugarstva, prijateljstva i osećanja pripadnosti zajedničkoj

jedinici, užem i širem vojnom kolektivu. Ali, samo ovakvim stihijnim procesom ne može se izgraditi svesni socijalistički vojni kolektiv. On se razvija i izgrađuje ne samo zajedničkim životom ljudi već, pre svega, stalnom organizovanom i intenzivnom aktivnošću svih vaspitnih faktora na razvijanju socijalističke društvene svesti kolektiva. Socijalistička moralna svest pojedinca može se razviti samo životom i radom u kolektivu i delovanjem pomoću kolektiva. U praksi vaspitnog rada mora se polaziti od izgrađivanja kolektiva ka izgrađivanju ličnosti vojnika i starešine. Ukoliko jedinica što brže izrasta u razvijen kolektiv, utoliko je sposobnija da vaspitno deluje na svoje članove i postiže veće uspehe u izvršavanju zadataka. Zato je prvi zadatak svih vaspitnih faktora, a naročito starešina, da usmere svoju aktivnost na razvijanje kolektiva uzdizanjem političke i moralne svesti ljudstva i zajedničkim radom na zajedničkim zadacima.

Činjenica da se u vaspitnom radu mora polaziti od vaspitavanja kolektiva ka vaspitavanju pojedinaca ne isključuje potrebu neposrednog individualnog priliženja članovima kolektiva, jer vaspitno delovanje ne bi bilo pozitivno, ukoliko bi gušilo individualne kvalitete vojnika i starešina, njihovu stvaralačku inicijativu, samostalnost u radu i slobodu mišljenja (tim pre što savremeni rat zahteva maksimalnu razvijenost svih osobina ličnosti). Složen i razvijen život i rad u svakom vojnom kolektivu nameće potrebu razvijanja i negovanja, a ne gušenja individualnih osobina ljudi. Individualno prilaženje ljudima i vođenje računa o specifičnim svojstvima pojedinaca, bitan je uslov da se oni uspešno uklope u rad kolektiva i da se afirmišu u zajedničkom radu. Stoga je veoma značajno pojedinačno upoznavanje ljudi, njihovih individualnih osobina, sklonosti, ideološkopolitičkih i moralnih stavova, poznavanje socijalnog porekla, sredine iz koje potiču, u kakvim su se uslovima formirali i slično. Poznavanje svojstava ličnosti pomaže vaspitaču da svoj odnos, uticaj i vaspitne mere uskladi sa osobinama vaspitanika.

Čitav vaspitno-obrazovni rad, organizaciona struktura i način života u Armiji pogoduju izgrađivanju čvrstih



kolektiva. On načina izvođenja vojne obuke, pravilnog objašnjavanja ciljeva i zadataka, zavisi koliko će obuka uticati na razvijanje kolektivne odgovornosti, i interesovanja ljudstva za postignute rezultate. A da bi se obukom postigli uspjesi u izgrađivanju kolektiva, prvi je uslov da ona bude na idejnoj visini, da je prožeta socijalističkom idejnošću, da se značaj svakog zadatka i rezultati sagledaju kroz interes i cilj izgradnje i odbrane socijalističke domovine, da se u radu i držanju rukovodi ne samo ličnim interesima, nego, pre svega, interesima zajednice.

Izgradnja našeg socijalističkog vojnog kolektiva, postiže se ne samo praktičnim, rutinerskim izvršavanjem vojnih zadataka, već pre svega neprekidnim i intenzivnim radom na podizanju ideološko-političke svesti ljudstva, razvijanjem socijalističkog patriotizma, privrženosti tekovinama socijalističke izgradnje, negovanjem bratstva i jedinstva, usvajanjem normi socijalističkog morala i njihovom primenom. Ukoliko je svest pojedinaca u svom stepenu razvitka bliža nivou društvene svesti, utoliko će se oni potpunije integrirati u kolektiv i osećati kao čvrsto vezani sastavni deo njegove celine. Stoga se vaspitni rad mora i usmeravati na podizanju individualne svesti svakog člana kolektiva na stepen društvene svesti.

Vojni kolektivi su najčešće sastavljeni od ljudi sa nejednakim intelektualnim nivoom i stepenom obrazovanja, različitih životnih iskustava, zanimanja i društvenog porekla. Zbog toga se pojedinci, neko brže a neko sporije, prilagođavaju armijskim uslovima života i rada, neko lakše, a neko teže menja ili odbacuje stare navike i stiče nove.

Pomoć naprednijih vojnika onima koji zaostaju u obuci i sporije se uklapaju u armijski život je vrlo dragocena, jer uzajamno pomaganje u učenju i vežbanju razvija ljubav, prijateljstvo i drugarstvo u kolektivu, te se tako i jačaju njegovi redovi. Mogućnosti za aktiviranje ljudstva u radu na razvijanju kolektivne odgovornosti veoma su velike kako u obuci tako i na izvršavanju drugih zadataka. To su, pre svega, zadaci stručne i ideološko-političke nastave, izvršavanje vojničkih dužnosti ve-

zanih za vojnički život i službu, jačanje discipline itd. Angažovanje kolektiva u radu na organizovanju priredbi, fiskulturnih nastupa, radom sekcija za kulturno-prosvetni rad i slično, aktiviraju se svi članovi kolektiva, razvija se odgovornost za uspehe jedinice kao celine, zdrava atmosfera u odnosima među ljudima i pozitivno raspoloženje. Praćenje rezultata rada i kolektiva i pojedinaca, davanje ocene uspeha, postavljanjem novih perspektivnih zadataka — sve to stimulatивно deluje na ljude i mobilise njihove umne i fizičke snage. Razvijanjem odgovornosti pojedinaca za uspeh, jača se i zajednička odgovornost za uspeh kolektiva.

### *Javno mnjenje kolektiva*

Proces razvijanja kolektivnosti u jedinici nerazdvojno je povezan sa formiranjem pozitivnog javnog mnjenja. Ono se izražava u zajedničkim stavovima, mišljenju i ponašanju svih, ili većine njegovih članova. Kolektiv svojim javnim mnjenjem najснаžnije deluje na pojedinca u pravcu usvajanja opštih, zajedničkih stavova, u formiranju karakternih i drugih osobina ličnosti i u razvijanju odgovornosti u izvršavanju vojničkih dužnosti. Pozitivno javno mnjenje kolektiva je, u stvari, osnovni uslov za vaspitanje ljudi pomoću kolektiva. Ukoliko je ono šire, na višem moralno-političkom nivou i zasnovano na socijalističkom moralu, socijalističkim odnosima među ljudima, odnosu prema radu i zajednici, utoliko će kolektiv uspešnije uticati na svestrano formiranje ličnosti vojnika. U javnom mnjenju dolazi do izražaja nivo društvene svesti kolektiva.

Javno mnjenje se može formirati i stihijno i organizovano, ali uspešno i u željenom pravcu razvija se samo sistematskim i organizovanim radom, pre svega, starešina i organizacija SK, a značajnu ulogu mogu imati i ideološko-politički najizgrađeniji vojnici. Ono se razvija celokupnim vaspitnim radom i uticajem na vojnike. U ovome veoma značajnu ulogu ima ideološko-politička nastava. Razvijanjem i jačanjem pozitivnog javnog mnjenja starešine stvaraju moćnu polugu, oslonac i podršku za reša-

vanje svih zadataka jedinice. Objašnjavajući činjenice iz društvenog i armijskog života, dajući im političku ocenu, vojnici se uče da pravilno sude o rezultatima i uspesima svoga rada i ponašanja.

Za vaspitanje javnog mnjenja veoma je značajno objašnjavanje vojničke zakletve, pravila o disciplini i drugih vojnih propisa, u kojima su sadržane norme ponašanja i dužnosti vojnih lica i formulisane osobine kojima treba da se odlikuje svaki pripadnik Armije, povezujući to sa životom kolektiva. Ovim se stvara atmosfera svesne discipline i pravilnih vojničkih odnosa, aktivira i mobilise kolektiv u borbi za nove uspehe u vojnoj i političkoj izgradnji i protiv svakog narušavanja reda, discipline i pravilnih vojničkih odnosa.

Za formiranje javnog mnjenja kolektiva od posebnog su značaja zajednička posmatranja vojnika i starešina, diskusije i analize o rezultatima rada, obuke, odnosa, stanja discipline i slično, koja se vrše na opštim sastancima (četnim, vodnim, odeljenjskim i drugim konferencijama, na otvorenim partijskim sastancima, vojničkim sastancima itd.). Pravilnim ocenama rada, principijelnom drugarskom kritikom i samokritikom, nepomirljivim odnosom prema greškama i nedostacima u radu i ponašanju pojedinaca, podiže se društvena svest ljudi, sposobnost ocenjivanja rezultata rada, stavova i postupaka drugih sa stanovišta interesa kolektiva Armije i društvene zajednice.

Da bi se javno mnjenje uspešno oformilo i efikasno delovalo neophodno je obezbediti što punije aktiviranje svih članova kolektiva. Istupanje samo manjeg broja članova kolektiva, neće odražavati javno mnjenje celine i neće imati potpun vaspitni efekat. Kad u jednom kolektivu postoji na jednoj strani grupica „profesionalnih kritičara“, na drugoj oni koji neprekidno čute, kao i pojedinci koji se ustežu da dovoljno oštro i principijelno kritikuju negativne pojave iz razloga „da se ne zamere“, znak je neizgrađenosti javnog mnjenja kolektiva.

Kada starešina koristi javno mnjenje, on biva veoma oprezan, pošto ponekad javno mnjenje može da bude mač sa dve oštrice. Neobjektivna i nedrugarska kritika

može imati nekad i veoma negativan odraz na kritikovanu ličnost, zato i najstroža kritika treba da bude u duhu drugarstva i dobronamernosti. Ona ne sme da ponizi vojnika i potkopa mu veru u sopstvene snage i mogućnosti. Ako se ne bi polazilo od ovoga, kritika bi mogla imati suprotan efekat. Vojnik se može osetiti tuđim i nepoželjnim u kolektivu.

Starešina ne sme samo da uvažava javno mnjenje kolektiva. On je njegov organizator, usmeravač i vaspitač. On određuje formu izražavanja opšteg mišljenja kolektiva o pozitivnim i negativnim pojavama u jedinici. Ako se radi o kolektivnoj analizi i kritici grešaka i nedostataka pojedinaca, važno je da se uzme u obzir karakter prestupa, osobine prestupnika i odnos kolektiva prema njemu. Ovo zahteva da starešina dobro poznaje svoje potčinjene i da ima izgrađen pedagoški takt. O izboru načina uticaja kolektiva na pojedinca u formi izražavanja javnog mnjenja, neophodno je uvek dobro razmisliti i realno predvideti kakve će biti posledice. Ukoliko se starešina što potpunije i pravilnije oslanja na javno mnjenje kolektiva, utoliko će njegov vaspitni rad biti uspešniji. Preterano korišćenje sastanaka kolektiva za rešavanje i manje značajnih zadataka (ili negativnih pojava) može otupiti oštricu javnog mnjenja i oslabiti njegov moralni uticaj na članove kolektiva. Vaspitna efikasnost opštih sastanaka ne zavisi toliko od njihovog broja, koliko od njihove pripremljenosti, organizovanosti, idejnog nivoa i celishodne primene.

Radi učvršćivanja vojnog kolektiva u sklopu opštih vaspitnih mera i aktivnosti, primenjuju se i podsticajne i represivne mere (pohvale, nagrade, kazne i sl.). Primenjivanje represivnih mera treba da bude poslednje vaspitno sredstvo. Ove mere, preduzete prema pojedincu, imaće vaspitni rezultat ako deluju pozitivno ne samo na počinitelja greške, već isto tako na kolektiv u celini. U našem socijalističkom vojnom kolektivu sve represivne i podsticajne mere moraju imati društveni, a ne samo individualni značaj. „Vaspitanjem pojedinih ličnosti, podvlači Makarenko, treba misliti na vaspitanje celog kolektiva. Svako delovanje na ličnost nužno je da bude isto-

vremeno i delovanje na kolektiv. I, obrnuto, svako naše uticanje na kolektiv treba da bude takvog karaktera da vaspitava svaku ličnost koja ulazi u kolektiv.“

Ovakav vaspitni rezultat će se postići samo onda ako je određena mera odraz jedinstvenog stava i mišljenja kolektiva, a ne samo starešine. Ako se javno mnjenje kolektiva razilazi sa stavom starešine, njegovom ocenom o pravednosti, odmerenosti i celishodnosti određene mere, ona neće biti od koristi ni za pojedinca ni za kolektiv. Čak se može desiti da se postigne i suprotan rezultat, da javno mnjenje kolektiva bude ne na strani starešine, nego na strani počinitelja greške. Ovo ukazuje na potrebu objašnjavanja svake preduzete mere i obezbeđivanja podrške od strane javnog mnjenja kolektiva.

Celishodne podsticajne mere, načelno, uvek pozitivnije deluju na moralnu snagu kolektiva nego represivne. One, pravilno primenjene, podižu radni i borbeni elan, razvijaju veru u sopstvene snage, ponos na jedinicu i ulaze u fond njenih tradicija. Ali i podsticajna sredstva i mere mogu postići svoj cilj samo ako imaju i individualni i društveni vaspitni odraz. Ovo će se ostvariti ako su i one stvarno zaslužene, pravilno odmerene i ako su u skladu sa javnim mišljenjem kolektiva. Ako i o njima, kada je to celishodno, u izvesnoj meri odlučuje kolektiv, utoliko će biti od većeg vaspitnog značaja. U čitavom ovom procesu formira se i oblikuje pozitivno javno mnjenje kolektiva i služi kao moćno sredstvo u vaspitavanju i prevaspitavanju pojedinaca.

### *Odnosi i snaga kolektiva*

„Čovek je bio i ostaje osnovni faktor naše odbrane — rekao je drug Tito — pa zato i odnos prema njemu mora da bude pravilan i da ga podstiče na izvršenje zadataka. Starješine treba sve više da stavljaju vojnika u položaj u kome će dolaziti do izražaja njegova stvaralačka snaga, somostalnost i inicijativa — osobine koje su od naročite vrijednosti za svakog pripadnika naše socijalističke Armije. Ovako izmijenjen položaj vojnika po-

većava i ulogu vojnih kolektiva; oni sve više postaju oslonac vaspitne aktivnosti u našim jedinicama“.<sup>1)</sup>

Odnosi u društvu u osnovi određuju odnose i u Armiji, pa prema tome i u vojnim kolektivima. Socijalistički društveni uslovi u našoj zemlji u osnovi određuju socijalističku svest ljudi na kojoj se zasniva svaki naš kolektiv. Ali ona nije samo neposredni odraz ovih uslova, već se oblikuje i posredno u okviru konkretnih društvenih sredina, kolektiva u kojima ljudi rade, proizvode, uče, upravljaju društvenim poslovima i slično. Društveni interesi ne mogu biti društveni, a ko ne sadrže u sebi i individualne interese. Strogo individualni i društveni odnosi predstavljaju u našoj društvenoj i armijskoj zajednici jedinstvo. Naše društvo se u stvari sastoji od mnogobrojnih i raznovrsnih kolektiva bez kojih je nemogućan socijalistički razvitak zasnovan na društvenom samoupravljanju i formiranju ličnosti sa svim osobinama čoveka socijalističkog društva.

Na našim socijalističkim društvenim odnosima baziraju se i odnosi u našoj armiji, u armijskim kolektivima. Odnosi između starijih i mlađih, između vojnika i starešina, komandi i jedinica, zasnivaju se na socijalističkim odnosima, mestu i ulozi društvenih kolektiva i ličnosti u našem društvu. To su odnosi saradnje, uzajamne pomoći, drugarstva i prijateljstva. Oni baziraju na svesti pripadnika armije o zajedničkim ciljevima u očuvanju slobode i nezavisnosti naše socijalističke domovine. To čini čvrstu sponu koja povezuje sve članove vojnih kolektiva naše armije

Odnosi u armijskom kolektivu imaju i nečega specifičnog za razliku od odnosa u drugim društvenim kolektivima, što proističe iz karakteristike vojne organizacije i njenih zadataka (odnos subordinacije, čvrsta vojnička disciplina, raspored na formacijske dužnosti, specifično mesto starešine u kolektivu itd.). Ali, uz pravilno delovanje vaspitnih faktora te razlike daju prednost vojnom kolektivu u pogledu unutrašnje čvrstine i monolitnosti. Veoma značajnu ulogu u ovome ima starešina. U našoj

---

<sup>1)</sup> *Intervju druga Tita povodom dvadesetogodišnjice JNA, „Narodna armija“, od 22. XII 1961. godine.*

armiji starešina ima sve objektivne uslove da bude moćan integrijajući faktor kolektiva. On nije izolovan niti odvojen ma kakvom objektivnom ogradom od svojih potčinjenih, od vojničkih masa. Interesi i starešina i vojnika potpuno su istovetni i sadržani u izgradnji i odbrani socijalističke domovine, izgradnji i jačanju Armije. Ali od toga koliko svaki pojedinac pravilno shvati svoju društvenu ulogu, svoje mesto i funkciju kao starešine i vaspitača u izgrađivanju kolektivne svesti, osećanja i volje svoje jedinice, utoliko će njegovi rezultati vaspitno-obrazovnog rada i rukovođenja biti veći. Starešina koji nema uvek pred očima princip socijalističkih odnosa među ljudima, princip socijalističkog humanizma, pravo mesto i ulogu ličnosti u našem društvu, pa analogno tome i u Armiji, može stvoriti jaz između sebe i potčinjenih i postati osnovna smetnja za uspešno izgrađivanje vojnog kolektiva u kojem živi, radi ili se bori u uslovima rata.

Drugarski odnosi, prijateljstvo, uzajamno poverenje i saradnja između starešina i vojnika osnovni je uslov za razvijanje i jačanje vojnog kolektiva. Starešine su osnovni vaspitni faktor izgradnje jedinice, razvijanja i vaspitavanja kolektiva u duhu socijalističke ideologije i politike i osnovni nosioci socijalističkog javnog mnjenja. Oni sačinjavaju trajno vaspitno jezgro koje održava kontinuitet života, rada i duha zajednice u vojnom kolektivu i cementiraju njegove redove. Od kvaliteta starešina, njihove umešnosti i sposobnosti da se uključe u život i rad jedinice, u najvećem stepenu zavisi razvijanje njenog kolektivnog duha i solidarnosti.

Primer starešine je najuspešnije sredstvo moralnog vaspitanja potčinjenih. Radan, vredan i uredan starešina, karakteran, pravičan, disciplinovan, principijelno strog u zahtevima i prema sebi i prema mlađima, majstor u svojoj struci, imponuje mlađima i predstavlja autoritet za svoju jedinicu i njegovi potčinjeni teže da budu kao on. Pravilan vojnički odnos starešine prema mlađima, briga za ljude, neposrednost i iskrenost, ne izdvajati pojedince, ali zahtevati tačno i svesno izvršavanje svih zadataka, stvara zdravu atmosferu u kolektivu. Stoga se obično kaže: kakve su starešine, takva je i jedinica.

Poseban značaj i ulogu u izgradnji vojnog kolektiva imaju niže starešine — neposredni vaspitači, koji najviše vremena provode sa vojnicima kako na obuci tako i u slobodnim časovima. Oni su u mogućnosti da najbolje upoznaju svoje vojnike i da neposredno utiču na njih, uzimajući u vaspitnoj praksi u obzir njihove lične osobine. Preterana strogost ili familijarnost slabe unutrašnju snagu kolektiva, a hladna službenost i neodmerena naklonost u odnosima stariji — mlađi podjednako su štetni. Drugarska toplina starešine prema mlađem, razumevanje njegovih potreba, poverenje u ljude, u njihove mogućnosti i sposobnosti, odavanje priznanja za uložene napore i postignute rezultate, učvršćuju redove kolektiva, stimulišu njegove pripadnike i zbijaju kolektiv oko starešine. Kolektivi se, pre svega, učvršćuju na uspesima u radu, obuci i borbi. Ukoliko su uspesi u radu ili borbi veći, utoliko više raste snaga kolektiva i poverenje njegovih članova u sopstvenu moć. Sve ovo neposredno zavisi od moralnih, radnih, stručnih i rukovodilačkih kvaliteta starešine, njegove umešnosti i sposobnosti da motiviše ljude u izvršavanju zadataka.

Emocionalna vezanost mlađih za starešinu snažno motivaciono deluje na njihov rad i ponašanje. Starešina koji je svojim principijelnim stavovima i odnosima zadobio simpatije i poverenje potčinjenih, ostvaruje veoma značajan uslov za pozitivno uticanje na njih i izgrađivanje kolektiva. Međutim, naklonost postignuta na nepravilan način, zasnovana na pomirljivosti prema greškama, neuspesima i nepravilnostima u radu, pošteđivanju ljudstva od napornih dužnosti i zadataka, šteti izgrađivanju čvrstih i zdravih vojnih kolektiva. Kolektiv se, pre svega, prekaljuje i učvršćuje na teškim zadacima i celishodnim naporima koje neminovno nameće vojnički život, rad i savremeni rat.

Međutim, cilj našeg vaspitanja nije samo vezivanje za ličnost vaspitača, već, pre svega, razvijanje društvene motivisanosti i odgovornosti za izvršavanje zadataka. Ako je vezanost za starešinu osnova kolektivnosti jedinice, to nije dovoljno, jer čim se promeni starešina dolazi i do promena u kolektivu. Takvi odnosi stariji-mlađi neće ko-



ristiti novom starešini u razvijanju kolektiva, već naprotiv mogu mu samo smetati. Za izgrađivanje čvrstog kolektiva i razvijanje osećanja kolektivizma, naročito je značajno da starešina ne deli svoje ljude na dobre i rđave, na privilegovane i zapostavljene.

Prvi dani života u Armiji najteži su za mladog čoveka. Novi uslovi, nepoznata sredina, kasarnski ambijent i sl., može dovesti do fizičke i psihične opterećenosti novih vojnika. Objektivno sagledavanje njihovih poteškoća, potreba i mogućnosti, od strane neposrednih vaspitača, vodi uspešnom prilagođavanju na novu sredinu, psihološkom olakšanju i uslovljava dobre odnose u kolektivu i lakše međusobno razumevanje vojnika i starešina. U novom kolektivu, zbog nerazvijenosti potrebnih socijalnih odnosa i veza, međusobno povezivanje i zbližavanje ljudi vrši se obično na nacionalnoj, socijalnoj i profesionalnoj bazi, zbog čega dolazi do obrazovanja izolovanih grupa unutar jedinice. Ovo se dešava pogotovo onda ako se izgrađivanje kolektiva prvih dana prepusti stihijnom procesu i odvija više spontano nego planski i organizovano. Stihijno stvaranje ovakvih zatvorenih grupa unutar jedinice slabi njenu unutrašnju snagu i otežava razvijanje kolektiva i osećanje kolektivizma. Stoga je neophodno da, od prvih dana zajedničkog života ljudi u jedinici, starešine, članovi SK i stariji vojnici, organizovano deluju među novim vojnicima na razvijanju discipline, drugarskih vojničkih odnosa, socijalističke društvene svesti i moralno-političkog jedinstva u njihovim redovima.

Članovi SKJ čine osnovno i najsvesnije jezgro vojnih kolektiva koje svojom idejnošću, visokom političkom svešću, moralnim i radnim likom utiče na ljude i prožima ih socijalističkom društvenom svešću, solidarnošću, drugarstvom i prijateljstvom, zbija i učvršćuje redove kolektiva u jedinicama, ustanovama ili školama. Od rada članova SKJ na razvijanju pravilnih odnosa među ljudima, komunističkog lika starešine i vojnika, od udubljanja u probleme života i rada jedinice, aktivnosti i inicijative, u najvećoj meri zavisi moralno-politička snaga i jedinstvo vojnih kolektiva.

Naročito je značajna uloga organizacija SKJ u razvijanju socijalističkih vojničkih odnosa u jedinici. Odnosi između samih vojnika predstavljaju jedan od osnovnih elemenata moralne snage kolektiva. Razvijeno drugarstvo i prijateljstvo između novih vojnika naročito je značajno za izgrađivanje jedinstva kolektiva i njegovu borbenu spremnost. Razvijanje odnosa bratske sloge, drugarstva i prijateljstva u duhu bratstva i jedinstva naših naroda između vojnika raznih nacionalnosti u okviru jedinice, osnovna je zaloga moralno-političke snage kolektiva i njegove borbene vrednosti, pa je i delovanje u ovom smislu jedan od najvažnijih zadataka svih vaspitnih faktora u Armiji. Čuvanje, negovanje i razvijanje bratstva i jedinstva u svakom kolektivu, u svakoj ćeliji našeg društva i Armije, sveta je dužnost svakog našeg građanina i vojnika . . . „Učinite da vojnici duboko shvate šta može jedan narod, šta može više malih naroda kod se ujedine, kad među njima vlada sloga . . .“, istakao je jednom prilikom drug Tito starešinama naše armije, kada je govorio o potrebi prenošenja ratnih iskustava i primene na mlade generacije vojnika.

\*

Da bi jedinica bila razvijena kolektiv sa svim atributima vezanim za ovaj pojam, potrebno je da starešine, pre svega, sačinjavaju monolitan kolektiv, da imaju zajedničke stavove i mišljenje o svim osnovnim pitanjima i problemima izgradnje jedinica. Nejednaki stavovi, neujednačeno gledanje na problem discipline, odnosa, rada, obuke i života jedinice, dovodi do nejednakog delovanja i ponašanja starešina, što se negativno odražava na formiranje kolektiva, postizavanje čvrste discipline i pravilnih vojničkih odnosa. Svako i najmanje razilaženje između starešina u postavljanju zahteva mlađima, sprovođenju pravila, propisa, programa obuke, u izvršavanju zadataka i sl., uočavaju mlađi, što slabi njihovu odgovornost i labavi odnos prema obavezama i zadacima u jedinici. Jedinstvo vojnog kolektiva je nemoguće ostvariti bez punog jedin-

stva starešina, jer je vojni kolektiv u suštini odraz kolektivnosti starešina.

Snaga našeg vojnog kolektiva je u njegovoj velikoj moći vaspitanja i prevaspitanja ljudi, u stvaranju moralno-politički čvrstih i funkcionalno snažnih jedinica sposobnih za izvršavanje zadataka u miru i u ratu. Razvijanje kolektivnog duha, saradnje i moralno-političkog jedinstva u kolektivima našeg društva i njihovo prekaljivanje u praksi socijalizma, uslovljava formiranje i izgradnju snažnih socijalističkih vojnih kolektiva, u našoj armiji. Izgrađivanje vojnih kolektiva u toku NOR-a i revolucije, najbolji je primer kako se stvaraju moralno-politički čvrste jedinice sposobne za izvršavanje i najtežih zadataka. I u današnjim uslovima ta dragocena iskustva mogu da posluže kao putokaz svim starešinama i drugim vaspitnim faktorima u izgrađivanju kolektiva i očuvanju dragocenih ratnih tradicija u ovom radu.

Pukovnik u penziji  
STEVO JOVANOVIĆ

## SASTANAK VOJNOG KOLEKTIVA — VAŽAN OBLIK MPV

U našoj armiji se primenjuje nekoliko oblika neposrednog moralnog vaspitanja. Među njima jedno od značajnih mesta zauzima i sastanak vojnog kolektiva. Primena ovog oblika vaspitno-obrazovnog rada usko je vezana sa nastankom naše armije. Četne konferencije, na primer, odigrale su izvanrednu ulogu u vaspitavanju i prevaspitavanju ljudi, u razvijanju i negovanju kolektivnog duha, u podizanju lične odgovornosti, u stvaranju iskrenog drugarstva i pravilnih odnosa među ljudima. I danas, u mirnodopskim uslovima izgradnje armije sastanci vojnih kolektiva ogromno doprinose neposrednom moralnom vaspitanju i razvijanju socijalističkih moralnih svojstava i vrlina kod naših ljudi.

Do sada su na polju moralnog vaspitanja i uopšte vaspitno-obrazovnog rada postignuti izvanredni rezultati u našim jedinicama, zahvaljujući, pored ostalog, i pravilnoj primeni nastavnih, a posebno vannastavnih oblika rada. Ti rezultati svakako su mogli biti i zamašniji da nije bilo izvesnih slabosti u vezi sa shvatanjem, organizovanjem i pripremama sastanka vojnog kolektiva kao jednog od najvažnijih oblika rada u neposrednom moralnom vaspitanju. Ponegde su se ovi sastanci izbegavali i ređe održavali iz bojazni da „ne naruše“ vojnički red i disciplinu. Bilo je, opet, slučajeva gde se praktikovalo češće održavanje ovih sastanaka, pa su se na njima razmatrala i ona pitanja i problemi koji u stvari ne zahtevaju bilo kakav razgovor ili objašnjenja, već direktno izvršenje.

U Armiji postoji nekoliko vrsta sastanaka: sastanak komiteta, osnovne organizacije SKJ, aktiva, vojnog kolektiva, starešina (vojnika), odbora za slobodne aktivnosti vojnika itd. Prema tematici i cilju koji se želi postići oni se dele na one na kojima se vrši razmena mišljenja o odabranim i postavljenim pitanjima i problemima, one gde se izgrađuju stavovi i donose odluke o akcijama; one koji imaju direktivni ili mobilizatorski karakter; one koji imaju pretežno informativni karakter itd. Prema karakteru pitanja, načinu razmatranja i vremenu održavanja, dele se na konferencije, savetovanja, političke i druge zborove i seminare. Najzad, u vaspitnoobrazovnom procesu, sastanak može predstavljati nastavni ili vannastavni oblik rada.

Za sastanak vojnog kolektiva može se reći da je to oblik kolektivnog rada vojne jedinice koji se po svojim specifičnostima razlikuje od sastanaka drugih kolektiva, organizacije i organa. Te specifičnosti ogledaju se u tome što rukovodilac sastanka, na primer, nije lice koje je izabrao kolektiv, već je postavljen na odgovarajuću funkcionalnu dužnost, pa je jedan od njegovih zadataka i sazivanje i rukovođenje sastankom kolektiva. Zatim, rukovodiocu sastanka (komandiru jedinice) dato je pravo da odlučuje što će od predloga, sugestija, primedbi i ostalog o čemu je bilo reči na sastanku ući u zaključke i da na osnovu toga, prema sopstvenom uverenju i nahođenju, postavlja zadatke pred kolektiv. Koliko će to njegovo uverenje i zadaci koje postavlja biti u skladu sa sugestijama i predlozima datim na sastanku, zavisi od niza faktora, pre svega, od ubeđenja koliko je sve to u skladu sa zadacima i interesima jedinice.

Navedne specifičnosti ne sužavaju polje delovanja vojnog kolektiva. Odnosi u armiji dozvoljavaju razvoj konstruktivne inicijative i omogućavaju članovima kolektiva da dođu do izražaja kao subjekti, a ne samo da se pojavljuju kao objekti vaspitanja. Starešina koji je shvatio snagu kolektiva, koji pravilno njime rukovodi, usmerava ga i omogućava mu da svesno zauzima stav prema

svojim obavezama, postupcima i pojavama, neće dozvoliti da se navedene specifičnosti negativno odraze na mogućnost postizanja onih rezultata koji se s pravom mogu očekivati.

Postavlja se pitanje koje i kakve sve koristi mogu imati pojedini faktori vaspitanja od dobro pripremljenog i pravilno vođenog sastanka vojnog kolektiva? Starešina jedinice može od takvog sastanka imati višestruke koristi. Pre svega, preko sastanaka njemu je omogućeno da direktno ostvaruje svoj vaspitni uticaj na potčinjene. Dalje, sastanak mu omogućava da potpunije upozna opšte stanje jedinice, da neposredno i potpunije upozna pojedinačno svakog člana kolektiva. Sastanak je za starešinu pogodan i zato što će moći, prateći diskusiju članova kolektiva, da proveri kako je kolektiv primio i shvatio njegove stavove i kakve bi korekcije mogao da izvrši. Negde će sastanci kolektiva dati niz novih elemenata koji će omogućiti starešini da donese potpuniju odluku. Ima starešina koji još u procesu pripreme za donošenje odluka konsultuju (pojedinačno ili grupno) svoj kolektiv, te na taj način već tada vrši pripremu i mobilizaciju ljudi za izvršavanje zadataka koji će proizlaziti iz odluke. Najzad, sastanak omogućuje starešini i neposrednije angažovanje kolektiva u rešavanju zadataka, onih koje postavlja viša komanda, i onih koje nameću život i praksa same jedinice.

I vojni kolektiv može imati koristi od sastanka. On se preko sastanka upoznaje sa rezultatima svoga rada, sa slabostima i problemima, kao i sa zadacima koji stoje pred njim u narednom periodu. Kolektiv preko sastanka može uticati na donošenje odluka o raznim pitanjima i zadacima na čijem izvršavanju treba da se angažuje posle sastanka. Najzad, sastanak kolektiva je jedan od najpogodnijih oblika uticaja kolektiva na ispravljanje slabosti kod pojedinaca, jer se oni koji su kritikovani na sastanku kolektiva zbog svojih slabosti, teško odlučuju da to još koji put sebi dozvole. Na taj način jača jedinstvo kolektiva i on postaje sposobniji za izvršavanje svih zadataka koji se pred njega postave.

Organizacija SK (ili grupa komunista) čini u moralno-političkom pogledu osnov u jezgru kolektiva. Sastanak

kolektiva omogućava komunistima da sagledaju stanje u kolektivu, da proveravaju ispravnost svojih zaključaka i da u zaključcima nalaze i deo svojih zadataka.

I svaki član kolektiva ima od sastanka višestruke koristi. Pre svega, tu mu je omogućeno da iznese svoje mišljenje. Nije retkost da pojedinci, posle iznošenja svoga mišljenja na sastanku, izjavljuju kako im je sada lakše, jer su pred kolektivom i pred svojim starešinama rekli ono što misle i što ih je tištalo. Dalje, kroz diskusiju na sastanku, pogotovo ako je dobro pripremljena, pojedinac stiže poverenje u samog sebe, postaje sigurniji i oseća zadovoljstvo, jer je doprineo da se problem bolje sagleda i brže reši. Kroz izlaganja drugih članova kolektiva pojedinac može da sazna i nauči niz stvari koje ranije nije znao niti je imao prilike da ih čuje. Ne smemo, takođe, izgubiti iz vida činjenicu da su solidno pripremljeni i dobro vođeni sastanci kolektiva najkorisniji časovi vaspitanja i obrazovanja, a istovremeno se utiče na osećanje, volju i karakter pojedinaca.

Sastanci vojnog kolektiva, prema tome, imaju višestruki vaspitni značaj za sve faktore vaspitanja. Zato organizatori sastanka moraju posvetiti veliku pažnju, kako pripremi tako i vođenju istih.

### *Sadržaj rada sastanka vojnog kolektiva*

Obično se misli da se na sastancima kolektiva može raspravljati samo o ograničenom broju pitanja ili problema. Tako, na primer, postoje mišljenja da na ovim sastancima treba razmatrati samo neke slabosti i probleme koji se pojave u sopstvenoj jedinici. Ne treba mnogo napora da se dokaže koliko su ovakva shvatanja jednostrana. Vojni kolektiv može na osnovu odluke i intencije starešine da se upozna sa ciljevima i značajem predstojećih napora i, ako je to potrebno, da raspravlja o načinu izvršavanja niza zadataka koji se pred njega postavljaju. To su, pre svega, stalni zadaci jedinica — iz domena obuke, u vezi sa praktičnim radom na materijalu, čuvanjem i održavanjem u ispravnom stanju sredstava kojima

jedinica raspolaže, obavljanjem raznih dužnosti u jedinici i drugi. Postoje i vanredni zadaci koje viša komanda postavlja jedinici. Tu su potrebni i posebni naponi svakog pojedinca i celog kolektiva. Pored toga, razvoj međunarodnih odnosa i socijalistički razvitak zemlje zahtevaju blagovremeno informisanje. Sve to kolektiv treba da razume i ispolji svoje stavove koji treba uvek da budu u duhu politike SK i stavova našeg rukovodstva. Najzad, jedinica je živi organizam, sastavljena od ljudi iz raznih krajeva zemlje, sa različitim shvatanjima i navikama, stepenom školske i opšte naobrazbe, sa različitim mogućnostima shvatanja zadataka itd. U takvom organizmu mogu se s vremena na vreme očekivati slabosti i problemi različitog karaktera. Zadatak kolektiva je da zajedno sa vojnim starešinom sve to na vreme rešava i odstranjuje.

Svako pitanje i zadatak mogu naći svoje mesto u radu sastanka vojnog kolektiva. Međutim, na koji način će se oni razmatrati zavisi od tematike i cilja koji sastankom valja postići. Tako, ako se radi o svakodnevnim zadacima može se postaviti pitanje sumiranja rezultata rada jedinice za određeno vreme, da bi se sagledao kvalitet izvršenja zadataka, uočile slabosti koje nisu dozvolile da ti rezultati budu veći i upoznalo sa zadacima koji stoje pred kolektivom u narednom periodu. Uloga članova kolektiva sastoji se u tome da, iznoseći svoja zapažanja i primedbe, omogućće da se potpunije sagledaju slabosti, da se upoznaju sa narednim zadacima i, ukoliko je potrebno da podnesu predloge o tome kako se najlakše i ti zadaci mogu izvršiti. U vezi sa vanrednim zadacima cilj sastanka može biti da se kolektiv s njim upozna, informiše i da se mobiliše na njihovom izvršavanju, pogotovo što takvi zadaci traže i posebna angažovanja. O nekom važnom i aktuelnom političkom događaju, biće svakako reči u informacijama i političkom pregledu za vojnike, ili u nekom aktuelnom predavanju za starešine. No, i pored toga, negde će se pojaviti potreba da se o tome prodiskutuje na sastanku kolektiva, jer se baš na tom skupu mogu najlakše ujednačiti stavovi članova kolektiva, pošto se oni baš tu osećaju najslobodnijim da postavljaju pitanja, da traže objašnjenja, iznose sopstvena mišljenja itd. Cilj



sastanka može biti ujednačavanje mišljenja i izradnja jedinstvenih stavova kolektiva.

Ako se, pak, radi o pitanjima iz problematike sopstvene jedinice, cilj sastanka može biti potpunije sagledavanje problema, ujednačavanje stavova, donošenje zaključaka i prihvatanje zajedničkih zadataka. Osim toga, mogu se održavati posebni sastanci na kojima se donosi zajednička odluka o zakazivanju takmičenja sa drugom, sebi ravnom jedinicom, o tome koga bi trebalo predložiti za pohvalu i nagradu, o organizovanju prihvata novih vojnika, odnosno o otpuštanju onih koji su odslužili vojni rok itd. Drugim rečima, na sastancima vojnih kolektiva može se razmatrati ogroman broj pitanja i problema raznog karaktera u duhu odluke i zahteva komande i organizacije SK, polazeći uvek od interesa neprekidnog učvršćivanja vojne organizacije, doslednog i najsavesnijeg izvršavanja svih zadataka.

### *Neka pitanja organizovanja i pripremanja sastanka*

U vezi sa organizovanjem i pripremanjem sastanka kolektiva postoje neka pitanja po kojima ne postoje jedinstveni stavovi kod svih starešina. Tako je, na primer, do sada inicijativu za sazivanje i održavanje sastanka kolektiva davao obično organ MPV ili komandir jedinice. Mišljenja sam da bi takva inicijativa mogla još češće da ponikne (mada se to u mnogim jedinicama već praktikuje) od sekretara osnovne organizacije SK ili odeljenja, člana sekretarijata, grupe vojnika i starešina koji bi sugerisali komandiru jedinice da se održi sastanak kolektiva na kojem bi se prodiskutovalo o nekim unutrašnjim problemima jedinice.

Postoje, takođe, različita mišljenja o tome ko sve treba da prisustvuje sastanku kolektiva. Neki misle da to treba da budu samo vojnici i komandir jedinice kao rukovodilac sastanka, a drugi da bi sastanku trebalo da prisustvuju svi članovi kolektiva. Nema sumnje da je ovo drugo mišljenje ispravnije, pogotovo ako se imaju u vidu svi oni zadaci i problemi o kojima je do sada bilo reči, a koji čine osnovu rada sastanka kolektiva. S druge stra-

ne, efikasnost i kvalitet izvršavanja zadataka postavljenih na sastanku zavisi od svih članova kolektiva, pa prema tome, trebalo bi, u načelu, da sastanku vojnog kolektiva prisustvuju svi članovi kolektiva. Biće, svakako, slučajeva da će se sastanci održavati samo sa grupom vojnika koji su angažovani na izvršavanju posebnih zadataka, ili posebno sa starešinama gde nisu prisutni vojnici. Na ovakvim sastancima razmatraju se najčešće specifični zadaci i obaveze.

Ima, isto tako i neujednačenih gledanja u kom okviru je najcelishodnije održavati sastanke — da li u okviru kolektiva voda ili čete i njoj ravne jedinice. Mišljenja sam da sastanke treba održavati i u vodu i u četi, zavisno od situacije u jedinici i pitanja koja se razmatraju. U pogledu broja održanih sastanaka, dosadašnja praksa u većini naših jedinica pokazuje da se oni održavaju načelno jednom mesečno, kako je to i regulisano postojećim uputstvima. U nekim jedinicama, međutim, ovi sastanci se održavaju i četiri pa i više puta u toku meseca, s tim što ih jedinice manje od čete održavaju više puta, a četa i njoj ravna jedinica načelno samo jednom mesečno. U načelu, smatram da je i ovo dobra praksa. Ovi sastanci se u tim jedinicama održavaju u vreme koje je predviđeno za političku nastavu, a ako se radi o sastanku na kojem se razmatraju problemi slobodnih aktivnosti vojnika, održavaju se u slobodnom vremenu.

Organi MPV u nekim jedinicama praktikuju da u mesečnom planu političkog rada s vojnicima predvide, osim vremena, i pitanja koja treba razmotriti na sastanku vojnog kolektiva. To je, mislim, u osnovi pravilno, ali samo ako se radi o uobičajenim mesečnim sastancima na kojima se vrši analiza izvršenih zadataka i kolektiv se upoznaje sa narednim zadacima. U svim drugim slučajevima trebalo bi prepustiti starešini koji organizuje i rukovodi sastankom da sam, ili uz konsultovanje i drugih faktora, odabere pitanja za sastanak.

Starešina je objektivno u takvom položaju da ima stalan uvid u stanje i situaciju svoje jedinice. On ovaj uvid ostvaruje prateći celokupan rad u obuci i vaspitanju, odnos starešina i vojnika prema zadacima, preko dežurnih

organa, raporta, sekretara organizacije, odnosno odeljenja SK, razgovorom sa vojnicima, preko sastanka sa nižim starešinama i najzad, preko sastanka kolektiva. Ovo ne samo što mu omogućava da bude stalno u toku pojava i problema u jedinici i da po potrebi preduzima mere za njihovo rešavanje, nego mu i olakšava da sagleda i uzroke nastalih pojava i odabere ključne probleme, čijim se rešavanjem rešava i niz drugih pojava i problema. Osim toga, to mu omogućava da i zadatke koje ima i koje dobija — razrađuje i postavlja, prilagođavajući ih uslovima i stanju u jedinici. Ove činjenice, prema tome, idu u prilog stavovima da se komandiru da veća samostalnost — da sam odlučuje šta će i kad postaviti na sastanku vojnog kolektiva.

Jedan od najvažnijih elemenata organizovanja sastanka jeste njegovo pripremanje i odabiranje najaktuelnijih pitanja iz problematike jedinice, jer od toga zavisi i uspeh sastanka. To u svakom slučaju zahteva smišljen, planski i studiozan rad komandira. On se mora kloniti improvizacija, površnosti, i na brzu ruku donesenih odluka o tome koja pitanja treba postaviti na sastanku kolektiva, vodeći računa o tome da podaci i primeri koji se iznose budu istiniti i provereni, jer u protivnom sastanak neće odigrati onu ulogu koja mu je namenjena. U analizi pitanja i problema starešina treba da sagleda i kakav su odraz imala na opšte stanje jedinice, gde su se i kroz šta manifestovali (potkrepljujući to primerima i podacima), zatim da pronade i uoči uzroke koji su do njih doveli i, najzad, da sagleda kakve bi sve mere, vojničke i političke, trebalo preduzeti, odnosno za koja pitanja je najpogodnije angažovati kolektiv, za koja organizaciju SK, a koja bi trebalo da reši on sam i njemu potčinjene starešine.

Kada je tako završio sa analizom problema, starešina donosi odluku o tome kojeg datuma, u koliko sati i na kojem mestu će se održati sastanak, obaveštava kolektiv i to obaveštenje ističe na vidnom mestu, u kasarni, učionici ili poligonu. Kolektiv se može obavestiti i na druge načine. Pri kraju časa nastave, na primer, može nastavnik da obavesti da će se održati sastanak, ispisujući dnevni

red, mesto i vreme održavanja na tabli uz potrebnu poku. Obaveštenje se može sprovesti i preko nižih starešina koji će usmeno upoznati svoje ljudstvo o tome, razmotriti sa njima pitanja koja treba tretirati na sastanku, odrediti pojedince koji bi trebalo da iznesu pozitivna iskustva iz rešavanja nekih pitanja. Isto tako, mogu se zadužiti grupe vojnika da se specijalno pripreme o nekom važnom pitanju o kojem će se diskutovati na sastanku. Možda će neko pitanje ili problem zahtevati da se prethodno održe kraći dogovori po grupama ili manjim organizacijskim jedinicama, na kojima bi se izmenjala mišljenja, zauzeli jedinstveni stavovi i s njima se išlo na sastanak kolektiva. Najzad, organizator sastanka može, koristeći se jutarnjim smotrama i drugim mogućnostima, da lično skrene pažnju kolektivu da se što solidnije pripremi za predstojeći sastanak. Sve su to načini koji su se dosad u toku pripreme za sastanak pokazali dobrim. Nema sumnje da i priprema članova kolektiva predstavlja jedan od važnih elemenata od kojeg zavisi uspeh sastanka.

Za organizatora sastanka važna je, isto tako, i lična priprema. Tu se misli, pre svega, na to da on mora razmisliti o tome koliko će trajati njegovo izlaganje, vodeći računa da ostavi što više vremena kolektivu. Veoma je važno stvoriti na sastanku takvu atmosferu da svaki član kolektiva poželi da diskutuje i iznese svoje predloge i mišljenja, a takođe je važno pobrinuti se o tome kako pokrenuti one koji retko diskutuju i kako obavezati nosioce slabosti i problema da ubuduće ne prave greške. Najzad, organizator sastanka razmišlja o zaključcima i zadacima koje treba dopuniti predlozima diskutantata. Osim toga, on je dužan da izvrši i potrebne tehničke pripreme kao što su: obezbeđivanje i pripremanje prostorije i drugih sredstava potrebnih za taj sastanak.

### *Način vođenja sastanka*

Nema sumnje da uspeh sastanka zavisi i od toga kako se njime rukovodi. Mnogi sastanci uspevaju zahvaljujući, u prvom redu, rukovodiocu koji je umeo da ga vodi i da

izvuče maksimum onog što može da dá njegov kolektiv. Isto tako, od sastanka može biti vrlo malo koristi, ako je slabo pripremljen i ako se njime loše rukovodi.

Način rukovođenja sastanka zavisi od niza faktora: od cilja i vrste sastanka, karaktera materije o kojoj se raspravlja, pripremljenosti kolektiva za sastanak itd. Ali, i pored toga, rukovodilac sastanka je dužan da u uvodnoj reči upozna kolektiv s tim zašto je sazvan sastanak, zašto je postavio baš to pitanje i šta očekuje od kolektiva, a zatim se iznosi konkretno pitanje ili problem, vodeći računa o vremenu koje treba da ostavi kolektivu za diskusiju. Prilikom iznošenja problema ne treba težiti po svaku cenu da on unapred sugerira sve mere koje bi trebalo preduzeti, već je bolje prepustiti kolektivu da se kroz diskusiju dođe do tih mera. Ovo, naravno, važi samo za ono pitanje o kojem je moguće tako postupiti, jer ima i drugih pitanja — zadataka gde starešina iznosi zahtev i stav, a kolektiv, ako je potrebno, diskutuje o načinu njegovog izvršavanja.

Ako je rukovodilac vešto i problemski izneo pitanje, neće biti teško pokrenuti kolektiv na diskusiju. Ali, kakvog će kvaliteta biti ta diskusija, hoće li ljudi nastojati da što bolje sagledaju problem i predlože odgovarajuće mere, ili će se raspliniti i na druga pitanja, zavisi od toga kako se rukovodi diskusijom.

Diskusante treba podsticati, usmeravati na glavne probleme, tražiti mišljenja i predloge, a pored toga treba beležiti ono glavno iz diskusije i pokrenuti pasivne da se čuje i njihovo mišljenje. Bitno je da starešina diskusije omogući maksimalnu inicijativu članova kolektiva.

Na kraju sastanka rukovodilac daje kratku ocenu toka sastanka, kvaliteta pojedinih izlaganja, ističući ponekad direktno one koji su se solidno pripremili za sastanak i dali korisne predloge, ukazujući isto tako na slabosti onih koji se nisu pripremali i čije je izlaganje imalo manjkavosti. Zatim ističe zaključke i postavlja zadatke pred kolektiv, zahtevajući savesno prilaženje, upornost i inicijativu u izvršavanju tih zadataka. Najzad, iznosi koje će mere on i njemu neposredno potčinjene

starešine preduzeti radi obezbeđivanja i kontrole izvršavanja postavljenih zadataka.

Sastanak vojnog kolektiva je veoma koristan oblik moralnog vaspitanja. On omogućava da se svestrano sagledaju zadaci, pojave i problemi i da se kolektiv mobilize za njihovo rešavanje. Za sve ovo potrebno je obezbediti i ispuniti, sledeće osnovne uslove: shvatiti vrednost i vaspitni značaj sastanka vojnog kolektiva, posvetiti punu pažnju pripremama za sastanak, solidno se pripremiti i obezbediti pravilno i savesno rukovođenje sastankom i, najzad, obezbediti dosledno sprovođenje zaključaka i zadataka koji se donesu na sastanku kolektiva.

Pukovnik  
STEVO VLADUŠIĆ



## SMISAO I MOGUĆNOSTI RAZVIJANJA IDEJNOSTI U VASPITNO-OBRAZOVNOM PROCESU

Demokratizacija društvenih odnosa, na bazi jačanja samoupravnih sloboda čoveka, dovela je i do opšteg poboljšanja pozicije i humanizacije ličnosti u društvu i vojsci. Takvi razvojni tokovi nametnuli su kritičko preispitivanje ranije utvrđenih zakonitosti svih oblasti života i njihovo usaglašavanje sa novim okolnostima i stremljenjima. Prirodno je što je do toga došlo i u oblasti vaspitanja. Nužan predmet takvih analiza je i preispitivanje poznatog pedagoško-andragoškog zahteva o idejnosti vaspitanja<sup>1)</sup> — da li se on može tretirati na raniji način ili ima novo značenje i kakvo? Susreću se čak i dileme: da li se taj zahtev može danas postavljati na raniji način, nije li on u suprotnosti sa naporima za proširivanje prava radnog čoveka, razvijanjem kritičkog i stvaralačkog mišljenja i samostalnosti rasuđivanja, nije li usmeren na indokrinaciji? Pošto se radi o konstitutivnom elementu našeg vaspitanja, odgovori utoliko pobuđuju veći interes.

### *Istorija problema*

*Klasici marksizma o idejnosti vaspitanja.* Zahtev za idejnošću vaspitanja bazira se na Marksovom i Engelsonom otkriću klasno-političkog karaktera ove aktivnosti u klasnom društvu.

<sup>1)</sup> Pojam vaspitanja uzima se u širem smislu i njime se obuhvataju, obrazovanje i nastava. Kada se misli, u prvom redu, na obrazovanje i nastavu, to se posebno ističe.



Već u „Nemačkoj ideologiji“ Marks i Engels objasnili su postanak ideologije<sup>2)</sup> i ulogu i klasni karakter ideja<sup>3)</sup> u razvitku društva. U „Manifestu komunističke partije“ oni analiziraju klasni karakter vaspitanja i zastupaju gledišta da mlade generacije treba otrgnuti od uticaja vladajuće buržoazije i povezati sa revolucionarnom ideologijom i borbom radničke klase<sup>4)</sup>. U tom smislu je i Lenjin naglašavao društvenu uslovljenost i klasno-politički karakter vaspitanja i zalagao se za povezivanje vaspitanja sa borbom proletarijata i njegovom istorijskom ulogom<sup>5)</sup>. Ali, već prvih dana posle oktobarske revolucije ustajao je protiv prekidanja veze sa dotadašnjom kulturom čovečanstva i svođenja znanja komunizma na komunističke parole<sup>6)</sup>; suprotstavljao se birokratizaciji vaspitno-obrazovnog rada. Ideološku usmerenost socijalističkog vaspitanja on je shvatao samo kao opšti okvir

---

<sup>2)</sup> „Proizvodnja ideja, predstava, svesti pre svega se neposredno prepliće s materijalnom delatnošću i materijalnim opštenjem ljudi, s jezikom stvarnog života. Predstave, mišljenje, duhovno opštenje među ljudima ispoljavaju se... kao neposredna posledica njihovog materijalnog ponašanja“ (*Celokupna dela, I deo, sveska 5, str. 15*).

<sup>3)</sup> „Misli vladajuće klase u svakoj epohi su vladajuće misli, tj. klasa koja je vladajuća *materijalna sila* društva ujedno je i njegova *duhovna sila*. Klasa koja raspolaže sredstvima za materijalnu proizvodnju time ujedno raspolaže i sredstvima za duhovnu proizvodnju, tako da su joj uglavnom potčinjene misli onih koji nemaju sredstva za duhovnu proizvodnju. Vladajuće misli nisu ništa drugo do idejni odraz vladajućih materijalnih odnosa...“ (*Isto, str. 35*).

<sup>4)</sup> „Komunisti ne izmišljaju uticaj društva na vaspitanje; oni samo menjaju njegov karakter, oni otimaju vaspitanje ispod uticaja vladajuće klase“ (*Kultura, Beograd 1947. str. 20*).

<sup>5)</sup> „Naša škola je obavezna da omladini pruža osnovna znanja, da ih vaspitava u duhu komunističkih pogleda, da stvara obrazovane ljude. Škola je obavezna da stvara od ljudi koji se školuju u njoj učesnike borbe za oslobođenje od eksploatacije“ (*Задачи союзов молодежи, 1920, Сочинения, Издание, том 31, стр. 270*).

<sup>6)</sup> „Pogrešno je misliti da je dovoljno prihvatiti komunističke parole — citate komunističke nauke, a neusvojiti potrebnu sumu znanja koje je čovečanstvo dotad dostiglo“ (*Isto, str. 261*).

konkretne borbe radničke klase<sup>7)</sup> i uvažavajući pedagoške zakonitosti, određeno je bio protiv mešanja politike sa pedagogijom<sup>8)</sup> svođenja pedagogije na politiku ili izjednačavanje s njom). Važno je takođe uočiti da je idejnost vaspitanja on shvatao kao opštu usmerenost prema ostvarivanju ciljeva radničke klase, a ne kao potčinjavanje vaspitno-obrazovnog rada zahtevima politike i političko-propagandne delatnosti.

*Zahtev za idejnošću vaspitanja u sovjetskoj pedagogiji.* Kao posebno formulisan zahtev za idejnošću vaspitanja javlja se u sovjetskoj pedagogiji, posle drugog svetuskog rata<sup>9)</sup> i to posle poznatog jačanja birokratskih tendencija i etatizma. Glavni sadržaj vaspitanja bio je veličanje moći države i državnog aparata. Pedagogija se usmeravala prema zamislima politike i političkih foruma u službi dnevnoj politici, što je pretvara u primenjenu nauku. Princip idejnosti se smatra osnovnim postulatom celokupnog vaspitanja, pri čemu se obično uzima kao kalemljenje „unošenje“ idejnosti u vaspitanje, „dopunjavanje“ nastave idejnošću, a sve manje kao konkretna borba radničke klase za novo društvo i novog čoveka.

U vojsci se ova tendencija manifestovala u izjednačavanju idejnosti sa disciplinovanim ponašanjem, besprekornim izvršavanjem naređenja rukovodstva i poštovanjem vojnih propisa. To je krnjilo slobodu ličnosti i vraćalo je na izvesne fenomene formalne discipline svojstvene drilu. Ali slabljenje dogmatizma i etatizma postepeno je u sovjetskoj pedagogiji dovelo do izvesnog umanjivanja dominacije idejnosti vaspitanja, na račun naučnosti.

*Zahtev za idejnošću u našem vaspitanju.* Revolucionarne promene strukture našeg društva, u toku i posle revolucije, izmenile su cilj, principe, metode i organi-

---

<sup>7)</sup> „Osnovu komunističkog morala čini borba za učvršćenje i izgradnju komunizma. U tome se i sastoji suština komunističkog vaspitanja, obrazovanja i učenja“ (*Isto*, str. 261).

<sup>8)</sup> О смешений политики с педагогикой, Сочинения, издание четвёртое, том 8. стр. 420.

<sup>9)</sup> Dr Dragutin Franković, *Biltena obilježja socijalističke idejnosti i političnosti nastave*, Zagreb 1953.

zaciju vaspitanja. Već u narodnooslobodilačkoj borbi, u prvim vojnim jedinicama i školama, vaspitanje je prožeto novim idejama i element je borbe za slobodu i socijalnu pravdu. Ono jača duh otpora, hrabrost i odlučnost, veru i snagu naroda i ljubav prema otadžbini, mržnju prema neprijatelju i izdajnicima, humanizmu, bratstvo i jedinstvo i internacionalizam. Po svojim karakteristikama vaspitanje je već tada imalo kvalitet socijalističke idejnosti, usmerene na jačanje slobode i progres.

Posle rata vaspitanje se koncentriše i usmerava na to da se idejno formiraju mlade generacije, svesni i odani graditelji i branitelji socijalizma. Nastojanja su izrazita na svim područjima društva. U Armiji je celokupno vaspitanje postavljeno na nove temelje i podređeno zahtevu idejnosti.

Sve ovo je dalo značajne rezultate. Ali osnovna protivrečnost bila je između uopšteno formulisanih ciljeva i nedovoljno konkretnog pristupanja, nepravilne ili parcijalne realizacije idejnosti. U vaspitno-obrazovni proces prodiru izvesne birokratske tendencije i „infiltriranje“ idejnosti. „Idejni rad“ je zbog toga često stereotipan po oblicima i metodama. Zamenjivanje stvarne idejnosti i naučnosti sa političkom deklarativnošću slabilo je idejnost i naučnost i jačalo formalizam u vaspitanju.

„S odbacivanjem staljinskog puta u socijalizmu mi smo ostali vjerni marksizmu, koji ne poznaje deformisanu sliku čovjeka, podanika, ukalupljenog čoveka u „ideološkoj futroli“ dogmi posvećenih autoriteta, koji se ne usuđuje da prekorači granice „jedino pravilnih“ sudova birokratije, jer inače dolazi u sukob sa državom“<sup>10</sup>). Postalo je jasno da se socijalistički cilj vaspitanja ne može ostvariti dogmatskim metodama, naturanjem mišljenja, sputavanja inicijative, već idejnom borbom, usvajanjem istina, aktivnošću svih snaga radničke klase i svakog pojedinca. To je pozitivno i snažno uticalo i na vaspitanje u Armiji.

Put svesnog suzbijanja birokratskih tendencija pomoću socijalističke demokratije i samoupravnih odnosa, jačanje pozicije čoveka u rešavanju svih društvenih pro-

<sup>10</sup>) Isto kao pod 9, str. 82.

blema, stvorili su povoljne uslove za realizovanje prave idejnosti vaspitanja. Ali popuštanje administrativnog pritiska omogućilo je da se u otvorenom vidu jave ranije prikriveni problemi; oživele su diskusije o pojmu ideologije i suštini idejnosti, ali i mišljenja da je našem razvitku potrebno u prvom redu kritički prilaziti, jer se, navodno, samo tako, može osigurati slobodan razvoj ličnosti. Sve je to uslovalo da je pitanje socijalističke idejnosti vaspitanja malo obrađivano u građanstvu, pa i u vojsci. Ako je to i činjeno, bilo je više direktivno i sa političkog, nego sa didaktičkog i metodičkog aspekta, bez većih teorijskih analiza u smislu korekture prakse. Ipak, u vojsci nije dolazilo do odstupanja od socijalističke orijentacije vaspitanja, ali je nedostajala potrebna konkretnost, usmerenost na realne probleme i potrebe. Nedostatak pedagoško-andragoške obrade pojačavao je te slabosti, umanjivao napore i očekivane rezultate.

Dalji razvoj socijalističkih odnosa u kojima čovek postaje osnovno merilo i izvor svih vrednosti, doveo je do drukčijeg tretiranja idejnosti i idejne borbe. Slobodan i svestrano razvijen proizvođač i upravljač su sve više ideal društva, te „usmeravanja“ bilo koje vrste postaju sve neprihvatljivija. Teži se stvaranju takve društvene pozicije čoveka koja će mu omogućiti i koja će ga podsticati da slobodno misli i postupa i da svoje idejne napore usmerava ne na prihvatanje tuđih ideja, već na konkretnu borbu za rešavanje problema koji se isprečavaju u njegovoj svakodnevnoj praktičnosti društvenoj akciji.<sup>11)</sup>

Ali, da li sve ovo znači da je u novim uslovima prestala potreba za idejnim vaspitanjem, da li su taj zahtev prevazišle naše opšte društvene težnje i naša shvatanja ličnosti? Ovde ističemo samo konstataciju da isto tako

---

<sup>11)</sup> „Nasuprot ostacima preživelih ideja, orijentacija komunistu u izgradnji demokratskih odnosa u našem društvu treba da bude saznanje da iskustvom, naukom i kulturom naoružan čovek u sistemu samoupravljanja, i oni njegovi interesi koji afirmišu takav njegov društveno-ekonomski položaj, treba da budu osnovna unutrašnja pokretačka snaga razvitka socijalističke demokratije i slobode čoveka“. (Edvard Kardelj, *Društveno-ekonomski zadaci privrednog razvoja u narednom periodu, Osmi kongres SKJ*, Beograd, *Kultura*, 1964, str. 106).

kao što se nijedno ljudsko društvo ne može osloboditi brige za formiranje novih generacija, i odraslih, tako se ni klasno društvo, makar se radilo i o socijalističkom, ne može osloboditi idejnosti vaspitanja. Vaspitanje u socijalizmu je funkcija ostvarenja istorijske uloge radničke klase.<sup>12)</sup> U protivnom odreklo bi se svesne borbe za postizanje progresivnih društvenih ciljeva. Ali, s druge strane, jasno je da takvo idejno vaspitanje ne može imati etatiističke ciljeve. Njegov smer su sloboda i prava radnog čoveka. Problem socijalističke idejnosti mora se uzimati konkretno, kao problem novog socijalističkog sadržaja i njegove metodičke realizacije. Tako shvaćena idejnost je konstitutivni momenat socijalistički usmerenog vaspitanja.

### *O pojmovnom značenju idejnosti*

Različiti smisao i različito uvažavanje zahteva idejnosti vaspitanja uslovljeni su već samom nejedinstvenošću poimanja njihovog suštine i značaja. Do toga je došlo zbog različitih tumačenja pojmova ideologije, idejnosti i idejne borbe, odnosa ideologije i nauke — idejnosti i naučnosti, ideologije i politike, idejnosti i političnosti. Zato smisao idejnosti vaspitanja u relaciji i funkciji ovih pojmova zaslužuje da bude posebno razmotren.

*Idejnost i idejna borba.* Prvi nesporazumi vezani su već za shvatanje same idejnosti i idejne borbe, u procesu vaspitanja. Poznato je da u širem smislu idejnost znači privrženost određenoj ideji, zastupanje određenih pogleda i stavova i doslednost u njihovom sprovođenju.<sup>13)</sup> Ona je neposredno povezana s ubedenjem i sistemom mišljenja. U takvom značenju se i pojam idejna borba uzima kao borba pojedinaca ili grupa za određene ideje i idejne stavove.<sup>14)</sup>

---

<sup>12)</sup> U vezi s tim drug Tito ističe: „...ne samo kod nas već svuda u svijetu glavna uloga komunista je baš u tome da budu vaspitači masa“ (*Dela*, knjiga XI. str. 21).

<sup>13)</sup> *Mala politička enciklopedija*, Beograd, 1966, str. 367.

<sup>14)</sup> *Isto*, str. 366.

U klasnom društvu idejnost je zavisna od klasnog položaja i klasnih opredeljenja, te u užem smislu znači zasnivanje misaone i praktične aktivnosti na stavovima i vrednostima sistema ideja određene klase, odnosno sa principima i zakonitostima jedne ideologije ili nauke. Ovako shvaćen pojam idejnosti identičan je sa pojmom ideološke usmerenosti.

Pošto u klasnom društvu nužno dolazi do borbe između klasno suprotnih idejnih shvatanja, idejna borba poprima karakteristike ideološke borbe, te ima izrazitije i isključivije oblike, metode i sredstva, naročito ako se radi o sukobu ideologije antagonističkih klasa društva. No, ona se može voditi i unutar klasa i njihovih ideologija, s obzirom na različite društvene pozicije pojedinaca i grupa, nivo znanja, funkciju itd. i idejna shvatanja koja se u vezi s tim javljaju. No, idejna borba ne uključuje obično oblike i metode kojima se služi ideološka borba.

Idejna borba je metoda i sredstvo u težnja za novo i napredno, za prevazilaženje protivrečnosti i utvrđivanje objektivne istine. Neprihvatljive su, stoga, isključivosti i netolerantnosti u idejnoj borbi u okviru idejne orijentacije<sup>15</sup>). One su izraz idejnog monopolizma, totalizma i dogmatizma. No, isto tako moraju se odbaciti „prilično rasprostranjeni, pozitivistički odnosi prema stvarnosti, nekritičko prihvatanje raznih varijanti buržoaske pozitivističke nauke, filozofije, shvatanja da „prava nauka“ mora biti ideološki i društveno neangažovana.<sup>16</sup>) Poslednje je, očigledno, posledica apstraktnog humanizma i ima negativne teorijske i praktične posledice za razvijanje i jačanje idejne borbe na području vaspitanja. „Idejna“ osnova ovih shvatanja je u tumačenju marksizma isključivo kao izvrnute svesti — ideologije i, dosledno tome, insistiranju da se iz njega izbaci sve što je ideološko. Ovak-

---

<sup>15</sup>) „Jedinstvo u bitnim pitanjima naše politike mora neprestano da se ostvaruje u borbi sa suprotnim tendencijama i shvatanjima“ (V. Vlahović, *Idejna kretanja na sadašnjem stepenu našeg razvoja i dalji zadaci SKJ*, VIII kongres, *Kultura*, 1964, str. 176).

<sup>16</sup>) *Rezolucija VII kongresa o narednim zadacima SKJ, Kultura*, 1964, str. 185.

vim stavom je negiran i sam smisao idejne borbe i idejnosti vaspitanja.

*Dva shvatanja pojma ideologije.* Marks i Engels uzimali su ideologiju u smislu sveukupnosti pogleda na svet i društveni život, za označavanje idejnog sistema mišljenja jedne grupe, sloja klase ili čitave epohe. Ona izražava kompleks pogleda na ciljeve i zadatke koji stoje pred ljudima kao pripadnicima određenih društvenih grupa, slojeva i klasa.<sup>17)</sup> Važno je zapaziti da su u ovaj kompleks ideja oni uključivali i gnoseološke elemente, tako da ideologija nema samo klasnu, već i saznavnu funkciju.

Ali Marks i Engels su uzimali ideologiju i kao „izokrenutu“, „iskrivljenu“, otuđenu društvenu svest, naročito u svojim ranim radovima i u „Nemačkoj ideologiji“.<sup>18)</sup> Isti smisao ovom pojmu pridavali su sve do kraja života.<sup>19)</sup> Ideologiju kao „iskrivljenu svest“ Marks i Engels su objašnjavali kao oblik otuđenja ličnosti u klasnom društvu, koje se javilo istorijski uzeto najpre u religiji, ali se ubrzo manifestovalo i u drugim oblastima (filozofiji, nauci, politici, moralu i dr.).

Prvo shvatanje je šire — odnosi se na sveukupnost čovekovog poimanja sveta, dok drugo ima u vidu konkretni, klasni period razvoja društva u kome je ideološka svest zaista iskrivljena, mada sadrži i realističke momente.

---

<sup>17)</sup> U istom smislu Marks je, na primer, tumačio ideologiju u „Predgovoru za Prilog kritici političke ekonomije“, gde govori o pravu, politici, filozofiji i drugim oblicima kao „ideološkim oblicima“ u kojima ljudi postaju svesni tog sukoba (između proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa) i borbom ga rešavaju. Ovakva gledišta susrećemo i u nizu kasnijih radova.

<sup>18)</sup> Ako se u svakoj ideologiji ljudi i njihovi odnosi pokazuju okrenuti naglavačke kao u kameri obskuri, to ovaj fenomen proizilazi isto tako iz istorijskog procesa njihova života, kao što obrnutost predmeta na mrežnjači oka proističe iz njihovog neposrednog fizičkog života“.

<sup>19)</sup> U pismu Meringu od 14. jula 1893. Engels je još insistirao na tom značenju: „Ideologija je proces koji takozvani mislilac vrši, doduše, svesno ali s krivom svešću. Stvarne snage koje ga pokreću ostaju nepoznate, inače to ne bi bio ideološki proces. On zamišlja krive ili prividne pokretače snage“.

Lenjin je upotrebljavao češće reč „ideologija“ u njenom širem društvenom značenju, da bi izrazio mišljenje jedne grupe, klase ili epohe.

Različito tumačenje pojma „ideologija“ zadržalo se sve do danas. Zato je i prirodno što nije moglo biti ni jedinstvenih stavova prema zahtevu idejnosti vaspitanja. To je nužno doprinosilo i nejasnoćama i slabljenju aktivnosti u idejnom vaspitanju u Armiji.

*Ideologija i nauka, idejnost i naučnost.* Nejasnoće u pogledu tumačenja pojma ideologije izazivaju diskusiju o samom smislu i opravdanosti zahteva za idejnošću vaspitanja.

Već iz onoga što je rečeno proizilazi da svaka klasa ima svoj način shvatanja i vrednovanja, svoje interese i ciljeve aktivnosti; ali nameće se pitanje — ukoliko ona sadrže objektivnog da li ona mogu i koliko predstavljati osnovu vaspitanja?

Gledajući sa suštinske strane, zapaža se da je ideologija „koncentrisani izraz interesa određenih klasa“<sup>20</sup>). U okviru ideologije nalaze se želje i zamisli, „klasni snovi“ o tome šta treba da dođe, čemu se teži, a ne isključivo naučno fundirana gledišta da tako nešto dolazi neminovno, kao rezultat saznatih objektivnih zakonitosti. Nauka je, pak, „sistemizovana suma znanja o objektivnoj stvarnosti do koje se došlo svesnom primenom određenih objektivnih metoda istraživanja“.<sup>21</sup>) Ona se oslanja na realno utvrđene zakone i fakta, ne upuštajući se u oblast želja, ciljeva van okvira određenih zakonitosti. Nauka pomaže čoveku da sazna zakonitosti koje vladaju u prirodi, društvu i mišljenju i da se njima koristi za ljudsko blagostanje. Ona ne ide izvan granica objektivno utvrđenog.

U pronalaženju rešenja odnosa između naučne objektivnosti ideološke usmerenosti marksizma susreću se različita shvatanja: na jednoj strani apologetizam i konformizam, na drugoj objektivizam i socijalizam.

---

<sup>20</sup>) *Философская энциклопедия*, св. 2, стр. 231, Москва 1962. г.

<sup>21</sup>) *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, Zagreb, 1961, sv. 5. str. 359.



Deo marksistički orijentisanih naučnika teži da rešenje nađe u tvrdnji da svaka ideologija ne mora biti „izvrnuta slika sveta“ i da je ideologija marksizma u celini naučna. Ovim se gubi iz vida klasna (veća ili manja) ograničenost svake ideologije i neminovno se ide u konformizam i apologetiku koji se javljaju uvek kada želi da se politički oportunistički postavi u rang principa i sve podredi tome. Društvu koje se progresivno razvija, međutim, ne treba apologetika već objektivna naučna kritika. Ono nije zainteresovano za prikrivanje stvarnosti već za njenu objektivnu analizu i menjanje.

„Insistiranja da se iz marksizma izbacila sve ono što je ideologija“<sup>22)</sup>, da se odvoje naučni od klasnih elemenata, dovode do umrtvljivanja onoga što je za marksizam najbitnije — jedinstva objektivnih naučnih zakonitosti i tendencija društvenog kretanja u pravcu revolucionarnog menjanja sveta. Ta insistiranja su izraz društvenog revolta na apologetiku ili na težnju da se nauka postavi kao neutralna društvena misao. Razdvajanje naučnih od ideoloških elemenata ne može se sprovesti; neprihvatljivo je i zato što se obično vrši sa pozicija objektivizma, jer se, pored ostalog, tako izvodi što se fiksiraju neke činjenice i fragmentarno posmatraju, a odbacuje se marksistička perspektiva društvenih promena kao ideološka. Na ovaj način nemoguće je objasniti bilo koje nauke. Zato je scijentizam i karakterističan za nazadnu koncepciju društva, za prilagođavanje stvarnosti u datim okvirima.

Za marksiste je takođe van sumnje da će sve društvene nauke uključivati u sebe i saznavne i ideološke elemente sve dok klasne ograničenosti i klasni antagonizmi ne prestanu da budu faktori organizacije ljudskog života. U svemu ovome ne bi trebalo gubiti iz vida činjenicu da jedna ideologija može biti bliže, a druga dalje od nauke. Ideologija radničke klase — marksizma — u tešnjoj je vezi sa naukom nego ideologija eksploator-skih klasa, zato što su klasici svoje stavove formirali na naučnim zakonitostima i što su ciljevi radničke klase širi,

---

<sup>22)</sup> V. Vlahović, *Idejna kretanja na sadašnjem stepenu našeg razvoja i dalji zadaci SKJ*, VIII kongres SKJ, *Kultura*, 1964, str. 185.

nesebičniji i humaniji. Ideologiji eksploatatorskih klasa je cilj održavanja postojećih eksploatatorskih odnosa, te zato nužno dolazi u raskorak sa naukom.

Prožimanje sazajnog i klasnog ne bi, međutim, trebalo uzimati kao da je nemoguće razlikovanje naučnog i ideološkog u marksizmu — i na području društvenih nauka uopšte. Takva insistiranja žele da dokažu potrebu identifikovanja nauke i ideologije — neophodnost „partijnosti“ celokupnog ljudskog saznanja. Ona vode politizaciji nauke — usmeravanju društvenih nauka na političko-vaspitne, a tek onda na sazajne funkcije. Na području vaspitanja takav stav je gotovo uvek značio da se pedagogija-andragogija podredi političkim ciljevima ili, šta više potrebama konkretne političke akcije. Rezultat toga bio je: nedostatak naučnosti pedagoško-andragoške analize društvenih pojava; pomanjkanje samostalnosti u kreiranju ciljeva vaspitanja; slabosti u postavljanju vaspitno-obrazovnog procesa; kretanje u okvirima normativno-vrednosnog pojmovnog aparata politike, a u vezi s tim nerazlikovanje pedagoško-andragoških normi i činjenica i prihvatanje stavova autoriteta, umesto iznalaženja zakonitosti organizacije vaspitno-obrazovnog rada i drugo.

*Ideologija i politika — idejnost i političnost.* I zbog nesagledavanja veze ideologije i politike pojavljuju se pojmovne razlike u ostvarivanju zahteva za idejnošću vaspitanja.

Obično se naglašava da je ideologija nešto čvrsto i trajno — „strategija“, a politika nešto fleksibilno, što se rukovodi momentom — „taktika“. Iz ovoga se zaključuje da je politika samo realizacija, oblik i način ostvarivanja ideologije, da su politika i političnost potčinjene ideologiji i ideološkom, da su forma i način njihovog ispoljavanja. Takva gledišta na području vaspitanja gotovo uvek su značila poistovećivanje idejne usmerenosti sa potrebama dnevne političke akcije i tako nanosila štetu pravom shvatanju socijalističke idejne usmerenosti vaspitanja.

Za razliku od ideologije koja je sistem shvatanja (u kojem su izraženi položaji, interesi i ciljevi određene

grupe — klase i norme njenog oživotvorenja, realizacije) politika je, pre svega, „ukupnost svih mera i delovanja usmerenih na odbranu interesa određenih klasa, na izvojevanje, odnosno jačanje vlasti ili na stvaranje uvjeta koji će omogućiti razne oblike borbe za vlast; istovremeno politika je i određen smjer i metoda rada partije, države, pa i pojedine osobe, kao državnička veština, teorija o vođenju države, o državnim ciljevima i sredstvima za njihovo ostvarenje“.<sup>23)</sup> U užem smislu politika je usmeravanje delatnosti države ili pojedinih klasa, partija, u ovoj ili onoj sferi društvenog života (unutrašnja, spoljna politika, ekonomska i dr.) ili može izražavati forme i metode rada pojedinaca.<sup>24)</sup>

Prirodno je što se politika u znatnoj meri poklapa sa ideologijom, pošto se klase u svojim ideološkim stremljenjima rukovode ovim ili onim političkim ciljevima. Ali je isto tako očigledno da se ona ne može svesti na oblike ispoljavanja i realizacije ideologije. Politika je usmerena na osvajanje ili odražavanje vlasti i upravljanje pomoću vlasti; vezana je neposredno za državu i pravo, a time je u većoj meri nego ideologija izvora raznih birokratskih i etatističkih tendencija. No, sociolozi i politikolozi marksisti polaze od toga da je politika istovremeno i instrument menjanja vlasti u pravcu širokog i slobodnog učešća svih građana u upravljanju društvenim poslovima.<sup>25)</sup> Oni polaze od toga da će se politička stremljenja postepeno pretvarati u opštedruštvena i da će, korak po korak, politika odumreti kao posebna i otuđena sfera ljudskog života.

Adekvatno odnosu ideologije i politike treba posmatrati i odnos između zahteva za ideološkom (idejnom) usmerenošću i političnošću vaspitanja. Ideološka usmerenost podrazumeva stremljenja u duhu ideoloških interesa određenih klasa, homogenih pokreta i grupa, nastojanja da se realizuju njihovi ciljevi. Političnost, pak, podrazumeva usmerenost na ostvarenje političkih ciljeva jedne

---

<sup>23)</sup> *Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, 1962. sv. 6 str. 133.*

<sup>24)</sup> *Краткий словарь по философии, Москва, 1966, стр. 217.*

<sup>25)</sup> *Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, 1962, sv. 6, str. 133.*

klase (grupe, pokreta), postupanje u duhu osnovne orijentacije u rukovođenju društvom i državom ili određenim oblastima života. Zato se političnost često izjednačava sa postupanjima u duhu zamisli određenih rukovodećih društvenih i državnih snaga. Ona može izražavati i birokratske i etatističke elemente ili biti oružje u rukama za progres. Otuda, kada se govori o ideološkoj usmerenosti i političnosti vaspitanja, moraju se uvek imati u vidu snage koje iza toga stoje i čijim interesima služe.

Idejnost vaspitanja znači njegovu orijentisanost na ostvarivanje revolucionarnih zadataka klase koja ga organizuje. To je usmerenost ka opštim, globalnim ciljevima. Političnost se obično shvata kao težnja da se vaspitanjem usmere i aktiviraju ljudi u borbi za određene političke ciljeve. Zato se ona često uprošteno shvata kao potčinjavanje vaspitanja trenutnim političkim interesima. Time se vaspitanje obično svodi na političku apologetiku, na podupiranje zaključaka političkih autoriteta, prihvatanje političkih parola kao normi za organizovanje vaspitanja. Zato je i sa idejnog i naučnog stanovišta opravdanije isticati zahtev za idejnošću nego zahtev za političnošću vaspitanja.

Različito poimanje idejnosti (odnosno ideologije i njenih relacija sa srodnim oblastima) imalo je dosta štetnih posledica i to ne samo kod pojmovnih određenja nego i u širim dimenzijama teorije i prakse svih društvenih nauka. Taj uticaj bio je osobito jak u oblasti pedagogije. Treba se, na primer, samo podsetiti šta je za društvene nauke, posebno za teoriju vaspitanja značilo prihvatanje teze o partijnosti nauke. Posao istraživanja i nije shvatan drukčije nego kao komentarisanje najvažnijih odluka političkih rukovodstava, kao nastojanje da se politički stavovi sa „naučne tačke“ opravdaju i podupru. To je dovelo do toga da se u društvenim naukama razvila fantastična tehnika operisanja citatima političkih autoriteta, kojima je trebalo zameniti nedostatak naučne zasnovanosti. Proglašavanje ideala i normi politike i društvene prakse za stvarnost imalo je za posledicu da je u pedagogiji pojam socijalističke idejnosti uziman normativno i apstraktno. Određene crte ličnosti ocenjivane su kao pozitivne ili

negativne prema tome koliko su odgovarale programskoj normi ili idealu. Nije se ni nastojalo da se specifičnije odredi predmet pedagoško-andragoških istraživanja, niti osigura posebno pedagoško pristupanje činjenicama. To je mutilo pojamovnu sliku i otežavalo razlikovanje osnovnih kategorija pedagoško-andragoških saznanja.

Takvo stanje naučne pedagoško-andragoške teorije onemogućavalo je bliže određivanje etičkih kvaliteta i vrednovanje ličnosti. Pedagogija se nije bavila fundamentalnim izučavanjima socijalističke ličnosti, već je to bilo prepušteno filozofiji, sociologiji i drugim društvenim naukama. Ona je shvatana prvenstveno kao praktična nauka, kao sredstvo u izgrađivanju ličnosti koje su drugi već propisali i cilj vaspitanja odredili. U mnogim pedagoško-andragoškim studijama čak se i danas vaspitne pojave nastoje objasniti normativno-vrednosnim sudovima, što i u vojnom vaspitanju neminovno izaziva mnogobrojne teškoće i prouzrokuje nesagledavanja potreba vlastitih pedagoško-andragoških istraživanja. I kad se prihvataju takva istraživanja često se misli u pojamovnim kategorijama koja su van domena pedagogije-andragogije, mada ova istraživanja (posebno empirijska) predstavljaju jedini put za prevazilaženje slabosti — orijentaciju na konkretne probleme nauke.

### *Sušтина idejnosti vaspitanja u socijalističkom društvu i armiji*

*Različite koncepcije idejnosti socijalističkog vaspitanja.* Shvatanje da sve društvene nauke i celokupna društvena aktivnost moraju biti strogo idejno usmereni proglasilo je idejnost osnovnim postulatom celokupnog vaspitanja. Polazeći od toga da svaka klasa mora imati svoje ekonomske, sociološke, filozofske, pravne i druge teorije koje služe njenim interesima, pa da prema tome i pedagogija — andragogija treba da širi i učvršćuje shvatanja i vrednosti te klase, dovelo je do stava da ona ne predstavlja nikakvu iskustveno-teorijsku, fundamentalnu nauku, već primenjenu disciplinu koja polazi od osnovnih postulata određenog klasnog shvatanja društva

i nastoji da objasni zakonitosti i tendencije društvenog razvoja, odnosno da ih oživotvori u vaspitanju. Kriterij naučnosti te discipline nije proverena istina, već društveno-politička i ideološka praksa u meri u kojoj ona služi interesima klase. U ovakvim koncepcijama se i ne pravi razlika između pedagogije-andragogije i marksističke filozofije, odnosno onog dela te filozofije koji se odnosi na izučavanje društva i ličnosti.

Suprotno ovome ističe se da funkcija pedagogije-andragogije nije primarno-ideološka već naučna. Teži se potpunom oslobađanju pedagogije-andragogije od ideologije i njenom konstituisanju kao teorijsko-iskustvene nauke, na bazi principa opšte naučne teorije i naučne metodologije. Ide se i dalje i ističe da je za naučno saznanje neophodan i kritički stav prema društvenoj stvarnosti, pošto se bez dublje kritičke analize ne mogu otkriti bitne zakonitosti i prevazići konformizam i pozitivistička orijentacija. Međutim, ne precizira se „kritički stav, a time ni polazna tačka kritike. A sam „kritički stav“ ne mora značiti i napor da se prōdre u suštinu društvenih odnosa, već može biti i posledica težnje za društvenom negacijom.<sup>26)</sup>

Iako po polaznoj osnovi suprotna, ova gledišta se slažu u tome da pedagogija-andragogija mora biti društveno angažovana, ali pojam angažovanosti različito poimaju. Jedni društvenu angažovanost svode na političku u užem smislu, a drugi smatraju da pedagogija-andragogija ne može biti samo sredstvo u službi neke društvene klase. Cilj svake nauke jeste služenje čoveku, te svoje interese ne može nikada svoditi na interese jedne klase; angažovanost ona, pre svega, shvata kao otkrivanje boljih mogućnosti u korist čoveka — čovek joj je najviši humanistički imperativ i ideal. Dok prvo gledište svodi pedagogiju-andragogiju na poziciju potčinjenosti ideologiji, drugo zanemaruje ideološki momenat u ime „nauke“.

<sup>26)</sup> „Socijalistička stvaralačka kritika ne sme da ispusti iz vida neke bitne svoje karakteristike. Pre svega, važno je sa kakvih pozicija i sa kakvim ciljem istupaju nosioci kritike, odnosno da li se radi o kritičarima koji se bore za socijalizam, ili održavaju neka druga stremljenja“. (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 27).

Shvatanje idejnosti kao praktično-političke angažovanosti manifestovalo se u pedagoško-andragoškoj teoriji i u zamenjivanju ili potiskivanju poznatog principa vaspitnosti principom idejnosti, odnosno idejno-političke usmerenosti<sup>27)</sup>, pa i kada se isticalo jedinstvo ova dva principa, ostala je dominirajuća uloga idejnosti. Drugo stanovište vaspitanost smatra dovoljnom osnovom organizacije čitavog procesa obučavanja. Po njemu nema potrebe za posebnim isticanjem idejnosti. Ono se zalaže za subjektivističku usmerenost, slobodnu od idejnih „devijacija“ i „opterećenja“.

Oba gledišta izražavaju neprihvatljive krajnosti. Rešenje suprotnosti ne može se tražiti u prihvatanju jedne ili druge teze, već u jedinstvu idejnosti i vaspitanosti.<sup>28)</sup> Napori na razvijanju ličnosti neće dati rezultate ako ne budu usmereni na razvijanje celovite socijalističke ličnosti, svih njenih racionalnih, emotivnih, socijalnih i dr. kvaliteta. Ali to vaspitanje mora biti orijentisano i oblikovano prema višim društvenim ciljevima — izgradnju humanističke i kritičke ličnosti, sposobne za stvaralačku progresivnu akciju.<sup>29)</sup>

Socijalističko društvo ne može se odreći idejnosti vaspitanja. To se odnosi i na samoupravno društvo kakvo je naše, jer je i u tim uslovima neprihvatljiva teorija spontaniteta i automatizma razvoja. Odricanje od takvih nastojanja značilo bi ostavljanje prostora za delovanje snaga koje vuku natrag i koje, u ime „objektivizma“ i „na-

---

<sup>27)</sup> Tako, na primer, u „Općoj pedagogiji“, u redakciji S. Patakija ističe se princip idejno-političke usmerenosti, kojim se zamenjuje princip vaspitnosti. Slične stavove zauzimaju i neki drugi naši i strani autori.

<sup>28)</sup> Taj stav počinje sve više da preovladava. Tako, R. Teodosić, ističe princip naučnosti i idejne i vaspitne usmerenosti (*Pedagogika, Sarajevo, 1965, str. 152*), dr B. Samolovčev princip socijalističke idejno-odgojne usmerenosti (*Obrazovanje odraslih, Zagreb, 1963, str. 198*) itd.

<sup>29)</sup> Čovek se u socijalizmu mora osećati svoj, ali ne kao sebičan i usamljen pojedinac. Čovek postaje svoj, i sve više slobodan, ukoliko više učestvuje u raznovrsnim oblicima zajedničke borbe, saradnje i pomoći, koji su zasnovani na osećanju i uvjerenju zajednice da je čovjek najveća vrednost“. (VII kongres SKJ. Sten. beleške, Beograd).

uke“, pokušavaju da prikažu sve što je ideološko kao prevaziđeno i reakcionarno. Ali idejnost ne sme potisnuti ostale zahteve, a posebno zahtev vaspitanosti u razvoju socijalističke ličnosti.

Ovim je pozitivno odgovoreno i na pitanje postavljeno u početku: da li je opravdano, i u kojoj meri, govoriti o idejnom vaspitanju u našem društvu? Da li se takvi napori mogu shvatiti kao tutorisanje, naturanje mišljenja i stavova? Ne. Oni ne samo što nisu suprotni intencijama društva u razvijanju humaniteta ličnosti, već su i uslov da se ostvare ciljevi našeg društvenog razvoja i izgrađivanja socijalističkog čoveka — čoveka širokih shvatanja koji će se odlikovati bogatstvom znanja, visokim sposobnostima, koji će biti istrajan borac za novo i progresivno, kome će biti stran svaki šablonizam i ukalupljivanje. Ono što treba, ipak, još detaljnije razmotriti jeste: šta se izmenilo u dosadašnjem shvatanju idejnosti, šta je bitno karakteriše u našim novim društvenim odnosima? Drugim rečima: šta se značajnije menja u suštini zahteva za idejnošću vaspitanja i kakve posledice te promene proizvode u vaspitno-obrazovnoj delatnosti?

*Idejna borba — osnovni oblik, metoda i sredstvo razvijanja idejnosti.* Radni čovek je postao glavna snaga socijalističkog društva i u kreiranju i usmeravanju društvenih kretanja. Sa tom promenom je i shvatanje idejnosti doživelo svoju transformaciju; ona poprima onakvu suštinu za kakvu su se zalagali klasici, osobito Lenjin — da se u suštinskom određivanju idejnosti ne polazi od države, partije ili bilo koje birokratske društvene grupe, već od radnih ljudi, njihovih interesa i služenja tim interesima. Ova idejnost ne sadrži u sebi centralistički shvaćen zahtev klasnih interesa i klasnog jedinstva, već jedinstvo klasnih interesa smatra složenim od pojedinačnih. Dobro radnička klasa ne nalazi se van ličnih interesa pojedinaca.<sup>30)</sup> Jedinstvo pogleda na delovanje radnih ljudi shvata

<sup>30)</sup> U programu SKJ u vezi s tim se kaže: „Socijalizam ne može ličnu sreću čovekovu podređivati nekakvim „višim ciljevima“, jer je najviši cilj socijalizma lična sreća čoveka. S druge strane, niko nema prava da svoj lični interes ostvaruje na štetu zajedničkog interesa svih“ (Program SKJ, VII kongres Sten. beleške, Beograd, 1958, str. 1019).



se kao jedinstvo razlika.<sup>31)</sup> Izgrađivanje pogleda na svet, a otuda i idejnosti, uzima se kao protivrećan tok usvajanja novih i prevazilaženja ranije utvrđenih istina i stavova u granicama opšte usmerenosti.<sup>32)</sup> Upravo ovo jedinstvo suprotnosti i razvojnosti čine osnovu takve idejnosti koja će biti oslobođena dogmatizma i šablona i kritičkim prevazilaženjem dovešće do ukidanja starog i uspostavljanja novog i progresivnog.

Ovakav pristup razvijanju idejnosti pretpostavlja idejnu borbu kao osnovno sredstvo i metod izgrađivanja idejne svesti i pogleda na svet. Kritičko procenjivanje stavova, otkrivanje u različitim idejnim stavovima onoga što je objektivno istinito, što vodi progresu društva, otkrivanje stvarnih zakonitosti i uzroka pojava u svim oblicima društva vrši se pomoću idejne borbe.<sup>33)</sup> Smisao idejne borbe se proširuje, ona postaje oblik metoda i sredstvo ne samo borbe za pobedu progresivnih ideja, nasuprot rezistentnim silama društva, već i vaspitanja ljudi u procesu društvenog života. Praksa prekaljuje i os-

---

<sup>31)</sup> „Jedinstvo Saveza komunista u uslovima decentralizacije privrednih i društvenih poslova jeste visoko izražena koncentracija svesti u kojoj se spaja individualna i društvena svest. Takvo se jedinstvo ujedno manifestuje kao kategorija individualne i kolektivne odgovornosti za dalji progresivni razvitak (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 24).

<sup>32)</sup> U borbi za jedinstvo Savez komunista je stalno insistirao na stvaralačkom a ne na mehaničkom jedinstvu, na jedinstvu kao rezultatu demokratskog konstituisanja odluka“ (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 25). „Jedinstvo se moralo neprekidno izgrađivati putem stalne političke i idejne aktivnosti, putem istraživanja, proučavanja prakse, putem borbe mišljenja. Jedinstvo se nije moglo, niti se može propisivati, ono se ne može obezbediti administrativnim merama. Jedinstvo se osvaja u stalnoj borbi čiji se oblici menjaju“ (Isto, str. 23 i 24).

<sup>33)</sup> „Idejna zaostalost, ili otupljavanje, pa čak i dezintegracija svesti, najčešće se pojavljuje u onim sredinama gde se ne vodi stvarna ideološka borba... Ako ne bismo razvijali borbu mišljenja, ako bi zakržljala nauka i sl. došlo bi do hipertrofiranja, gomilanja i komplikovanja negativnih pojava i njihovog povezivanja za negativnim stranim uticajima i nama tuđim idejnim nasledem vlastite prošlosti, javljale bi se teškoće u razgraničavanju onoga što nije. (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 24 i 25).

posobljava čoveka. U njoj čovek stiže osobine borca koje će mu omogućiti da još upornije, pronicljivije, smišljenije i racionalnije, sa potrebnom kritičnošću i veštinom, rešava idejne probleme.

*Osobenosti idejnosti u vaspitno-obrazovnom procesu.* Može se postaviti i pitanje da li je na ovakvu ulogu idejne borbe opravdano jednako gledati i u vaspitno-obrazovnom procesu ili u njemu deluju neke specifične zakonitosti? Van svake sumnje je da je razvijanje slobodne i kritičke ličnosti osnovni cilj socijalističkog vaspitanja, te se i u vaspitno-obrazovnom procesu mora doprinostiti tome. Potrebna nam je ličnost koja samostalno rasuđuje i stvara, koja se ne oslanja na šablone i dogme. Boreći se za pripadnost ideologiji radničke klase, mora se istovremeno polaziti od čoveka i njegovih idejnih shvatanja, poštovati uverenje i uvažavati njegovo mišljenje. Ne mogu se silom vlasti ili formalnim autoritetom nameštati sopstveni pogledi i stavovi, već borbom za saznanje i razotkrivanje istine.

Ali, ako bi se prihvatilo stanovište da se i u vaspitno-obrazovnom procesu susrećemo sa pojavom idejne borbe u istom vidu kao i u drugim područjima društvenog života, negirala bi se specifičnost te oblasti, pa i sama priroda idejne borbe. Ne ulazeći u ostale specifičnosti pokazuje se da je vaspitno-obrazovnom procesu idejna borba mogućna samo ako se radi o već formiranim ličnostima koje imaju visok nivo znanja i do određenog stepena izgrađen pogled na svet, te su u mogućnosti da realno ocenjuju činjenice i pojave.<sup>34)</sup> U protivnom ona gubi smisao. Osim toga, vaspitno-obrazovni proces ima drugu suštinu i funkciju, te i idejna borba mora imati drugu karakteristiku. U njemu se stižu znanja, veština i navike i razvijaju sposobnosti ličnih, poučava i osposobljava, usvaja iskristalisanu ljudsko saznanje i razvija određeni

---

<sup>34)</sup> „Kritika će biti uspešna ako svaki čovek ulaže neprekidne napore da poveća lično obrazovanje, da dublje upozna probleme kako bi uspešnije mogao da objasni pojave i sebi i drugima, snagom svoje misli, svoga ubeđenja, a ne isključivo autoritetom Saveza komunista“ (V. Vlahović, VI plenum CK SKJ, Beograd, 1964, str. 27).

pogled na svet, a ne otkrivaju se nove činjenice i zakonitosti. To znači da bi „idejna borba“ u oblasti obrazovanja i nastave predstavljala samo ponavljanje onoga što je već otkriveno i ne bi imala drugi smisao sem didaktičkog. Drugim rečima, već sama priroda vaspitanja, pa i obrazovanja i nastave uzetih posebno, unapred svodi idejnu borbu u određene, nešto uže okvire.

No, bilo bi sasvim pogrešno ako bi se iz ovog zaključilo da i samo razvijanje idejnosti nije zadatak vaspitno-obrazovnog procesa. To mora biti imanentan kvalitet čitavog tog procesa kojim se on izdiže iznad običnog usvajanja činjeničnih znanja, do sinteze. Drugim rečima, idejnim se može smatrati ovaj vaspitno-obrazovni rad kojim se kod onih koji se obučavaju stvaraju jasni pojmovi, postupno razvija sintetička slika sveta, koji ima materijalistički idejni sadržaj, obuhvata ne samo činjenice nego i ideje, koji razvija idejnu sliku i daje pravilne predstave o ulozi čoveka u svetu. Ovakva idejnost se izgrađuje: usmeravanjem, poučavanjem, razvijanjem logičkih funkcija i emocionalnih stavova, voljnih i karakternih osobina. Ona će se postizati idejnom borbom samo do određenog stepena i u određenim oblicima. Specifičnost vaspitno-obrazovnog rada ne dozvoljava, i ne čini racionalnom, idejnu borbu u onom vidu u kome se ona javlja na drugim područjima. Ona će iskrsnuti pretežno u momentu kada vaspitanje i obrazovanje u izvesnom smislu gube svoju funkciju poučavanja-osposobljavanja i odgajanja. Ali, u vaspitno-obrazovnom procesu treba stvoriti, s jedne strane, obrazovnu podlogu, i razvijen pogled na svet a sa druge, osposobiti ljude za uspešno vođenje idejne borbe u životu, da budu sposobni i umešni borci, sa razvijenim smislom za novo.

Izvesno ograničenje idejne borbe u procesu vaspitanja i obrazovanja i pretežna orijentisanost na idejno obrazovanje, osposobljavanje — proučavanje, nisu u suprotnosti sa funkcijom vaspitno-obrazovnog procesa uopšte. Pošto su vaspitanje i obrazovanje priprema za život, moraju biti istovremeno i priprema čoveka za idejnu borbu i rešavanje problema na toj osnovi, jer se ni sam život ne može drukčije zamisliti. Drugim rečima, razvijanje sposobnosti

za idejnu borbu mora predstavljati srž samog vaspitanja i obrazovanja, ali se sami obrazovno-nastavni problemi ne mogu rešavati idejnom borbom. Proces vaspitanja i obrazovanja u tom smislu ima u prvom redu didaktičku funkciju. No, bilo bi pogrešno očekivati od njega (i škole uopšte) da razvije celovite sposobnosti za idejnu borbu: to nije niti može da bude samo njegov zadatak, već je nužno da ceo društveni život i sve naše aktivnosti tome doprinose.

U procesu vaspitanja i obrazovanja moguće je podsticati svesnu aktivnost onoga koji se obučava, da bi punom snagom razuma i volje savladao određene sadržaje. Upravo to je osnovna pretpostavka punog uspeha. U tome je i glavni razlog što se u našem vaspitno-obrazovnom radu sve više naglašava neophodnost aktivnog učešća vojnika (pitomca, slušaoca) u nastavnom procesu.

Drugim rečima, smanjena funkcija idejne borbe u procesu vaspitanja i obrazovanja ne ograničava i aktivnost onoga koji se pri tome uspostavlja da budu što jače usmereni na razum, srce i volju — na ličnost u celini, da se pomoću didaktičkog uticaja nastavnika-starešine i svesne aktivnosti vojnika, a ne samo idejnom borbom, razvije materijalističko-dijalektički pogled na svet i progresivni društveni stavovi. Mogućnosti ovakvog delovanja su neograničene, te nadomeštaju nedostatak onakve idejne borbe sa kakvom se susrećemo na drugim područjima života. Kako će te mogućnosti biti iskorištene zavisi prvenstveno od umešnosti i znanja starešina-nastavnika. Zato didaktičko-metodički problemi realizacije idejnosti u procesu obrazovanja i nastave zaslužuju posebno razmatranje.

Pukovnik  
dr ILIJA MRMAK

## DIDAKTIČKO-METODIČKE OSNOVE REALIZACIJE IDEJNOSTI U PROCESU VOJNOG OBRAZOVANJA

Bitan elemenat svih vaspitno-obrazovnih nastojanja u armiji je težnja da se formiraju takve ličnosti koje će odgovarati idejnim uzorima i stremljenjima konkretnog društva, armije i načina vođenja rata. To se osobito zapaža danas, u svim savremenim armijama. Logično, pri tome se rukovodi neposrednim interesima vladajućih klasa, odnosom društvenih snaga, karakterom i ciljevima armija i faktorima rata. Čak se može reći da su ta nastojanja u vaspitno-obrazovnom procesu utoliko intenzivnija i šira ukoliko su nepovoljniji opšti socijalni odnosi, ukoliko su nazadnije društvene snage i društveni odnosi, odnosno ukoliko su reakcionarniji i društveno manje prihvatljivi ciljevi koje ima određena armija.

Bilo bi, međutim, pogrešno iz ovog izvesti zaključak da socijalističko društvo i armija mogu zapostaviti, zanemariti brigu za razvijanje idejnosti i da će to doći kao rezultat „automatskog“ delovanja socijalističkih društvenih odnosa. „Nekome može izgledati da to nije naročito važno i da ovakav lik čovjeka i vaspitanja koje mi želimo dolazi samo po sebi. Ali to nije tačno. To je jedan dugotrajan proces u koji se društvo mora miješati, jer ništa samo po sebi ne dolazi“<sup>1)</sup>. Napredni društveni odnosi, progresivna stremljenja i naučnost obrazovnih sadržaja samo olakšavaju da se to postigne, ali oni pretpostavljaju i svestan napor subjektivnih snaga u svim oblastima dru-

<sup>1)</sup> Tito, *Djela*, tom IX, str. 104.

štvenog života (posebno u procesu obrazovanja) i u svim periodima razvoja ličnosti. Suština idejnosti je u razvijanju naučnog pogleda na svet koji se mora sistematski izgrađivati. On je, u prvom redu, posledica vaspitno-obrazovnog rada u celini, mada i drugi „stihijni“ činioци u tome imaju određenu ulogu.

Razvijenost idejne svesti je od posebnog značaja za Armiju, jer je svesno prihvatanje određenih ciljeva i spremnosti da se za njih bori i žrtvuje uslov borbenog funkcionisanja armije i izvršavanja zadataka. Zato je postizanje takve idejnosti briga svih u armiji. U tome nesumnjivo osnovnu funkciju ima dobro organizovanje procesa obrazovanja, pošto je to najracionalniji vid sticanja znanja, veština i navika i svestranog razvijanja ličnosti pojedinaca i kolektiva (jedinice). Pri tome je značajna činjenica da bez sticanja znanja nema stvarnog vaspitanja, posebno idejnog, te je proces obrazovanja glavna osnova vaspitanja i samovaspitanja, ali se i ostali oblici ne smeju potceniti i zapostaviti. Bez idejnosti obrazovanja ne bi se postigli ni osnovni vaspitni zahtevi, jer sve ostale aktivnosti ne pružaju takve mogućnosti kakve pruža obrazovanje.

Ako prihvatimo zahtev za idejnošću obrazovanja kao bitan<sup>2)</sup>, postavlja se pitanje: koji su osnovni didaktičko-metodički problemi njegove realizacije?

Opšta analiza procesa obrazovanja ukazuje da postizanje uspeha zavisi od: cilja, kvaliteta sadržaja, organizacije (oblika, metoda, sredstava i dr.) i faktora vaspitno-obrazovnog rada u celini.

*Cilj obrazovanja i razvijanje idejnosti.* U postavljanju cilja vaspitanja i obrazovanja u Armiji potrebno je da se prvo odrede zadaci u pogledu idejnosti. Bilo bi neprihvatljivo projektovanje određenog lika socijalističkog čoveka koje ne bi sadržavalo idejnu razvijenost. Međutim, izaziva dilemu: da li je idejnost dimenzija, deo, ceo cilj, ili je opet njegov kvalitet?

---

<sup>2)</sup> Suštinu i mogućnosti razvijanja idejnosti u vaspitno-obrazovnom radu u Armiji autor razmatra u članku pod gornjim naslovom u ovoj zbirci.

Razlike između ovih shvatanja su značajne: ako se idejnost uzima kao deo cilja onda je time ona ograničena i nju bi, teorijski uzeto, bilo moguće realizovati čak i nekom parcijalnom aktivnošću u okviru vaspitno-obrazovnog procesa. Na ovome se zasnivaju mišljenja da je idejnost isključivo stvar neke od vrsta nastave (u našem slučaju političke, odnosno izučavanje ideološko-političkih predmeta). Pobornici ovog ističu da isto tako kao što ostali nastavni predmeti imaju zadatak razvijanje ovih ili onih znanja i sposobnosti, ideološko-politički predmeti služe razvijanju idejnosti. Pri ovome se čak ne uočavaju razlike između idejnosti vaspitanja i idejnog obrazovanja, kao i sva kompleksnost idejnosti.

Drugo shvatanje idejnosti polazi od toga da je idejnost vezana za celinu cilja tj. da vaspitno-obrazovni proces bude usmeren na to da se njime u celini postiže socijalistička idejnost i razvija materijalističko-dijalektički pogled na svet. Ovaj smisao idejnosti polazi od opšte prirode cilja i opštih psihološko-didaktičkih karakteristika procesa obrazovanja. Prihvatajući to, jasno je da se idejnost ne može realizovati parcijalnim aktivistima, već celokupnim vaspitanjem, u svim oblastima. Sve vaspitne i obrazovne aktivnosti moraju posedovati idejnost kao svoj bitan kvalitet. Ona se ne može postići ako se shvati kao pojedinačna, specijalizovana aktivnost.

Kad se uzme zahtev za idejnošću u tom značenju prirodno je da se on tada shvata podjednako bitnim i za proces vaspitanja i za proces obrazovanja. Idejnost obrazovanja je uslov, racionalna podloga za idejnost vaspitanja, a izgrađeni naučni stavovi i napredan pogled na svet doprinose jačanju idejnosti obrazovanja.

Idejnost se postiže: naučnošću gradiva i najracionalnijim i najefikasnijim oblicima i metodama nastave. Drugim rečima, idejnost je problem odnosa sadržaja i forme, adekvatnog izbora materijala i njegove didaktičko-metodičke realizacije.

Osnovna usmerenost našeg vaspitno-obrazovnog cilja jeste razvijanje slobodne moralno jake, smele i hrabre ličnosti, subjekta koji je u mogućnosti da stvaralački deluje, spremnog i sposobnog da uspešno brani socijalističku

otadžbinu.<sup>3)</sup> Razvijanje svesti o ljudskom dostojanstvu, o pravima, i dužnostima, o drugarstvu i uzajamnoj saradnji, takođe je neophodan elemenat vaspitno-obrazovnog cilja. On u sebe mora uključivati i izgrađivanje revolucionarne perspektive, aktivnosti i inicijative i drugih pozitivnih osobina ličnosti i jedinica.

Ostvarenje idejnosti zavisno je i od određenog međuticaja, uravnoteženosti dejstva svih faktora vaspitno-obrazovnog procesa: nastavnika, gradiva i onih koji se obučavaju. Ono je uslovljeno i međusobnom vezom obrazovanja i vaspitanja, svesti i aktivnosti onih koji se obučavaju i dr., što se takođe ističe ciljem.

Pošto je jasnoća cilja prvi uslov za uspeh, nužno je da se osim opštih postave i konkretni ciljevi, prema vrstama i nivoima vaspitanja i obrazovanja da bi izvođači bili precizno i jasno usmereni.

*Uloga obrazovnih sadržaja.* I idejno suđenje i zaključivanje i razvijanje pogleda na svet zasnivaju se na obrazovanju.

Ostvarenje ove funkcije neposredno zavisi od sadržaja obrazovanja, pošto na svakom gradivu nije moguće postizati iste vaspitne ciljeve.<sup>4)</sup> Ima čak i mišljenja da je, za razliku od prirodnih nauka, ostvarenje idejnosti moguće samo u oblasti ideološko-političkog obrazovanja, odnosno u oblasti predmeta koji se odnose na društvene nauke. Zaista, u nekim oblastima, i na nekim časovima, gde se gradivom obuhvataju razne oblasti društvenih znanja — ideološko-političkih, ekonomskih, pravnih i sl. (kao na primer, u političkoj nastavi) moguće je postizati šire vaspitne ciljeve, dok u drugim predmetima (taktika, na-

---

<sup>3)</sup> U opštem uputstvu za vaspitanje i obuku u JNA se navodi: „Cilj je vojnog vaspitanja i obuke da se izgrade smeli, aktivni i hrabri, politički visoko svesni borci i jedinice, disciplinovani i odani svojoj socijalističkoj otadžbini, vojno svestrano obučeni i sposobni da tuku neprijatelja u svim uslovima.“ (str. 8).

<sup>4)</sup> U vezi s tim Rubinštajn navodi: „Psihičke funkcije formiraju se u samom procesu njihovog funkcionisanja i bitno zavise o onom objektivnom sadržaju na kojem se formiraju“. (Problem aktivnosti i svijesti u sovjetskoj psihologiji, „Psihologija i odgojni rad“, Zagreb, 1946, str. 79.)



stava naoružanja i dr.), gde se ulažu praktični sadržaji, uske praktične teme, to se teže postiže. Međutim, bilo bi pogrešno ukoliko bi se i prilikom izučavanja ovakvog gradiva sasvim odrekli zahteva za idejnošću ili ako bi takvo gradivo smatrali manje vrednim. Lenjin je još ukazivao da bi za radničku klasu takav odnos prema nauci i bogatoj kulturi čovečanstva bio nedovoljan. Time bi se objektivno negirao i opšteljudski smisao vaspitanja i obrazovanja i iskrivio osnovni pogled na svet. Upoznavanje sa proizvodnjom, sa naučnim dostignućima u oblasti prirode i dr. služi, takođe, kao čvrsta baza zasnivanja pogleda na svet, na višem nivou. Zato gradivo prirodnih nauka ima određeni značaj sa gledišta idejnog vaspitavanja, a služi i kao osnova za kasnija temeljitija uopštavanja i zaključke.

Ukoliko je u svesti čoveka sakupljeno više konkretnih činjenica, predstava i pojmova, utoliko su mogućna celovitija i bolja uopštavanja, Ali, značajno je da te činjenice budu u određenoj vezi, da se ne polazi od pozitivističkog shvatanja naučnosti, da se sve ne svede na golo prezentiranje i zapamćivanje činjeničnog materijala ili na eklektičko prihvatanje „srednjeg puta“, „izbegavanje ekstrema“ odnosno na ideološke kompromise. Učenje mora polaziti od stvarnih uzroka, saznanja objektivnih zakonitosti, naučnih pojmova i principa. Drugim rečima, učenje se mora tako metodički organizovati da se izbegne formalizam i dogmatizam, pronađu najpodesniji oblici i metode da se lakše i bolje shvati, usvoji i poveže u sistem ono što se uči.

Za razvijanje idejnosti u prirodnim naukama naročiti značaj imaju uvodna i završna izučavanja pojedinih obrazovnih oblasti ili većih tema, na kojima se vrše osnovni pregledi, analize i izvode generalizacije. Oni mogu pružiti velike mogućnosti za idejno vaspitanje, pošto navode na zauzimanje opštih stavova, važnih za formiranje pogleda na svet u širim relacijama.

Međutim, sve zaključke i uopštavanja u vaspitno-obrazovnom radu nije moguće, a ni obavezno, u svim slučajevima direktno povezivati sa savremenošću ili ih „bojiti“ da budu „idejni“. U nekim oblastima takva veza je prirodna, jer proizlazi, logički, iz gradiva koje je izu-

čavano i znači produbljivanje materijala. No, ima slučajeva da je takva veza indirektna, pa njeno isticanje može biti nametljivo i izazvati netačne predstave. Povezanost vaspitanja i obrazovanja sa savremenošću složena je po karakteru. Veze su tu višestruke, i ako se dozvoli prena- glašavanje sporednih veza i izvođenje zaključaka na osno- vu njih, samo da bi se postigla „idejnost“, onda se odlazi u simplifikaciju i ideološki pragmatizam.

U društvenim naukama može se, istina, ostvariti ne- posredni uticaj nego u prirodnim već i zato što one svojim saznanjima orijentišu na zauzimanje stavova prema odre- đenim društvenim pojavama u životu. Ali, društvene nau- ke se ne mogu odvojiti od prirodnih, pošto se na njima zasnivaju i s njima prepliću, tako da u sferu čovekovog pogleda na svet ulazi njegov celokupni odnos prema svetu. Iz ovog izlazi da je neprihvatljivo svodenje idejne funk- cije vaspitanja na političku nastavu ili političko vaspita- vanje, odnosno idejne funkcije obrazovanja na „ideološke predmete“, bilo da je reč o školama ili jedinicama. Pred- meti društvenih nauka nesumnjivo doprinose idejnosti vaspitanja, ali i ostali svojim sadržajima, prirodno-nauč- nom podlogom, čine nužnu osnovu razvijanja materijali- stičko-dijalektičkog pogleda na svet. Ako se pravilno me- todički realizuju oni mogu imati, ponekad, čak i veću ulogu.

*Uloga organizacije obrazovanja.* Idejnost obrazovanja zavisi od toga kako se izučava građivo, kako se ovlađuje obrazovnim vrednostima, da li je to prihvatljivo, doku- mentovano i logički uverljivo, da li se ono usvaja i ima li aktuelnu vrednost. Drugim rečima, koliko će ideje nau- čnih sadržaja ovladati svesću čoveka zavisi od organiza- cije njihovog usvajanja, od snage vaspitnih uticaja u pro- cesu obrazovanja i dejstva starešina i kolektiva na um, osećanja, motivaciju i volju onih koji se obrazuju, odnosno od odnosa i vrste aktivnosti starešina i onih koji uče. Od toga zavisi kakvi će se moralno-borbeni kvaliteti: svest, disciplina, odlučnost, hrabrost, aktivnost, inicijativa i dr. razviti u obrazovanika.

Ako se građivo izučava mehanički onda učenje neće podsticati na iznalaženje novih veza i odnosa, znači, ob-

jektivno, neće doprinositi razvijanju idejnosti, jačanju svesti — izgrađivanju pogleda na svet. Ukoliko je proces obrazovanja razvijeniji, bolje organizovan i kvalitetniji, utoliko će on snažnije doprinositi idejnosti vaspitanja. Ali, takođe, i dobra idejna usmerenost i pravilan pogled na svet važan su uslov daljeg razvijanja obrazovanja, odnosno pravilnog sticanja znanja. Zato napori na otklanjanju ovih slabosti i zastranjivanja u procesu obrazovanja istovremeno predstavljaju i borbu za idejnu afirmaciju obrazovanja i za postizanje boljih obrazovnih rezultata.

*Aktivnost — osnovni preduslov idejnosti.* Uspostavljanje pravilnog odnosa između aktivnosti nastavnika i aktivnosti onih koji se obrazuju služi kao polazna osnova ostvarenja idejnosti. Iako su ove aktivnosti različite i nemaju isti smer, intenzitet i kvalitet, one su međusobno isprepletene i nalaze se u stalnoj interakciji. Priroda tih veza zavisi od niza opštedruštvenih činilaca, od uloge armije u društvu, kao i od ostalih faktora koji deluju u nastavnom procesu.

Socijalistički karakter i progresivni ciljevi naše armije omogućavaju da odnos između starešina i potčinjenih bude odnos međusobne saradnje na ostvarivanju istog cilja, a ne odnos nametanja stavova. Pogled na svet ne može biti rezultat primanja uticaja sredine i uticaja drugih činilaca na ličnost, a da ličnost pri tome ostane pasivna. Pogled se razvija u aktivnoj, stvaralačkoj delatnosti, kada čovek vlastitim naporima, samostalno, ili uz pomoć drugih faktora, više ili manje organizovano, spoznaje određene činjenice, razvija uverenja i izgrađuje stavove. Drugim rečima, način usvajanja ideja ne može se ograničiti na nametanje tih ideja pomoću autoriteta nastavnika, koji bi u našoj sredini bio pojačan još i ulogom koju starešina ima u vojnoj organizaciji i vojničkom životu. To bi u krajnjoj liniji izazvalo pasivnost, indiferentnost ili čak i prikrivenu konfrontaciju između onih koji se obučavaju i starešine. Idejnost je stvar dokaza i uveravanja u njihovu istinu.

Bez umne delatnosti nema pravog učenja. Zato će i efekat obrazovanja biti utoliko veći ukoliko ličnost, pod istim ostalim uslovima, ulaže veće napore, ako kritički

i stvaralački usvaja gradivo, teži da čulno, misaono i praktično obuhvati i da njime ovlada;<sup>5)</sup> time se povećava uloga apercepcije, razvija spoznajna moć, duže pamti naučeno i lakše i bolje primenjuje u praksi. Zato će se, na primer, postići veća idejnost obrazovanja kada starešina-nastavnik organizuje tako rad da u toku njega vojnici (pitomci) vrše razna posmatranja, izvode analize, komparacije, ako postavljaju pitanja i traže odgovore na njih, ako vrše uopštavanja i zaključuju. Takav rad osigurava visok nivo svesnosti, koja je, kao što je poznato, suština prave idejnosti. Pravilno organizovano učenje razvija misaonost i idejnost, doslednost i smelost, borbenost i sl. Ukoliko se ono organizuje u grupi, utiče i na razvijanje međusobnih odnosa, drugarstva i kolektivnog duha.

Prirodno da je odnos pune aktivnosti onih koji se obučavaju prema obrazovnim sadržajima, naročito kad je reč o vojnicima, u početku drukčiji i da se tek sistematskim radom menja. Pretvaranje vojnika iz objekta u subjekt obrazovnog rada teče sporo. Ali, ka tome mora od početka da bude usmerena aktivnost starešina. Zato je i stepen aktivnosti istovremeno i pokazatelj opšteg nivoa razvoja obrazovanika i njihovog potvrđivanja kao subjekata vaspitno-obrazovnog rada.

Drugim rečima, do svesnog odnosa prema učenju treba vojnike i pitomce dovesti vaspitnim radom koji deluje na motivaciju za aktivnost i postepeno je podiže na sve viši i viši nivo. U tom procesu neposredni uticaj

---

<sup>5)</sup> „Da bi obezbedio stalnu aktivnost učesnika, nastavnik mora neprekidno da pronalazi pogodne impulse koji prvenstveno deluju psihološki i bude pozitivno samouverenje i raspoloženje učesnika, zatim, da pronalazi mogućnosti i stvara situacije koje stimuliraju i u potrebnom uzbuđenju drže čoveka. To nastavnik najsigurnije postiže ako svoje izlaganje proprati interesantnim pitanjima, ako od učesnika traži komentare, poređenja, ocene i sistematizacije, ako na svako pitanje odgovara pitanjem, a pre svega, ako stalno otkriva veze između obrazovanja i potreba čoveka, shvaćenih u najširem smislu, ako ga uvodi u rad, ako analizira radne i društvene situacije. U takvim uslovima učesnici neće biti pasivni objekti, koji registruju izložene činjenice, već aktivni subjekti u vaspitno-obrazovnom radu — saradnici i učesnici toga rada“. (Dr B. Samolovčev, *Osnovi andragogije*, Sarajevo 1966, str. 276.).

starešine je obično uslov, naročito kod vojnika, za ostvarenje početne motivacije, koja se kasnije, u procesu rada, sve više razvija i dobija širu osnovu. U tom procesu starešina se mora čvrsto osloniti na postojeći nivo razvoja vojnika (pitomaca) i koristeći se njihovim potencijalnim snagama i energijom nastojati da ih orijentiše prema važitnom cilju.

Osim na opšte, socijalne, važno je oslanjati se i na individualne motive, pošto oni ponekad jače podstiču na aktivnost, mada imaju i određena ograničenja, jer im je etička vrednost obično nešto manja. Zato treba težiti da neposredni interesi postepeno dobiju širu svesnu i društvenu osnovu. Učiniti naše obrazovanje idejnim znači tako ga organizovati da, između ostalog razvija u vojnika i ostalih pripadnika armije sve snažnije i plemenitije motive za izvršavanje zadataka i da ih sve više podstiče na dalje učenje, tako da samo obrazovanje postane izvor motivacije za dalje pojačano obrazovanje.

Potrebno je da vojnik u procesu obrazovanja ispolji maksimalnu želju da dopre do naučne istine, do korena stvari i pojava, da ne usvaja samo gole činjenice nauke već da stvaralačkim radom ovlada tim činjenicama i zakonitostima. Ali, da bi to postigao neophodno je da on ima takav položaj da može stalno, sopstvenim stvaralačkim snagama, mišljenjem, saznavati nove istine, da je okružen takvim objektivnim uslovima i takvom atmosferom, koja će mu omogućavati i koja će ga podsticati na delatnost, razvijati stvaralačke sklonosti, inicijativu, upornost i spremnost na ulaganje novih i većih napora. Ukoliko je odnos čoveka prema onome što uči svesniji, utoliko je ostvaren viši nivo idejnosti.

Jačanju aktivnosti u procesu obrazovanja doprinosi potpunije objašnjenje idejnog smisla svake teme i svakog dela gradiva. Svest o značaju i potrebi jednog zadatka osnovni je pokretač za njegovo obavljanje. No, razvijanje znanja, pa i razvijanje svesti, nije samo po sebi dovoljno za snažnu aktivnost. Čovek nije samo svesno već i emotivno biće. Otuda je veliki značaj razvijanja pravilnih i snažnih osećanja i drugih osnova motivacije. Ne možemo postići punu aktivnost ako bilo koja od komponenata

ličnosti, ili neki od objektivnih faktora sredine budu zanemareni.

*Naučni sadržaji i idejnost.* Naučni pogled na svet može se razviti jedino ovladavanjem svima bogatstvima znanja. Ali, vaspitni uticaj zavisi i od organizacije ovladavanja tim sadržajima. Ukoliko je proces obrazovanja više zasnovan na naučnoj i organizacionoj osnovi utoliko postoje bolji preduslovi da bude i više idejan.

Starešina ostvaruje zahteve idejnog vaspitanja kad, na primer, izučavajući sa vojnicima gradivo, nastoji da oni spoznaju određene naučne zakonitosti, kad ih dovodi do svesnog i čvrstog usvajanja zakona i pravila, kad ih, na primer, upoznaje sa zakonitostima društvenog uređenja, s ciljevima agresora, borbom potlačenih naroda za slobodu ili kad s njima izučava određene fizičke zakonitosti u nastavi gađanja, vezi, inženjeriji, artiljeriji, NHB nastavi i dr.

Naučnost je pretpostavka, uslov pravilnog idejnog vaspitanja ljudi. Ali da bi se ono realizovalo potrebno je delovati i na ostale komponente ličnosti, a ne samo na razum. U tom kontekstu posmatrano, ne može se prihvatiti shvatanje da je zadatak vojno-stručnog obrazovanja stvaranje stručnjaka, a da je vaspitanje pripadnika armije zadatak političkog obrazovanja i sl. Ovakvi stavovi su posledica sitnog, zanatskog praktikizma u kome „nema široke perspektive odgojnog rada...“ niti „povezanosti sa stvarnim, osnovnim, krajnjim ciljevima i zadacima odgoja i obrazovanja. U takvom radu nema stalne i sistemske usmerenosti prema njima“<sup>6)</sup>. Ovakvo obrazovanje usmereno je samo na formalno sticanje „činjenica“, bez šireg sagledavanja veza i odnosa, zakonitosti i njihove funkcionalne i druge usmerenosti i zavisnosti.

Ali, uporedo sa kritikama upućenim onima koji ne obraćaju dovoljno pažnje idejnosti obrazovanja, zaslužuju kritiku i oni koji razvijanju idejnosti prilaze uprošćeno, veštački, nametljivo kalemeći na neadekvatne sadržaje, smatrajući da su ispunili svoj „dug“ ako ističu apele i ne-vešto se koriste „idejnim“ primerima.

---

<sup>6)</sup> *Odgoj i nastava u srednjoj školi*, Zagreb, 1950, str. 24.

Svaki fragment obrazovnih sadržaja mora da bude podređen široj celini gradiva i u nju uklopljen, mora imati određeni cilj. Sve ono što se radi u procesu obrazovanja mora biti s tim usklađeno. Jer, na primer, ne možemo na času veze razmatrati karakteristike vlasti i svojinske odnose u staroj Jugoslaviji, niti socijalističku svojinu i radničko samoupravljanje. Ne znači da se i to u vezi sa nečim ne može pomenuti, naznačiti, ali to mora biti strogo u kontekstu teme i doprinositi određenom cilju časa. U protivnom ceo čas se može pretvoriti u pričanje o svemu i svačemu.

Idejno vaspitanje ne može se svesti ni na mehaničko povezivanje obrazovnih sadržaja sa savremenošću. Ono mora proizlaziti iz njihove suštine i načina rada. Idejnost nije običan „dodatak“ ili „privesak“ obrazovanju. Ona nije „povezivanje“ gradiva koje izučavamo sa društvenom stvarnošću, već uopštavanje koje organski proizlazi iz suštine predmeta koji se proučava, neizbežan zaključak iz čitave sume stečenih znanja. Idealizovanje ili šablonsko korišćenje iskustava i socijalističkih dostignuća, radi formalnog zadovoljenja zahteva za idejnošću, umanjilo bi idejnost obrazovanja, njegovu svrsishodnost i efikasnost.

Prema tome, idejnost se ne može svoditi na „zaodevanje“, „doterivanje“, „lakiranje“ naučnih zakonitosti, pošto bi to značilo da je funkcija idejnosti „osvetljavanje“, „osmišljavanje“ nauke — da je zadatak obrazovanja da čoveka nauči, a idejnosti da ga „usmeri“, politički „orijentiše“ i sl. Ako bi se tako radilo idejnost bi se odvajala od naučnosti a to bi značilo, sem ostalog, i formiranje dvojnosti ličnosti.

Neprihvatljiva su opet i shvatanja koja idejnost i naučnost identificiraju, svodeći mehanički idejnost na naučnost ili pak, što je još teže, naučnost na idejnost. Ona imaju poznate posledice — „objektivizam“, „natklasno“ shvatanje vaspitanja ili pak birokratsko, propagandno-političko tretiranje obrazovanja. Pretpostavka rešavanja ove suprotnosti je u dijalektičkom jedinstvu naučnog i idejnog i u obrazovanju koja će polaziti od ovog jedinstva.

*Oblici, metode i tehnike obrazovanja.* Idejna težina naučne činjenice u svesti čoveka zavisna je ne samo od

njene objektivne vrednosti već i od toga kako je prezentirana, u kojim dimenzijama i kako obrazložena, saznata i usvojena. Veliku ulogu imaju zato oblici, metode i tehnike učenja. Sve je to prirodno, uslovljeno ulogom i delovanjem starešine — nastavnika, odnosno organizatora procesa obrazovanja.

Bitno je, pre svega, da se u obrazovanju primenjuju takvi oblici, metode i tehnike delovanja koji jačaju aktivnost, koji podstiču maštu, pobuđuju psihu, vode ka udubljavanju, saživljavanju i aktivnom kritičkom prihvatanju gradiva. Čulno aktiviranje je samo polazna osnova za umno aktiviranje, za kompleksno, stvaralačko usvajanje naučnih činjenica, i obratno. Tako posmatrano, posebnu vrednost imaju oblici individualnog i grupnog rada. Oni omogućavaju mnogo veće ispoljavanje pojedinaca i jače angažuju, te su i obrazovni i vaspitni rezultati učenja mnogo veći nego kod onih koji se postižu samo memoriranjem gradiva. Slično se postiže i primenom metoda: diskusije, razgovora, demonstracije i vežbanja, jer omogućavaju neposredno obraćanje na svest i uverenja motivirajući ličnost na veću energiju u učenju.

Pogled na svet ne formira se dogmatskim prihvatanjem gotovih znanja i opštih ideja nastavnika ili udžbenika. Glavna stvar u vaspitanju je idejna ubeđenost, tj. svesno usvajanje određenih naučnih sadržaja. A to je moguće samo svesnim odnosom prema tim sadržajima, tj. ako vojnik ili starešina ono što uči svesno prihvata, ako se svesno prema njemu odnosi, uči ga sa razumevanjem, analizira i samostalno izvodi zaključke, iako je duboko uveren u njihovu istinitost.

Pošto se usvajanjem obrazovnih sadržaja puni vaspitni efekt postiže tek ako se to čini uz kritičku aktivnost misli (nenaučni sadržaji ne trpe kritičku misao), reakcionarne ideologije prinuđene su da traže razne metode (naročito se zloupotrebljavaju razne psihološke metode) za „utuvljivanje“, „infiltriranje“ svojih stavova, bilo da se to radi preko „formalnih stupnjeva“, „intuitivnim uživljavanjem“ ili pomoću težnje za „memoriranjem“, „objektivnim prihvatanjem gradiva“ i sl. Velika pažnja obraća



se naročito na „metodu duhovnog treninga“, čiji je neposredni cilj indoktrinacija.

Pošto se naše vaspitanje i obrazovanje zasnivaju na naučnim sadržajima, to nema potrebe za primenom metoda ideološke indokrinacije. Ali i pokušaji objektivističkog prilaznja izboru i primeni metoda su isto tako neprihvatljivi. Drugim rečima, starešina u procesu obrazovanja mora birati i primenjivati naučne metode rada, izbegavajući istovremeno svaku od navedenih krajnosti. Pri tome je značajno da se metode baziraju na psihološkim karakteristikama i da uključuju obostranu aktivnost — starešina i vojnika (pitomaca), da podstiču tu aktivnost, kritičku misao i smeo duh kod onih koji se obučavaju. Neprihvatljive su, znači, one metode koje se oslanjaju isključivo na receptivne sposobnosti čoveka i koje ne pokreću misao, ne jačaju osećanja i volju vojnika (pitomaca) i starešina i ne izazivaju sve veću aktivnost.

Tehnike učenja treba da olakšaju usvajanje gradiva, da pojačavaju efikasnost i trajnost pamćenja. Svođenje tehnika na mehanizaciju procesa obrazovanja umanjuje stvaralački stav čoveka i slabi njegovu poziciju kao subjekta obrazovnog procesa.

*Kolektiv i idejnost.* Vaspitanje u kolektivu i za kolektiv je osnova vaspitanja u socijalizmu. Vaspitati svestrano razvijenu socijalističku ličnost moguće je samo u kolektivu gde će se načinom života, kolektivnim uticajima i usmerenim delovanjem izgraditi kolektivna svest i razviti kolektivni duh, navike zajedničkog rada i ponašanja. U procesu dinamike razvoja i vođenja kolektiv, ukoliko više sazreva svest njegovih članova, postaje od objekta vaspitnog rada subjekt.

Život u vojnom kolektivu doprinosi razvijanju socijalističke svesti i idejnosti utoliko više ukoliko je javno mnjenje kolektiva izgrađenije, zrelije i sa potrebnim autoritetom i kritičnošću zauzima stavove i donosi odluke, ukoliko je izraženija borba mišljenja i kolektivna svest. Takav kolektiv je i pozitivno idejno usmeren i snažno utiče na motivaciju zalaganja i ispunjavanje obaveza.

Kolektiv pruža široke okvire aktivnosti svojih članova. To osobito jasno pokazuju iskustva iz rada dobro

organizovanih kolektiva vojnika i pitomaca. U kolektivima gde se iskorišćava energija samih vojnika, njihova inicijativa, samostalni rad i stvaralaštvo, razvija se visok stepen svesti, izgrađuju pozitivne karakteristike ličnosti, jačaju društvene relacije — postižu zavidni rezultati. Takvi kolektivi su motorna snaga rešavanja svih problema i izvršenja svih zadataka, te su i moćno uporište vaspitno-obrazovnog rada. Zato veći nivo idejnosti obrazovanja postižu one starešine koje dobro organizuju kolektiv i preko njega utiču na razvijanje svojih vojnika i pitomaca. Odlučnu snagu u formiranju javnog mnjenja i jačanja kolektiva ima organizacija SK, te od njenog rada zavisi značajno i snaga i jedinstvo kolektiva.

Pravilno formirano javno mnjenje usmerava članove kolektiva na zauzimanje idejnih stavova i na idejno ponašanje. Ono pomaže razvijanju slobodne borbe mišljenja unutar pojedinih grupa i celog kolektiva, podstiče vojnike (pitomce) da upotrebe svoje znanje, da pokažu svoje umne i fizičke sposobnosti i da se bore za postizanje određenih ciljeva. Razvijajući slobodnu borbu mišljenja stvaraju se povoljne okolnosti da vojnici ispolje svoja shvatanja, daje se mogućnost da naučne istine odnesu prevagu nad nazadnima u ravnopravnoj borbi, da se naučnim argumentima pobiju nazadni stavovi ne od nastavnika (starešine) već od vojnika (pitomaca), od članova kolektiva. Time se obrazovni proces čini idejno zrelijim, efikasnijim i povezanim sa životom. Razvijanje snage kolektiva i jedinstva kolektiva zato zaslužuje posebnu pažnju.

*Uloga starešine — nastavnika u razvijanju idejnosti.* Razmatrajući idejnost obrazovanja neprekidno se ukazivalo na ulogu i zadatke starešine (nastavnika). Ovde se ipak posebno ističu neke od njegovih funkcija.

Uloga i odgovornost starešine-nastavnika vezana je već za činjenicu da je on organizator procesa obrazovanja, te odlučujuće utiče na kvalitet i intenzitet toga procesa, na uverljivost prenošenja naučnih istina, na stvaranje pogodne atmosfere u toku učenja<sup>7)</sup>. Ali, puni idejni uticaj

<sup>7)</sup> „Vaspitač, stavljen licem u lice prema vaspitanicima, sa drži u samom sebi svu mogućnost uspeha vaspitanja. Najglavniji put čovečjeg vaspitanja jeste ubeđenje, a na ubeđenje se može

starešina će ostvariti, pored objašnjavanja, ako pokušava da problem približi mogućnostima onih koje obrazuje, ako ih podstiče da problem sagledaju, da o njemu razmišljaju, diskutuju, da sami traže rešenja.

Starešina — nastavnik je i kreator stvaralačkog odnosa prema učenju. To će on biti utoliko više ukoliko se jače oslobodi praktičizma i pravilnije se postavi prema onima koje obučava. Pri tome je potrebno imati u vidu i izvesne teškoće — činjenicu da su odnosi starešina (nastavnika) i potčinjenih (vojnika, pitomaca) u procesu obrazovanja vrlo složeni i protivrečni. U starešini je objedinjena naredbodavna, komandna i nastavničko-vaspitačka funkcija, dok je onaj koji se obučava istovremeno i potčinjeni. A upravo u takvoj situaciji, pri postojanju potencijalne opasnosti od mera prinude, potrebno je ostvariti saradnju, pogodnu atmosferu za obostranu svesnu aktivnost.

Interakcija između starešine — nastavnika i vojnika (pitomca) mora obezbediti zajednički stvaralački odnos prema onome što se izučava. Idejnost se upravo zasniva i ispoljava u tome kako se ova dva subjekta odnose međusobno i prema obrazovnim dobrima, kakve veze i uticaje međusobno ostvaruju, u kojim okolnostima i relacijama prema drugim neposrednim i posrednim faktorima.

Uticaj starešine-nastavnika se ipak naj snažnije reflektuje, pošto je on organizator rada, te od njega pretežno zavisi i atmosfera i ostali uslovi. On objašnjava i prenosi naučne činjenice, prilagođava ih i određuje način njihovog izučavanja. Zato od njegovog stava prema tim činjenicama, od njegovog umenja, spremnosti, od toga koliko on preživljava naučnu građu i kako je eksplicira, zavisi, najčešće, i to koliko će te činjenice uticati na razum i osećanja. Ukoliko je on uspeo da podigne stepen kritičkog mišljenja onih koje obučava utoliko je taj uticaj snažniji, mada, što je posebno potrebno imati u vidu u svim okolnostima,

---

uticati samo ubedenjem. Svaki program predavanja, svaka metoda vaspitanja ma koliko bila dobra, ako nije prešla u ubedenje vaspitača ostaće mrtvo slovo koje nema nikakve snage u stvarnosti". (K. D. Ušinski, *Izabrane pedagoške rasprave i članci*, Beograd, 1960, str. 48.)

ovaj uticaj je takav da može odigrati odlučujuću ulogu. Tu se radi o neposrednom dodiru i njegovoj sugestivnosti, u kome je, raznovrsnim metodama i tehnikama, pridržavajući se određenih principa, baziranom na određenom autoritetu, moguće snažno uticati na stavove onih koji se obrazuju. Ove mogućnosti se danas u značajnoj meri zloupotrebljavaju radi reakcionarne indoktrinacije u nekim zemljama i armijama.

Od starešine se očekuje (i zahteva) da odlično vlada sadržajima koji se izučavaju, metodikom vaspitno-obrazovnog rada, da bude svestrano razvijen, kulturnan čovek, koji prati politička i celokupna društvena zbivanja, razvoj vojne nauke, da s elanom svakodnevno uči i usavršava se, jer samo tada biće u stanju da podigne idejni nivo svog vaspitnog i obrazovnog rada i optimalno doprinese vaspitanju svojih potčinjenih.

Idejno vaspitanje realizuje se najposrednije u nastavnom procesu, ali, razumljivo, i ostali vidovi obrazovanja — vannastavni obrazovni rad, slobodne aktivnosti i samoobrazovanje — imaju u tom smislu krupnu funkciju. U svim tim okolnostima, kao i u procesu celokupnog života i rada — naročito životom u kolektivu — razvija se i upotpunjuje materijalističko-dijalektički pogled na svet i izgrađuju posebne ličnosti pripadnika socijalističke armije. U ovakvoj vaspitnoj situaciji socijalističko vaspitanje, ma gde se organizuje, mora težiti razvijanju svih strukturalnih delova ličnosti.

Odlučujuću ulogu sa gledišta idejnog vaspitanja ima ne samo obrazovni rad (o čemu je pretežno bilo reči) već i praktična delatnost, obavljanje različitih dužnosti i izvršavanje zadataka, borba protiv propusta i popuštanja u obavezama da se zadaci izvrše i u složenim i teškim uslovima. U sistemu socijalističkog vaspitanja rad i učenje su povezani. Rad prestaje da bude izraz nužde i postaje sastavni deo ljudske suštine. To znači da je i sa gledišta idejnosti odlučujuće da se obrazovanje povezuje neprekidno sa praksom i da se osigura jedinstvo intelektualnog i delatnog.

Pukovnik  
dr ILIJA MRMAK